FUNDAŢIA CULTURALĂ "CARPATICA"
publică sub egida
Uniunii Scriitorilor din România și
Uniunii Universităţilor Clujene

ORAŞUL

Revistă de cultură urbană

Anul XIX (2024), Nr. 1-2 (63-64)

REVISTĂ PREMIATĂ CU "DISTINCȚIA CULTURALĂ" A ACADEMIEI ROMÂNE
Fondată la Cluj-Napoca în 2006, de către arhitect Ionel Vitoc

**Fundația Culturală
și de Caritate pentru Protecția
Patrimoniului Cultural Național
„CARPATICA"**

Fondată: **1996**
Președinte: **Ionel VITOC**

MEMBRI DE ONOARE:
Acad. Ioan Aurel POP
Acad. Marius PORUMB
Acad. Ioan BOLOVAN
Prof. univ. dr. Radu MUNTEANU
Prof. univ. dr. Dafin MUREȘANU

REVISTA DE CULTURĂ URBANĂ
„ORAȘUL"

Fondată: **2006**

DIRECTOR GENERAL
Ionel VITOC

SENIORI EDITORI:

Teodor ARDELEAN
Horia BĂDESCU
Octavian CĂPĂȚÂNĂ
Eugen COJOCARU
Ion CRISTOFOR
Constantin CUBLEȘAN
Ioan DRĂGAN
Dan DRĂGHICI
Viorel HODIȘ
Negoiță LĂPTOIU
Emil A. LUCA
Teodor MATEESCU
Virgil MIHAIU
Marcel MUREȘEANU
Vasile MUSCĂ
Ovidiu PECICAN
Mircea POPA
Titu POPESCU
Constantin RÎPĂ
Nicolae SABĂU
Adrian ȚION
Constantin ZĂRNESCU

RESPONSABIL NUMĂR
Emil A. LUCA

GRAFICĂ
Gheorghe -Valeriu TEODORESCU

TEHNOREDACTARE
Typro Digital Foundry SRL

ADRESA REDACȚIEI:
400129 Cluj-Napoca, B-dul Eroilor 16
Tel./Fax: **0264 596 716**
E-mail: **redactiaorasul@yahoo.com**
ISSN: 1841-9704

Revistă editată de Fundația Culturală „CARPATICA" cu egida
Uniunii Scriitorilor din România, Uniunii Universităților Clujene
Cu sprijinul:
Bibliotecii Județene „Petre Dulfu" Baia Mare

Adrian ȚION, Eugen COJOCARU, Negoiță LĂPTOIU,
Teodor MATEESCU, Dorel VIȘAN, Teofil LUNG, Ionel VITOC, Dan DRĂGHICI,
Viorel HODIȘ, Constantin RÎPĂ, Virgil MIHAIU

Mulțumim pentru sprijinul financiar acordat de:

ONCOS ...începând din 1991
UNIUNEA UNIVERSITĂȚILOR CLUJENE
GRAND HOTEL ITALIA ★★★★★ CLUJ NAPOCA

**Responsabilitatea științifică și juridică a materialelor publicate aparține autorilor.
Materialele trimise la redacție spre publicare se primesc numai în format electronic pe CD,
sau e-mail, redactate conform normelor internaționale și ale Academiei Române.
Utilizarea diacriticelor este obligatorie. Materialele primite la redacție nu se restituie.**

SUMAR

ORAȘUL – Nr. 63-64

EDITORIAL 5

„ORAȘUL”
ÎNCĂ UN AN AL MARILOR SPERANȚE!...

ACADEMICE 6

Ioan-Aurel POP
GENERAȚIILE – ÎN CONFLICT SAU ÎN ARMONIE?

SCHIMBAREA LA FAȚĂ A EUROPEI 8

Horia BĂDESCU
DE CE E ESTUL ALTFEL? (VII)

ZILELE PE CARE LE TRĂIM 12

Alexandru GHIȘA
IMPACTUL ACTULUI DE LA 23 AUGUST 1944 ASUPRA RELAȚIEI DINTRE ROMÂNIA ȘI UNGARIA

VIAȚA SPIRITUALĂ 21

Ioan CHIRILĂ
ALIPIREA DE DOMNUL

FILOSOFIE 24

Vasile MUSCĂ
NIȘTE ÎNSEMNĂRI METAFIZICE

ISTORIE 29

Radu MUNTEANU
ALEXANDRU IOAN CUZA, ÎNTRE LUMINI ȘI UMBRE

Ioan DRĂGAN
NOBILIMEA ROMÂNEASCĂ ȘI ORAȘELE DIN TRANSILVANIA ÎN SECOLUL AL XV-LEA

Victor V. VIZAUER
O FEMEIE FATALĂ PENTRU TRANSILVANIA (?!): PRINCIPESA MARIA CHRISTIERNA DE HABSBURG (1595-1598)

BISERICA ȘI POLITICA 43

Alfons BRAUHLE
DOCUMENTE - ȘVABII DIN SATU MARE ȘI LUPTA LOR DE RENAȘTERE -1919-1935 (I)

ORIGINI 47

Corneliu ȚARBA
RĂSPUNS LA O AȘA-ZISĂ CERCETARE PRIVIND ISTORIA GENETICĂ A BALCANILOR VĂZUTĂ PRIN PRISMA MIGRAȚIEI SLAVE

RECLAMĂ 52

Vasile ONACA
DE LA „CLOȘCA CU PUI” LA HALA INDUSTRIALĂ MODERNĂ

EVENIMENT 55

Ionuț ȚENE
PERSONALITĂȚI ȘI SCRIITORI DIN CADRUL REVISTEI CLUJENE ”ORAȘUL”, CARE AU DEVENIT „CETĂȚENI DE ONOARE” AI MUNICIPIULUI CLUJ-NAPOCA

EVENIMENT 59

TOTUL DESPRE GALA LAUREAȚILOR “UNIȚI SUSȚINEM EXCELENȚA” 2024 ȘI DESPRE PERSONALITĂȚILE PREMIATE

Mihai MOGA
INTERVIU CU DR. MATEI MIKO – PREȘEDINTELE „ASOCIAȚIEI CULTURALE PRO TRANSILVANIA”, INVITAT LA ZIUA LIVE

„Orașul”
GALA LAUREAȚILOR 2024 A ASOCIAȚIEI CULTURALE „PRO TRANSILVANIA”

ANIVERSĂRI 68

Ioan CHIRILĂ
PROF. UNIV. DR. MIRCEA POPA – UN SPIRIT DEDICAT CULTURII ȘI NEAMULUI

Mircea POPA
CONSTANTIN CUBLEȘAN – NEPREȚUIT ISTORIC AL ORAȘULUI

Octavian CĂFĂȚÎNĂ
PROFESORUL VASILE MUSCĂ LA 80 DE ANI - UN CURS DE FILOSOFIE

Ioan F. POP:
PROFESORUL VASILE MUSCĂ – LA 80 DE ANI

Adrian ȚION
UN SCRIITOR SUB FASCINAȚIA MITULUI – CONSTANTIN ZĂRNESCU – 75

Adrian POP
GHEORGHE MUȘAT NONAGENAR

„Orașul”
GHEORGHE ȘCHIOPU – 91 DE ANI!

Emil A. LUCA
50 DE ANI DE LA APARIȚIA REVISTEI „NAPOCA UNIVERSITARĂ”

Emil A. LUCA:
NICOLAE MANIU, UNUL DINTRE MARII ARTIȘTI PLASTICI AI EUROPEI, LA 80 DE ANI

BIBLIOTECA DE IDEI 89

Teodor ARDELEAN
DIARIUM ACADEMICUM SEPTENTRIONIS

DIN RAFTUL BIBLIOTECII CU TEZE DE DOCTORAT 95

Nicolae SABĂU
REPERTORIU AL BISERICILOR ROMÂNEȘTI DE ZID DIN JUDEȚELE MARAMUREȘ ȘI SATU MARE. SECOLELE XVII-XIX

SCEPTIC SUB ACOPERIRE 105

Marcel MUREȘEANU
MONEDE ȘI MONADE

PROZĂ 107

Constantin CUBLEȘAN
CAII

Edgar ȘELARU
REFUGIAȚII

SUMAR

POEZIE 115

Bogdan Adrian TOMA
Sânziana MUREȘEANU
George VIGDOROVITS

TRADUCERI 118

Hamvas BÉLA
SPIRIT ȘI EXISTENȚĂ

ESEU 121

George DIMITRIU
EXPLORÂND DELTA DUNĂRII (I)

PORTRET DE SCRIITOR 123

Constantin CUBLEȘAN
„EU VINUL VIEȚII ÎL BĂUI CU URĂ"
(MIRCEA VAIDA-VOEVOD)

ROMÂNI DE PRETUTINDENI 125

Augusta SUPPLE
RECITAL „EMINESCU" ÎN AUSTRALIA

RAFTUL CU CĂRȚI 126

Ion NOJA
FILATELIA - DESCHIDERE SPRE LUME
„Orașul"
OCTAVIAN CĂPĂȚÎNĂ - „CULTURE, CONFESSION, ETHNICITY AND RACE IN THE MIDDLE BASIN OF THE DANUBE"
Virgil RAȚIU
DIN DANA LUI CORNEL UDREA PORNESC HAI-HUI ORICE EXISTĂ PE TERRA: MATERII, FIINȚE, SPIRITE, INCLUSIV... ETC

ARTĂ PLASTICĂ 132

Negoiță LĂPTOIU
PICTURA LUI ANDREI ȘCHIOPU - SURSĂ DE MĂRTURII ELOCVENT TRANSFIGURATE
Ovidiu AVRAM
DESPRE ILUZIE ȘI REALITATE...

CRONICĂ DE ARTĂ 136

Eugen COJOCARU
ARTA POST-MODERNĂ (VI)

GRAFICĂ URBANĂ 140

Valeriu TEODORESCU
CITADINE

ISTORIA ARHITECTURII 142

Sorin VASILESCU
EXPRESIONISMUL

ARHITECTURĂ 151

Andrei TEACĂ
CĂTRE UN ORNAMENT DIGITAL

URBANISM 156

Rareș Viorel DRĂGAN
Alice OPRICĂ
SOLUȚII DE REGLEMENTARE PENTRU O DEZVOLTARE ARMONIOASĂ ȘI DURABILĂ A COMUNEI APAHIDA ÎN CONTEXTUL PRESIUNII DEMOGRAFICE A ZONEI METROPOLITANE CLUJ

ESTETICA JAZZULUI 161

Mihaela ȘINCA
JAZZUL ÎN CONTINUĂ DEVENIRE

INTERVIURI 162

„Orașul"
DE VORBĂ CU SIMONA NOJA-NEBYLA, PRIMA BALERINĂ A ROMÂNIEI

CINEMA 167

Adrian ȚION
TIFF.23. PELICULE PE SCARA EVALUĂRILOR SUBIECTIVE

SPORT 170

Teodor MATEESCU
PRE – OLIMPICE 2024 - ONORURI, DECEPȚII, VIZIUNI...

ȘTIINȚĂ ȘI TEHNICĂ 173

Dan DRĂGHICIU
ESTE PREGĂTITĂ ROMÂNIA SĂ FACILITEZE INSTALAREA DE PANOURI FOTOVOLTAICE CU ACCES PENTRU TOȚI CETĂȚENII EI?

PĂMÂNTUL, SOARELE ȘI LUNA 181

Corneliu TARBA
SCHIMBĂRILE CLIMATICE

CUTIA PANDOREI 185

Zeno MILLEA
TOPO ȘI ANTROPONIME ÎN ARDEAL
Tudor PĂCURARU
ISTORIE RECENTĂ - UN RĂZBOI ULTRASECRET: SINDROMUL HAVANA

OPINII 191

Horia GIURGIUMAN
EUROPA, UNIFICARE SAU FEDERALIZARE?

PIETRE PENTRU O ETICĂ 195

Octavian CĂPĂȚÎNĂ
PROVERBE ȘI ZICĂTORI (I)

IN MEMORIAM 196

Cristian CHEȘUȚ
POVARA DE A FI MUNTE
Ionel VITOC
ÎNCĂ O MARE PIEDERE – TITU POPESCU
Ion NOJA:
RĂMAS BUN, DRAGUL NOSTRU TITU!
Adrian ȚION
LA DESPĂRȚIREA DE MIRCEA IOAN CASIMCEA

EDITORIAL

Încă un an al marilor speranțe!...

Nu știm alții cum sunt, dar românii, cei mai mulți dintre români, de când se știu, se amăgesc, mereu și mereu, cu mai mici ori cu mai mari speranțe, cu speranța anului ce vine, cu a lunii ori a săptămânii viitoare, și, firește, cu speranța zilei de mâine!

Încredere și speranțe în prieteni și neprieteni, în funcționari și politicieni de la sat ori de la oraș, în parlamentari și guvernanți, în jurnaliști ori analiști de toate felurile, în vrăjitori și vrăjitoare, în ei și în promisiunile acestora!

Anul 2024 este încă un an, dintr-un șir lung de ani, în care încrederea și speranțele românilor sunt puse, în mai multe rânduri, la grea încercare! O îndelungată și grea așteptare pentru intrarea într-o mult dorită normalitate!

Românii își vor alege în 2024 conducătorii, primari și consilieri de comune și de orașe, parlamentari, europarlamentari și, nu în ultimul rând, își vor alege, pentru încă cinci ani, președintele!

Și, ca de fiecare dată când au fost chemați să aleagă, în anii care au urmat evenimentelor din decembrie 1989, românilor le rămâne, firește, doar speranța că vor avea mai mult noroc, că aleșii lor nu le vor mai înșela așteptările!...

Dar anul 2024 este și anul altor multe și importante evenimente.

Este „Anul Avram Iancu", anul 200 de la nașterea celui supranumit Craiul Munților, eroul fără pereche al românilor transilvăneni. Moțul mândru și demn pentru care marea speranță, „unicul dor", era să-și vadă nația fericită!

Poate că jertfa eroului, spre mai binele neamului său, va fi pildă și pentru aleșii românilor din acest an...

Cum pildă pot fi și jertfele înaintașilor de-acum 520 de ani, conduși de Gheorghe Doja, la 1514, ori ale celor de-acum 240 de ani, care i-au avut în frunte pe Horia, Cloșca și Crișan, în impresionanta și mult prea sângeroasa răzvrătire de la 1784...

Cinstind cum se cuvine memoria înaintașilor, revista „Orașul", în care secțiunea „Istoria Neamului" are mereu o pondere importantă, își propune ca numărul său viitor să fie dedicat marii aniversări a conducătorului Revoluției din Transilvania de la 1848 - 1849, Avram Iancu.

Nu vor fi uitate nici alte multe și importante aniversări și evenimente culturale, care-și vor găsi locul cuvenit în paginile revistei noastre.

Așadar, doar gânduri bune pentru 2024, cu speranțe și încredere!...

„ORAȘUL"

Ioan-Aurel POP

Generațiile – în conflict sau în armonie?

Ideea de generație și realitatea adiacentă acestei idei au făcut epocă de-a lungul istoriei, mai ales datorită teoretizărilor din ultimele două secole. Cine nu a auzit de „conflictul dintre generații" și cine nu s-a întrebat ce s-ar putea face ori ce s-ar fi putut face pentru diminuarea lui? Alții, mai realiști, au acceptat acest conflict ca pe un dat al sorții și au încercat să-i releve și părțile sale bune. Adesea s-a vorbit și se vorbește de „generație de sacrificiu", de „generație pierdută", de „generație de aur", de „generație spontanee", iar uneori se confundă generațiile cu promoțiile. Din punct de vedere istoric, o generație se întinde cam pe 25-30 de ani, încât într-un secol se succed trei-patru generații.

Generațiile au stârnit, însă, interes mai ales în politică și în cultură. Generația de la 1848 a elaborat programul de dezvoltare a României moderne (până la 1918), iar generația romantică ne-a revalorizat Evul Mediu românesc, pus sub obroc de la Renaștere până spre 1800. Generația Marii Uniri a făcut țara întregită și nu a putut scăpa niciodată de obsesia împlinirii sublime de la 1918. Se vorbește și de generația clasicilor literaturii române, generație care a însemnat, în fapt, o epocă. Generația interbelică a dat măsura maturității culturii române. În literatură, au urmat apoi succesiv șaizeciștii, optzeciștii și ceilalți, mai puțin conturați.

Evident, ne putem întreba cât de conștienți au fost membrii acestor grupări de existența lor. De multe ori nu au fost. De exemplu, Eminescu veștejește propria lui lume și o ridică în slăvi pe alta, aparținătoare „zilelor de-aur": „Când privesc zilele de-aur a scripturelor române,/ Mă cufund ca într-o mare de visări dulci și senine/ Și în jur parcă-mi colindă dulci și mândre primăveri,/ Sau văd nopți ce-ntind deasupră-mi oceanele de stele,/ Zile cu trei sori în frunte, verzi dumbrăvi cu filomele,/ Cu izvoare-ale gândirii și cu râuri de cântări./ Văd poeți ce-au scris o limbă, ca un fagure de miere:/ Cichindeal gură de aur, Mumulean glas de durere,/ Prale firea cea întoarsă, Daniil cel trist și mic,/ Văcărescu cântând dulce a iubirii primăvară,/ Cantemir croind la planuri din cuțite și pahară,/ Beldiman vestind în stihuri pe războiul inimic". Cine mai știe astăzi de Țichindeal, de Mumuleanu, de Pralea sau de Beldiman? Lumea contemporană este pentru Eminescu una de decădere față de gloriosul trecut: „Iară noi? noi, epigonii?... Simțiri reci, harfe zdrobite,/ Mici de zile, mari de patimi, inimi bătrâne, urâte,/ Măști râzânde, puse bine pe-un caracter inimic;/ Dumnezeul nostru: umbră, patria noastră: o frază;/ În noi totul e spoială, totu-i lustru fără bază;/ Voi credeați în scrisul vostru, noi nu credem în nimic!/ Și de-aceea spusa voastră era suntă și frumoasă,/ Căci de minți era gândită, căci din inimi era scoasă,/ Inimi mari, tinere încă, deși voi sunteți bătrâni./ S-a întors mașina lumii, cu voi viitorul trece;/ Noi suntem iarăși trecutul, fără inimi, trist și rece;/ Noi în noi n-avem nimica, totu-i calp, totu-i străin!". Pentru noi, generația lui Eminescu este una a clasicilor, a acelora care au lăsat modele de urmat, au creat școli și direcții în creația literară și culturală în general. Alecsandri, Eminescu, Maiorescu, Creangă, Slavici, Coșbuc, Caragiale au lăsat în urmă nu numai creații perene, ci și căi de urmat.

Generaționismul are legături serioase cu mitul trecutului ca vârstă de aur. Contemporanii unui ev, făuritorii unei societăți de la un moment dat nu au avut aproape niciodată conștiința că formează grupări ideale, care revoluționează lumea. Și asta nu neapărat din modestie, ci din impresia că trecutul a fost mai bun. De regulă, oamenii, nu doar ca grupuri, ci inclusiv în postura lor de indivizi, pe măsură ce trece timpul, uită mult mai repede necazurile, greutățile, relele, revalorizând în schimb împlinirile, bucuriile, satisfacțiile mărunte. Aproape întotdeauna, în mințile noastre, prezentul este fad, greu, tern sau chiar nenorocit, pe când trecutul capătă dimensiuni fabuloase, edulcorate, edenice. Se întâmplă aceasta și pentru că oamenii nu recepționează realitatea numai cu rațiunea, ci și cu sentimentul. Iar uneori, sentimentul este mult mai puternic decât rațiunea.

Dincolo de toate acestea însă, există un dat obiectiv al acestor grupuri care – făcând abstracţie de originalitatea fiecărui creator – se caracterizează prin autori cu anumite trăsături comune. Iluminiştii occidentali se vor cu toţii cosmopoliţi (cetăţeni ai universului) şi redimensionează lumea, romanticii reînvie cavaleri în turnir şi deplâng castelele princiare şi nobiliare ajunse în ruină, realiştii vor să reprezinte lumea în toată nuditatea ei, „aşa cum este", impresioniştii, dimpotrivă, reconstruiesc lumea după stările lor sufleteşti etc. Natural, acestea nu au fost generaţii literare sau culturale, ci curente şi direcţii, dar nici generaţiile nu sunt foarte departe de asemenea grupări care au numitori comuni. De unde vin aceste particularităţi? Teoreticienii artei pentru artă le-ar atribui exclusiv cauze estetice, dar nu este tocmai aşa. Nu există creatori pe lumea asta desprinşi complet de realitatea lor, de lumea lor, de ideile dominante ale colectivităţii lor, nici chiar atunci când, unii, s-au refugiat în pustie ori s-au izolat în camere antifonate cu plută. Tot Eminescu dă sentinţa şi în această privinţă: „Lumea-i cum este şi ca dânsa suntem noi".

Generaţiile literare au făcut vogă în cadrul unor curente literare şi în afara lor. În secolul al XX-lea, pe măsură ce planeta se grăbea tot mai tare, curentele literare au fost tot mai greu sesizabile. Parcă nu s-au mai aglutinat aşa de vizibil şi de clar ca cele anterioare. Generaţiile, însă, parcă au fost mai vizibile. Generaţia interbelică a fost urmată, după o perioadă de tranziţie penibilă, de proletcultişti, aceştia de şaizecişti, aducători de îndrăzneţ „dezgheţ", iar şaizeciştii de menţionaţii optzecişti, surprinzător de temerari pentru condiţiile de dictatură. Între „nimic nu-i nou sub soare" şi „totul curge" – adică între extreme – există o întreagă paletă abia perceptibilă de echilibre variabile, iar creaţia literară se înnoieşte mereu, deopotrivă ca expresie şi conţinut. Sunt notorii conflictele dintre generaţiile literare, sunt cunoscute pamfletele dedicate de „tineri" „bătrânilor", ca şi ironiile acestora din urmă faţă de neofiţi. Eu am (mai mult ca martor fascinat, picat în admiraţie nemărginită) nostalgia „generaţiei de aur" de la „Echinox", care consuma literatura bună ca untul pe pâine şi care crea texte literare ca să înfrunte o lume ostilă şi să învingă prin spirit contingentul, mocirla prezentului.

Generaţiile literare bune au dat numele unor epoci, ceea ce nu este puţin lucru.

IEUD 20.02.2024, FOTO IONEL VITOC

Horia BĂDESCU

De ce e estul altfel? (VII)

În bulversanta realitate a colonizării Europei, în această aventură fără precedent și contrazicând teoria faliilor huntingtoniene, cele mai reticente, refractare și, în ultimă instanță, adversare ale fenomenului migrationist s-au arătat, așa cum am mai spus, statele Europei de Est. Indiferent că erau de confesiuni creștine diferite. A fost, într-un fel, marea uimire a occidentalilor de a-i vedea pe estici opunîndu-se directivelor vest-bruxelleze, o dovadă că obediența sperată nu funcționa întru totul și că ceea ce le scăpase, în virtutea acelei stranii convingeri că Europa=Occident, era faptul pe care, analizând această situație, Murray îl semnala în întrebarea: „De ce este atât de diferită Europa de Est? De ce pe parcursul crizei imigranților, atitudinea ei în legătură cu frontierele, cu suveranitatea națională, cu coeziunea culturală și cu multe alte chestiuni a fost în așa măsură contrară celei a Europei Occidentale." Cu atât mai mult cu cât un om politic din Est, prim-ministrul slovac Roberto Fico, avea să rostească adevărul pe care-l poartă în titlu cartea lui Douglas Murray: „Am impresia că noi cei din Uniunea Europeană comitem o sinucidere rituală și nu facem nimic s-o împiedicăm, doar stăm și privim."

In identificarea acestor diferențe, unele majore, pe care însă lingătorii de pingele vor refuza să le recunoască, Murray o citează pe Chantal Delsol, care la mijlocul anilor nouăzeci petrecuse mai mult timp în țările estice: „ Europenii din est, notează aceasta, ne considerau, din ce în ce mai mult, niște ființe de pe altă planetă, chiar dacă la un alt nivel, visau să devină ca noi. Mai târziu, m-am convins că în aceste societăți est-europene trebuia să caut răspuns la întrebările noastre (...) divergențele dintre ei și noi m-au condus la credința că ultimii 50 de ani de bunăstare ne șterseseră cu totul sentimentul dimensiunii tragice a vieții." Iar „această dimensiune tragică a vieții, care nu fusese ștearsă cu totul din Est", este aceea care, cred eu, întreținută de un alt curs al istoriei, adăugase valorilor europene comune, nuanțe și evaluări mai profunde și poate mai aproape de tradițiile continentului în considerarea omului în raport cu el însuși, cu societatea, cu lumea. Această dimensiune tragică a existenței, a cărei absență membra Academiei Franceze o sesizează în lumea bulversată de pandemie a acestor zile: „Covid-19 a abolit existența datorită voinței de a proteja viața goală, o viața care nu merită să fie trăită"

Mult încercatul Est avea și încă are, mi-e greu să apreciez pentru cât timp, gravitatea mult-pățitului, poate mai priceput decât alții, cum spune proverbul, în înțelegerea și judecarea urmărilor provocărilor existențiale și istorice. Mult încercatul Est, care își datorează existența unei încăpățânate înrădăcinări, unei obsesive legături cu cei care au făcut posibil să fim așa cum suntem până astăzi, se află mult mai aproape decât Vestul de conservatorismul lui Edmund Burke, potrivit căruia „ o cultură și o societate nu funcționează în beneficiul celor aflați întâmplător în viață în momentul prezent, ci reprezintă un pact mai profund între cei morți, cei vii și cei nenăscuți", un contract social care are mereu în vedere dăinuirea din perspectiva valorilor perene ale umanității. Mult încercatul Est - în care cei vii „fac schimb de taine cu strămoșii/ norodul spălat de ape subt pietre", după magica zicere a lui Lucian Blaga, are un mult mai acut „simț al coeziunii naționale" și trăiește mai aproape de zariștea cosmică și transcendentă, pentru a se rupe de rădăcina sa creștină, mai acordat înțelepciunii inimii, mai atent la murmurul nedeslușit care-i vorbește despre scânteia divină care zace în om și despre care, în plină secularizare occidentală, se rostea atât de poetic René Char: „Suntem o scânteie necunoscută care ardem totdeauna cu mult înainte" – Estul acesta nu e dispus să adopte viziunea secularizării-atee. Fiindcă esticii au înțeles că, atunci când, în numele iacobinismului cultului rațiunii, se scurta nasul statuilor creștine, se mutila de fapt chipul culturii europene, care n-avea să-și mai recapete niciodată întreaga lui frumusețe. Iar dacă în celebra frază a lui Diderot:"Omul nu va fi liber până când ultimul rege nu va fi spânzurat cu intestinele ultimului preot" stă esența Iluminismului, atunci mai bine lipsă!

Mult încercatul Est, poartă a invaziilor, de care s-au izbit toţi migratorii Evului Mediu şi care are o experienţă vastă a ciocnirilor cu islamul şi a unor spaţii de vieţuire multiculturală cu acesta, nu a fost dispus să se arunce fără chibzuinţă, să se ataşeze unui proiect sinucigaş, cum îl consideră Murray. Şi în mod sigur acesta are dreptate cînd constată că esticii: „Poate că nu împărtăşeau sau nu asimilaseră sentimentul de vinovăţie al Europei Occidentale (nici n-ar fi avut de ce! n.n) şi nu considerau că li se pot imputa toate greşelile lumii. Sau poate că nu sufereau de moleşeala şi saturaţia care afectau ţările vest-europene."

Estul este altfel pentru că în el continuă să existe valori de vieţuire şi umanitate pe care Occidentul le-a pierdut şi despre care vorbea poetul francez Gérard Bayo (cf. *Dacă Orfeu*) cu referire la România: „Sufletul românesc, omenescul din om (fiu al mamei sale şi fiu al lui Adam), vreau să spun, aşa cum mi-a apărut el încă acolo, vizibil peste tot, în fiecare dintre popasurile mele în Transilvania, în Maramureş, în Carpaţi… Omenescul cel adevărat, simplu, fratern, născut dintr-o istorie frământată, adesea tragică, uneori manipulată, impregnată de această Ortodoxie care îmi este atât de dragă, de simbolism cosmic şi de o poezie debordând din antologii şi din cântecele orfanilor din Bucureşti, omenescul dincolo de orice barieră lingvistică, precum în baraca obscură despre care vorbeşte Primo Levi, omenescul atât de apropiat de cel al lui Cervantes sau al Castillei şi de care Europa are şi va avea atâta nevoie." Ori filosoful Jean Biès, în aceeaşi carte: „Sensul tradiţiei sau, mai de grabă, al « transmiterii » e de asemenea o noţiune care îmi este dragă şi care se regăseşte, în mod evident, în *românitate*. (...) Există încă la românii pe care am putut să-i înâlnesc o surprinzătoare disponibilitate pentru entuziasm şi admiraţie, o căldură cordială, primitoare, o vigoare mentală care exista probabil şi la noi, aceea a omului de secol XIX. Când te afli în compania unui român, care n-a fost denaturat de modernism, descoperi foarte repede în el arhetipul: încarnarea a ceea ce este, dintotdeauna, principiul sacrului. In acest sens, mai ales prin intermediul lui Eliade, *românitatea* manifestă adevărata vocaţie a omului, aceea de a sanctifica lumea. Iubesc, de asemenea, la acest popor arta cu care a ştiut să păstreze, integrându-le, miturile păgâne, proclamând în acelaşi timp « credinţa lui Abraham ». Spre deosebire de Occident, exceptând aici poate doar creştinismul celtic, Ortodoxia românească, cu cosnstrucţiile ei de lemn pline de căldură şi minunatele ei picturi murale, în care transcendentul este aşa de omenesc, fără a pierde însă nimic din dimensiunea lui divină, a ştiut să boteze arhaicul; vechile mituri sunt aici tot atâtea « Bune Vestiri ». Este ceea ce a înţeles o Simone Weil în ale sale « intuiţii precreştine » sau un Philipe Sherrard. Creştinismul « cosmic » despre care Eliade a vorbit în colosala sa operă, relaţiile dintre rugăciunea inimii şi *japa-yoga,* studiate de părintele André Scrima, sunt două ilustrări a ceea ce vreau să spun. *Românitatea* vede în sacru valoarea supremă în care noţiunile de universalitate, de intuiţie, de percepţie sunt inseparabile nu atât din punct de vedere intelectual cât intuitiv. Moştenirea cea mai veche a umanităţii europene subzistă încă la acest popor în pofida tuturor obstacolelor.(s.n.)" Din nenorocire depozitarii acestor valori, par a le fi uitat mult prea uşor, seduşi de cântecele sirenelor globaliste, al asaltului *progressim*ului neomarxist ori copleşiţi de poverile neo-liberalismului. Doar dacă nu cumva, asemeni sacrului, ele nu se vor fi retras în subteranele vieţuirii, aşteptând ceasul resurecţiei.

Per ansamblu, însă, greşeala pe care a făcut-o Vestul în raporturile intercomunitare cu Estul a fost a unei atitudini de tip colonial în plan economic şi a orgoliului de-a crede că Occidentul nu are nimic de învăţat de la Est în plan spiritual. Avertismentului jurnalistului Gerard de Selys îi răspundea peste ani tot un belgian, poetul Jean-Luc Wauthier (cf. *Dacă Orfeu*): „Am să mă repet din nou: a da totul economicului, înseamnă mizeria culturii. Aşa încât, în momentul în care ţările din Est s-au eliberat, în loc să fi venit să le colonizăm cu aroganţa noastră tehnică occidentală, ar fi trebuit să înţelegem că, prizonieri ai unui univers alienant, fraţii noştri din Est dezvoltaseră, prin carte, prin poezie, un spirit de rezistenţă spirituală faţă de tiranii lor. Am fi avut tot atâta de învăţat de la ei, cât ei de la noi. E o şansă pe care n-am sesizat-o!"

Această complementaritate benefică, această zestre spirituală intrinsecă anasamblului culturii europene, chiar dacă exprimată

și consumată în orizontul unor experiențe istorice diferite, vizibilă pentru spiritele lucide ale inteligenției umaniste, a fost cel mai ades ignorată cu superioritate, altori refuzată cu obstinație, de către majoritatea celor ce au decis, au condus și conduc destinele acestui construct numit Uniunea Europeană. Estul cu experiența lui istorică, aceea care-l făcea imun la complexul vinovăției, putea fi soluția pentru defetismul expiatoriu al Vestului, pentru lamentația continuă și inexplicabilă, care domină societatea occidentală. La veșnica întrebare,, Mai putem fi salvați? ", Constantin Noica răspundea în,, Scrisoarea către un intelectul din Occident", care deschide excepționalul său eseu *Modelul cultural European:*,, Nu vă înțelegem. Întrebarea aceasta pe care și-o punea un Franz Alt ne sună ca venind dintr-o Europă bolnavă, aproape isterică. Salvați de ce anume? De fatalismul trezit, nu numai de penibilul determinism al lui Spengler...? Salvați de resemenare? De inacțiune? Salvați de cine știe ce catastrofă?(...)Voi nu spuneți umanității că s-a ivit, de vreo 1500 de ani, o cultură europeană care a împânzit, a exploatat, e drept, dar a și educat cu valorile ei restul umanității, că așadar aproape tot ce se întâmplă astăzi pe glob, și se va întâmpla mâine chiar în cosmos, poartă pecetea Europei, oricât ar pretinde altfel etnografii și istoricii, care descoperă alte lumi, în fond pentru a le scoate din letargie și a le jefui de comorile lor spirituale. Suntem piați, conchistadori și corsari în continuare, dar acum suntem corsari ai spiritului – și asta schimbă totul. (Ce hrană de mestecat pentru fanaticii culturii woke, aserțiunile nicasiene! N.n.) De vreme ce n-o spuneți voi, s-o spunem oare noi, marginalii?" Și concluzionează Noica, cu luciditatea care-l caracterizează:,,Am scris aceste pagini cu sentimentul fratelui neluat în seamă (cun suntem toți aici), care cerșește pentru el și lume o îmbrățișare. Dacă nu credeți că e posibil, în spirit europen, o nouă îmbrățișare, atunci sau cărțile voastre sunt un simpl *bye-bye* spus lumii și culturii, sau lumea de mâine le va arunca în foc, așa cum cerea părintele vostru într-ale scepticismului, Hume, pentru cărțile proaste. "

Noica scria aceste lucruri în 1998. Apelul lui pentru această îmbrățișare fraternă a Vestului și Estului a rămas neluat în seamă atunci când s-a pus problema noii arhitecturi a UE după căderea comunismului.

Ar fi fost mometul ca, în această criză a migranților, care încă nu s-a încheiat și nu dă semne că s-ar sfârși prea curând, lumea politică occidentală și mărimile de la Bruxelles să-și reconsidere modul de a înțelege care ar trebui să fie adevăratele raporturi între statele Uniunii. Pentru că viitorul acesteia depinde, cum spuneam, de conștientizarearea faptului că adevărata sfidare a construcției europene este aceea de a vedea dacă europenii sunt capabili sau nu de a-și imagina viitorul împreună cu ceilalți europeni.

Tot așa cum ar trebui să înțeleagă că, în cauționarea viitorului acestui continent, nu pot decide doar aceia care au descoperit că sunt mai egali decît alții, că nu doar niște funcționari bruxellezi, numiți politic în fruntea bucatelor și care nu vor da seama nimănui despre faptele lor, dar nici diriguitorii popoarelor europene nu pot și nu au dreptul să ia decizii în numele acestora fără să le consulte. Numai că obstinația cu care decidenții occidentali continuă desfășurarea acestui proiect suicidar, chiar și în plină desfășurare a crizei pandemice și a repercusiunilor ei, și încercarea de a forța mâna Estului reticent, prin modificarea Regulamentelor Dublin, vorbește depre finalități care n-au nimic a face nici cu nevoile economice, nici cu umanitarismul. Avea dreptate Andrzej Duda, președintele Poloniei, să refuze orice manifestare de forță în chestiunea migranților: „Niciun dictat al Uniunii Europene, cred eu, nu trebuie să ne

oblige. Nu trebuie să fim niciodată de acord cu acest lucru."

Pentru că politicienii vin și pleacă dar popoarele rămîn să suporte repercusiunile visurilor sau fantasmelor politice asupra vieții și viitorului lor. Iar acest viitor, rezultat al celor ce se petrec acum, sumă a deciziilor celor de astăzi, așa cum se conturează el din analiza amplă, lucidă, necruțătoare a britanicului Douglas Murray, nu arată bine deloc: „ Cu fiecare zi care trece, va deveni din ce în ce mai dificil de găsit un segment suficient de mare de populație care să se opună imigrației în masă și care să poată insista pentru inversarea cursului sau măcar împiedicarea continuării imigrației. Și astfel, încă din acest secol, mai întâi în marile orașe, iar apoi la nivelul unor țări întregi, societățile noastre vor deveni cu adevărat acele „națiuni de imigranți" care am pretins o vreme c-am fi dintotdeauna. (...) Locul acesta, unde orașele internaționale se transformă în ceva asemănător unor țări internaționale, va putea fi descris în multe feluri. Dar nu va mai fi Europa, ci o casă a lumii întregi.(...) Și în timp ce nou-veniții vor fi încurajați să-și urmeze tradițiile și stilurile de viață, europenilor, ale căror familii trăiesc aici de generații întregi, li se va spune în continuare, cel mai probabil, că tradiția lor e una despotică și depășită, chiar dacă ei vor constitui o minoritate din ce în ce mai restrânsă în cadrul populației. Nu este science-fiction. Este, pur și simplu, felul în care arată lucrurile într-o mare parte din Europa Occidentală și felul în care arată viitorul contientului pe baza proiecțiilor demografice actuale."

Viitor despre chipul căruia nimeni, repet, nimeni nu i-a întrebat pe cei care, ei sau urmașii lor, vor fi obligți să-l trăiască. Cum, pe bună dreptate, acuză Murray. „O întreagă clasă politică nu a reușit să priceapă că mulți dintre noi, cei care locuim în Europa, iubim Europa care a fost a noastră. Nu vrem ca politicienii noștri, din slăbiciune, dispreț de sine, rele intenții, saturație sau abandon, să ne transforme căminul în ceva radical diferit." Și totuși, aceasta e pe cale să se întâmple. Fiindcă precum în gluma lui Bertolt Brecht, „elitele politice au descoperit lipsurile poporului și au rezolvat problema dizolvând poporul și numind un alt popor în locul lui."

Dar dincolo de vinovăția elitelor politice actuale, *Strania sinucidere a Europei* cetifică deopotrivă adevărul unei culpe mult mai profunde și mult mai vechi, marea trădare a secularizării, a alungării din conștiința și sufletul civilizației occidentale a pattern-ului fondator, creștinismul, matricea seculară a civilizației și culturii întregii Europe. Plata pentru acest act suicidar a ajuns la scadență. Căci, nu-i așa?, „Părinții au mâncat aguridă și copiilor li s-au strepezit dinții"! Totuși, poate că nu e totul pierdut, poate că totul depinde, cum speră și Murray, de cum ne vom privi catedralele, bisericile, edificiile culturale care poartă în ele spiritul european. Poate e timpul ca Occidentul să-și asume și să-și retrăiască dimensiunea spirituală fondatoare. Pentru că, această schimbare la față a Europei, pe care ne-o propune clasa politică actuală, prea puțin responsabilă de actele ei, n-are nimic de-a face cu adeverirea și relevarea chipului de strălucitoare lumină al spiritualității europene. Ea e doar văcsuirea celei mai importante imagini a esenței spirituale a bătrânului continent, revopsirea nedemnă a chipului davincian al lui Iisus pe care a înfăptuit-o arhiepiscopul de Canterbury, Întâi Stătătorul Bisericii Anglicane.

Realitatea acestor decenii confirmă pe deplin, cel puțin pentru europeni, predicția lui André Malraux: „Secolul XXI va fi un secol religios sau nu va fi deloc!"Putem alege. Încă! Deși dacă mă uit la ce se întâmplă în acceste zile sumbre, în care crizei migranților i s-a adăugat aceea a experimentului planetar de resetare a societății omenești numit pandemie, menit să ne alunge din umanitatea noastră, acest *încă* devine tot mai improbabil.Totul depinde, nu-i așa?, de ce ne dorim pentru copiii noștri. Dacă dorim să semnăm contractul social al lui Edmund Burke sau să ne uităm identitatea și să renunțăm la a mai răspunde milenarelor întrebări: *Cine suntem? De unde venim? Încotro mergem?* Am văzut îndestul ce a oferit umanității *omul nou*, în diferitele lui variante. Să nu repetăm greșeala cu *omul fără identitate*, cu *algoritmii* lui Yuval Noah Harari, care ni se propun în numele unui viitor viciat de el însuși! Deși mă tem că, privindu-ți cu mai multă atenție istoria, numele tău, Omule, e greșeală!

Alexandru GHIȘA

Impactul actului de la 23 august 1944 asupra relației dintre România și Ungaria

80 de ani de la evenimentele din 23 august 1944, de la București, este o perioadă relativ scurtă pentru o interpretare obiectivă a semnificației acestui act pe relația România – Ungaria. Și azi, evenimentul ca atare, dar mai ales consecințele lui, sunt văzute diferit la București și la Budapesta. Dacă în 1940 relațiile între România și Ungaria se asemănau „cu acelea dintre Groenlanda și Polul Sud”[1], cei mai bine de 5 ani de război nu au reușit să „dezgheațe” această relație. Ieșirea României din alianța cu Germania a fost pentru Ungaria o descătușare – din acel moment nu mai făceau parte din același sistem de alianțe. Ungaria trece la planul „B” pentru care s-a pregătit de 25 de ani, în „era Horthy”, pentru recuperarea întregii Transilvanii pe cale militară. Încă din octombrie 1919, programul revizionist elaborat de Miklós Horthy menționa România ca principalul dușman al Ungariei „pentru că cele mai mari pretenții teritoriale sunt împotriva ei și pentru că este cea mai puternică dintre statele vecine. De aceea, principalul țel al politicii externe este rezolvarea problemelor cu România prin recurgerea la arme”[2]. Alianța Germaniei cu Ungaria, îi aduce acesteia din urmă primele rezultate în politica ei revizionistă. Astfel, prin compromisul de la München (29-30 septembrie 1938), soldat cu desființarea Cehoslovaciei, Ungaria obține sudul Slovaciei. În bătălia pentru Transilvania, pentru a evita un război al Ungariei cu România, Germania și Italia organizează arbitrajul de la Viena (30 august 1940), prin care Transilvania de Nord este atribuită Ungariei. Ulterior, din conflictul germano-iugoslav, Ungaria obține teritorii din Iugoslavia de Nord. Au fost clipele cele mai mărețe ale lui Miklós Horthy pentru care îi va purta deplină recunoștință lui Adolf Hitler. Dar Ungaria voia perla „Sfintei Coroane” ungare – Transilvania întreagă. În concepția Guvernului de la Budapesta și a Statului Major General al Armatei ungare, ieșirea României din alianța cu Germania era momentul potrivit pentru intervenția armată. Așadar, o primă consecință a actului de la 23 august 1944 a fost instaurarea stării de război între România și Ungaria.

Numai că, de această dată, trupele germano-ungare care trec frontiera stabilită prin Dictatul de la Viena din 30 august 1940, se vor confrunta nu numai cu Armata Română, ci și cu Armata Roșie a URSS. În consecință, prin actul de la 23 august 1944, Uniunea Sovietică ajunge la frontiera cu Ungaria și intră în ecuația româno-ungară. URSS va exploata în interes propriu divergențele legate de Transilvania. Scopul Moscovei era să scoată din război încă un satelit al Germaniei – Ungaria.

Uniunea Sovietică avea o apetență sporită față de Ungaria, pe care o trata cu empatie pentru pierderile suferite prin Tratatul de la Trianon, în care ea nu este printre semnatari, dar și datorită instaurării la Budapesta, în 1919, a Republicii Sovietice Ungare condusă de Bèla Kun[3]. Și astăzi, istoriografia rusă consideră Ungaria ca fiind prima țară care a recunoscut Uniunea Sovietică, chiar dacă, la timpul respectiv, nici republica lui Kun nu era recunoscută internațional. La Moscova mai persistă ideea că Ungaria a fost pedepsită la Conferința de Pace, din 1919-1920, pentru „păcatul” bolșevismului, în timp ce România a avut câștig de cauză tocmai pentru răsturnarea regimului Bèla Kun. Chiar și sub Miklós Horthy, un anti-bolșevic și antisemit declarat, contactele cu Uniunea Sovietică au continuat, aceasta din urmă transmițând la Budapesta repetate mesaje de sprijin pentru politica revizionistă maghiară ce viza direct România[4]. În perioada primului război mondial, Rusia țaristă și apoi Rusia Sovietică, au urmărit cu interes soarta Transilvaniei. După acest răz-

1 Expresia aparține ambasadorului Ungariei la București, Lászlo Nagy, care a caracterizat astfel relațiile dintre România și Ungaria în mai 1941, Béni L. Balogh, *Problema Transilvaniei în cadul politicii ezterne române și maghiare în perioada 1940-1944,* Muzeul Județean Satu Mare, *Satu Mare, studii și comunicări,* XXVII/II, Supplementum, 2011,p. 175.

2 Mihai Retegan, *În balanța forțelor,* Ed. Semne, 1997, p. 23.

3 T.M. Islamov, T.A. Pokivailova, *Europa de Est și politica de forță a Marilor Puteri. Chestiunea Transilvaniei în anii 1940-1946,* Ed. Școala Ardeleană, Cluj-Napoca, 2022, p. 100.

4 Larry L. Watts, *Ferește-mă, Doamne, de Prieteni. Războiul clandestin al Blocului sovietic cu România,* RAO, 2011, p. 124-125.

boi, Uniunea Sovietică va introduce Transilvania în ecuația relațiilor sale atât cu Ungaria, cât și cu România. La Comisariatul Poporului pentru Afacerile Externe de la Moscova, analizele pe aceste relații vorbesc de triunghiul geopolitic URSS – România – Ungaria. Cu aceste state, URSS stabilește relații diplomatice abia în 1934. În cazul României, față de care Uniunea Sovietică avea pretenții teritoriale serioase, cazul Basarabiei, relațiile diplomatice au fost stabilite datorită raporturilor personale pe care Comisarul Poporului pentru Afacerile Externe de la Moscova, M.M. Litvinov, le-a avut cu ministrul Afacerilor Străine de la București, N. Titulescu. În stabilirea relațiilor diplomatice cu Ungaria, URSS a luat în considerare faptul că între cele două state nu au existat litigii teritoriale. A prevalat însă sprijinul acordat de Rusia Sovietică Republicii Ungare a Sfaturilor din 1919, care a devenit primul ei aliat, precum și puternicul potențial revoluționar din Ungaria, considerat ca o bază a mobilității exportului de revoluție inițiat de Moscova la timpul respectiv în Austria, în Germania și alte spații occidentale. În același timp, s-a făcut abstracție de ostilitatea regimului horthyst față de bolșevism[5].

Dacă Bèla Kun și regimul comunist instaurat la Budapesta a introdus în Ungaria „teroarea roșie" și a practicat terorismul de stat, urmașul lui la conducerea Ungariei, Miklós Horthy a introdus „teroarea albă" îndreptată împotriva bolșevicilor și a evreilor și a practicat naționalismul de stat. Între guvernul comunist și regimul horthyst a existat însă o linie de acțiune comună – recuperarea teritoriilor ocupate de vecini, adoptată ca punct principal al programelor lor de guvernare. Din acest motiv, în Armata Roșie ungară s-a creat o situație unică, în care un corp de ofițeri conservatori din fosta armată austro-ungară a stabilit legături politice cu stânga radicală, în unele cazuri devenind ei înșiși comuniști, pentru a servi cauza iredentismului naționalist maghiar. Această coabitare este precedentul pentru viitoare colaborări alb-roșii în sprijinul revizionismului maghiar[6]. Astfel, Miklós Horthy, care și-a propus ca obiectiv prioritar recuperarea teritoriilor „Sfintei Coroane", în primul rând a Transilvaniei, cu sprijinul armatei, a apelat și el la Vilmos Böhm, fost ministru al Apărării sub regimul Mihály Károly, apoi Comisar al Poporului pentru Apărare în guvernul comunist și a încorporat în Armata Albă de sub comanda sa foști colaboratori ai acestuia din Armata Roșie[7].

Și Uniunea Sovietică a aplicat, în cazul Ungariei și a României, un dublu standard. Astfel, la începutul anului 1939, la numai 5 ani după stabilirea relațiilor diplomatice, Ungaria aderă în mod voluntar, fără nici o constrângere, la Pactul Anticomintern. Față de acest gest antisovietic, guvernul URSS anunță, la sfârșitul lunii ianuarie 1939, întreruperea relațiilor cu Ungaria. Moscova a făcut acest pas, dar fără a rupe definitiv relațiile. În declarația oficială, M.M. Litvinov a subliniat că Moscova se va baza „în definirea viitoarelor relații cu Ungaria, ca și cu un stat lipsit de independență"[8]. Ultimele cuvinte au lezat pe regentul Miklós Horthy și aristocrația maghiară, dar a permis continuarea contactelor. Relevant, în acest sens, este anul 1940 pentru triunghiul geopolitic URSS – România – Ungaria, când s-a pus pe tapet veriga cea mai importantă de legătură – Transilvania. Convergența de interese ungaro-sovietice pe relația România, în care URSS viza Basarabia, iar Ungaria – Transilvania, a dus repede la reluarea relațiilor diplomatice între aceste două state. Un reprezentant diplomatic al Ungariei la Moscova, la timpul respectiv, Mihály Jungerth-Arnóthy, nota în jurnalul lui că până și cabinetul lui Hitler a motivat necesitatea recunoașterii de către Ungaria a URSS cu speranța susținerii sovietice în problema retrocedării Transilvaniei[9]. Colaborarea Berlinului cu Moscova după încheierea Pactului Ribbentrop – Molotov, de la 23 august 1939, i-a servit Ungariei ca o mănușă în realizarea obiectivului ei prioritar – dacă URSS intră în Basarabia, ea va intra în Transilvania. După acest moment are loc o apropiere între Moscova și Budapesta și o înrăutățire progresivă a relațiilor lor cu București-ul. După ce Ungaria a ocupat regiunea locuită de ruteni, în ceea ce numim azi Ucraina Subcarpatică, iar URSS a intrat în Polonia de Est, cele două state au ajuns să aibă o frontieră comună. Într-un mod cât se poate

5 T.M. Islamov, T.A. Pokivailova, *op. cit.,* p. 102-104.
6 *Ibidem,* p. 81.
7 *Ibidem,* p. 98.
8 *Ibidem,* p. 104-105.
9 *Ibidem,* p. 113.

de rapid, URSS s-a transformat din dușman în vecin prietenos. În vara anului 1940, diplomația budapestană exulta de bucurie – avea relații de prietenie cu Germania nazistă și relații cordiale cu Uniunea Sovietică comunistă. În viziunea Budapestei, singurul pericol pentru Ungaria îl reprezenta atunci România, față de care și Uniunea Sovietică manifesta o aversiune deschisă și o ostilitate declarată.

După consultări cu partea germană, conform Pactului Ribbentrop-Molotov, URSS trece la realizarea prevederilor Protocolului adițional secret al acestuia pe relația România. Imediat după capitularea Franței, Moscova transmite reprezentantului României, la 26 iunie 1940, o notă ultimativă care conține cererea de restituire a Basarabiei și de predare către URSS a părții de nord a Bucovinei, conform unei hărți anexate. Se acordă un termen de 24 de ore pentru răspuns din partea României. La recomandarea Germaniei, preocupată să evite implicarea României într-un război cu URSS, dar și cu Ungaria și Bulgaria, care i-ar afecta aprovizionarea cu petrol și cereale, România cedează teritoriile vizate de Moscova, fără să tragă un foc de armă. Fără a mai acorda României răgazul necesar, Uniunea Sovietică ocupă rapid și în forță, Basarabia, Bucovina de Nord și Ținutul Herța. Primul stat care felicită autoritățile de la Moscova pentru ocuparea teritoriilor românești este Ungaria, prin reprezentantul ei la Moscova, József Kristóffy, dar și la Budapesta, unde MAE ungar îi transmite ambasadorului sovietic că „ungurii sunt cei mai fericiți pentru aceasta decât oricare alt stat, deoarece pentru ei înseamnă lichidarea principiului integrității teritoriale a României și o posibilitate mai facilă de a continua ceea ce (sovieticii) au început”[10]. Comisariatul Poporului pentru Afacerile Externe, prin șeful acestui minister, V.M. Molotov, a răspuns ambasadorului J. Kristóffy că URSS consideră „pretențiile Ungariei asupra României ca fiind bine fundamentate”, adăugând că „Budapesta poate conta pe sprijinul Moscovei la orice conferință internațională la care se va ridica problema pretențiilor Ungariei”[11].

Numai că, socoteala de la Budapesta și Moscova nu se mai potrivește cu cea de la București și Viena. Prin ultimatum-ul adresat României, în care s-a inclus și Bucovina, Germania a considerat că URSS a încălcat Pactul, deoarece în Protocolul adițional secret s-a menționat numai Basarabia. Pentru Adolf Hitler Bucovina era un fost teritoriu austriac, cu o populație germană consistentă, care urma să intre în sfera de influență germană. Supărarea lui Hitler l-a determinat pe Stalin să se limiteze numai la Bucovina de Nord. În baza Pactului germano-sovietic, părțile trebuiau să se consulte în problemele de interes. Reacția lui Hitler la ocuparea Bucovinei de Nord de către sovietici, s-a manifestat la arbitrajul de la Viena asupra litigiului româno-ungar privind Transilvania, din 30 august 1940. Aici URSS nu a fost invitată, deși Ungaria își dorea prezența delegaților sovietici și conta pe sprijinul acestora, pentru că ea voia să obțină toată Transilvania, așa cum Uniunii Sovietice i-a fost cedată toată Basarabia.

La Viena s-au luat unele măsuri care au afectat și au atins orgoliul URSS ca mare putere în Europa de Est și Balcani. După cedarea către Ungaria a Transilvaniei de Nord și semnarea unei declarații de cedare către Bulgaria a Dobrogei de Sud (Cadrilaterul), Germania și Italia acordă României garanții privind integritatea și inviolabilitatea teritoriului de stat, iar Guvernul României a acceptat aceste garanții[12]. Garanțiile acordate României au deranjat Uniunea Sovietică deoarece i-au limitat drumul spre vest și sud la linia Prutului și a Dunării. Supărarea Moscovei a fost clar exprimată de V.M. Molotov la întâlnirea din 6 septembrie 1940 cu ambasadorul Reich-ului german în URSS, F.W. von der Schulenburg. În primul rând, demnitarul sovietic a acuzat partea germană de lipsă de loialitate față de angajamentul asumat prin Pactul din 1939, deoarece nu a fost nici consultată, nici invitată la Viena, unde s-au abordat raporturile cu două state vecine URSS – Ungaria și România. Molotov a menționat că garanțiile acordate României sunt în dezacord cu dorințele și interesele guvernului sovietic, care revendica Bucovina de Sud[13]. Mai mult, Moscova se afla în contacte cu Sofia și încurajase Bulgaria

10 Laarry L. Watts, *op. cit.,* p. 125-126.
11 *Ibidem.*

12 AMAE, Fond *Acorduri și Tratate. Tratate multilaterale – Arbitrajul de la Viena* (Garanțiile acordate prin schimb de Note).
13 Tofik M. Islamov, Tatiana A. Pokivailova, *Transilvanskii voproc. Vengero-Rumînskii teritorialnîi spor i CCCR, 1940-1946 (Chestiunea Transilvaniei. Litigiul ungaro-român și URSS, 1940-1946),* ROSSPEN, Moscova, 2000, doc. 25, p. 83-87 (traducere Vasile Oroian).

să revendice toată Dobrogea, pentru a avea o graniță comună, prin care URSS ar fi avut cale deschisă spre Balcani și Strâmtorile Bosfor și Dardanele, blocată acum de linia Dunării. De asemenea, garanțiile acordate României au surprins și elitele politice și militare de la Budapesta, care își văd blocate planurile de a obține și Transilvania de Sud.

Nemulțumirea Ungariei că nu a primit toată Transilvania și supărarea Moscovei că nu a fost inclusă în corpul arbitrilor de la Viena, a declanșat o întreagă propagandă sovieto-ungară privind „împărțirea României și încetarea existenței sale ca stat" prin transferarea „jumătății Moldovei și a unei părți a României Uniunii Sovietice, a celei de-a doua jumătăți a Moldovei – maghiarilor"[14]. Declanșarea războiului sovieto-german, la 22 iunie 1941, a anulat toate speranțele Ungariei de a recupera Transilvania întreagă cu sprijinul URSS. A mai rămas să spere doar la ajutorul Germaniei. Într-adevăr, Germania, marele câștigător din arbitrajul vienez, a reușit performanța, la 22 iunie 1941, să aibă alături, ca aliați și combatanți, România și Ungaria. Imediat după declanșarea războiului, URSS, prin V.M. Molotov, a mai încercat să atragă Ungaria de partea sa, jucând cartea Transilvaniei. Acesta i-a reamintit lui József Kristóffy sprijinul Moscovei față de pretențiile Ungariei asupra României, că „nu a obiectat niciodată și nu va obiecta nici acum la pretențiile revizioniste ale Ungariei privitoare la Transilvania". Demnitarul sovietic a mai subliniat încă o dată că „Ungaria va putea conta și în viitor pe sprijinul sovietic în privința Transilvaniei", dacă nu va participa militar la campania împotriva URSS[15].

La Budapesta se lua în calcul că România, angajată deja în război alături de Germania, ar fi putut primi drept recompensă teritoriul transilvănean pierdut la 30 august 1940. Drept urmare, Ungaria rupe relațiile cu URSS și îi declară război la 27 iunie 1941[16]. Gestul Ungariei va determina Moscova să preia problematica Transilvaniei pentru a lua sub control România și Ungaria, în încercarea de a le scoate din războiul împotriva sa. Pe de altă parte, Ungaria face eforturi pentru a păstra contactele cu Moscova, propunând Germaniei să mențină legația ei de la Moscova pe perioada războiului ca un canal de comunicare pentru eventuale negocieri de pace între Germania și URSS. Consecvent acestei colaborări sovieto-ungare împotriva României, chiar și I.V. Stalin a considerat că se cuvenea să acorde

14 T.M. Islamov, T.A. Pokivailova, *Europa de Est...*, p. 159-162.

15 Larry L. Watts, *op. cit.,* p. 126.

16 Marcela Sălăgean, *Transilvania în jocul de interese al Marilor Puteri 91940-1947),* Editura Mega, 2013, p. 43.

un alibi Ungariei, afirmând la sfârșitul războiului că „armata fascistă germană" a avut pe front „numai sprijinul direct al trupelor italiene, române și finlandeze"[17].

În aceste condiții, intră în acțiune coaliția „roșie-albă" din armata ungară, care încearcă să satisfacă solicitarea Moscovei de neimplicare militară, în schimbul Transilvaniei. În anii 1941-1942 nu s-a putut acționa pentru că armata ungară a fost sub comandă germană. Abia din primăvara anului1943, Miklós Horthy îl numește la comanda Forțelor de Ocupație din Ucraina pe generalul Geza Lakatos, un veteran al Armatei Roșii ungare, fost consilier al lui Vilmos Böhm și ministru în guvernul condus de Bèla Kun. G. Lakatos avea relațiile necesare pentru a negocia înțelegeri de neagresiune cu armata sovietică și cu grupurile de partizani. Tot el obține în ianuarie 1944 o directivă a Înaltului Comandament Sovietic adresată atât Armatei Roșii, cât și grupurilor de partizani, în care se menționa că „unitățile maghiare nu trebuie să fie atacate". Chiar dacă ele deschideau focul, unitățile sovietice au primit ordinul „să le treacă cu vederea și să tragă numai dacă întâmpinau o rezistență puternică și deosebit de persistentă"[18]. Imediat după numirea lui Geza Lakatos, M. Horthy a trimis la Moscova un emisar, în persoana baronului Ede Atzel, devenit comunist, care s-a întâlnit cu generalul Feodor F. Kuznețov, șeful spionajului militar sovietic, de la care a obținut asigurări că:

- Armatei române nu i se va permite să ocupe nordul Transilvaniei;
- Administrația maghiară, poliția și jandarmii nu vor fi înlocuiți de români;
- În Transilvania se va organiza un referendum;
- Înaltul Comandament Sovietic va trimite grupuri de partizani în Ungaria, pentru a-i ajuta pe maghiari la schimbarea de regim.

Comandanții militari sovietici au aprobat cu satisfacție acordul Kuznețov – Atzel, așa cum a fost prezentat în vara lui 1944[19]. Ca urmare a acestui acord, oficialitățile maghiare care au intrat în Transilvania de Nord în septembrie 1940, odată cu trupele horthysto-fasciste, se transformă în „combatanți ilegaliști" care au luptat împotriva guvernului român burghezo-moșieresc și devin mari prieteni ai Uniunii Sovietice[20].

Asta explică întrucâtva regimul instaurat de Armata Sovietică în Nordul Transilvaniei, în noiembrie 1944. Scoțând Transilvania de Nord de sub administrația statului român, Moscova a stimulat competiția româno-maghiară, amăgindu-i pe maghiari și șantajându-i pe români. Prin acest joc politico-diplomatic, combinat cu ofensiva militară în Transilvania, I.V. Stalin obține instalarea unui guvern comunist la București, renunțarea României la teritoriile basarabene și bucovinene ocupate deja, dar și o atitudine supusă, lipsită de combativitate din partea Budapestei[21].

Actul de la 23 august 1944 a precedat cu aproape două luni o încercare similară din partea Budapestei, ceea ce a eliminat multe incertitudini care planau asupra destinului postbelic al Transilvaniei[22]. Spre deosebire de România, Ungaria nu a reușit desprinderea de Germania în 1944. Regentul Miklós Horthy nu a putut acționa precum regele Mihai la București, deoarece Comandamentul Armatei Regale și foarte mulți ofițeri maghiari erau mult mai filogermani decât cei români. La 11 octombrie 1944, Horthy a stabilit contacte directe cu Moscova, unde a trimis o delegație condusă de general colonel Gabor Faraghó, vorbitor de limbă rusă, numit la începutul anului 1941 ca atașat militar în URSS, pentru negocierea unui armistițiu, care s-a și semnat. În calitatea lui de șef al statului, Miklós Horthy a ținut la 15 octombrie 1944 un discurs la radio prin care anunța capitularea Ungariei.

17 Larry L. Watts, *op. cit.,* p. 126-127 – Din contră, există date din care rezultă că Înaltul Comandament al Armatei germane a lăudat zelul unităților maghiare. De asemenea, relevant pentru poziția sa pro-ungară, Stalin a informat Tribunalul de la Nürnberg că nu era necesar ca amiralul Horthy să fie judecat drept criminal de război, în schimb a insistat ca mareșalul Antonescu să fie executat (p. 127, nota 1 subsol).

18 *Ibidem,* p. 141.

19 *Ibidem,* p. 143.

20 *Ibidem,* p. 144.

21 Vasile Pușcaș, *Impactul evenimentelor de la 23 august 1944 din România în aria Central-Europeană,* în Academia Română, Academia Slovacă de Științe, *Evenimentele de la 23 august 1944 din România și Insurecția Națională Slovacă din 29 august 1944...,* Banska Bystrica – Alba Iulia, 2012, p. 45.

22 Marcela Sălăgean, *Reacția aliaților occidentali și sovietici la evenimentele de la23 august 1944 don România,* în A.R., A.S.Ș. *Evenimentele de la 23 august...,* Banska Bystrica – Alba Iulia, 2012, p. 55.

A făcut acest pas fără nici o pregătire politică și militară corespunzătoare. Germanii, care controlau segmentul militar și au aflat de acest demers, i-au răpit fiul, Miklós Horthy junior, în ziua în care anunțase capitularea. Ca să obțină eliberarea fiului său, bătrânul amiral a trebuit să revoce proclamația capitulării și să legalizeze preluarea puterii de către Ferenc Szálasy, liderul Partidului Crucea cu Săgeți, de orientare fascistă, care s-a proclamat „conducătorul națiunii"[23]. Acesta va duce Ungaria alături de Germania până la capăt, sens în care a transmis poporului maghiar un contra-manifest prin care a făcut cunoscut sprijinul german pentru Ungaria. Această situație va dura până în decembrie 1944, când trupele URSS și ale României intră pe teritoriul Ungariei și ocupă Budapesta.

Bătălia pentru Transilvania va continua în cadrul reuniunilor internaționale de pregătire a păcii de după război și se va derula sub patronajul Uniunii Sovietice, deoarece atât România, cât și Ungaria vor intra în sfera de influență a acesteia. Actul de la 23 august 1944 a determinat o schimbare radicală de atitudine a factorilor de decizie de la Moscova în ce privește apartenența Transilvaniei – evenimentele de la București și Budapesta au schimbat orientarea pro – maghiară a Uniunii Sovietice, în recunoașterea drepturilor României asupra întregii regiuni. În vara anului 1944, la Moscova are loc o întreagă dezbatere pe tematica Transilvaniei la nivelul factorilor responsabili de pregătirea păcii de după război. Astfel, Biroul Păcii din cadrul Comisariatului Poporului pentru Afacerile Externe, condus de M.M. Litvinov, adjunct al acestui comisariat – numit în istoriografie „Comisia Litvinov" – a fost însărcinat să elaboreze poziția URSS față de viitoarele tratate de pace și organizarea postbelică a lumii. În iunie 1944, „Comisia Litvinov" a trebuit să răspundă la întrebarea pusă de V. M. Molotov – ce este Transilvania și cui trebuie să aparțină ea?

După mai multe dezbateri pe problematica Transilvaniei, „Comisia Litvinov" a supus analizei trei posibile soluții de rezolvare:

1. Transilvania de Nord, răpită de la România prin cel de-al doilea arbitraj de la Viena din 30 august 1940, este restituită României;
2. Transilvania de Nord rămâne în componența Ungariei;
3. Transilvania devine stat independent, sub patronajul URSS[24].

De notat că analiza pe Transilvania are loc la Biroul Păcii de la Moscova în luna iunie 1944, după ce România și Ungaria au intrat în contacte cu aliații anglo-americani pentru ieșirea din război, la Cairo, Stockholm sau Ankara, dar ambele state au fost îndreptate spre Uniunea Sovietică. Pentru Moscova, atât România, cât și Ungaria, sunt state inamice care au luptat împotriva Uniunii Sovietice și vor fi tratate ca atare. În cazul României, această analiză are loc după ce Armata Roșie a URSS a ajuns pe linia Prutului, la frontiera sa din 1941 și cu două luni înainte de actul de la 23 august 1944. De aceea, la prima variantă – Transilvania de Nord este restituită României – apare plauzibilă în anumite condiții: „dacă se va ajunge la o înțelegere cu România, în schimbul refuzului ei absolut și definitiv de a mai cere Basarabia și Bucovina (de Nord)... cu condiția garanțiilor și a unui oarecare control al nostru asupra politicii ulterioare a României"[25]. În luarea unei decizii pozitive pentru România, va conta mult supărarea Moscovei că nu a luat parte la al doilea arbitraj de la Viena soldat cu împărțirea Transilvaniei, care va fi declarat nul și neavenit. Experții sovietici au luat în calcul că pentru România, Transilvania „reprezintă mult mai multă atractivitate decât Basarabia"[26].

A doua variantă - Transilvania de Nord rămâne în componența Ungariei – a fost apreciată ca imposibilă deoarece ar însemna o confirmare a arbitrajului vienez, cu sublinierea că „pentru învingătorii fascismului le-ar fi penibil să-și pună semnăturile sub verdictul lui Hitler și Mussolini". La aceasta, diplomații sovietici mai adaugă observația că Ungaria a pornit război împotriva URSS „fără cel mai mic pretext"[27].

Varianta Transilvaniei independente a avut o bună susținere la Moscova. Printre

23 Paul Lendvai, *Ungurii,* Humanitas, Ediția a II-a, 2007, p. 434.

24 T.M. Islamov, T.A. Pokivailova, *Europa de Est...*, p. 218.
25 *Ibidem,* p. 216.
26 *Ibidem,* p. 217.
27 *Ibidem,* p. 214-215.

cei care s-au pronunţat pentru crearea unui stat nou, al Transilvaniei, sub protecţia Uniunii Sovietice, au fost istoricul E.V. Tarle, membru al Academiei de Ştiinţe a URSS şi consilier guvernamental, I.M. Maiski, fost ambasador al URSS la Londra şi colaborator al lui M.M. Litvinov în Biroul Păcii, S.A. Lozovski, Şeful Biroului Sovietic de Informaţii, D.Z. Manuilski, fost lider al Cominternului şi Valter Roman, activist al Partidului Comunist Român (PCR), colaborator titular al Comitetului Executiv al Cominternului la Moscova, care era atunci Statul Major al mişcării comuniste internaţionale, singurul originar din Transilvania. Academicianul E.V. Tarle a subliniat că Transilvania nu trebuie restituită nici Ungariei, nici României, pentru că „o Transilvanie independentă era în interesul geopolitic al URSS-ului, ca mare putere a lumii[28]. Ceilalţi susţinători mergeau pe ideea că o Transilvanie independentă permitea Uniunii Sovietice să ţină sub presiune atât România, cât şi Ungaria.

În opinia istoricului rus, Tofik Muslimovici Islamov, specialist pe relaţia Rusiei cu Austria şi Ungaria, care a cercetat documentele „Comisiei Litvinov", cel mai elaborat răspuns la solicitarea lui M.M. Litvinov aparţine comunistului român Valter Roman, în scrisoarea acestuia din 28 iunie 1944, cu următorul conţinut: „Ţinând cont de întreaga complexitate, varietate şi particularitate a chestiunii transilvane, consider că rezolvarea cea mai potrivită şi corespunzătoare etapei actuale este crearea unei Transilvanii independente (şi faţă de România, şi faţă de Ungaria), de la râul Tisa până la Carpaţi (a cărei graniţă să fie garantată de Uniunea Sovietică, Anglia şi America, pornind de la următoarele motive: 1. Cele două ţări care emit pretenţii asupra Transilvaniei au participat aproape în aceeaşi măsură la războiul tâlhăresc al lui Hitler. Atunci care să fie „recompensată" cu alipirea Transilvaniei? (tendinţa imperialismului englez este de a avea sub influenţa sa Ungaria, care să includă Transilvania, deoarece se înţelege că în viitor România nu va mai putea fi folosită de nimeni ca centru al intrigilor antisovietice şi cap de pod împotriva URSS);

2. Structura etnografică. Între râul Tisa şi Carpaţi locuiesc într-un conglomerat indestructibil români şi unguri (locuiesc şi saşi şi şvabi, a căror problemă aminteşte de cea a nemţilor de pe Volga, iar la nevoie poate fi rezolvată în acelaşi mod;

3. Independenţa economică. Transilvania (prin care astăzi înţelegem Transilvania propriu-zisă, Banatul, Crişana, Maramureşul), reprezintă un singur tot din punct de vedere economic. În perioada alipirii Transilvaniei la regatul român, industria ei era mai dezvoltată decât industria României (Reşiţa este cel mai mare centru metalurgic, IAR cel mai mare centru aviatic, ASTRA cel mai mare centru al construcţiilor de vagoane şi DERMATA cea mai puternică fabrică de pielărie din Balcani). Transilvania dispune de numeroase resurse minerale – cărbune, minereu de fier, cupru, mangan, aur, argint, etc. Ea are, de asemenea, un potenţial agrar ridicat. Divizarea efectuată de Hitler în august 1940, care nu avea nimic altceva în vedere decât interesele imperialismului german, contravine tuturor intereselor economice, istorice, naţionale şi etnografice, la fel cum este contraindicată separarea prin operaţie a unuia dintre gemenii siamezi care nu pot supravieţui unul fără altul;

4. Rădăcinile istorice. Transilvania a fost ani îndelungaţi şi nu o singură dată ţară independentă, cu principe propriu, iar în decursul secolelor XVI şi XVII a jucat un rol important în problemele internaţionale. Ideea independenţei Transilvaniei îşi are tradiţiile şi rădăcinile sale atât pentru oamenii muncii români, cât şi maghiari. Evenimentele istorice constituie dovada convieţuirii paşnice, de-a lungul secolelor, a ungurilor şi românilor din Transilvania, a luptei lor comune împotriva aceloraşi asupritori;

5. Transilvania a fost partea cea mai progresistă a ţării şi atunci când aparţinea Ungariei şi atunci când aparţinea României. Mişcarea revoluţionară a ungurilor şi românilor a izbucnit nu odată în Transilvania. Muncitorii din Transilvania erau mai organizaţi decât în alte părţi ale Ungariei şi României. Mişcarea muncitorească era mai puternică decât în Ungaria şi România.

Pornind de la toate aceste circumstanţe, consider că renaşterea Transilvaniei independente, atât ca soluţie provizorie, cât şi ca soluţie de tranziţie, constituie o rezolvare realistă şi oportună care corespunde interese-

28 *Ibidem,* p. 222-223.

lor evoluției progresiste atât a României, cât și a Ungariei (rezolvarea definitivă mi-o pot imagina numai prin instaurarea orânduirii sovietice în Bazinul Dunării). Cu stimă, (Valter Roman)”[29].

În viziunea „Comisiei Litvinov”, soluția unei Transilvanii independente era una temporară, până la lămurirea posibilităților de colaborare a URSS cu România sau Ungaria. Numai actul de la 23 august 1944, prin care România trece de partea Aliaților și va lupta împotriva Germaniei naziste și a Ungariei horthyste, îl face pe I.V. Stalin să ignore propunerile privind independența Transilvaniei și să decidă restituirea Transilvaniei de Nord la România. Astfel, în Tratatul de Pace cu România, semnat la Paris, la 10 februarie 1947, URSS și-a impus poziția care o avantaja, stabilind ca frontiera sovieto-română să fie cea existentă la 1 ianuarie 1941 (art. 1), după raptul Basarabiei, Bucovinei de Nord și a Ținutului Herța. În același tratat, la art. 2, frontiera româno-ungară este restabilită așa cum exista la 1 ianuarie 1938, anterioară hotărârilor de arbitraj luate la Viena în 30 august 1940, declarate nule și neavenite[30]. Parafrazând pe istoricii ruși, T.M. Islamov și T.A. Pokivailova, se poate spune că, în ce privește Transilvania, România a pierdut războiul, dar a câștigat pacea[31]. Aceștia uită să menționeze că, în ce privește Basarabia, Bucovina de Nord și Ținutul Herța, România a pierdut și războiul și pacea.

Bineînțeles că asemenea dezbateri privind viitorul Transilvaniei au avut loc și în Ungaria. Dacă împărțirea Transilvaniei prin arbitrajul de la Viena, din 30 august 1940, nu a fost privită ca o soluție definitivă, era considerată ca o decizie mai dreaptă pentru Ungaria decât cea rezultată prin Tratatul de Pace de la Trianon, din 4 iunie 1920. În atmosfera febrilă a pregătirilor pentru pacea de după al doilea război mondial, Ungaria a transmis Aliaților învingători propriile ei proiecte privind apartenența Transilvaniei. Relevante

sunt trei memorandumuri transmise la Londra, Washington și Moscova, redactate de Károly Schrecker, economist, Aladár Szegedy-Maszák, diplomat și Endre Bajcsy-Zsilinszky, om de cultură, un exponent al naționalismului ungar.

Memorandum-ul lui Károly Schrecker, ajuns la Londra în primăvara anului 1943, pornește de la ideea unei Transilvanii autonome în cadrul Ungariei, iar o Transilvanie independentă apare ca soluție secundară. Al doilea memorandum, elaborat în iunie – iulie 1944 de Aladár Szegedy-Maszák, director al Direcției politice din MAE ungar, se pronunță pentru respectarea unității Transilvaniei și revenirea acesteia la punctul de plecare din 1918, respectiv la uniunea formată cu Ungaria, dar în care românii și sașii urmau să beneficieze de „largi drepturi naționale”. Diplomatul ungar menționează și el, ca variantă secundară, o Transilvanie independentă, construită pe un sistem cantonal, în care cele trei „națiuni conlocuitoare” – maghiarii, sașii și românii, să beneficieze de drepturi egale. Endre Bajcsy-Zsilinszky, un reprezentant al ideilor național-radicale, redactează documentul la solicitarea MAE ungar din 1943. El susține că „Transilvania trebuie să rămână unitară în

29 T.M Islamov, *Po povodu reakții v Rumînii na kniga „Transilvanskii bopros bengero-rumînskii teritorialnîi spor i SSSR, 1940-1946. Dokumengtî” (În legătură cu reacția din România la cartea „Transilvania. Litigiul teritorial ungaro-român și URSS, 1940-1946. Documente”),* în Novaia i Noveișaia Istoria (Istoria Modernă și Contemporană), nr. 6, p. 166-173 (traducere Vasile Oroian).
30 AMAE, Fond *Tratate și Convenții,* Tratat de Pace cu România, 1947, p. 2.
31 T.M.Islamov, T.A. Pokivailova, *Europa de Est...,* p.298.

orice împrejurări şi astfel să revină integral în cadrul Sfintei Coroane". Din punct de vedere administrativ, el propune împărţirea teritoriului în „patru banate" – două româneşti, unul maghiar-secuiesc şi unul săsesc"[32]. Un singur om de cultură, István Bibó, personalitate marcantă a opoziţiei democratice, s-a pronunţat pentru împărţirea Transilvaniei. El a elaborat în anii 1942-43, o lucrare privind dezvoltarea statelor şi naţiunilor în Europa Centrală şi de Est, rămasă în manuscris, în care analizează şi chestiunea Transilvaniei. Pornind de la apartenenţa lingvistică şi etnică, el optează pentru divizarea teritorială, combinată cu schimbul de populaţie, care ar permite un aranjament definitiv şi reciproc acceptabil pentru România şi Ungaria[33].

Troica Aliată – SUA, Marea Britanie şi URSS, a abordat chestiunea Transilvaniei în trei întâlniri din februarie 1943, ale Comitetului pentru elaborarea păcii, organism înfiinţat la Washington, la sfârşitul anului1941. În viziunea părţii ungare, soluţia optimă a comitetului a fost formulată la 2 martie 1943, care sintetiza convorbirile de până atunci. Aceasta prevedea alipirea Transilvaniei la România, cu acordarea unei largi autonomii Ţinutului Secuiesc şi cu ajustarea frontierei de vest în favoarea Ungariei, în conformitate cu situaţia etno-lingvistică. A doua opţiune era pentru crearea unui stat transilvănean autonom, ca membru al unei Confederaţii Dunărene sau est-europene, eventual realizarea unui condominium româno-ungar[34].

După realizarea la Bucureşti a actului de la 23 august 1944 şi trecerea activă a României alături de aliaţi, împotriva Germaniei, atât SUA, cât şi Marea Britanie şi-au limitat interesul faţă de Transilvania şi au cedat URSS iniţiativa în această chestiune. Drept urmare, Biroul Păcii de la Moscova va redacta Tratatele de Pace cu Bulgaria, Finlanda, România şi Ungaria. Atât în cazul României, cât şi al Ungariei, Tratatele de Pace s-au construit pe baza Convenţiilor de armistiţiu, încheiate la 12 septembrie 1944 şi respectiv, la 20 ianuarie 1945, cu Budapesta. În ce priveşte Transilvania, textele armistiţiilor lăsau o portiţă de interpretare suficient de largă pentru ca interesele sovietice în zonă să fie mai uşor de gestionat: „Guvernele Aliate socotesc hotărârea Arbitrajului de la Viena cu privire la Transilvania ca nulă şi neavenită şi sunt de acord ca Transilvania (sau cea mai mare parte a ei) să fie restituită României sub condiţia confirmării prin Tratatul de Pace..."[35]. Această formulă a rămas validă până la sesiunea Consiliului Miniştrilor de Externe de la Londra (11 septembrie – 2 octombrie 1945), când problema Tratatului de Pace care urma să fie încheiat cu Ungaria şi problema recunoaşterii diplomatice a acesteia, au fost ridicate exclusiv în contextul dezbaterii proiectului Tratatului de Pace cu România. La Londra, delegaţia sovietică propune completarea art. 19 din Acordul de armistiţiu cu privire la frontiera ungară şi includerea în Tratatul de Pace a unui articol referitor la restituirea întregii Transilvanii României. În consecinţă, Ungaria a revenit la fostele frontiere din 31 decembrie 1937 – stabilite de Tratatul de la Trianon în 1920. În proiectul Tratatului de Pace, delegaţia URSS a motivat „restituirea întregii Transilvanii" României prin faptul că aceasta şi-a oferit sprijinul cauzei aliate în războiul împotriva Germaniei"[36], ceea ce Ungaria nu a făcut. Această decizie a Moscovei de a „restitui întreaga Transilvanie" României, este consecinţa directă a Actului de la 23 august 1944, de la Bucureşti. Motivaţia opţiunii URSS – că România a oferit sprijin cauzei aliate în războiul împotriva Germaniei, a fost însuşită atât de SUA, cât şi de Marea Britanie, care au semnat Tratatele de Pace cu România şi Ungaria, în februarie 1947, la Paris.

Astfel, şi în cazul Ungariei, după ce a fost obligată să îşi retragă trupele şi administraţia din Iugoslavia, Cehoslovacia şi România, se poate spune că a pierdut şi războiul şi pacea, odată cu Transilvania[37].

32 Ignác Romsics, *Proiecţii maghiare şi aliate cu privire la viitorul Transilvaniei, 1941-1946*,,Muzeul Judeţean Satu Mare, *Satu Mare, studii şi comunicări,* XXVII/II, Supplementum, 2011,p. 152-153.
33 *Ibidem,* p. 153.
34 *Ibidem.*

35 Mihai Alexandrescu, *Convenţiile de armistiţiu în relaţiile internaţionale: România, Bulgaria şi Ungaria,* în Academia Română, Academia Slovacă de Ştiinţe, *Evenimentele de la 23 august 1944 din România şi Insurecţia Naţională Slovacă din 29 august 1944...,* Banska Bystrica – Alba Iulia, 2012, p. 61.
36 Mihály Fülöp, *Pacea neterminată. Consiliul Miniştrilor Afacerilor Externe şi Tratatul de Pace cu Ungaria (1947),* Institutul European, Iaşi, 2007, p. 70-73.
37 T.M.Islamov, T.A. Pokivailova, *Europa de Est...,* p.298.

Ioan CHIRILĂ

Alipirea de Domnul

Sărbătorile Crăciunului ne-au prilejuit aducerea aminte de tinerii entuziaşti din Decembrie 89 şi de cântarea lor minunată „cu noi este Dumnezeu", un imn isaianic ce poate fi concentrat în numele Pruncului care în ebraică se pronunţă „Imanuel". Voiam prin aceste gânduri să reaprind în sufletele noastre făclia martirică, cât s-o fi aprins doar voi veţi şti! Fără a dori să creez idea de foileton, aş dori să aduc acum în atenţia noastră o întrebare-meditaţie: dacă Dumnezeu este cu noi, noi cât suntem cu Dumnezeu? Moise le spunea conaţionalilor săi care creşteau în Legea Domnului pentru a intra în Canaan: „voi, care v-aţi alipit de Domnul, Dumnezeul vostru, sunteţi toţi vii" (*Deuteronom* 4,4). Verbul „a se alipi" este identic cu cel care exprimă unitatea dintre bărbat şi femeie în *Facerea* 2,24; *Rut* 1,14 şi în celelalte locuri paralele din *Deuteronom* 10,20; 11,22; 13,4; 30,20, făcând trimitere la tema hierogamie care dispare în postmodernitate dincolo de nori negrii ai întunericului acestui veac. Cuvintele mele nu ţintesc însă realizarea unei critici, ci a reamintirii pentru sinele nostru a acelor cuvinte şi atitudini care te fac să simţi viaţa, iar viaţa cea adevărată este cea care din sine mărturiseşte realitatea sa anastasică, adică participarea sa la înviere, alipirea/unirea sa cu Cel înviat. În cuvântările mitropolitului Antonie al Surojului am întâlnit o exprimare analitică foarte clară a situaţiilor concrete ale omului postmodern. El spunea că „atâta vreme cât noi nu avem în nici un fel experienţa vieţii veşnice, cu siguranţă ne vom ţine cu disperare de această viaţă pământească, pentru că aceasta este tot ce avem noi pe lume. Dar în clipa în care vom cunoaşte cu adevărat că întru noi locuieşte Dumnezeu, că întru noi lucrează Dumnezeu, că viaţa veşnică a pătruns deja prin venele sufletului nostru, că trăim nu pentru că trupul nostru e viu, ci pentru că sufletul nostru e viu, pentru că eu sunt viu, atunci putem da tot, până chiar şi viaţa aceasta pământească." (*Adierea Duhului* 2015, p. 71). Deci, provocarea ar fi aceea: să ne recâştigăm sufletul, în puritatea şi veşnicia sa şi vom regăsi orizontul vieţii noastre celei veşnice!

Alipirea de Domnul o putem realiza în momentul în care conştientizăm faptul că între suflet şi minte este o legătură organică şi că prin minte omul este deschis infinitului dumnezeiesc, este deschis transcenderii, căderii în sus sau căderii în jos, potrivit alegerii/voinţei fiecăruia. Adică şi mintea are ca atribut specific dimensiunea spirituală, iar prin capacitatea/manifestarea sa raţională poate citi/vedea, poate aduna/uni, poate aduce toate într-o unire liturgico-doxologică la Dumnezeu. Dar mai are şi fantezia/imaginaţia prin care poate surprinde sau vedea în chip profetic cele care vin şi cele care sunt chiar dincolo de Cuvânt. Părintele Stăniloae spunea că „omul e dotat cu percepţia sensibilă (simţire) şi cu minte, ca cele două organe de sesizare a realităţii aceasta arată că el este o făptură chinonică, iar acest caracter trebuie să fie adevărat şi în sine însuşi prin aceea că simţirea trebuie să stea în slujba minţii, nu să îşi subordoneze raţiunea şi apoi făurindu-şi argumente pretins raţionale să-şi născocească moduri proprii de satisfacere a dorinţelor, făcând ca lumea să devină astfel pur materială, iar omul unilateralizându-se să devină întreg numai simţire, poftă şi mânie sau numai patimă şi iraţionalitate", ci mereu să ţintească spre ridicarea dintru dezbinare faţă de semeni şi spre refacerea unităţii firii omeneşti sfâşiate de păcat (*Filocalia* 2, 2017, p. 15-16). Omul este chemat ca alipindu-se de Domnul să se odihnească întru El pentru ca astfel după Sâmbăta odihnei de puterile naturale să ajungă la Duminica vieţii îndumnezeite. „Firea omenească propriu-zis e una, oamenii se deosebesc prin opiniile şi înclinaţiile voii lor (gnomi). Când voia fiecăruia se pune în acord cu firea din el, se restabileşte aceiaşi voire cu toţi, deci se reface unitatea firii. […] Apoi omul prin multa ştiinţă dobândită din luminarea minţii va trece cu vederea dincolo de acoperămintele cuvintelor din jurul Cuvântului şi va vedea cu mintea goală Cuvântul curat stând de sine" (*Filocalia* 2, 2017, p. 19), iar această urcare se numeşte *anabasis*.

Aş stărui puţin asupra conceptului de „fire a omului". Firea este definită de cei doi

termeni fundamentali din discursul antropogenezei – cel de „chip și de asemănare" (*Facerea* 1,26). Omul a fost creat după chipul Său, ori pentru noi Chip al lui Dumnezeu este Hristos și de aici putem înțelege că firea necăzută a omului e cea unită cu divinul în persoana Dumnezeu Om-ului Iisus Hristos. Iar creșterea omului întru asemănare certifică cu ușurință, pentru tot cel ce crede, că el trebuie să crească în asemănarea Treimii celei de o ființă și nedespărțite. Deci firea omului este cea care se împlinește în chip și se desăvârșește întru asemănare, accesând liturgic și faptic, latreutic și mistic, prin rugăciune și prin tăcere minunăția „Firii dumnezeiești" spre a deveni părtaș acesteia. Cum se poate împlini azi această accedere întru transcendență, întru Dumnezeu, ne-o spun Părinții atunci când zic că omul este un micro sau macro-cosmos, când vorbesc despre om ca unire a pământului cu cerul, a lutului cu duhul de viață făcător (*Facerea* 2,7). Ori în acest loc ni se spune că omul s-a făcut suflet viu (*nefeș haia*), iar despre suflet, de pildă Sf. Maxim Mărturisitorul ne spune că „sufletul cuprinde în el însuși cele trei facultăți: inteligența, rațiunea și simțirea – nous, logos și aisthisis" (Hans Urs von Balthasar, *Cosmic Liturgy* 2004, p. 290), inteligența este cea prin care omul poate întâlni pe Dumnezeu în transcendența Sa, rațiunea este cea prin care omul îl poate identifica pe Dumnezeu în lucrarea mâinilor Sale, iar simțirea prin contactul său nemijlocit cu cele create poate ajunge la înțelesul lor (material și teologic) și să-l exprime pe acesta prin anagogie sau simbolism. Pentru ca omul să nu se dezbine în sine cele trei calități ale sufletului trebuie să fie în unitate de voire și de lucrare. Această unitate face ca omul să poată ajunge la golirea minții de preconcepții, de clișee artificial construite și să se dăruiască locuiri de către Hristos, ajunge la gândul și, mintea și voința lui Hristos: înțelepciunea și-a zidit sieși casă pe șapte stâlpi; logos-ul se regăsește pe sine în Logos și trece dincolo de El în necuprinsul divin deplin conștient și în har îndumnezeit, iar simțirea devine simțire dumnezeiască (*aisithsis theia*) la capacitatea de a vedea cele dumnezeiești, iar această simțire dumnezeiască începe cu Sfânta Euharistie care din simbol devine prezență.

Așadar, alipirea de Dumnezeu este în sine un act de restaurare a omului prin Hristos, dar și o luptă a fiecăruia dintre noi de

a ajunge la unitatea de voinţă cu Hristos, Cu Dumnezeu, în chipul celei revelate de Hristos în Ghetsimani: „dar nu după cum voiesc Eu, ci după cum voieşti Tu, Părinte" (*Matei* 26,39) ori a celei exprimate în Rugăciunea Domnească: „facă-se voia Ta, precum în cer aşa şi pe pământ" (*Matei* 6,10). Ori în acest sens aş aduce câteva elemente de pedagogie filocalică înaintea noastră pentru a vedea ce însemnează curăţirea minţii, curăţirea inimii şi primirea lui Hristos în templul făpturii noastre, adică alipirea adevărată de Dumnezeu:

„Puterile de căutare şi de cercetare a lucrurilor dumnezeieşti sunt sădite în firea oamenilor, fiinţial, de către Făcător, prin însăşi aducerea ei în existenţă... puterea minţii şi a raţiunii la înfăţişarea lucrurilor sensibile şi nu numai, ci şi a celor dumnezeieşti prin luminarea minţii de către har, căci proprii înţelepciunii sunt mintea şi raţiunea, iar proprii deprinderii opuse înţelepciunii sunt lipsa de raţiune şi simţirea (domnia simţurilor), de aceea omul este chemat să manifeste prin minte puterea de a deosebi între cele spirituale şi cele supuse simţurilor, între cele vremelnice şi cele veşnice, adică să manifeste puterea de discernământ care-l îndeamnă la a se împărtăşi din pomul vieţii prin plinirea poruncilor divine." (*Filocalia* 3, 2017, p. 135-138).

Neamului nostru îi este specific conceptul de dor, iată ce zice Talasie Libianul despre omul dornic de alipirea de Dumnezeu, spune că „Dorul întins întreg spre Dumnezeu leagă pe cei ce-l au cu Dumnezeu şi întreolaltă... Mintea care a dobândit dragostea duhovnicească nu cugetă despre aproapele cele ce nu se potrivesc cu dragostea" (*Filocalia* 4, 2017, p. 9); „liniştea, rugăciunea, dragostea şi înfrânarea sunt o căruţă cu patru roţi care suie mintea la ceruri", şi care face ca în acest *anabasis* omul să caute omorârea voinţei din păcat sau a păcatului prin voinţă şi învierea voinţei prin virtute sau a virtuţii în voinţă pentru ca astfel să se sălăşluiască în el lucrarea exclusivă a lui Dumnezeu.

Alipirea omului de Dumnezeu în acest veac al materialităţii excesive se realizează ca urmare a luminării minţii de către razele dumnezeieşti, aşa cum am cântat deja la Crăciun, dar ea numai atât ţine, câtă vreme noi „unim lucrarea Duhului cu osteneala noastră,

adică raţiunea cu mintea, prudenţa cu înţelepciunea, făptuirea cu contemplaţia, virtutea cu cunoştinţa, credinţa cu cunoştinţa fără de uitare, nemicşorând sau neexagerând pe nici una în raport cu cealaltă... atunci va face din decada sa monadă, atunci se va uni şi el cu Dumnezeu cel adevărat şi bun, unul şi singur" (Sf. Maxim Mărturisitorul, *Mystagogia* 2000, cap. V,12-13). Când mintea se îmbogăţeşte de cunoştinţa unităţii, a pus cu totul stăpânire şi pe simţire şi se face străină de cele ale lumii şi se umple de cunoştinţă şi fiind izbăvită de patimi se află în acestea: în gânduri simple, în contemplarea făpturilor şi în lumina veşnică. Ea nu se mai lasă în veci orbită de iubirea de argint, de slava deşartă ori de plăcere, ci ca minte curăţită la culme vrea să fie mereu afară de toate cele create, căci inima sa bună poartă gânduri bune şi neîncetata rugăciune: Doamne Iisuse, miluieşte mă pe mine păcătosul! Caci rugăciunea va salva omul şi lumea, să ne rugăm aşadar.

De Sf. Ioan Casian şi Gherman, 2024.

Vasile MUSCĂ

Niște însemnări metafizice

Ajunsă la limita sa din urmă orice cunoaștere își desfințează obiectul în ipostaza sa de obiect al cunoașterii. Cunoscut deplin, el nu poate susține interesul cunoașterii ca obiect de cunoscut. O cunoaștere omenească ce poartă pecetea relativității, care nu se lasă prinsă de ambiția de a prinde Absolutul nu periclitează nici adâncul echilibru cosmic, nici ordinea metafizică a lumii. În schimb, o cunoaștere cu pretenția de a fi absolută și-ar desfința obiectul, Absolutul în calitatea sa de Absolut. Și fără Absolut nu ar exista nici relativul, și nici omul însuși ca entitate metafizică. Absolutul trebuie menținut cu orice preț ca imperativul suprem al existenței, iar în concepția lui Lucian Blaga misiunea supremă a Marelui Anonim, ca punct metafizic central al existenței, este de a sta de veghe fără încetare, la garantarea ordinii cosmice. Omul este cuprins într-o „rânduială cosmică" mai înaltă și mai largă, a cărei statornicie nu are voie dar nici dreptul de a o tulbura. Omul vine pe lume și trăiește așezându-se într-o anume „rânduială" metafizică, dinainte și fără el stabilită, care îi produce satisfacții existențiale, întreținînd sentimentul său de pace, împăcarea sa cu lumea. Această armonie cu lumea naște în sufletul omului sentimentul unei organizări cosmice solide care aduce împăcare și mulțumire. Poetul Blaga mărturisește acest sentimet într-o minunată poezie – „Inscripție pe o casă nouă" din ciclul „Ce aude unicornul" (1957-59).

„Toate stau la locul lor,/ stă păianjenul în plasă/ ca-ntr-o lume de mătasă./

Nu-l încearcă nici un dor/ din ocolul lui să iasă./ Toate stau la locul lor:/

Piatră, floare și ulcior, / Vatră și amar și iască. /Asta-i legea tuturor;/

zări să-și facă din pridvor/ să se simtă bine acasă."

În această „rânduială metafizică", întocmită finalist, omul, cu gândirea și cu acțiunea sa, se proiectează pe un fundal cosmic, în care creația lui de valori constituie atestatul menirii sale cele mai naturale. Căci „rânduiala metafizică" a lumii înseamnă că toate trebuie să stea la locul lor, și lucrurile dar și oamenii, fără a încălca acest consens cosmic originar. Prin natura și prin destinația sa cea mai naturală omul mărturisește însă un instinc demiurgic și o destinație daimonică. Prin prezența sa în orizontul lucrurilor omul este tentat să strice „rânduiala metafizică" a lumii. Aceasta fiindcă prin destinul de creator pe care îl împărtășește, sarcina lui nu este doar de a constata adânca ordine a lucrurilor, ci dimpotrivă, aceea de a o deranja, căutând prin întrebările ce le formulează să coboare până la rădăcina lucrurilor.

Putem identifica în poezia lui Lucian Blaga, în variate formulări, expresia de maestru a acestui semntiment de încântare de care am pomenit, goetheean prin simplitatea sa etern omenească, pe care omul îl încearcă într-o lume pusă în ordine, în care fiecare amănunt este așezat conform logosului său, în locul care i se cuvine ca în filosofia aristotelică a naturii, unde fumul prin ușurătatea sa urcă iar pământul prin greutatea lui trage în jos.

* * *

Reprezentanții școlii romantice din Jena, de la sfârșitul secolului al XIX-lea credeau în ideea înrudirii între ele a tuturor formelor de manifestare a spiritului pe motivul originii lor comune. Toate aceastea formau un front comun în jurul artelor, dintre acestea detașându-se, în primul rând, poezia. Desigur, cea mai strânsă este solidaritatea dintre poezie și filosofie (metafizică). Pentru Schelling, filosoful romantismului german, în marele final estetic din „Sistemul idealismului transcendental" (1804), arta îndeplinește cu demnitate funcția de organ suprem al întregii cunoașteri omenești – „arta este unicul organon autentic și veșnic al filosofiei și totodată, unicul document care adevereşte neîncetat ceea ce filosofia nu poate să exteriorizeze. Pentru filosof arta este supremă tocmai întrucât parcă îi deschide tărâmul cel mai sfânt, unde arde ca într-o singură flacără, în veșnică și originară reunire, ceea ce e separat în natură și în istorie și ceea ce trebuie să se evite etern atât în viață cât și în acțiune, cât și în gândire." (F.W.J. Schelling – „Sistemul idea-

lismului transcendental", Bucureşti, Humanitas, 1995, p. 307). Întreg romantismul a lucrat apoi în direcţia apropierii dintre filosofie (metafizică) şi poezie, în sensul, pe cât aceasta este cu putinţă, până la identificarea lor care avea să producă mixturi de felul poet-filosof (Hölderlin) sau, mai apoi, filosof-poet (Nietzsche). Aceasta este cu putinţă pentru că, în fond, obiectul lor comun rămâne Absolutul. Intervenţia ulterioară în discuţie a lui Heidegger a clarificat un gând fundamental. „Toată gândirea filosofică, chiar şi cea mai riguroasă, este în sine poetică şi cu toate acestea, niciodată artă poetică." (M. Heidegger – „Despre eterna reîntoarcere a aceluiaşi", Bucureşti, Humanitas, 2015, p. 108).

* * *

Puţin probabil ca Lucian Blaga să fi scos această idee a înfrăţirii formelor spiritului şi a rolului eminent al poeziei în ansamblul activităţilor spiritului din lectura lui Heidegger. Pe existenţialişti, de altfel, Blaga îi trata cu superioritate ca o dovadă „neputinţa de a crea". Dar nu trebuie uitat că L. Blaga este un bun cunoscător al romantismului german. Din atmosfera spirituală de romantism târziu întreţinută în Viena studenţiei sale de după primul război mondial, în care s-a format, a putut reţine şi ideea colaborării formelor spiritului, şi desigur a apropierii dintre poezie şi filosofie, confirmată de curentele artistice ale vremii. Cu deosebire relaţia dintre filosofie şi poezie „Înrudirea dinre filosofie şi poezie – scrie Tudor Vianu, coleg de familie spirituală cu Lucian Blaga – nu este un efect al identităţii lor de conţinut ci al unui elan către totalitate şi necondiţionat care le străbate deopotrivă. Am spune că ele nu se ating prin coroanele lor în aer ci prin rădăcinile lor în pământ" (Tudor Vianu, „Filosofie şi poezie").

Immanuel Kant

* * *

Aflat sub influenţa scepticismului sub Kant, pentru Lucian Blaga rostul metafizicii nu este de a-i aduce omului cunoaşterea Absolutului, anulându-l, astfel, prin cunoaştere. Mai degrabă rostul metafizicii este dimpotrivă de a certifica existenţa dincolo de oameni a unui Absolut care nu poate fi cunoscut. Un Absolut care nu poate fi cunoscut este într-un anumit sens o noţiune contradictorie căci orice cunoaştere a Absolutului în ipostaza sa de Absolut are ca efect desfinţarea acestuia în calitatea sa de Absolut.

Dar conştiinţa omenească pentru a-şi mărturisi intenţii şi elanuri creatoare trebuie să admită o limită ultimă dincolo de care cunoaşterea nu poate să treacă, unde eforturile sale cognitive trebuie să se oprească. Este acest Absolut întocmai unui lucru în sine kantian, care prin afectarea organelor de simţ ale omului le procură acestora materia sensibilă a cunoaşterii, le provoacă la cunoaştere, fără ca el însuşi să poată fi cunoscut. Existenţa Absolutului ca necunoscut constituie şi pentru Lucian Blaga un stimulent pentru cunoaşterea şi creaţia omului, prin care necunoscutul este convertit, în forma sa superioară, mai ales în acte de creaţie. În acestă înţelegere kantiană a problemei, pentru Lucian Blaga sarcina metafizicii se reduce chiar la stabilirea unei limite a cunoaşterii. Ea este ştiinţă despre limitele cunoaşterii la adăpostul căreia poate funcţiona în siguranţă Marele Anonim.

Conceperea filosofiei ca știință în cadrul idealismului a dus la urmașii lui Kant la o intensă preocupare pentru posibilitatea cunoașterii absolute pe care Hegel o credea chiar realizată prin idealismul său absolut. Dar lumina totală a cunoașterii absolute coincide cu întunericul Absolut. Este punctul cel mai înalt unde cele două, lumină și întuneric coincid în amiaza cunoașterii. „Amiază – spune Nietzsche – momentul celei mai scurte umbre; sfârșitul celei mai lungi erori; punct culminant al omenirii; incipit Zarathustra" („Cum a ajuns în sfârșit lumea adevărată o fabulă" în „Amurgul zeilor"). În plan metaforic cunoașterea care îl scoate pe om din întunericul sau bezna necunoașterii este, asimilată cu victoria luminii. Întunericul absolut la fel ca și lumina absolută șterg diferențele; ele constituie mediul identității perfecte, în care toate se contopesc în una, se înving distincțiile și datorită fie întunericului fie luminii absolute toate intră într-o unitate în care nimic nu se mai distinge de nimic. Principiul toate sunt una – *hen kai pan*, al lui Xenophan din Colophon – a devenit în istoria filosofiei regula supremă a cunoașterii metafizice. La fel ca a cunoașterii teologice. De obicei, metafizica și teologia plasează această stare a întunericului absolut coincizând cu necunoașterea absolută la început, este starea originilor, cea mai veche cu putință. Este bezna străveche în care toate plutesc într-o unitate nediferențiată. Primele manifestări ale cunoașterii, care impun diferențele ce separă, apar după întunericul Absolut inițial. Diferențele sunt rezultat al unor procese care se declanșează în indiferența inițială, împingând-o către progresive diferențieri. De fapt cele două, întunericul absolut și lumina absolută, coincid pentru că sub regimul lor legea identitățtii cu regula sa a unității, dar care presupune și diferențele, nu mai funcționează. Ele se blochează în unitate absolută, identitate totală fără diferențe. Prin faptul că în ele nu mai putem distinge nimic, întunericul și lumina absolută coincid. Una este oarbă cealaltă orbește; fiecare suprimă vederea ce admite identitatea ca unitate, după expresia lui Schelling, dintre unitate și diferență. În întunericul absolut ca în lumina absolută nu mai putem distinge lucrurile unele de altele.

Lucian Blaga

Începutul și sfârșitul mișcării de la întunericul absolut la lumina absolută se suprapun și întrg procesul îmbracă aspectul unei mișcări în cerc, unde repetiția devine lege a funcționării perfecte. Știința absolută se transformă în neștiință absolută.

În prefața la „Fenomenologia spiritului" (1806), care produce ruptura definitivă dintre Hegel și Schelling, comparând intuiția Absolutului cu o noapte în care toate devin identice, de fapt se suspendă cunoașterea care lucrează și cu unitatea dar și cu diferența. „A te opune cunoașterii care distinge și este împlinită sau care caută și cere împlinirea această unică știință că în Absolut totul este același – sau a înfățișa Absolutul ei drept noaptea în care așa cum se spune, *toate vacile sunt negre* – aceasta este naivitatea goliciunii cunoaștere" (Hegel, „Fenomenologia spiritului", Prefața, București, Editura Academiei, 1965, p. 16.). Mai cu seamă aceasta remarcă, intuiția ca *noapte în care toate vacile sunt negre* îl va deranja pe Schelling și va marca ruptura definitivă dintre ei, începutul unui război care se va întinde în postumitate.

GRAND HOTEL ITALIA

Private Events: marketingcluj@selecthotels.it - Corporate Events: eventcluj@selecthotels.it
eventcluj2@selecthotels.it - Rezervari Hotel: grandhotelitalia@selecthotels.it - Rezervari SPA: spareception@selecthotels.it

UNIUNEA UNIVERSITĂȚILOR CLUJENE

UNIVERSITATEA TEHNICĂ DIN CLUJ-NAPOCA

amgd.ro

UNIVERSITATEA DE ARTĂ ȘI DESIGN CLUJ-NAPOCA

Radu MUNTEANU

Alexandru Ioan Cuza, între lumini și umbre

Fiecare an ne face să simțim că istoria este povestea sau memoria generațiilor, făcând-o să pară o dimensiune a geografiei ce-i dă ritm și sens. Dar, istoria este și o mare filosofie învățată prin exemple, născută din dorința desprinderii de aparențe. Tot istoria ne arată că nu suntem înzestrați pentru mari amărăciuni filosofice, chiar dacă pesimiștii aleargă la doctor când îi doare puțin capul...

În lumea planetară a istoriei, de cele mai multe ori nuanța este singura noutate, curiozitatea se vindecă doar cunoscând și văzând, iar nepăsarea este un viciu opus curiozității ce alterează chiar și amintirea.

Există momente în viață când ne dăm seama că nimic nu trece mai repede ca timpul. Trecerea lui nesfârșită îmbrățișează totul și absoarbe lumina făcând ca mari trăiri din viața noastră să se piardă, în timp ce lucruri fără importanță devin simboluri heraldice într-o lume pe care timpul continuă să o cizeleze și s-o îmbătrânească...

În istoria popoarelor apar uneori momente de cumpănă și primejdie. Atunci, fatalitatea sau voința divină aduc în fruntea acelui popor una sau mai multe personalități pentru a-l călăuzi. Așa a fost Alexandru Ioan Cuza...

Alexandru Ioan Cuza – principe al Principatelor Unite între anii 1859-1861, respectiv al României Mici, între anii 1861-1866, este fondatorul României ca stat rămas pentru eternitate cu acest nume.

Viața sa – o clipă între două veșnicii – a început la 20 martie 1820 la Bârlad și s-a sfârșit la 15 mai 1873 la Heidelberg, în Germania, iar apoi prin contribuția lui Nicolae Iorga, rămășițele sale pământești sunt aduse în țară.

A studiat Literele și Dreptul la Iași și Paris, iar în 1839 lucrează în sistemul judiciar al timpului. Încă din 1840 îl găsim alături de Vasile Alecsandri, Costache Negri și Mihail Kogălniceanu la întruniri care urmăreau stabilirea unor reforme pentru emanciparea țării, iar în efervescentul an 1848, Cuza este membru în Comitetul Revoluționar al Moldovei, cu consecințe importante pentru perioada exilului său (1848-1849) petrecut la Paris și Constantinopol.

În anul 1857, Cuza este ales în Divanul Ad-Hoc al Moldovei din partea Partidei Naționale, iar în 1859 fiind ales domnitor în Moldova și în Țara Românească realizează în acest mod Unirea Principatelor. Tot el a declarat oficial numele țării – România și a fixat capitala la București.

La 24 ianuarie este aniversarea Unirii Principatelor și de atunci apa Milcovului a dispărut pentru istorie și a fost redată geografiei. Dar lucrul acesta s-a mai întâmplat. De exemplu: "Nu mai există Pirinei!" este replica istorică rostită la 16 noiembrie 1700 de către Ludovic al XIV-lea, când nepotul său, ducele de Anjou, desemnat succesor la tronul Spaniei, venise să-și ia rămas bun de la bunic. Cu alte cuvinte, dată fiind rudenia care se stabilise între cele două case regale, munții Pirinei nu mai despărțeau, ca până atunci, două state ostile...

A fi realist acum sau cu ani în urmă nu este același lucru. Fiindcă lumea a căpătat altă lumină și noi umbre, alte nuanțe și multe ambiguități. Dar indiferent de timp, înțelepții sunt mereu prudenți și nu contrazic ceea ce nu înțeleg. Iar, ca să înțelegi e nevoie mereu să afli mai mult, chiar și atunci când e vorba de un fapt atât de cunoscut cum este Unirea...

Mă gândesc la contextul politic al acelui timp, după Războiul din Crimeea (1854-1856), pe fondul unei Rusii slăbite mai ales după moartea țarului Nicolae I. Urmașul său, Alexandru al II-lea, a fost mai înțelegător cu evoluția istoriei, dar și mai slab. Așa se face că pentru prima dată, de veacuri, în 1856, Rusia cedează teritorii la presiunea puterilor occidentale. Ca urmare, sudul Basarabiei este restituit principatului Moldovei. Dar nu din spirit de justiție istorică, ci doar ca Rusia să nu mai poată controla gurile Dunării.

În cele două județe primite românii erau minoritari, fiindcă pe parcursul a sute de ani otomanii au populat zona cu turci și tătari, dar partea majoritar românească (centrul și nordul Basarabiei) rămânea în continuare Rusiei...

În acest cadru politic favorabil, la 1858, reprezentanții Marilor Puteri se reunesc la Paris și decid că principatele române se pot uni, cu condiția să aibă doi domnitori și câteva instituții comune la Focșani. Tot aceste puteri au hotărât organizarea «adunărilor ad-hoc» pentru alegerea domnitorului, dar rezultatele din Moldova sunt măsluite de caimacamul (locțiitor domnesc în accepțiunea otomană) Nicolae Vogoride - un fanariot de sorginte bulgărească...

Atunci, românii se plâng lui Napoleon al III-lea, care după ezitări o convinge pe Regina Victoria a Angliei să obțină acordul sultanului pentru anularea alegerilor. Acestea sunt reluate, unioniștii câștigă și, după tergiversări, la 5 ianuarie 1859, un colonel aproape necunoscut - Alexandru Ioan Cuza - devine domnitor al Moldovei. Ce va face Bucureștiul? Aceasta era întrebarea fiindcă acolo prestigiul și meritele Brătienilor erau de necontestat, dar la presiunea populară este ales ca domnitor tot Alexandru Ioan Cuza. Era 24 ianuarie 1859...

Prin acest act se încălca hotărârea Marilor Puteri în legătură cu cei doi domnitori și au urmat trei ani de tratative diplomatice intense "năşite" de Napoleon al III-lea, pentru a se admite faptul doar pe durata domniei de șapte ani a lui Cuza. Din 1862 "Principatele Unite ale Valahiei și Moldovei" se numesc România, iar drapelul are culorile de la 1848, albastru, galben și roșu.

Cuza a fost un domn remarcabil, aducând România pe calea reformelor. El a reușit, cu toată opoziția Rusiei, secularizarea averilor mănăstirești, fapt deosebit fiindcă de veacuri domnii și boierii români, înainte de pasul spre eternitate, făceau daruri mari bisericilor de la muntele Athos, de la Locurile Sfinte din Palestina, de la Sfânta Ecaterina, din Egipt sau Muntele Sinai. Așa, cu timpul, a șaptea parte din pământul arabil al țării aparținea unor biserici din afara granițelor. Mai mult, acestea trimiteau egumeni în mănăstirile românești pentru a urmări gestionarea bunurilor și a banilor care luau drumul muntelui Athos, Palestinei și al Egiptului. Această hotărâre s-a luat în ultimele luni ale lui decembrie 1863, când Kogălniceanu era prim-ministru, iar consecințele n-au fost ușoare.

Așa s-a putut împărți o suprafață de două milioane de hectare la peste 500.000 de familii de țărani, dar actul în sine n-a adus o ameliorare semnificativă a vieții țăranilor...

Un mare merit al domniei lui Cuza a fost adoptarea codurilor moderne în legislația românească, după modelul francez și belgian. Așa a apărut Codul civil, Codul penal și legile privind învățământul și introducerea alfabetului latin etc.

Astfel, la noi se scrie cu caractere latine numai din 1863. Înainte scriam ca rușii, bulgarii, sârbii cu litere chirilice, dând impresia Occidentului că facem parte din familia slavă. Tot lui Cuza îi datorăm alegerea capitalei la București, deși acesta a discutat cu liderii politici și economici ai timpului o altă variantă. Dar, faptul că Bucureștiul era mai mare ca Iașiul (și mai departe de Rusia), aflându-se pe axa comercială dintre Austria și Turcia, a primat. Dar de ce a fost detronat Cuza? Din multe motive. O parte le-am arătat...

La urcarea sa pe tron, Cuza s-a angajat să domnească șapte ani și să favorizeze alegerea unui domn străin, pentru a anula și disputele dintre marile familii ca Ghica sau Bibescu, Cantacuzino sau Mavrocordat. Dar, Cuza n-a făcut nimic în această direcție, determinând însă apropierea conservatorilor cei mai de dreapta, de liberalii cei mai de stânga (Brătienii și Rosetti). Știm ce s-a întâmplat, Cuza a semnat abdicarea cu eleganță și a doua zi a plecat spre Austria. N-a reproșat niciodată nimic și n-a revendicat niciodată nimic...

A doua zi după abdicarea lui Cuza se constituie un guvern provizoriu prezidat de Ion Ghica. Acesta oferă coroana României principelui Filip de Flandra, al doilea fiu al regelui Belgiei, dar acesta ezită fiindcă țara era vasală Turciei. Nici Napoleon al III-lea nu agrea varianta. Atunci, guvernul provizoriu l-a delegat pe Ion Bălăceanu să trateze problema la Paris, el întâlnindu-l odată pe împăratul Franței pe câmpul de luptă de la Solferino când era emisarul lui Cuza. Acesta a fost argumentul alegerii sale...

Faptele din culisele diplomatice ale evenimentului sunt prezentate nuanțat sub versiuni istorice cunoscute, dar este interesant cum a ajuns principele Carol (nepot al lui Napoleon al III-lea) în România.

Când bătrânul prinț Anton de Hohenzollern, tatăl locotenentului de 26 de ani din armata prusacă (principele Carol) s-a decis să-l trimită pe acesta în România (unde avusese loc

plebiscitul), tensiunile dintre Austria și Prusia erau la vârf, iar traversarea împărăției austriece era extrem de riscantă. Atunci s-a apelat la o stratagemă și pe baza unui pașaport elvețian și cu o identitate de împrumut tânărul Carol s-a îmbarcat pe un vas dunărean, cu care din "întâmplare" călătorea și Ionel Brătianu. Așa a ajuns în țară la 10 mai 1866 și istoria noastră intră într-o nouă etapă...

A trecut timpul și, din păcate, unii n-au mai recunoscut valoarea lui Cuza sau istoria pe care trebuie să ne-o asumăm. Iar dacă vom merge tot așa va veni o vreme când nu ne vom mai recunoaște nici pe noi înșine. Dar, în istoria contemporană, discriminarea dintre înger și nălucă nu este bine stăpânită, de parcă nimeni nu știe încotro se duce și de unde vine, lăsând mereu adevărul să se învecineze cu tăcerea.

Apoi, dacă cel mai important reper al lumii creștine este iubirea, înseamnă că el este un ideal ratat. Fiindcă nimeni nu-și iubește semenul sau istoria ca pe el însuși și interesele sale. Iar eșecul iubirii devine un eșec intelectual al cunoașterii...

Din când în când, timpul face ca istoria să se amestece cu oboseala albă a memoriei și să pună stăpânire pe fapte, întâmplări și lucruri, învingându-le încet, după ce le mângâie cu lumină tăcută și praf...

La 24 ianuarie, ne amintim în sărbătoare de Unirea Principatelor și gândul coboară iscoditor spre trecut. Omul este mereu curios, iar curiozitatea se vindecă doar cunoscând și văzând, fără să uităm că nepăsarea este un viciu opus curiozității ce poate altera chiar și amintirea...

La 24 ianuarie se cântă "Hora Unirii" apărută în publicația lui Kogălniceanu "Steaua Dunării" la 9 iunie 1856, dar puțini știu că în text sunt reproduse părți integrale din "Hora Ardealului", publicată în "Foaie pentru minte, inimă și literatură" a lui Gh. Bariţiu din 14 iunie 1848...

Cinstind această sărbătoare, mă gândesc și la alte lucruri care s-au petrecut înainte și după înfăptuirea Unirii. Astfel, este important de știut că în perioada premergătoare Unirii apar în Principate primele trei loje masonice de obediență franceză, toate având același nume (Steaua Dunării), la București, Iași și Galați. Acestea au întreținut relații strânse cu delegația europeană (alcătuită din masoni)

Alexandru Ioan Cuza

pentru supravegherea alegerilor din Moldova și Țara Românească, promovând ideea alegerii aceleiași persoane: Alexandru Ioan Cuza, venerabilul lojei din Galați.

După câțiva ani de domnie, Cuza și-a pierdut o mare parte din sprijinul politic intern, iar imaginea sa se erodează și în cancelariile Marilor Puteri. Grupul său de susținători este din ce în ce mai restrâns, iar Primul Domn al Principatelor își uită dezamăgirea doar în apropierea iubitei sale Maria Obrenovici. Pe Cuza nu l-a cruțat nici boala, iar în octombrie 1865 îi scrie împăratului Napoleon al III-lea că ar dori să se retragă în mai 1866...

În acești ani, Cuza intră în conflict cu «Steaua Dunării» din București pe care o înlocuiește arbitrar (în 1862) cu loja «Alexandru Ioan Cuza I-ul». Așa se face că masoneria română devine din ce în ce mai nemulțumită de absolutismul domnitorului și se organizează într-o opoziție ocultă, dar bine dirijată de Kogălniceanu în vederea unei lovituri de stat, care s-a și produs în 1866.

Nimeni nu contestă intențiile bune ale lui Cuza, dar reformele sale impuse prin decrete s-au transpus anarhic, iar diferența dintre pro-

iecte și realitate a produs o nemulțumire generală. Mai grav este faptul că, dincolo de efectele propagandei, între domnitorul reformist și națiune se produce o ruptură.

În acest climat, forțele politice se coagulează într-o coaliție «monstruoasă» având ca scop revenirea statului la Programul anunțat pe pajiștea de la Islaz și consideră că o lovitură de stat este un rău necesar. Dar, ca orice conspirație respectabilă trebuia pregătită. Pentru aceasta, promotorii mișcării s-au grupat în loja masonică «înțelepții din Heliopolis» și au pregătit cancelariile Europei pentru eveniment, folosind mijloace clasice. Astfel, aceștia furnizau ritmic presei europene informații (reale sau fabricate) despre corupția și nesiguranța din România, urmărind o izolare oficială a țării. Apoi, au speculat o serie de contacte ale lui Cuza cu emisarii Rusiei, lansând ideea că Domnitorul ar intenționa să cedeze tronul unui favorit al marelui imperiu de la răsărit, etc.

În iunie 1865, Grigore Brâncoveanu, CA. Rosetti, Ion C. Brătianu, Anastasie Panu, Ion Ghica, Constantin Brăiloiu, Dimitrie Ghica și Gheorghe Știrbei redactează un fel de jurământ prin care «în caz de vacanță a tronului» să susțină un Principe Străin. Obosit și imprudent, Cuza transmite un mesaj la 17 decembrie 1865, prin care arată că este de acord cu orice eveniment în folosul țării...

Dar, rămânea legătura privilegiată a Domnitorului cu armata, chiar dacă acesta amânase reforma în domeniul militar. După înăbușirea, cu ajutorul armatei, a revoltei din 3 august 1865, unii ofițeri aveau rezerve în legătură cu intervenția în forță a armatei în societate. Acest lucru a fost speculat de maiorul Lecca, omul care avea sarcina din partea venerabilului francmason de atragere în mișcarea complotistă a unor conducători din armată. Ca să fie sigură treaba, în cele din urmă s-au asigurat și de sprijinul iubitei Domnitorului...

Așa se face că, în noaptea de 10 spre 11 februarie, Maria Obrenovici a primit misiunea de a-l ține pe Cuza cât mai târziu la o partidă de cărți, pentru a nu ieși în oraș unde își planificase o escapadă nocturnă și care i-ar fi dat ocazia să surprindă anumite pregătiri ale complotiștilor.

Ofițerul de serviciu care comanda garda Palatului era în temă, iar regimentul de artilerie al colonelului Haralambie luase poziții în apropiere. Apoi, ofițerii Pillat, Costiescu și Lipoianu au pătruns în Palat și au urcat la etajul unde erau dormitoarele princiare. În primul se afla Elena Doamna împreună cu copiii, iar alături Domnitorul Cuza cu Maria Obrenovici, care lăsase deliberat ușa descuiată.

Complotiștii l-au surprins pe Cuza dormind cu pistoalele pe noptieră. S-a trezit cu pistolul lui Costiescu la tâmplă, iar Maria Obrenovici a fost condusă acasă de Lipoianu. Apoi, Pillat s-a aplecat și pe spatele acestuia, cu pistolul la tâmplă, Cuza a semnat actul abdicării. Așa s-a reintrodus sistemul democratic parlamentar în țară...

Apoi, istoria a dovedit cât de mult a contat influența Eugeniei (care-l îndrăgise pe CA. Rosetti) asupra soțului ei, împăratul Napoleon al III-lea, la sugestia căruia este adus la putere prințul Carol...

După abdicare, țara a fost condusă de o locotenență domnească (N. Golescu, N. Haralambie și L. Catargiu) și de către un guvern provizoriu în frunte cu I. Ghica, până la 11 mai 1866...

Dacă ne-am gândi mai atent am putea spune că 11 februarie 1866 este ziua trădării când ofițerii Haralambie, Călinescu, Crețulescu, Lecca, Pillat, Berindei, Costiescu, Candiano-Popescu, Lipoianu trădează pe cel căruia îi făcuseră jurământ de credință. Deși un grup de 141 de ofițeri activi ai armatei îi înaintează în același an un memoriu lui Carol prin care îi cer acestuia aplicarea legii, conform căreia trădătorii trebuiau pedepsiți, memoriul este ignorat, iar apoi cei care au trădat devin generali, iar Candiano-Popescu chiar aghiotant regal.

După abdicare, Cuza se stabilește la Viena și Florența, dar în anul următor îl roagă pe Carol să-i permită șă trăiască în țară la Ruginoasa, dar este refuzat...

Apoi, la 15 mai 1873, moare la Heilderberg...

După lovitura de stat, apare suspectă graba Adunării elective de a-l proclama Domn stăpânitor al Principatelor Unite pe Contele de Flandra, sub numele de Filip I. Liderii masoneriei române arătau că domnia lui Cuza a fost provizorie și reprezenta doar o etapă de reforme cu neputință de realizat de un Prinț Străin, fără a-l compromite.

Dar, Filip I aparținea ilustrei familii de Orleans, pretendentă legitimă la tronul Fran-

ţei - iar Napoleon al III-lea ofensat, ameninţă că-şi va retrage sprijinul masonic şi diplomatic dacă nu se va renunţa la această numire. După o lună de căutări, împăratul a fost de acord cu propunerea lui Carol venită din partea Angliei, fiind rudă pe linie maternă cu acesta...

Cuza a abdicat în anul în care Nobel a inventat dinamita şi primul cablu telegrafic submarin traversează Atlanticul. Tot în acelaşi an Dostoievski a scris "Crimă şi pedeapsă", iar Eminescu publică în "Familia" poezia "De-aş avea..."

Dar nu trebuie să uităm niciodată importanţa lui Cuza. Apoi, trebuie să ne reamintim că el a iniţiat constituirea primei agenţii diplomatice a Principalelor la Paris (1860), sub el s-a întemeiat Universitatea din Iaşi (1860), sau că la 3 februarie 1862 s-a format primul guvern unitar al României, condus de Barbu Catargiu - premier asasinat în urma atentatului de la 8 iunie, în acelaşi an...

Tot în vremea lui Cuza s-a întemeiat "Junimea" la Iaşi (1864), an în care s-a instituit Consiliul de Stat, iar Kogălniceanu a prezentat Adunării legea rurală, s-au promulgat legile administrative pentru organizarea teritoriului şi pentru înfiinţarea consiliilor judeţene, s-a statuat prin lege organizarea judecătorească a României moderne şi se inaugurează Universitatea din Bucureşti. Tot în perioada respectivă intră în vigoare Codul penal, Codul civil şi ia fiinţă Casa de Depuneri şi Consemnaţiuni...

Apoi, nu trebuie să uităm că în 1860, la insistenţele Domnitorului Cuza, se elaborează primul proiect de lege referitoare la brevetele de invenţie care avea ca scop protecţia industriei ţării. Dar, legea nu a fost adoptată, deşi în 1861 a existat o nouă iniţiativă, iar în 1865 un nou proiect de lege a brevetelor de invenţii n-a avut şansă de succes.

Desigur, nu trebuie uitat faptul că a introdus învăţământul primar gratuit şi obligatoriu, sau că a pus bazele Academiei Române. A înfiinţat instanţele judecătoreşti, tribunalele judeţene, Curţile de Apel şi Curtea de Casaţie, a impus sistemul metric de măsurări şi greutăţi, a înfiinţat Armata Naţională, Garda Naţională şi Arsenalul Armatei. A inaugurat diplomaţia românească şi primul Ministru de Externe, deşi ţara nu avea dreptul, nefiind un stat independent, a pus bazele sistemului sanitar centralizat şi a serviciului poştal alături de înfiinţarea primei linii telegrafice. A început lucrările primei linii de cale ferată (Bucureşti-Giurgiu) etc.

Timpul trece şi ne învaţă că în fiecare clipă se petrec lucruri care cer un sfat, dar istoria îi uită de obicei pe cei precauţi. În schimb, i-a ţinut minte pe cei care au ars până la capăt, renunţând la o înţelepciune care nu-i învăţa decât cum să se spele mai repede pe mâini. La marile evenimente, martorii absenţi stau în faţa destinului cu capul aplecat într-o parte şi-l privesc cu ochii lor orbi, cu care nu se poate vedea decât nevăzutul...

Tristeţea poporului român este că, în momentele cruciale ale istoriei, cheia problemelor lui nu s-a găsit niciodată în uşă, iar o altă tragedie a noastră este că, toată existenţa românilor ne atestă că, la răscrucea istoriei, pentru ei circulaţia n-a fost bine dirijată.

Sigur, viaţa este mereu un prilej de a ne întreba: "Cine suntem, de unde venim şi încotro ne îndreptăm?" Iar noi trebuie să răspundem gândind. Dar gândind mult!

Fiindcă cu cât gândirea îţi este mai săracă, cu atât nu-ţi poţi înţelege dorinţele şi nu le poţi construi. Dar este important să gândim mereu, fiindcă gândurile ne organizează timpul şi tot ele ni-l destramă. Apoi, pe acest drum, după un timp vom înţelege că norocul e făcut din lacrimile noastre...

Chiar dacă istoria seamănă cu o viaţă scrisă pe apă într-un roman al trecutului, chiar dacă ea este o privire retrospectivă asupra unui imens cimitir al iluziilor, se pare că trăim într-un secol care nu mai are răbdare să asculte şoaptele istoriei. Fiindcă ea nu ascunde totdeauna şi pentru toţi aceeaşi taină şi se adresează tuturor pentru că nu se adresează precis nimănui.

O facem acum, când în politică, se joacă nepermis cu valorile naţionale. Acestea sunt valorile cele mai vechi şi cele mai sigure. Ele nu se opun prin natura lor altor valori. Nu valorile naţionale – ci alte lucruri – creează conflicte cu rădăcini istorice nefericite.

Noi românii, la fel ca mulţi alţii, ne-am obişnuit să privim lumea de pe înălţimea unui munte de neşansă pe care ne-a aruncat istoria, dar înţelegem că sub noi stă un neam nemişcat în genunchi!

Şi Dumnezeu ne va ajuta!

Ioan DRĂGAN

Nobilimea românească și orașele din Transilvania în secolul al XV-lea

Apariția și dezvoltarea orașelor în evul mediu a reprezentat fenomenul cel mai evident de progres economic și social, cu efecte pozitive la nivelul întregii societăți. Producătoare de bunuri materiale și de venituri consistente la buget, orașele s-au bucurat de protecția directă a puterii centrale, care a patronat colonizările și întemeierile și le-a asigurat avantaje speciale prin acordarea de privilegii repetate. La fel ca în tot arealul central și est european, urbanizarea în Transilvania a avut la bază colonizarea în principal cu elemente din lumea germană. Așa s-au format orașe privilegiate precum Cluj, Sibiu, Brașov, Bistrița sau târguri miniere precum Rodna, Baia Mare, Baia de Arieș ș.a. Alături de acestea s-au dezvoltat o serie de târguri dependente de mari feudali laici sau de biserica catolică, cu privilegii mai restrânse și populație diversă, predominant locală.

Raporturile nobililor români cu marile orașe privilegiate, au fost relativ sporadice, de natură economică, misiuni în calitate de familiari ai unor dregători sau magnați, colaborări militare, comerciale etc. De pildă, nobilii Cândea de Râu de Mori, liderii Țării Hațegului, îi informau pe sașii sibieni despre mișcările turcilor. În orașele săsești s-au stabilit, cu acordul suveranului, boieri și pretendenți de peste Carpați, unii, precum Ladislau Olahus, jude regal în Orăștie sau Ștefan Olahus din Sibiu, tatăl umanistului Nicolaus Olahus, chiar cu reședință permanentă, integrându-se în comunitatea locală. Orăștia merită aici o mențiune specială, prin faptul că, deși oraș săsesc privilegiat, aici a funcționat de timpuriu o concivilitate între sași, maghiari și români.

Mult mai consistente au fost însă relațiile cu orașele și târgurile din ținuturile de concentrare nobiliară românească din Maramureș, Hunedoara, Banat, Zarand ș.a. În rândul acestora este însă de făcut o disociere: între orașele sau târgurile miniere (salinare): Sighet, Hust, Teceu, Visc și Câmpulung din Maramureș, Baia Mare, Baia Sprie, Rodna, Baia de Arieș, așezări de oaspeți privilegiați, proprietatea regelui sau reginei, foarte bogate și, de aceea, puternic susținute de autoritatea centrală și alte așezări urbane, precum Hunedoara, Hațegul, Dobra, Sântămăria Orlea, Caransebeșul, Lugojul, Margina, Recaș, Timișoara, Șiria, Vărădia, Baia de Criș, Beiuș, Făgăraș ș.a. Și acestea din urmă au fost colonizate cu „oaspeți” și dotate uneori cu anumite privilegii, însă nu au reușit să se emancipeze, exceptând Caransebeșul, de sub stăpânirea unor mari feudali. Statutul lor juridic și numărul redus al coloniștilor în mijlocul unor ținuturi masiv românești le-a făcut de timpuriu deschise nu doar schimburilor economice, ci chiar așezării românilor în interiorul lor, unele căpătând destul de repede o compoziție dominant românească. Unii dintre nobilii români erau originari ori au dobândit proprietăți în aceste târguri și orașe mai mici, devenind orășeni.

În Timișoara, centru administrativ important, reședință a lui Iancu de Hunedoara și a căpitanilor generali ai ”părților de jos” ale regatului ungar în perioada următoare, întâlnim nobili români veniți din zonele apropiate. Documentele menționează hațeganii Mihai de *Pala* (azi Băuțar), ajuns jude al orașului la începutul secolului, pe fratele său Iacob zis Postăvarul și pe castelanul Petru de Breazova, la 1464. Un alt hațegan (*Hadzaky*), Nicolae, era vicecastelan în Timișoara la 1446. Vincențiu de Timișoara, fiul lui Ștefan de Bujor, din districtul bănățean omonim, devenea cunoscut, mai târziu, în calitate de castelan și vicecomite de Hunedoara în slujba Corvineștilor, în intervalul 1479-1483.

Dintre toate așezările urbane se distinge Caransebeșul, reședința Banatului de Severin, ținut prin excelență românesc. Colonizat inițial cu „oaspeți” străini constituiți în două târguri, Caran și Sebeș, orașul a obținut privilegii repetate pentru contribuția sa la lupta antiotomană, a crescut prin aportul demografic al românilor din zonă și a obținut la sfârșitul secolului al XV-lea dreptul orașului Buda, capitala regatului, adică pri-

vilegii urbane depline. Nobilii din Bizere: Ladu, Nicolae și Iacob, obțineau la 1429 un loc de casă (*fundus curie*) vizavi de mănăstirea franciscană, pe care Iancu de Hunedoara îl confirma la 1450 alesului Nicolae de Bizere și rudelor sale. Cu acest prilej omul guvernatorului obținea și un loc de moară (*unum locum molendini*) sub acea curte, pe râul Sebeș. Nobilul Ștefan de Moceriș cumpăra în ianuarie 1457 un fânaț de la „chibzuitul" (*circumspectus*) Andrei Dan, fostul jude al orașului, ambii fiind numiți de către sfatul orășenesc, care atesta tranzacția, „concetățeni" (*nostri concives*). Aci rezida și nobilul Iacob Gârlișteanu, viitorul ban, care obținea un privilegiu regal de scutire *„de orice contribuții censuale și servicii pe care ar trebui să le plătească sau să le facă în oraș pe seama acelei case"* și totodată îl scoate *„de sub orice judecată și jurisdicție a judelui și juraților acelui târg"* punându-l sub jurisdicția banilor sau vicebanilor de Severin. Familia nobiliară de Marga s-a așezat în oraș probabil odată cu vicebanul Iacob de Marga (1459-1467), un urmaș al său, probabil nepot, Ștefan Diacul, fiul lui Gheorghe *Margay,* devenind notarul Caransebeșului.

Treptat, familiile marcante ale banatului severinean și-au stabilit reședința, sau una din reședințe, în orașul Caransebeș, care devine „reședință de nobili", cum apărea unui călător din secolul următor, și covârșitor românesc, cu aportul și altor categorii sociale așezate aici din regiunea înconjurătoare. Deja, juzii orașului și o parte dintre juați nu se mai alegeau dintre „oaspeți", ci dintre nobilii români.

"Oaspeții" regali din târgurile privilegiate din Maramureș au intrat destul de frecvent în conflict cu nobilimea românească dimprejur, am putea spune: chiar de la colonizarea lor. Locuitorii din Câmpulung la Tisa au ocupat cu prilejul unei hotărniciri două mănăstiri, pământuri, fânețe și păduri din hotarul nobililor români din Sarasău și Săpânța, obligându-i pe aceștia să apeleze la dreptatea regală. La 1459 aceiași nobili erau nevoiți să deschidă proces contra călugărilor paulini de la Remeți, lângă Teceu, care le-au ocupat terenuri cu

ocazia unei hotărniciri. După doi ani, nobilul Petru Gherheș iarăși se plânge de uzurparea unor terenuri din Săpânța de către aceiași călugări și de către oaspeții din Câmpulung la Tisa.

În anumite împrejurări, unii orășeni ajungeau proprietari în zonele rurale dominate de nobilimea românească. Locuitori și funcționari din Hust, reședința comitelui maramureșean, au obținut prin donație sau cumpărare posesiuni rurale în dauna nobilimii românești din zonă. Nobilii maramureșeni se plângeau regelui de faptul că Ioan Monetarul din Baia Mare a pus mâna ilegal, cu suprapreț, pe moșiile zălogite ale lui Mihai Iuga de Fereşti, copărtaș al lor, și le provoacă numeroase neajunsuri. Bănosul personaj mai poseda o locuință și în Sighet.. Ne găsim și aici în fața unei încercări de „imixtiune", de astă dată prin intermediul banului, în sânul obștii nobiliare românești maramureșene.

Fenomene și episoade precum cele înregistrate mai sus nu sunt fapte singulare, ci se înscriu în obișnuitul raporturilor dintre orașele privilegiate și nobilimea din jur. Unii nobili maramureșeni s-au așezat în Sighet, capitala comitatului. Cunoaștem cazul nobilului Mihai Ştibor, locuitor în Sighet, dar descendent din familia Nan de Giulești.

Un conflict secular au susținut cnezii deveniți nobili de Lupșa cu orășenii mineri privilegiați din Baia de Arieș. În anul 1479, orășenii, cu judele în frunte, au năvălit cu forța armată asupra posesiunilor nobililor din Lupșa, le-au jefuit și le-au distrus casele și le-au luat documentele de proprietate.

La 1487 Matia Corvin punea capăt temporar disputei pentru cele două localități numite Lupșa. Cnezii lupșeni primiseră act de recunoaștere a nobilității încă la 1366 de la Ludovic de Anjou, însă băieșii posedau privilegiu din 1325, prin care Carol Robert le conferea un teritoriu de o milă și jumătate în jurul orașului, în perimetrul căreia se situau și cele două așezări disputate. Pe acest temei juridic regele Matia a anulat actul predecesorului său de la 1366, deposedând pe nobilii din Lupșa de stăpânirea propriu-zisă a celor două posesiuni și lăsându-le nobililor Nicolae, Ștefan și Matia „numai funcția cnezială" (*solummodo keneziatus honore*). Nu este vorba în acest caz de o retragere integrală a titlului nobiliar, ci de o disjungere între cele două componente ale nobilității și cnezatului stăpânirea (*dominium*) pământului și supușilor și funcția cnezatului (*honor*), cu componentele ei juridice și administrative cunoscute. Cu alte cuvinte, nobilii de Lupșa exercitau de aici înainte în satele lor de origine doar atribuțiile cnezului sau judelui sătesc din oricare sat dependent. Cu siguranță ei ar fi decăzut până la urmă din tagma nobiliară dacă n-ar fi reușit, prin bogăție, slujbe regale și căsătorii avantajoase să-și revină din această lovitură.

Iancu de Hunedoara

În finalul considerațiilor noastre, dorim să subliniem încă o dată faptul că atât nobilimea românească, cât și orășenii de aceeași origine, sunt puternic minoritari în Transilvaniei în această perioadă, ca reflectare a stării de inferioritate politică a românilor în ansamblul lor. Ei sunt însă suficient de semnificativi peste tot și fără considerarea lor orice istorie a nobilimii și a orășenimii din Transilvania nu poate fi întreagă.

Victor V. VIZAUER[1]

O femeie fatală pentru Transilvania (?!): principesa Maria Christierna de Habsburg (1595-1598)[2]

Acest articol s-a născut ca răspuns la precaritatea scrierilor și al informațiilor cunoscute în istoriografia românească, dar și europeană, despre una dintre pricipesele Transilvaniei, Maria Christierna de Habsburg. Dacă în Ungaria povestea principesei a inspirat, pe lângă câteva studii și articole, două biografii istorice și un roman, în spațiul românesc am întâlnit, cu micile excepții de rigoare, doar site-uri, blog-uri și ziare ce prezintă pe scurt viața Mariei Christierna, având ca prim scop atracția turistică și promovarea senzaționalului. Titlul materialului a fost inspirat de cartea lui Benda Kálmán, *Erdély végzetes asszonya. Báthory Zsigmondné Habsburg Mária Krisztierna*, prima parte a titlului traducându-se ca *Femeia fatală a Transilvaniei*.

De ce femeie fatală? Se cuvine clarificată afirmația – sau credința (ori zvonurile din epocă) – conform căreia (cărora) Maria Christierna a fost „fatală" pentru Transilvania. Toată narațiunea s-a axat pe neconsumarea mariajului de către principele Sigismund Báthory (de Șimleu, 1572-1613), ceea ce i-a determinat repulsia – dar și atracția, în același timp – față de noua soție și dorința perpetuă de a fi departe de ea, chiar și în altă țară dacă se poate și, bineînțeles, de a divorța. Se crede că această nefericită căsătorie ar fi alimentat și dorința lui Sigismund de a abdica cât mai rapid și de a părăsi țara. De asemenea, principele a cheltuit o bună parte din banii țării pe trivialități, aducând la curtea sa actori, muzicanți și bufoni din Italia, deși acest comportament este anterior căsătoriei cu Maria Christierna. În urma acestor evenimente Transilvania a avut de suferit, neavând parte de o conducere unitară și stabilă, care ar fi fost cauza principală a problemelor din anul 1598 (în primul rând), acestea manifestându-se pe mai multe paliere: politic, economic, financiar și militar.

Maria Christierna de Habsburg. Principesa austriacă s-a născut în ziua de 10 noiembrie 1574, la Graz, în familia arhiducelui Austriei Interioare, Carol de Habsburg, și al arhiducesei Maria de Bavaria – ca al doilea copil din 15, 9 dintre aceștia fiind fete –, unul dintre frații ei devenind împăratul Ferdinand al II-lea (1619-1637). A fost crescută într-un mediu iubitor, primind o instrucție în acord cu vremurile, Maria Christierna acumulând cunoștințe necesare pentru administrarea gospodăriei, iar educația religioasă a învățat-o la supunere și sacrificiu, aici înțelegându-se și sacrifiul pentru atingerea intereselor politice ale familiei. A fost educată în limba germană, dar a cunoscut bine și latina – fapt mai rar întâlnit în epocă în cazul fetelor –, aceasta din urmă fiindu-i foarte utilă în Transilvania, ea necunoscând maghiara. Din punct de vedere estetic, Maria Christierna a fost considerată de către contemporani ca fiind o femeie frumoasă, plăcută, blândă, cu suflet nobil și inima mereu deschisă spre frumos, dar și spre ceilalți oameni.

Se pare că în epocă, la alegerea miresei, pe lângă alte aspecte – cum ar fi averea, influența politică a familei etc. – un rol important era acordat frumuseții. Se spunea că și unchiul principelui, Ștefan Bocskai, a ales-o pe Maria Christierna dintre fiicele arhiducesei Maria pentru că „avea statura frumoasă, privirea drăgălașă și cu toate că beneficia de toate podoabele femeiești, era blândă și prietenoasă".

Contractarea căsătoriei dintre Sigismund și Maria Christierna. Mariajul princiar. Solia trimisă de către Sigismund la Graz, capitala Știriei, pentru a obține în căsătorie mâna uneia dintre fiicele arhiducesei Maria de Habsburg – după finalizarea negocierilor din ianuarie cu împăratul – a ajuns în ziua de 27 februarie 1595. Aceasta era formată din nobilii Ștefan Bocskai (prim consilier și unchi al principelui), șeful soliei, Gergely Csáky (consilier princiar), Alfonso Carillo (duhovnicul principelui), Ladislau Siger, Ioan de Frata (nobili cunoscători într-ale dreptului) și Albert Huet (judele Sibi-

1 Cercetător științific III, dr., Institutul de Istorie „George Barițiu" al Academiei Române; e-mail: victor.vizauer@acad-cj.ro

2 Varianta extinsă a acestui studiu, intitulată *Principesa Maria Christierna de Habsburg: femeia fatală a Transilvaniei?*, a fost publicat în *Anuarul Institutului de Istorie „George Barițiu" din Cluj-Napoca*. Series Historica, LXII, 2023, p. 133-153.

ului). Această căsătorie era una dintre cererile principelui Sigismund pentru a încheia alianța antiotomană cu împăratul (și rege al Ungariei) Rudolf de Habsburg. În cele din urmă, pe data de 5 martie 1595, a fost semnat contractul de căsătorie, pentru Maria Christierna semnând mama sa și arhiducele Maximilian, iar în numele lui Sigismund Báthory membrii soliei, în frunte cu Ștefan Bocskai.

Contractul de căsătorie cuprindea 11 puncte, din care am extras doar câteva aspecte: cadoul de nuntă al principelui Sigismund consta din 60000 de florini și cetatea Făgăraș cu întregul său domeniu și toate veniturile sale; dacă Maria Christierna ar rămâne văduvă, să primească pentru întreținere Ocna Mureș, Monor și cetatea Aiudului cu orașul și întreg domeniul; principesa putea să țină un număr de slujitori în conformitate cu rangul ei, pe cheltuiala vistieriei princiare; principele dădea soției sale, pe lângă cheltuielile curente, 2000 de monede de aur anual etc.

Drumul spre Transilvania al principesei a fost lung (din cauza unei boli, durând circa 6 săptămâni) și oarecum periculos, deoarece era destul de aproape de teritoriile controlate de turci sau în care obișnuiau aceștia să efectueze raiduri. Când Sigismund a aflat că viitoarea sa soție este aproape și dorind să o vadă în carne și oase înainte de primirea oficială, principele a săvârșit un act demn de romane sau filme. Alături de Simone Genca și îmbrăcând haine italienești, principele s-a întâlnit cu convoiul princiar la Carei, fără însă a-și dezvălui identitatea, după care s-a îndreptat cu repeziciune spre Alba Iulia pentru a organiza o primire fastuoasă Mariei Christierna și însoțitorilor ei.

Nunta princiară a fost descrisă în detaliu încă din epocă, de către Farkas Bethlen, fiind reluată de-a lungul vremii de istorici. În data de 6 august 1595, după-amiaza la ora 4, a avut loc ceremonia în biserica special decorată pentru eveniment. Împăratul Rudolf al II-lea era reprezentat de episcopul de Oradea, Martin Pethe, care o ducea de mâna dreaptă pe Maria Christierna – îmbrăcată în haine maghiare de mireasă –, de mâna stângă ținând-o reprezentantul arhiducelui Maximilian (și rege ales al Poloniei), Francisc Dersffy, în fața lor mergând mama miresei, arhiducesa Maria. După ce mirii au ajuns în fața altarului, ambasadorul papal a ținut o cuvântare și apoi i-a căsătorit pe tineri, actul fericit fiind anunțat mulțimii din jurul bisericii prin salve de tun și sunet de trâmbițe. Evenimentul a continuat cu tradiționala și îmbelșugata petrecere, fiind pregătite trei mese: una pentru principi și reprezentanții imperiali, papali și arhiducali; într-o altă încăpere era masa rezervată femeilor; și într-o a treia sală era masa pentru nobilii ardeleni și ceilalți ambasadori. După masă, cuplul princiar a dansat „dansul mirilor", acesta fiind inițiat de nobilii Ștefan Bocskai și Gaspar Kornis. Mulțimea de afară nu a fost uitată, pentru ei fiind organizate diferite jocuri și activități.

Maria Christierna de Habsburg

Zvonurile de la curte. Din nefericire pentru cuplul princiar căsătoria lor nu a fost una reușită, înafară de latura sa politică ce viza alianța dintre Transilvania și Habsburgi în lupta contra otomanilor. Căsătoria lui Sigismund cu Maria Christierna nu a fost consumată, din cauza unei probleme a principelui, pe care ar fi descoperit-o cu circa 3 zile înainte de căsătorie, și despre care el însuși ar fi vorbit soției sale. Cei doi trăiau ca „frați" chiar și atunci când erau singuri. Cardinalul Andrei Báthory declara mai târziu că „Sigismund a jurat pe mâna mea că nu a avut niciun fel de treabă din aia cu ea". Este

Cetatea Făgăraşului

posibil ca stilul de viaţă al principelui să fi contribuit la apariţia neajunsurilor fizice. În urma legăturilor sale cu mai multe curţi princiare italiene, în special cea din Toscana, Sigismund şi-a adus un mare număr de cântăreţi, comedianţi şi acrobaţi italieni, alături de care obişnuia să petreacă. De asemenea, influenţa turcească era destul de puternică la curtea de la Alba Iulia. Astfel, probabil că moravurile îndoielnice cultivate sub influenţa celor două moduri de viaţă şi distracţie au lăsat urme vizibile asupra tânărului domnitor.

Bineînţeles că viaţa „frăţească" a cuplului princiar nu a putut să rămână un secret, mai ales că Maria Christierna îi scria mamei sale absolut tot ce i se întâmpla – despre neputinţa lui Sigismund (despre „acel lucru", cum era denumit raportul intim dintre cei doi soţi) şi evoluţia situaţiei din cuplu o informa cu regularitate –, dar şi unele persoane de la curte, între care Ştefan Bocskai, au observat această stare a lucrurilor. Au existat şi voci care au sugerat că Maria Christierna ar fi fost influenţată de către iezuiţi să ducă o viaţă ca de mănăstire, separat de soţul ei, însă este foarte puţin probabil acest lucru. De asemenea, s-a înaintat şi ipoteza conform căreia Sigismund ar fi iubit altă femeie, fiind posibil vorba despre fiica ducelui Toscanei, ori avea alte planuri, precum căsătoria cu fata sultanului, acesta oferindu-şi fiica în locul alianţei matrimoniale cu Casa de Habsburg. Alte zvonuri o aveau în prim-plan pe Margareta Maylad, soţia lui Ioan Iffju, vechea iubire a lui Sigismund, care cu ajutorul unor poţiuni l-ar fi îndepărtat pe principe de soţie, pentru a-i rămâne fidel Margaretei. Şi o ultimă posibilitate sugerată se leagă de întâmplarea de la Carei, când principele a mers înaintea convoiului ce îi aducea soţia pentru a o vedea pe ascuns, Sigismund fiind dezamăgit de imaginea palidă şi bolnavă a Mariei Christierna (ca urmare a bolii prin care a trecut în ultimele săptămâni).

Nici contemporanii săi şi nici istoricii sau alţi specialişti consultaţi nu au putut ajunge la o concluzie cu privire la „problema" lui Sigismund, dacă s-a născut cu ea ori a apărut la un moment dat şi care ar fi putut să-i fie cauza. Analiza grafologică a scrisorilor principelui au arătat că la 23 de ani dădea impresia unui om mai în vârstă, epuizat psihic şi care ar fi trecut printr-o boală înainte de anul 1595, ceea ce ar fi putut să-i provoace impotenţa. De asemenea,

nu este exclus să fi suferit de sifilis, boală care de la începutul veacului al XVI-lea apărea din când în când în familia Báthoreștilor. În cele din urmă, nobilul Gyulafi Lestyán scria că principele ar fi suferit de somnambulism, boală care ar fi putut influența sau chiar determina celelalte neajunsuri ale sale, atât fizice, cât și pe cele ale caracterului.

Ca urmare a acestor probleme din mariaj principele a profitat de fiecare oportunitate de a se afla departe de soția sa, una dintre acestea fiind războiul cu turcii, deja în 1595 Sigismund plecând din capitală în vederea ajutorării lui Mihai Viteazul, apoi călătoriile sale la Praga (1596, 1597) etc. La 2 aprilie 1597, când Sigismund se afla la Praga pentru a negocia renunțarea sa la Transilvania și despărțirea de principesă, ministrul imperial Rumpf scria arhiducesei Maria, mama Mariei Christierna, printre altele, că tot ceea ce spune și face principele ardelean are ca motivație dorința sa de a nu fi în același loc cu soția sa.

„Închisoarea" principesei și guvernările sale. După puțin timp de la căsătorie Sigismund a trimis-o pe Maria Christierna în cetatea Gherlei, dar după aceea mare parte a timpului a petrecut-o în cetatea Chioarului, bineînțeles aflându-se și la Alba-Iulia cu intermitențe, dar și pe domeniul ei de la Făgăraș. La Chioar, unde își petrecea timpul într-o atmosferă de liniște vecină cu plictiseala, uneori avea parte și de distracție, una dintre cele mai populare ale vremii fiind vânătoarea, principesa scriind mamei sale la 20 decembrie 1597 că o să fie organizată de către castelan o vânătoare de capre sălbatice, în special pe cele albe admirându-le mult.

După lungi negocieri între Sigismund și împărat la 23 decembrie 1597 s-a încheiat înțelegerea pentru renunțarea principelui la Transilvania, divorțul de Maria Christierna și preluarea guvernării de către principesă până la venirea în țară a arhiducelui Maximilian. Și cu această ocazie, printre altele, este pomenită problema fizică a lui Sigismund, din cauza căreia cuplul princiar nu avea copii.

Am utilizat în titlul acestui subcapitol „guvernările" principesei deoarece nu o singură dată s-a aflat Maria Christierna la conducerea țării. Prima ocazie a survenit la începutul anului 1596, când Sigismund a fost în vizită la Rudolf al II-lea la Praga, lăsând frâiele guvernării în mâinile principesei asistată de doi consilieri, unul dintre aceștia fiind Ștefan Bocskai, care era și principalul decident în problemele țării. În această perioadă principesa s-a aflat la Alba-Iulia.

Revenind la anul 1598, în luna aprilie s-a animat atmosfera și în foarte liniștita cetate a Chioarului. La 16 aprilie au venit trimiși de vază la principesă pentru a o ruga să preia guvernarea țării. Din solia distinsă făceau parte, printre alții, unul dintre comisarii împăratului, Nicolae Istvánffy, apoi contele Thurn, părintele Carrillo, nobilii Ștefan Csáky, Petru Géczi și căpitanul Chioarului. În acest timp, solia separată a nobilimii ardelene o aștepta pe principesă la Dej. La 18 aprilie Maria Christierna a acceptat să preia guvernarea țării până când împăratul nu spune altfel, însă dorința ei a rămas de a se întoarce acasă la Graz, iar împăratul să găsească cât mai rapid un înlocuitor pentru ea. A doua zi au pornit spre Alba-Iulia.

Chiar dacă abia acum era principesă cu adevărat, Maria Christierna știa că este totuși o unealtă în mâinile altora, ea reprezentându-l pe împăratul-rege (al Ungariei) Rudolf al II-lea, guvernarea propriu-zisă fiind exercitată de către comisarii regali (și imperiali) în frunte cu Ștefan Szuhay, iar pe documentele oficiale, semnate de ea, de către unul dintre comisari și de cancelar, era trecută și formula „poruncim și din autoritatea împăratului". Cu toate acestea, Maria Christierna a urmărit cu interes, empatie și responsabilitate ceea ce se întâmpla în Transilvania și înafară, implicându-se în rezolvarea problemelor ivite, după cum reiese și din scrisorile către mama sa, căreia îi scria că are foarte multe de făcut.

Răzgândirile principelui Sigismund Báthory. Principele s-a plictisit destul de repede în noile sale principate, la aceasta adăugându-se și sărăcia acestora – se spunea că și grajdurile palatului de la Alba Iulia arătau mai bine decât locuința princiară din Opulia, pe care contemporanii au și poreclit-o în glumă Inopia. Nici împăratul nu și-a onorat obligațiile contractuale față de Sigismund, căruia trebuia să-i plătească încă din aprilie 1598 o sumă de bani, pe care însă nici în august fostul principe ardelean încă nu a văzut-o. Nu este de mirare că Sigismund – care între timp a continuat să urmărească evenimentele de acasă, știa că arhiducele Maximilian întârzie să preia guvernarea, iar comisarii imperiali nu sunt iubiți – și-a

pus în gând revenirea la conducerea Transilvaniei. Astfel, într-una din zile a ieşit la vânătoarea cu întreaga curte şi, la un moment dat, a dat pinteni calului şi a dispărut. A trecut în Polonia însoţit numai de două persoane şi, călare, îmbrăcat în haine ungureşti, a ajuns la Cluj în seara lui 20 august.

Comisarii împăratului nu au putut să facă nimic împotriva întoarcerii lui Sigismund Báthory la conducerea Transilvaniei, deoarece toată ţara era împotriva lor şi l-a sprijinit imediat pe fostul principe. Prin urmare, pe data de 28 august 1598 cuplul princiar, şezând împreună în aceeaşi trăsură, au plecat spre Turda, unde în ziua următoare, în cadrul Adunării Ţării, Sigismund a depus jurământul în faţa stărilor. În tot acest timp Maria Christierna a fost alături de el.

În anul 1599 principele se răzgândeşte din nou cu privire la guvernarea Transilvania şi hotărăşte să renunţe – făcându-l pe vărul său Andrei Báthory urmaş la tron în cadrul Adunării Ţării de la Mediaş din luna martie (principele a abdicat pe data de 17, iar Andrei Báthory a depus jurământul în faţa stările la 30 martie) – şi să divorţeze. În acelaşi timp Sigismund a trimis soli şi la împărat pentru a-şi negocia plecarea în acord cu înţelegerea de la abdicarea precedentă, lui Rudolf spunându-i că predă ţara în schimbul unui loc unde să se retragă cu soţia lui – Trebisch sau Leutomisch – şi suma de 100000 de florini anual. Pe când s-a ajuns la un acord cu împăratul, pe 6 aprilie 1599, prin care la conducerea ţării urma să vină arhiducele Maximilian, Transilvania avea deja un nou principe în persoana cardinalului Andrei Báthory.

Divorţul şi plecarea definitivă a principesei din Transilvania (1599). După hotărârea de a renunţa din nou la tron şi în timpul negocierilor cu Habsburgii şi cu cardinalul Andrei Báthory, Sigismund a trimis-o din nou pe soţia sa în „exilul" din cetatea Chioar. De aici a fost chemată la Alba Iulia, unde Sigismund i-a comunicat schimbarea din vârful conducerii principatului şi hotărârea sa de a divorţa. Noul principe, Andrei Báthory, nu a fost atât de indiferent faţă de principesă, nutrind o mare atracţie faţă de ea şi chiar gândindu-se să renunţe la cariera eclesiastică şi să o ia în căsătorie. Cu o astfel de mişcare ar fi atins două ţeluri dintr-o dată: şi-ar fi împlinit o plăcere personală şi, în acelaşi timp, această căsătorie ar fi putut crea o apropiere de împărat. Însă Maria Christierna a refuzat categoric acest aranjament, preferând să părăsească Transilvania şi să se întoarcă în oraşul natal, Graz. Acest lucru s-a şi întâmplat destul de repede, la 15 iulie 1599 nunţiul papal Girolamo Porzia scriind cardinalului Cinzio Aldobrandini că a ajuns la Graz pe 13 iulie şi că principesa Maria Christierna ajunsese tot acolo cu patru săptămâni în urmă. Peste numai o lună, după ancheta cerută de papă, pe data de 17 august, în aceeaşi biserică din Alba Iulia în care a şi avut loc mariajul, nunţiul papal a declarat ca nulă căsătoria dintre Sigismund Báthory şi Maria Christierna de Habsburg.

Sigismund Báthory (de Şimleu, 1572-1613)

Maria Christierna după anul 1599. După pronunţarea divorţului Maria Christierna a dus o viaţă destul de retrasă, departe de bucuriile vieţii zilnice, cu toate că nu au lipsit doritorii care să o ia de soţie, înafară de noul principe al Transilvaniei, Andrei Báthory. Alţi pretendenţi au fost un nepot al papei, Gianfrancesco Aldobrandini (imediat după divorţ), prinţul Florenţei (în 1602) şi chiar Ştefan Bocskai (după ce a rămas văduv; 1606), însă, după cum îi scria arhiducele Ferdinand împăratului la 29 iunie 1602, gândurile fostei principese a Transilva-

niei sunt în altă parte și nu mai pot conta pe ea în privința vreunei căsătorii politice.

În luna iulie a anului 1607 Maria Christierna, împreună cu sora sa Eleonora, a intrat în mănăstirea de maici din Hall, Tirol, înființată de o soră a tatălui lor, Magdalena, în 1567. După moartea stareței în anul 1612, ea a fost aleasă noua stareță, funcție în care a și rămas până la moartea survenită pe 6 aprilie 1621.

Concluzii: a fost Maria Christierna fatală pentru Transilvania? În urma celor expuse până acum se poate afirma că persoana Mariei Christierna a fost de rău augur pentru Transilvania? A exercitat principesa o influență atât de nocivă asupra principelui încât nenorocirile abătute asupra țării în acea perioadă să poată fi puse pe seama ei? Sau a fost doar o unealtă a sorții? Probabil că răspunsul se află undeva la mijloc.

Se știe bine ce fel de caracter avea Sigismund și de ce posibile boli suferea. De asemenea, prima sa retragere de la conducerea țării a avut loc înainte de căsătoria cu Maria Christierna. În acel moment teama pentru propria viață l-a influențat pe principe, teamă apărută în mijlocul conflictului politic intern între taberele pro Habsburgică – în fruntea căreia se afla chiar Sigismund – și cea pro turcă, astfel în iulie 1594 renunțând la tron în favoarea vărului său Baltazar Báthory, pentru ca după numai trei săptămâni să revină. Celelalte renunțări au căpătat contur în mintea principelui atunci când situația internă și externă a țării se complica și nu părea să găsească o cale de ieșire.

În ce o privește pe Maria Christierna, în unele scrisori adresate mamei sale, afirma deschis că își iubește soțul și că nu dorește să se recăsătorească cu altcineva, în cazul în care Sigismund ar divorța de ea, dar după un timp însă, ca urmare a neconsumării mariajului, principesa a ajuns chiar să-și insulte soțul. Istoricul contemporan Ștefan Szamosközi a avut numai cuvinte frumoase despre principesă la plecarea sa din Transilvania, descriind-o ca fiind o femeie cu suflet curat și fără păcate, care nu alimenta nici zvonuri și nici calomnii, o persoană care a îndurat în liniște și cu suflet mare toate nedreptățile, pe care nu le-a meritat. Dacă a fost vinovată Maria Christierna pentru ceva din ceea ce a făcut Sigismund, pentru deciziile acestuia, cu siguranță nu s-a întâmplat intenționat. Nu am întâlnit informații sau acuzații ale contemporanilor care să indice că principesa ar fi încercat să-l manipuleze pe Sigismund în vreun fel. Probabil că nici nu ar fi reușit.

Cu toate că Maria Christierna nu a avut un rol direct în deciziile soțului ei, nu poate fi trecut cu vederea nici faptul că „neputința" lui Sigismund și zvonurile apărute din această cauză în jurul cuplului princiar au creat frustrări în sufletul acestuia, care au alterat capacitatea sa de a rezista în clipele de cumpănă și de a lua deciziile cele mai potrivite pentru țară și pentru sine. Chiar dacă principesa s-a împăcat cu situația și a acceptat să trăiască cu soțul ei precum doi frați, pentru principe ea rămânea „oglinda" incapacităților și frustrărilor sale și care, coroborate cu situația politico-militară din regiune, dar și cu problemele interne, l-au făcut pe Sigismund Báthory să creadă că singura lui scăpare se află în renunțarea la tron, divorț și retragerea din viața publică.

Bibliografie selectivă

Benda, Kálmán, *Erdély végzetes asszonya. Báthory Zsigmondné Habsburg Mária Krisztierna*, Helikon kiadó, Budapest, 1986.

Documente privitoare la Istoria Românilor. Volumul III. Partea II. 1576-1600. Culese de Eudoxiu de Hurmuzaki, Bucuresci, 1888.

Monumenta Comitialia Regni Transylvaniae. Erdélyi országgyülési emlékek, Vol. III (1576-1596) și IV (1597 – 1601). Ed. Szilàgyi Sàndor, A M. Tud. Akadémia Könyvkiadó, Budapest, 1877-1878.

Transilvania and the Papacy in the Age of the Báthorys. Documents II (1595-1613). Erdély és a Szentszék a Báthoryak korában. Okmánytár II (1595-1613). Collectanea Vaticana Hungariae, Classis I, Vol. 5. Adattár XVI-XVII. századi szellemi mozgalmaink történetéhez. 38. Edited by / Közreadja Tamás Kruppa, Budapest – Rome – Szeged 2009.

Szádeczky, Lajos, *Báthori Zsigmondné Mária Krisztierna*, Budapest, Az Athenaeum R. Társ. Könyvnyomdája, 1883.

Szilágyi, Sándor, „Carrillo Alfonz diplomacziai működése (1594-1598)", în *Értekezések a történelmi tudományok köréböl*, Ed. Fraknói Vilmos, A II. Osztály rendeletéböl, A Magyar Tud. Akadémia Könyvkiadó Hivatala, Budapest, 1877.

Szilágyi, Sándor, „Okmányok és levelek az 1595-1598-iki Prágai alkudozások történetehez. A Bécsi cs. k. államleveltárban levö eredetiekröl", în *Magyar Történelmi Tár*, 1877, p. 149-239.

Veress, Endre, *Carrillo Alfonz jezsuita-atya levelezése és iratai (1591-1618). Monumenta Hungariae Historica. Diplomataria*, Vol. XXXII, A Magyar Tudományos Akadémia Könyvkiadóhivatala, Budapest, 1906.

Alfons BRAUHLE

Documente - Șvabii din Satu Mare și lupta lor de renaștere -1919-1935 (I)

În colțul nord-vestic al României de azi, acolo unde e punctul de contact între Cehoslovacia, Ungaria și România, se găsește o zonă de așezări locuită de peste 60.000 de germani, care a fost numită Satu Mare, după numele capitalei județului. Localitatea Satu Mare mai numără, printre cei 60.000 de locuitori ai săi, doar circa 500 de germani, cu toate că este o veche așezare întemeiată de germani. Satu Mare nu este totuși centrul așezărilor șvăbești, acesta fiind reprezentat mai degrabă de orașul Careii Mari situat la 30 km spre sud-vest, în jurul căruia, pe o rază întinsă, se află 10 comune șvăbești. În Carei trăiesc printre cei 18.000 de locuitori, peste 6.000 de persoane de origine șvăbească (îndeosebi meseriași), care, din păcate însă, nu mai sunt și vorbitoare de limbă germană, cam 6.000 de evrei; restul populației este de origine română, maghiară, slovacă sau ruteană. Limba uzuală este maghiara, deși numai o mică parte a populației este de origine maghiară. La fel de variată ca și compoziția populației (la care se mai adaugă și țigani, armeni și sârbi) este și gama de religii: romano-catolică (șvabi, maghiari, slovaci), calvino-reformată (maghiari), luterană (germani), greco-catolică și ortodoxă (români, ruteni), armeano-creștină și, pe lângă ele, religia iudaică. Problemele balcanice se ivesc la tot pasul. Celelalte sate, în număr de peste 25, în care șvabii nu locuiesc în general singuri, sunt situate la mare distanță unele de altele, mai ales în județele Sălaj și Satu Mare, dar și în Bihor (Neupalota) și Maramureș (Vișeu de Sus și Borșa). Trei sate (Wahlei, Merk și Saiten) au rămas la Ungaria, dar sunt situate în imediata apropiere a graniței românești. [...]

Lucrarea mea intenționează, în primul rând, să prezinte lupta germanilor, pe care au trebuit să o ducă mai ales după sfârșitul războiului, împotriva tendințelor de maghiarizare din partea clerului catolic german din naștere, dar educat în spirit maghiar și pe care eu însumi am avut ocazia să o cunosc la fața locului. [...] Poporul este foarte cucernic și religios - spre deosebire de șvabii bănățeni, care sunt indiferenți față de religie. Ei formează majoritatea catolicilor din episcopia Satu Mare (75 %), care se întindea inițial și pe teritoriul ungar și cehesc și căreia i s-a repartizat, cu câțiva ani în urmă, și partea românească a episcopiei Oradea Mare. Deoarece o mare parte a proprietăților episcopale se află încă în Ungaria, iar clerul superior, la fel ca și cel inferior, este sprijinit din zonele ungurești cu mari sume de bani, preoții catolici susțin cu mult fanatism tendințele revizioniste ungare, care se referă în primul rând la aceste zone de graniță. Majoritatea școlilor șvăbești fiind școli bisericești, clerul are cea mai mare influență asupra instrucțiunii publice și este principalul vinovat de maghiarizarea conaționalilor noștri. Ei au reușit chiar ca, după 1918, să deznaționalizeze mai mulți germani, pe teritoriul statului românesc, decât în perioada dintre anii 1867 și 1918. Mari speranțe și-au pus, șvabii, în episcopul Stephan Fiedler, șvab din Banat, înscăunat în anul 1931; dar el a ajuns în scurt timp sub influența clerului superior de orientare maghiară, de care se lasă acum condus. Întreaga sa mentalitate este caracterizată prin cuvintele adresate unui învățător pe care îl cunosc personal, la o audiență: „*Să devenim tot mai sfinți, și atunci este totuna dacă ajungem în ceruri ca germani sau ca maghiari.*" Dar, desigur, acolo se intră numai ca maghiar! Altui tânăr dascăl, care avea mari merite în regermanizarea satului Tiream, i-a spus la sfârșit: „*Mergeți în numele Domnului! Nu! Nu în numele Domnului! Continuați-vă lucrarea diavolească! Va trebui să răspundeți odată în fața lui Dumnezeu*."

Înainte de a analiza situația actuală, trebuie să aruncăm o scurtă privire retrospectivă în istorie. Poporul maghiar, un trib mongol, era aproape să-și piardă limba spre sfârșitul secolului 18. Herder scrie în „*Glasurile popoarelor*" că maghiara este pe cale de dispariție. Dar după anul 1800, a început o puternică deșteptare națională, a cărei intensitate nu a slăbit nici până în ziua de azi. Persoanele culte vorbesc și ele din nou limba maghiară. Conștiința națională redeșteptată s-a manifestat la revoluția din 1848, care a putut fi înăbușită numai cu ajutor rusesc. Maghiarul arogant, mândru de rasa lui, privește cu dispreț la celelalte popoare, căci „*în afară de Ungaria*

nu mai există nimic, și dacă există, atunci nu este ca în Ungaria".

La scurt timp, după acordul austro-ungar din anul 1867, prin care maghiarii își obțineau propriul stat, a început maghiarizarea celorlalte grupuri etnice, care constituiau aproape două treimi din populația noului stat. Maghiarii au devenit experți în deznaționalizarea altor popoare. Ei și americanii au fost cei care au supt cel mai mult sânge străin. Printre cele 10 milioane de vorbitori de limbă maghiară de astăzi, poate că nici 4 milioane nu sunt de origine maghiară. În orașe și printre oamenii cultivați, găsim foarte puține trăsături mongole; pe lângă aceasta, aspectul orașelor ungurești, în special al Budapestei, este - cu excepția Dobrîțînului - pe deplin nemțesc. Ungaria, ca și America, este un mare mormânt al specificului național german. Maghiarii se pricep mai ales să transforme persoanele culte aparținând unor popoare străine în maghiari convinși, fanatici. în Satu Mare, aceasta s-a petrecut încă de timpuriu, atât - cu clericii, cât și cu dascălii. Școli germane superioare nu existau acolo deloc, iar pe la 1900, nu mai exista nici o școală germană elementară. Germana a fost izgonită cu forța din biserică și din școală. [...] Copiii au fost obligați să vorbească ungurește și pe stradă, și acasă. Cei ce se opuneau erau bătuți fără milă (de către învățător), după cum mi-au povestit mai mulți șvabi în vârstă, din tinerețea lor. Încetul cu încetul, limba maghiară a început să fie folosită la toate materiile. Populația șvăbească își trimitea fiii foarte de timpuriu la școli superioare. La Satu Mare este surprinzător cât de mulți copii de țăran studiază, în acest fel asigură țăranul viitorul copiilor săi. Șvabi din Satu Mare ocupă și astăzi funcții înalte în Ungaria (de ex. episcopul de Raab, un număr mare de profesori universitari etc). Acești studenți ieșeau din școlile maghiare ca adepți ai naționaliștilor maghiari și nu se mai socoteau ca aparținând comunității șvăbești, ci aceleia a intelectualității maghiare. Această intelectualitate șvăbească maghiarizată se întrecea cu elementele maghiare fanatice din fruntea populației șvăbești, în efortul de a-și maghiariza propriul popor. Dascălii care se evidențiau în mod deosebit primeau premii mari.

Sașilor și românilor le-a fost ușor să-și păstreze intact specificul lor național moștenit din vechime, deoarece sașii și românii aveau biserica lor națională. care avea în mână învățământul și instrucția publică. Aceste biserici naționale s-au aflat întotdeauna în primele rânduri ale luptei pentru apărarea și înfăptuirea năzuințelor populare. În fruntea ei se aflau conducători spirituali care își iubeau poporul, luptau pentru drepturile lui, trăiau și mureau pentru el. Altfel stăteau lucrurile cu șvabii catolici din Satu Mare. Ei aveau în pătura lor cultă numai renegați, cărora le era rușine că sunt șvabi și care credeau că, dacă se declară maghiari, chiar sunt maghiari („*îmi este rușine că m-am născut șvab*" - zicea deunăzi preotul din Ardud).

Limba maghiară a început să fie socotită curând drept limbă „domnească" și îndeosebi familiile, ai căror fii studiau, au ajuns să se folosească de ea și au căzut pradă maghiarizării. Partea proastă este, în primul rând, că lipsea orice legătură cu patria de origine, astfel încât puteau fi induși în eroare, spunându-li-se că în Germania n-ar exista nici un șvab și că dialectul șvăbesc, ar fi un amestec de germană, turcă, poloneză și ivrită.

Războiul mondial a adus cu sine, ca și la toți ceilalți germani din diaspora, o trezire a sentimentului național (la trecerea trupelor germane, soldații sătmăreni se întîlnesc cu soldați germani și ajung să cunoască însemnătatea limbii universale germane).

Mai întîi, întreaga regiune, cu excepția a 3 comune, a revenit României Mari. Modul specific de trai al naționalității germane a fost garantat prin rezoluțiile de la Alba Iulia, iar noul prefect de Satu Mare a dispus introducerea, într-o serie de comune, a limbii de predare germane; această dispoziție nu a fost însă niciodată dusă la îndeplinire, deoarece lipseau dascălii corespunzători, care să poată vorbi limba germană literară. Acum a început și o luptă deosebit de abil și fanatic condusă, a clerului catolic împotriva nou trezitei conștiințe șvăbești. Mai cu seamă amenințarea că Satu Mare ar putea reveni în orice clipă Ungariei i-a intimidat din nou pe cei mai mulți dintre șvabi. Majoritatea șvabilor nu erau mulțumiți nici de noul stat căci diferențele dintre Ungaria și România sunt foarte mari. În statul român domnește corupția, românii culți sunt foarte rari, armata oferă un tablou jalnic, din punct de vedere

economic Satu Mare regresează, pentru că pieţele naturale de desfacere sunt luate, iar România este un stat agrar; statul român nu-i plăteşte pe cei care predau la şcolile bisericeşti, ca Ungaria. Pe lângă aceasta, şvabul se simte mult superior românului („valahi") şi teama de o românizare este de aceea nefondată. În schimb, spiritul maghiar este socotit întotdeauna ca „domnesc". Ungaria mai este considerată şi astăzi de şvabi drept ţară pierdută, lăudată - în pofida asupririi populaţiei! Astfel, noua mişcare ar fi fost din nou înfrântă, dacă în ultima clipă (1925) nu s-ar fi înfiinţat, cu ajutorul saşilor şi şvabilor bănăţeni, „Comunitatea germano-şvăbească Satu Mare". Această comunitate, care s-a dezvoltat foarte repede, a determinat reluarea luptei partidei maghiare consolidate, sub conducerea clerului. Majoritatea învăţătorilor, ca nişte vasali credincioşi, i-au urmat pe preoţi, care, ca şi aceştia, sunt în majoritate de origine germană. E aproape incredibil cum aici, de la înălţimea amvonului, se face numai politică. Cei cu simţăminte şvăbeşti sunt etichetaţi de aici drept comunişti, oameni fără Dumnezeu etc., iar cine îi urmează pe conducătorii şvabi trebuie să stea la stînga la Judecata de Apoi şi va fi damnat de Dumnezeu, care, ca şi Maica Domnului, înţelege numai maghiara.

Numai cel ce cunoaşte populaţia evlavioasă din zona Satu Mare poate înţelege că, datorită acestei politici, o mare parte din şvabi l-a urmat pe preot; şi astfel, cele mai multe comune oferă tabloul trist al unei comunităţi săteşti destrămate. Cu excepţia a vreo 5 sate, în care activează până azi „comunitatea", spiritul şvăbesc predomină totuşi. Se face distincţia între sate bune şi rele din punct de vedere politic şi din punct de vedere al limbii. Există anumite sate în care s-a pierdut aproape cu desăvîrşire spiritul şvăbesc, dar în care oamenii se mai consideră încă cu mândrie şvabi (de ex. Schamagosch), pe de altă parte mai există comune în care se vorbeşte bine şvăbeşte, dar care sunt de orientare maghiară (de ex. Terbescht şi Camin). Situaţia actuală este, după observaţiile mele, aproximativ următoarea:

1) Cu caracter şvăbesc clar sunt în primul rând comunele mai sărace din munţi: Scheindorf (cel mai bun sat german, în care, din 1914, se află la post preotul Ettinger, singurul preot ce, suportând cele mai mari şicane, se recunoaşte ca aparţinând poporului german şi predică în nemţeşte), Burlescht, Homorod, Schandern şi Sukunden. La acestea se adaugă Petreşti şi Dindeşti Mic lângă Careiul Mare şi protestantul Kriegsdorf, de asemenea Vişeu de Sus din Maramureş.

2) Spiritul maghiar a pătruns deja, mai mult sau mai puţin, în: Ardud, Rateşti, Beltiug şi Hurez, în celelalte sate de munte; de asemenea în Tiream, Batartsch, Grosstarna, Camin şi Wahlei (Vallaj în maghiară).

3) Şi mai maghiarizate sunt: Schinal, Foeni, Terbescht, Neutrestenburg, Madratz şi Santen.

4) Numai şvabii trecuţi de 50 de ani mai ştiu nemţeşte în Schamagosch, Moftinul Mare, Gilwatsch, Terstenburg.

5) Aproape total maghiarizate sunt satele Kaplau şi Stanislau (ambele lângă Carei, Josefhausen şi Turterebesch (ambele la depărtare faţă de celelalte aşezări), Darotz, Careiul Mare şi Satu Mare.

Asupra situaţiei din celelalte comune nu sunt informat. Acesta este aşadar rezultatul unei activităţi de aproape 40 de ani de maghiarizare şi, în primul rând, al luptei înverşunate de după război. În această perioadă, maghiarii au obţinut chiar mai mult decât înainte.

Care a fost poziţia clerului în această luptă (începând cu 1925) - iată ce vreau să explic acum mai îndeaproape. Faţă de mişcarea, începută după război, de renaştere naţională a populaţiei şvăbeşti sătmărene, au luat poziţie oficială, chiar de la începuturile ei, atât autoritatea episcopală, cât şi clerul din dioceza Satu Mare (cu o excepţie). Credincioşii şvabi au fost politicos invitaţi să se ţină deoparte de mişcare. Această luare de poziţie oficială a avut loc în 1926, printr-o foaie volantă adresată populaţiei şvăbeşti sătmărene: „Îndemn către onorata noastră populaţie şvăbească", care a fost semnată de toţi canonicii şi toţi preoţii din dioceză, cu mereu unica excepţie a preotului Ettinger. Poziţia episcopului Tiburtius Boromisza a fost adusă la cunoştinţa populaţiei printr-o scrisoare pastorală. Preoţii accentuează în „Îndemnul" lor că nu judecă mişcarea şvăbească pe motive politice, ci bisericeşti. Totuşi, această duşmănie faţă de biserică nu a putut fi probată, ceea ce este de altfel evident, fiind totuşi o chesti-

une publică, ce nu vine în contradicție ideologică cu biserica. Luarea de poziție a conducerii bisericii este așadar nefondată din punct de vedere ecleziastic. Cu toate acestea, clerul a încercat să-și motiveze opoziția, prin aceea că mișcarea contravine intereselor bisericii, vrând să-i impună acesteia păstorirea într-o limbă neînțeleasă de credincioși. În „Îndemn" se pretinde de fapt că șvabii, în urma unei asimilări de 200 de ani, ar fi fost maghiarizați, astfel că ei, cu excepția bătrânilor, n-ar mai înțelege limba maternă șvăbească. Ar fi, prin urmare, imposibil să li se introducă învățământul și păstorirea în limba germană. „Fruntașii șvabilor vor să răstoarne tot ce există, să schimbe dintr-o dată tot ce s-a făcut în 200 de ani".

În realitate, marea majoritate a șvabilor sătmăreni mai înțelege limba maternă șvăbească și cei mai mulți o folosesc exclusiv ca limbă uzuală. Sătmărenii nu au fost deznaționalizați în urma unui proces natural de asimilare, ci intenționat, prin politica dusă de biserica și școala maghiară. De aceea au fost maghiarizate instituțiile bisericii și școlii, dar în familii, la marea majoritate, s-a păstrat limba șvăbească. De altfel, conducătorii șvabilor au vrut să inițieze, de la bun început, un proces treptat de dezvoltare națională în rândurile populației și de regermanizare treptată a instituțiilor lor bisericești și școlare. Conducătorii au făcut încercări repetate de a discuta cu autoritățile bisericești din Satu Mare posibilitățile de a pune de acord strădaniile lor cu interesele bisericii. Cererile lor referitoare la aceasta au rămas mereu fără răspuns. Chiar și conducătorii spirituali și lumești ai Banatului catolic, canonicul prelat Blaskowitsch, canonicul director Nischbach și Dr. Kaspar'Muth au intervenit la Aula episcopală sătmăreană pentru a aplana neînțelegerile. Și ei au fost respinși.

Opoziția clerului față de limba germană avea în realitate exclusiv motive politice. Autoritatea episcopală, care mai avea încă pe atunci venituri de la proprietățile sale rămase în Ungaria, își baza atitudinea pe o reviziune așteptată cu deplină siguranță. Și ca urmare a atitudinii lor șovino-maghiare, pentru ei nu mai exista altă cale, decât aceea de a se pune și mai departe cu totul în slujba intereselor politice maghiare și de a continua politica de deznaționalizare a școlii și bisericii ungurești din perioada premergătoare războiului, chiar și sub guvernarea românească. Astfel, în multe locuri, s-a eliminat din slujbă și ceea ce mai rămăsese în limba germană, după un plan bine stabilit. Biserica a vrut să se justifice și afirmând că populația însăși ar respinge cauza șvăbească și că i s-ar impune limba germană cu forța. Această afirmație este desigur ușor de combătut. Tocmai exprimarea spontană a conștiinței naționale a șvabilor i-a îndemnat pe preoți și chiar pe episcop să-și exercite întreaga lor influență preoțească, respectiv episcopală, asupra populației șvăbești profund religioase. Episcopul avertiza în scrisoarea sa pastorală menționată ca oamenii să nu se lase angrenați în discuții cu «corupătorii de șvabi». Toți cei 9 ani de-atunci încoace, clerul a făcut totul ca să înstrăineze populația de mișcarea șvăbească. În semioficiala foaie a diocezei, ei îndreptau cele mai violente atacuri împotriva acestora, și asta ani în șir. Acționau împotriva lor în cadrul relațiilor particulare cu credincioșii, al ședințelor și adunărilor, în predicile lor. Îi defăimau pe fruntașii șvabilor chiar de la înălțimea amvonului. Refuzau introducerea predicii și a învățământului în limba germană, chiar și acolo unde acestea le fuseseră cerute. Îi defavorizau pe credincioșii șvabi datorită orientării lor șvăbești, le pricinuiau mereu nedreptăți.

Depindea deci numai de atitudinea clerului dacă mișcarea șvăbească sătmăreană se impunea pe toată linia în ritm rapid sau dacă își croia drum cu greu, pas cu pas, în luptă cu clerul de orientare maghiaro-șovină. Se poate auzi mereu la șvabi afirmația: *„La noi toți ar fi șvabi dacă n-ar fi domnul părinte împotrivă»*. Libertatea voinței populare a fost în acest fel desființată, printr-o influențare ilegală timp de aproape 10 ani, printr-o folosire abuzivă a mijloacelor oferite de biserică și religie din partea clerului. Cu toate acestea, după lupte grele, mișcarea șvăbească a cuprins deja cea mai mare parte a populației. Dacă «autoritatea bisericească», în ciuda eforturilor susținute depuse până acum, nu a putut să o reprime, de acum înainte îi va fi și mai greu s-o facă. Îndeosebi intelectualii șvabi în curs de formare constituie o garanție pentru progresul neîntrerupt al mișcării germane.

Corneliu TARBA

Răspuns la o așa-zisă cercetare privind istoria genetică a Balcanilor văzută prin prisma migrației slave

Inainte de sărbătorile de iarnă (2023) a apărut în media din Romnia un articol cu un titlu frapant: „Presa ungurească jubilează la ştirea că ADN-ul românilor este de origine slavă în proporție de 50-60%". Jurnaliștii unguri făceau referință la un studiu apărut în revista Cell (Celula), cu titlul „A genetic history of the Balkans from Roman frontier to Slavic migration" (O istorie genetică a Balcanilor de la frontiera romană la migrația slavă). Trebuie spus că lucrarea reprezintă un studiu paleogenetic/arheogenetic extrem de complex, cu caracter multidisciplinar, și pe deplin accesibil doar unor specialiști. Cei care au însă posibilitatea să acceseze și mai ales să înțeleagă acest articol vor constata că ceea ce clamează jurnaliștii unguri „se potrivește cu realitatea ca nuca în perete".Precizăm de asemenea că la acest studiu au participat peste 70 de autori, majoritatea din Serbia, Croația, Spania, Italia și alte țări europene, dar și din Statele Unite ale Americii și Canada, și că datele prezentate nu îndreptățesc emiterea unor enormități ca cele de mai sus. Să spunem totuși în favoarea jurnaliștilor unguri că formularea echivocă a unor concluzii, precum și existența în acest articol a unei figuri (Fig.4B) ce prezintă o hartă cu cercuri divizate în sectoare, de arii proporționale cu frecvențele unor caractere genetice atribuite preponderent anumitor populații din Europa, ridică semne de întrebare nu numai cu privire la România (de unde nu au fost de fapt colectate date!) ci la întregul spațiu balcanic. Să sperăm că aceasta reprezintă doar o lipsă de atenție a autorilor principali (responsabili de conținutul articolului) la o posibilă „șopârlă" strecurată de unii din ceilalți extrem de mulți autori (majoritatea de origine slavă!) care au participat la acest studiu, ceea ce i-a făcut pe jurnaliștii unguri să sară la concluzia atât de dragă revizioniștilor din această etnie: așa-dar, avem dreptate, românii nu au fost primii în Transilvania (chiar dacă aceasta însemnă implicit că nici ungurii nu au fost primii, dar, decât să fi fost românii, tot mai bine slavii!). Și acum, să vedem ceva mai mult din ceea ce prezintă și mai ales sugerează studiul.

In primul rând, autorii au avut în vedere un studiu genetic comparativ al populației din Balcani în mileniul I al erei noastre (aproximativ anii 1-1000), in raport cu populația actuală. Din punct de vedere spațial, colectarea de material osos vechi din care s-a extras ADN-ul de studiu nu a avut în vedere teritoriul din nordul Dunării. Din cele 138 de probe de os vechi luate în studiu, una singură a provenit din România, și aceea de undeva de lângă Ploiești, iar după câte rezultă din articol, studiul nu a utilizat nici probe de control (adică recoltate de la populația actuală) din România. Fiind vorba de o analiză statistică, care are relevanță numai dacă este reprezentativă, studiul nu inseamnă absolut nimic pentru România și cu atât mai puțin pentru Transilvania.

Pentru a înțelege mai bine discuția care urmează va trebui să introducem noțiunea de haplogrup. Există diferite modalități, mai mult sau mai puțin riguroase de definire a acestei noțiuni. Voi folosi aici o definiție mai putin riguroasă din punct de vedere genetic dar acceptabilă (sper!) și mai ales necesară pentru a fi înțeleasă de publicul larg. Vom spune că haplogrupurile reprezintă seturi de caractere genetice moștenite de la un strămoș comun, ele fiind notate prin litere sau combinații de litere și numere. Precizăm că este vorba doar de analiza pe linie paternă, respectiv a genelor din cromosomul Y, care se transmite exclusiv de la tată la fiu. (Există ceva similar și pe linie maternă, dar acest tip de analiză nu a fost folosit aici). Dacă vom privi o hartă genetică de tip cromatic a distribuției diferitelor haplogrupuri în populația de astăzi din Europa și Asia Mică (mai exact, Peninsula Anatolia) vom constata cât de amestecate sunt culorile reprezentând aceste haplogrupuri, cu frecvențe variabile de la o zonă la alta, dar și cu regiuni mai largi în care se observă totuși dominanța clară a unuia sau câtorva haplogrupuri mai importante, ceea ce poate fi explicat în primul rând prin anumite limitări impuse de ultima perioadă glaciară si

apoi prin amestecul populaţional extensiv din timpul migraţiilor din perioada târzie a paleoliticului, odată cu sfârşitul perioadei glaciare, apoi din neolitic şi epoca bronzului şi mult mai puţin de ceea ce s-a întâmplat în perioada evului mediu, când vorbim de migraţia mai limitată a unor populaţiii, în general relativ mici, de goţi, gepizi, huni, slavi, avari, turci, bulgari, maghiari, mongolo-tătari etc, care, cu excepţia slavilor (în Europa) şi a turcilor (în Asia Mică) au lăsat destul de puţine urme.

România, aşezată la „răscruce de drumuri" între est şi vest şi între sud şi nord are o moştenire genetică foarte bogată/variată şi complexă. De aceea, a alege un haplogrup caracteristic românilor este foarte dificil. Populaţia României (şi a Republicii Moldova) prezintă practic aceleaşi haplogrupuri pe care le au toate popoarele din Balcani, chiar dacă in proporţii uneori diferite, partea comună fiind moştemită mai ales prin intermediul străbunilor noştri traci (ramura daco-getică, în cazul nostru) de la populaţia ancestrală a acestor locuri. Deci, dacă ar fi să alegem un haplogrup caracteristic, acesta nu poate fi decât unul foarte vechi, de dintaintea venirii triburilor ce au adus dinspre est in Europa limbile indo-europene. Multiple cercetări paleogenetice şi arheologice au arătat că cel mai vechi şi singurul haplogrup major pe linie paternă apărut încă din paleolitic în Europa (numită de specialişti „Vechea Europă") este haplogrupul I („i mare", cu mai multe subgrupuri sau ramuri), iar acesta are la noi intr-adevăr cea mai mare frecvenţă dintre toate haplogrupurile (peste 30%). Se crede că el s-a individualizat în regiunea sud-estică a Balcanilor prin separarea dintr-o linie comună IJ, apărută încă în urmă cu peste 35.000 de ani. Separarea s-ar fi produs acum circa 20.000 de ani, haplogrupul I extinzându-se treptat, în mod preponderent spre nord-vest, nord (adică Dunăre) si nord-est (corespunzător regiunii de coastă a Mării Negre din zona bulgară, română şi partial ucraineană de azi), odată cu deglaciaţiunea, simţită în această regiune mai devreme decât în majoritatea celorlalte părţi ale Europei, la rândul său, haplogrupul J extinzându-se preferenţial (dar nu total) spre sud-est, sud si sud-vest. Din acest moment, locuitorii din regiunea balcano-danubiano-pontică sunt numiţi de obicei danubieni. Prima întâlnire a acestei populatii cu triburile venite dinspre răsărit, vorbitori de limbi indo-europene (ce vor contribui la formarea „Noii Europe") s-a produs în urmă cu circa 6200 de ani. Specialiştii spun că avut loc mai întâi o „simbioză" cu o populaţie pre-celtică, purtătoare a haplogrupului R1b, după o convieţuire de 1700 de ani. Se poate spune că in felul acesta s-a format o populaţie pre-tracică. Definitivarea poporului trac a avut loc după o noua fuziune cu triburi din est, de această dată majoritar purtătoare a haplogrupului R1a (grup evident inrudit cu R1b). Poate nu le vine unora să creadă, dar popoarele celto-germano-saxone (unde domină haplogrupul R1b) si cele slave (unde domină haplogrupul R1a) sunt genetic strâns înrudite. Vorbind teoretic despre traci, pentru că au la bază substratul danubian, cu o populaţie veche şi relativ numeroasă, am putea spune că tracii primordiali ar fi trebuit (sau, cel puţin ar fi putut) să aibă un genom format în proporţie de cel puţin 50% haplogrup I şi cel mult 25% „grefa" R1b şi tot atât „grefa" R1a. Noi nu ştim de fapt care a fost iniţial proporţia exactă a acestui amestec. Ştim doar că ulterior, peste Dacia si restul Balcanilor au venit şi alţi migratori, care au mai completat puţin tabloul genetic. Totuşi, având şi azi cea mai mare frecvenţă, am putea spune că haplogrupul I (cu ramurile sale) este caracteristic populaţiei din România. De fapt, el este caracteristic intregii populaţii din Balcani, unde în regiunea de sud, în unele zone, depăşeşte 40% si pe alocuri chiar 50%, dovadă că migraţiile ulterioare în această regiune, inclusiv ale slavilor, nu au avut un impact genetic major, asa cum lasă autorii articolului în discuţie să se înteleagă, haplogrupul R1a (caracteristic slavilor) nedepăşind decât pe alocuri 20%, deşi în timpul migraţiei din evul mediu ei au venit cu frecvenţe ale acestui haplogrup depăşind uneori 60%, aşa cum există şi astăzi in estul Poloniei, sudul Belarusului şi nord-vestul Ucrainei, cele mai probabile surse ale migraţiei slave spre sud, şi, după unele păreri, chiar locul de origine al slavilor. Toate aceste informaţii ne spun că atât slavii cât şi bulgarii ajunşi in Balcani au fost în mare parte asimilaţi genetic de populaţia autohtonă, ceea ce a rămas totuşi de la slavi fiind limba.

Si acum putem reveni la figura mult contestată (Fig.4B din articolul în discuţie), ca să înţelegem ce este echivoc/inşelător la ea. In loc să prezinte toate componentele genetice sub

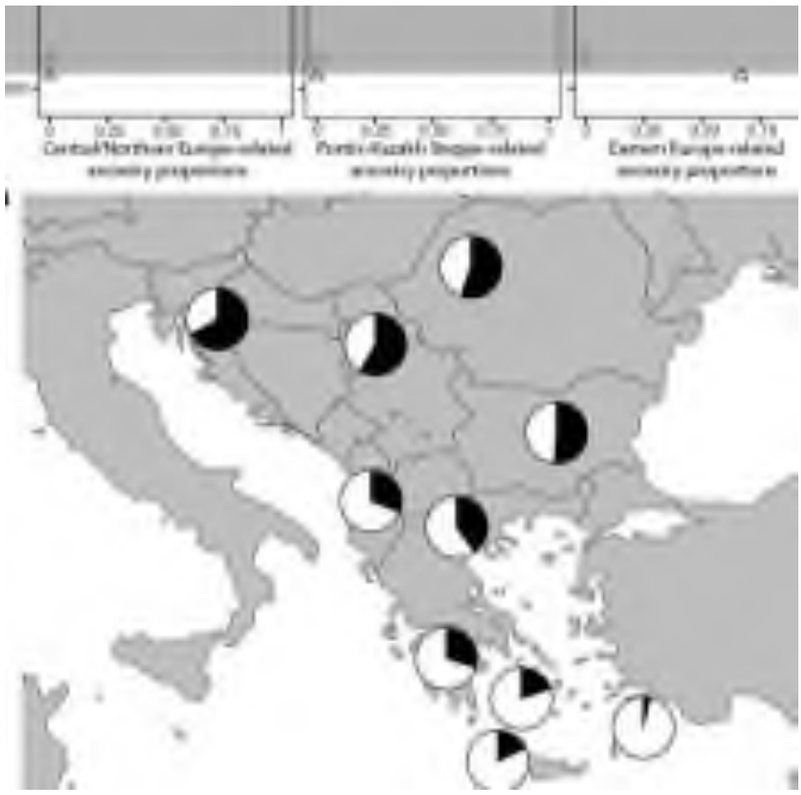

Fig.4B

forma mai multor sectoare de culori diferite, care să includă explicit toate haplogrupurile (sau cel puțin cele mai importante), fiecare cu o arie proporțională cu frecvența sa, cercurile sunt doar în alb și negru, unde negru este definit vag ca „proportion of Eastern-European-related ancestry" (proporția legată de originea/descendența est-europeană") și care depășește în general 50% din aria cercului. In plus, tocmai în rezunatul lucrării, autorii dau frecvența caracteristicilor genetice slave de azi în spațiul balcanic ca variind între 30 și 60%, cu alte cuvinte ne lasă cumva să credem că această origine est-europeană despre care se vorbește și in Fig.4B ar fi în întregime de natură genetică slavă, in loc să se prezinte distinct proporția haplogrupului R1a, caracteristic slavilor. Mai mult, se spune la sfârșitul rezumatului despre acest aport de caractere genetice slave că reprezintă (in traducere): „..."una din cele mai mari schimbări demografice din toată Europa în timpul perioadei de migrație", lăsând să se confunde aportul lingvistic cu cel demografic. De fapt nu numai că haplorupul autohton I depășește cu mult în Balcani ponderea haplogrupului R1a, dar mai există un alt haplogrup autohton care singur se apropie ca pondere de R1a. Haplogrupul la care facem referintă aici este frate cu I, desprinzându-se din trunchiul comun IJ, asa cum am amintit anterior, și care evident este notat cu J. Cu pondere mai mare este prezentă ramura J2, care are la noi o frecvență de până la 15%, fiind ceva mai mare decât a vecinilor noștri, inclusiv a celor din sud (bulgari, macedoneni, sîrbi, croați), dar și acolo depășește uneori 10%. Cum s-ar explica faptul că în România este ceva mai mare decât în sudul Balcanilor? Răspunsul il putem deduce coroborând ceea ce știm deja despre acest haplogup cu o altă observație făcută tot de cercetători străini, și cu unele fapte istorice, cunoscute din izvoare scrise și/sau din cercetări arheologice și lingvistice. Cercetătorii au observat că în unele zone mai restrânse și izolate din Macedonia (atât cea sudică, grecească, cât si cea nordică), unde populația vorbește o limbă romanică (de fapt un dialect al limbii române!) frecvența haplogrupului J2 este mult mai mare decât în rest și uneori chiar mai mare decât în România. Dacă acest haplogrup ar proveni numai din zestrea genetică a tracilor/dacilor, atunci frecvența lui ar trebui să fie relativ apropiată, cel puțin în tot spațiul sud-dunărean al Balcanilor. Cea mai probabilă sursă suplimentară de

gene ale acestui haplogrup, atât în România cât mai ales în acele așa-numite enclave din sud putea proveni de la: (1) trupele romane (care au cucerit și stăpânit temporar aceste teritorii); (2) administrația romană; (3) coloniștii romani. Există date istorice care atestă că, cel puțin în Dacia, coloniștii au fost mai numeroși decât în alte provincii romane, iar pe de altă parte știm că în sud stăpânirea romană a durat un timp mult mai lung. Așa cum spuneam când am prezentat modul de separare a cuplului IJ, știm că haplogrupul J este mai bine reprezentat la sud, est si vest de Peninsula Balcanică. In particular, J2 este prezent in sudul Greciei si in centrul Italiei (de unde puteau veni cei mai multi colonisti), unde frecvența sa depășește 20%, iar în zonele de coastă și în Sicilia ajunge până la 25%. Apoi, să nu uităm că militarii romani proveneau nu numai din Italia ci și din Spania (frecvența haplogrupului J2 circa 15%, Traian insuși fiind de origine iberică!), și mai general din tot Imperiul Roman, care cuprindea multe populații în care haplogrupul J2 are și azi frecvențe în general de peste 20% (unele zone din Orientul apropiat și mijlociu și parțial din Africa de Nord), toți vorbind însă limba imperiului. Iată, deci, și un răspuns celor care întreabă mereu: unde sunt genele romane la români? Deși nu toate sunt gene biologice, trebuie să luăm in considerare si aceste „gene" lingvistice sau culturale, care sunt de fapt mai importante.

Un argument în favoarea ipotezei propuse mai sus îl repreezintă chiar unele date ale studiului pe care îl analizăm. Prezența haplogrupului J (in mod esențial, ramura J2) în probele vechi din țările balcanice în proporție de cel puțin 33%, dar și prezența populațiilor de astăzi vorbitoare de limbi romanice nu numai în Macedonia (asa zișii morlaci) ci și a vlahilor din Serbia, Bulgaria etc, toate având proporții ale ramurii J2 mai mari decât a populației pe ansamblu ne spun că (1) substratul etnic în aceste zone trebuie să fi fost nu numai de origine tracă ci și romană, greacă etc, și (2) că populațiile locale adoptaseră până la venirea slavilor limba și cultura romană (limbă păstrată până astăzi sub forma unor dialecte ale limbii române), exact ca în Dacia (azi, România). Diferența este că cei din nordul Dunării (să le zicem daco-români), erau probabil mai numeroși și mai uniți, astfel că majoritatea slavilor migratori, după o ședere mai scurtă sau mai lungă și-au continuat drumul spre sud, unde au intâlnit probabil o rezistență mai mică din partea populației autohtone (probabil, mai puțin densă). Este posibil chiar ca o parte a populației slave să fi ales să plece din nordul Dunării spre sud, sub presiunea noilor invadatori (avari, cumani etc), in timp ce adevărații autohtoni (unde putem include și persoanele asimilate) au ales „calea codrului și a muntelui", lucru cunoscut din istorie despre români. Evident că o parte din slavii intrați pe teritoriul Daciei post-romane a ales să rămână aici, unii fiind asimilați iar alții păstrându-și chiar și azi limba și obiceiurile, așa cum o dovedește existența unor comunități ucrainiene. Prezența în România a unei frecvențe generale de circa 17% a haplogrupului R1a, dar nicidecum a 50-60% (cifră visată de revizioniștii unguri si probabil si de cei ruși), și mai ales influențele lingvistice slave din limba română atestă o convieţuire de zeci sau chiar sute de ani a slavilor și românilor, dar aceasta nu înseamnă că anumite părți ale spațiului în care se vorbește limba română de cel puțin un mileniu ar aparține istoric Rusiei, așa cum lasă de înțeles conducerea de la Kremlin, după ce a avut tupeul să-și atace în mod perfid proprii frați genetici, negându-le dreptul de a alege ceea ce doresc. Dacă ar fi să aplice și alții același raționament bolnav, atunci țările din vestul Eoropei ar trebui să revendice teritoriile mai multor țări din Europa Centrală (inclusiv a Ungariei), care au frecvențe de până la 20-25% ale haplogrupului R1b, de origine germano-celtică. Trebuie să înțelegem odată cu totii că nu există rasă pură, că ceea ce ne face români, unguri, ruși, sîrbi etc nu este nici genetica si nici forța armelor, ci limba, cultura, tradițiile istorice și hotărârea liber consimțită de a trăi impreună.

De fapt, abia când ne uităm pe harta frecvenței haplogrupurilor din Europa și vedem cât de amestecate sunt diferite culori ne dăm seama cât de înrudiți suntem cu toții, că Uniunea Europeană (UE) este într-adevăr casa comună a tuturor europenilor care doresc să respecte un anumit set de reguli civilizaționale, dar care trebuie la rândul ei apărată de cei care încalcă aceste reguli (deși ar putea fi și ei parte a UE!), nu să ne „dăm unii mari și tari", nu să abuzăm de opinii separate, acțiuni care nu fac decât să-i bucure și să-i ajute pe dușmani.

ONCOS®

...inspirând din 1991

Vasile ONACA

De la „Cloşca cu pui” la hala industrială modernă

-profesie şi destin-

Printre preocupările gospodăreşti primare şi esenţiale pentru existenţa umană, un rol deosebit l-a avut întotdeauna creşterea pasărilor, vietăţi care, domesticite şi ţinute pe lângă casa omului, i-au asigurat o bună parte din hrana sa zilnică. În universul satului românesc păstrat în memoria colectivă din străvechimea lui, cloşca cu pui rămâne o imagine sugestivă pentru gospodăria familiei. Cine a copilărit la ţară ştie şi păstrează amintiri pe cât de frecvente pe atât de vii şi nostalgice cu cloşca înconjurată de pui, cu cocoşul care trezea satul în zori cu cântecul său, cu găina cotcodăcind, semn că şi-a lăsat oul în cuibar. Copil fiind, cine n-a auzit de întâmplările cu vulpea şi gaia (uliul), răpitorii de pe sol şi din aer a blajinelor înaripate din ogradă?

Călăuziţi de ideea atestată de ştiinţele etno-sociale, o activitate economică îşi dovedeşte importanţa sa în timp asupra unei colectivităţi umane şi după urmele lăsate de ea în vorbirea uzuală, cotidiană a acelei colectivităţi, după influenţa exercitată de ea asupra vocabularului şi obiceiurilor, după contribuţia sa prin sensuri figurative la proverbe, zicători sau expresii verbale frecvent uzuale. Ajungem astfel la o concluzie evidentă şi surprinzătoare: familia galinacee ne-a influenţat felul de a gândi şi-a ne comporta, de-a ne evalua moralitatea şi felul nostru de-a fi într-o măsură neegalată de alte specii de vieţuitoare. Exemple ca: „Asta-i la mintea cocoşului!”, „Taci, nu mai cotcodăci!”,„Harnic, dar se culcă odată cu găinile”, „Asta doarme ca şi cloşca pe ouă”, „Femeia poate să fie albină şi atunci adună, sau găină care împrăştie!”, „O mamă bună îşi adună copiii în jurul ei cum cloşca îşi adună puiii.”

În acelasi timp, cu aceeaşi pregnanţă iese în evidenţă faptul că bucătăria românească se bazează într-o mare măsură pe produsele provenite din carnea de pasăre, îndeosebi de pui, cele mai accesibile pentru toate categoriile de consumatori. Într-o Românie rurală, baza etnică a naţiunii noastre, până nu demult, de primăvara până toamna, carnea de pasăre asigura hrana principală cu consistenţă proteică pentru famile. Atunci, puiul de găină luat din curte era la casa cu mai mulţi copii mai mare decât îl arăta cântarul, pentru că reuşea să aline foamea la toţi.

Nicio vietate menită să ne asigure hrana nu are măruntaiele gătite atât de aşteptate de copii precum cele ale puiului de găină. Deşi trăim într-o perioadă dominată de publicitatea culinară, nicio reclamă nu a ajuns să fie atât de urmărită de public precum era pe vremuri *ceremonialul găinii* de la nunţile tradiţionale. Şi momentele zilei în care gazda ieşea pe scările casei strigând cunoscuta chemare: „pui, pui, pui!” şi arunca seminţe inocentelor zburătoare din ogradă rămân obiceiuri în memoria adulţilor şi a copiilor, mărturii benefice că gospodăria lor este una trainică şi armonioasă, un mediu de viaţă prielnic şi prietenos.

Creşterea şi folosirea animalelor ca sursă de hrană şi mijloace vii de muncă a rămas una dintre cele dintâi ocupaţii cu continuitate în timp. Activitatea de culegător şi vânător la care omul primitiv a recurs împins de nevoi au fost activităţi episodice, bazate pe oferta întâmplătoare, ocazională a naturii. Astăzi însă, cu asumarea rolului de creştere şi valorificare economică a animalelor şi a pasărilor domestice, rolul lui se schimbă decisiv în raportul de convieţuire cu natura ca mediu de viaţă, pentru că omul este obligat să gândească şi să înfăptuiască un proces de durată, deloc simplu sau uşor; să asigure hrana animalelor şi pasărilor în spaţii protejate destinate lor,

condiţii de înmulţire şi creştere, valorificarea produselor obţinute - lapte, carne, ouă, lână, piele - să creeze primele mijloace tehnice pentru a folosi forţa animalelor la transport, cultivarea pământului etc.

Iar din rândul acestora, atribuţiile cele mai importante care condiţionează întregul proces economic îl au inginerul zootehnist şi medicul veterinar. Zootehnistul îmbrăţişează o meserie veche de când lumea, fiind continuatorul oamenilor care au făcut din relaţia lor cu fauna domestică sursa de existenţă pentru semenii lor. Creşterea animalelor ca sursă de hrană şi mijloace vii de muncă a fost printre cele dintâi preocupări ale omului care i-au impus continuitate în timp şi organizare cu rezultate dependente de un lanţ cauzal mai lung urmărit în scopul obţinerii efectelor dorite.

Activitatea primară de culegător şi vânător la care omul a recurs tot din nevoi existenţiale era una episodică, ce se baza pe oferta ocazională a naturii. Odată cu asumarea rolului de creştere şi valorificare economică a animalelor domestice, raportul omului cu natura se schimbă semnificativ: el devine dintr-un beneficiar al roadelor naturii, un factor de decizie implicat în transformarea naturii conform dorinţelor şi intereselor sale. În mod curios şi aparent paradoxal se poate spune că omul a reuşit să se desprindă de natură, să devină prin civilizarea sa antinatură. Cu ajutorul faunei domestice, receptivă la îndemnurile fiinţei gânditoare, omul s-a distanţat de natura din care făcea parte şi, în măsura în care limitele biologice i-au permis, a reuşit să o „umanizeze".

Folosind aici noţiunea de „umanizare" poate dăm dovadă, în aprecierea unora, de o îndrăzneală excesivă. O facem cu convingerea că astfel surprindem esenţa procesului în cauză. Căci ce înseamnă a domestici o vietate ne-umană, dacă nu a o obişnui cu un comportament cât mai nonconflictual cu felul de a fi al omului, de a o face compatibilă cu umanitatea noastră?

Pentru a face faţă acestei vaste şi complexe activităţi, omul a fost nevoit la rândul lui, să-şi lărgească orizontul de cunoaştere, să-şi pună în practică ideile novatoare, să se specializeze. Crescătorii de animale şi păsări sunt în majoritate cei care trăiesc în mediul rural. Priceperea lor primară se bazează pe însuşirea tradiţiei. Dar astăzi, şi în acest domeniu este stringent necesară performanţa, iar performanţa presupune inevitabil ştiinţă. Abia ştiinţa însuşită teoretic, aplicată operativ şi eficient certifică profesii cu rol hotărâtor şi în acest domeniu de vastă cuprindere şi vitală importanţă.

Mitologia cerului ocupa un loc aparte, pe cât de personalizat, pe atât de frecventabil şi inedit şi în etnocultura românească. Ea este dovada faptului că din timpuri ancestrale, etno-gândirea noastră reflecta legătura intrinsecă dintre munca cea de toate zilele şi felul de-a percepe cosmosul cunoscut de noi. Noi ne însuşim cosmogonic universul, dar îl particularizăm şi cu felul nostru mioritic de-a fi, cu alte cuvinte, îl integrăm în viaţa colectivităţii, îl aducem la condiţia preocupărilor casnice. Iată de ce la români *Pleiadele* cerului se mai numesc şi „Cloşca cu pui" sau „Stelele ciobanului" şi au fost până nu demult folosite de ciobani ca ceasornice astrale. În nopţile de iarnă, când cloşca era pusă la clocit în casă, la apariţia pleiadelor pe cer, ea se mişca în cuibar, fie dintr-un instinct ancestral, fie că auzea cântatul cocoşului de afară, iar de primăvara până toamna, stelele ciobanului (aceleaşi pleiade) vesteau timpul de scos oile la păscut.

Continuator al uneia dintre cele mai vechi profesii din lume, inginerul zootehnic este preocupat în mod firesc de multele probleme zilnice cu care se confruntă şi mai puţin de conotaţiile istorice, culturale şi spirituale generate de meseria sa cu rădăcini în timpuri imemoriale. Dar evocarea lor echivalează cu un surplus de înţelegere asupra modului în care crescătorul de animale şi păsări a văzut şi a înţeles lumea din perspectiva preocupărilor sale.

Am copilărit la ţară într-o curte ţărănească prin care cloştele cu pui se simţeau în voia lor, la fel ca vitele din grajd, scroafa cu purcei din coteţ şi oile cu miei din strane. Bagajul meu de cunoştinte şi sentimente l-am completat şi diversificat în timp, dar acea mică traistă cu valorile începutului a rămas în el vie şi continuă să germineze idei. Mă trezesc de obicei când „Cloşca cu pui" se vede încă pe cer şi o fac pentru că o altă cloşcă, de dimensiuni terestre şi cu efecte produse în folosul vieţii, mă cheamă la datorie.

12 MARTIE 2024
UNIUNEA SCRIITORILOR DIN ROMÂNIA, FILIALA CLUJ

Conferinţă
arhitect **Ionel Vitoc**

Revista **ORAŞUL**
Istoric şi perspective

Teodor MATEESCU

Irina PETRAŞ

Ion NOJA

Ionuț ȚENE

Personalități și scriitori din cadrul revistei clujene ”Orașul”, care au devenit „Cetățeni de Onoare” ai municipiului Cluj-Napoca

Mircea Popa - Licențiat în Filologie, la Universitatea „Babeș-Bolyai” Cluj-Napoca, Mircea Popa a absolvit în anul 1960 ca șef de promoție. Zece ani mai târziu, în anul 1970 a obținut titlul de doctor în filologie. Devine profesor la Săcuieni, jud. Bihor (1960-1961), muzeograf la Muzeul Banatului din Timișoara (1961-1962), profesor la liceul din Aleșd (1962-1963), apoi cercetător științific (1963-2009) la Institutul de Lingvistică și Istorie Literară „Sextil Pușcariu” al Academiei Române, filiala Cluj-Napoca, profesor asociat la Facultatea de Istorie și Filosofie din cadrul Universității „Babeș-Bolyai” (1991-1994) și profesor titular la Universitatea „1 Decembrie 1918” din Alba-Iulia (1995-2009).

Mircea Popa este eseist, critic și istoric literar, o personalitate marcantă a vieții universitare și cultural-științifice. Serviciul academic adus universității a stat sub semnul profesionalismului, consecvenței pentru cunoașterea și recunoașterea valorilor autentice ale literaturii române, a responsabilității intelectuale, a unei înalte ținute științifice și morale, a competenței și seriozității – calități care i-au fost recunoscute și apreciate prin numeroasele distincții care i-au fost acordate. Dintre acestea, amintim: Premiul „Nicolae Iorga” al Academiei Române (1978); Premiul de eseu, critică și istorie literară al Asociației Scriitorilor din Cluj-Napoca (1980); Premiul Uniunii Scriitorilor (2004); Ordinul Meritul Cultural în grad de Cavaler (2004); Ordinul Meritul pentru Învățământ în grad de Comandor (2004); Crucea Transilvană (2009); Senior al Clujului (2010); Medalia Corneliu Coposu (2014); membru de onoare a Societății „Avram Iancu” (2019) – an în care a primit și „Distincția Culturală” din partea Academiei Române.

Pe merit, profesorul Mircea Popa s-a remarcat ca unul dintre cei mai importanți istorici literari ai României, dar și ca un critic literar de mare finețe, mărturie stând sutele de cronici și recenzii făcute la cărțile clujenilor, fiind una dintre cele mai prezente și importante personalități implicate în viața citadină a municipiului Cluj-Napoca.

Din CV-ul domnului Mircea Popa reiese faptul că acesta a publicat peste 70 de cărți și peste 1000 de articole, studii, prefețe, recenzii și ediții îngrijite, scriitorul preocupându-se de istoria cărții și presei românești din Transilvania, a trecutului Școlii Ardelene, de societățile și asociațiile literare. A scris despre mișcarea literară pașoptistă din Ardeal și istoria elitelor românești, fiind considerat cercetător avizat al literaturii diasporei și exilului românesc.

Dintre cărțile de autor care reflectă viața sau opera unor personalități, care și-au pus amprenta asupra istoriei Clujului, amintim: Ilarie Chendi. Monografie – București 1973; Ioan Molnar Piuariu. Monografie – Cluj, 1976 (ed. a II-a revăzută și adăugită, 2016); Octavian Goga, între colectivitate și solitudine, Cluj-Napoca, 1981; Introducere în opera lui Ion Agârbiceanu – București 1982; Sextil Pușcariu și Muzeul Limbii Române. 150 de ani de la înființarea Academiei Române – Cluj-Napoca, 2016; Cuibul privighetorilor. Clujul lite-

rar după Marea Unire – Cluj-Napoca, 2017; Avanposturi ale Marii Uniri – Cluj-Napoca, 2017; Lucian Blaga. Perspective transilvane – Cluj-Napoca, 2018 etc.

Personalitate activă și neobosită, prof. dr. Mircea Popa, a condus peste 60 de lucrări de doctorat cu teme de critică și istorie literară, fiind unul dintre cei mai de seamă continuatori ai Școlii Clujene de Filologie, educând și formând generații de tineri cercetători.

Spirit înzestrat cu un acut simț civic și al datoriei profesionale, a apărat și promovat cu consecvență valorile culturale autentice românești, așezându-le la loc de cinste, alături de valorile civilizației și culturii universale.

Este Cetățean de Onoare al Municipiului Cluj-Napoca prin Hotărârea nr. 543/7 iulie 2022 a Consiliului Local.

*

Ionel Vitoc - absolvent în anul 1969 al Institutului de Arhitectură „Ion Mincu" din București (azi Universitatea de Arhitectură și Urbanism)

Este autorul unui impresionant curriculum profesional, pe parcursul unei cariere de 53 de ani, fiind șef de proiect sau membru în echipe de proiectare ale unor imobile în municipiile Cluj Napoca, Sibiu, Baia Mare și Satu Mare. A ocupat funcția de arhitect șef al municipiului Sibiu. În domeniul urbanismului, arhitectul Ionel Vitoc a fost șeful de proiect la Schița de sistematizare a municipiului Cluj Napoca 2000, (azi Planul Urbanistic General), Detaliul de sistematizare a zonelor industriale din municipiul Cluj Napoca, detalii de sistematizare a centrelor de cartier Mănăștur și Mărăști, Detaliu de sistematizare a centrului istoric Cluj Napoca, studii privind circulația generală, precum și introducerea transportului în comun cu tramvaiul în municipiul Cluj Napoca, Studiu de amplasarea garajelor colective și a stațiilor de benzină în municipiul Cluj Napoca, Studiu de restaurare a centrelor istorice, Baia Mare, Cluj Napoca, Satu Mare, Zalău.

În domeniul arhitecturii de obiect, Ionel Vitoc este autorul unor lucrări emblematice Grand Hotel Italia. O lucrare în care prin realizarea ei ar fi devenit un impact major în configurarea zonei centrale a municipiul Cluj Napoca, Complexul subteran din piața Avram Iancu. Alte câteva lucrări de referință sunt sediile administrative ale E-ON

Gaz Cluj strada Decebal, sediul intreprinderii de rețele magistrale de transport gaz din piața Mărăști; sediu de birouri bd. Eroilor nr. 16; vilele Milano Maritima, Bianca, Geta, Persida, Cristina; hale și unități industriale; biserica Sf Gheorghe din cartierul Grigorescu Cluj Napoca. Numeroase centre expoziționale în București, Sibiu, Cluj Napoca, Turda, lista lucrăriilor fiind mult mai lungă.

Ionel Vitoc este fondatorul Fundației Culturale pentru Protecția Patrimoniului Cultural Național,,CARPATICA", având principal obiectiv sprijinirea și promovarea tinerelor talente prin:

*Casa Artelor, loc în care se organizează: expoziții, întruniri, spectacole și recitaluri,

*Tabăra de Artă pentru copii la Vălenii Șomcutei

* Editarea revistei de cultură urbană,,ORAȘUL".

,,ORAȘUL" este o revistă complexă deja cu tradiție, cu circa 60 de numere apărute cu egida Uniunii Scriitorilor din România și a Uniunii Universităților Clujene. Revista întrunește colaborări ale celor mai mari personalități culturale clujene. La 8 decembrie

2021, colectivul redacţional a primit Distincţia Academiei Române.

Ca urmare a activităţii sale, **Ionel Vitoc** a fost declarat Cetăţean de Onoare al Municipiului Cluj-Napoca prin Hotărârea nr 861/5 decembrie 2022 a Consiliului Local.*

Marcel Mureşeanu - creator de poezie autentică, cu o creaţie remarcabilă, ajuns la o vârstă octagenară, poetul clujean Marcel Mureşeanu este unul dintre cei mai importanţi poeţi români în viaţă, un gânditor şi un producător de frumos.

Cu o nobilă angajare în viaţa comunitară şi respect pentru identitatea naţională, activ pe tărâmul creaţiei şi al vieţii culturale decenii în şir, cu o lirică de foarte bună calitate, Marcel Mureşeanu aparţine generaţiei poeţilor ardeleni lansaţi în anii 1960 şi face parte din elita culturală a comunităţii clujene.

Dăruit idealurilor majore de progres, de libertate a conştiinţei, Marcel Mureşeanu a fost mereu preocupat de soarta oraşului şi a semenilor săi. Activitatea sa este indisolubil legată de municipiul Cluj-Napoca, la a cărei dezvoltare culturală a contribuit constant. De asemenea, Marcel Mureşeanu este o personalitate cu recunoaştere naţională şi europeană, care a făcut cunoscut municipiul Cluj-Napoca în ţară şi în străinătate. El rămâne un model de ţinută etică şi estetică exemplară, o personalitate marcantă a Clujului cultural, pe care l-a slujit şi continuă să îl slujească cu credinţă de cărturar şi artist de un înalt grad intelectual.

Născut în judeţul Cluj, la 28 noiembrie 1938, într-o familie de învăţători, Marcel Mureşeanu a copilărit în localităţile din jurul Huedinului. Din 1955, a urmat cursurile secţiei de Română a Facultăţii de Filologie a Universităţii „Babeş-Bolyai" din Cluj-Napoca, facultate pe care a absolvit-o în 1960. În timpul studenţiei, a debutat cu poezii în revista clujeană „Tribuna" (1957) şi a devenit un poet ilustru, publicând un număr mare de volume la diverse edituri din ţară.

Marcel Mureşeanu a fost profesor şi redactor la diverse publicaţii din Transilvania şi apoi din Suceava, unde s-a stabilit la un moment dat. În 1996 revine la Cluj-Napoca pentru a deveni una dintre figurile emblematice ale oraşului, participând activ şi substanţial la viaţa culturală clujeană, fiind prezent totodată în periodice literare-culturale din toată ţara. La Cluj-Napoca, a fost inspector la Inspectoratul Judeţean de Cultură Cluj, după care director al Teatrului de Păpuşi „Puck", iar apoi redactor şef adjunct şi senior editor al revistei de cultură urbană „Oraşul", căreia i-a dat acest nume. În paralel, a desfăşurat o bogată activitate literară, colaborând la cele mai importante reviste literare din zonă, dar şi din Bucovina şi din capitală. În prezent, este senior-editor al revistei de cultură urbană „Oraşul", publicaţie care apare sub auspiciile Fundaţiei Culturale „Carpatica".

Numeroasele sale articole şi luări de atitudine, consemnate în paginile mai multor reviste – cum ar fi „Oraşul", „Bucovina literară", „Steaua", „Tribuna", „Convorbiri literare" – atestă un scriitor înzestrat, care practică o poezie elevată, cu o tematică umanistă, cu o fantezie şi un imaginar poetic care îl aşează în rândul celor mai de valoare poeţi contemporani români.

Dintre volumele tipărite de poezie, proză și aforisme, cuprinse în CV-ul domnului Marcel Mureșeanu, amintim următoarele: Pe adresa copilăriei (poezie, 1969), Versuri de vacanță (1973), Călător în insomnii (versuri, 1991); Am fost de față (versuri, 1993), Capriciile săgetătorului (versuri, 1997), Pe mine mă caută (poezie, 1998), Șarpele casei (proză, 2020), Monede și monade (aforisme, 2001), Hărțuire textuală sau a doua față a crinului (2001), Memoria lui Orfeu (proză, 2002), Schimb de întuneric (poezie, 2003), Octogonul (proză, 2006), Poeme. 1968-2008 (antologie, 2008), Oracol (poezie, 2010), Cu voia corbului (poezie, 2012), Teama (poezie, 2016), Timp. 1969-2016 (poezie, antologie de autor, 2018).

Opera lui Marcel Mureșeanu a fost tradusă în alte limbi, devenind cunoscută peste hotare. Astfel, Boeme (2009), ediție cu ilustrații de Irina Petraș, se bucură de varianta în franceză (Alexandru Jurcan), engleză (Cristina Tătaru), italiană (Gabriela Lungu).

De asemenea, după poemele lui Marcel Mureșeanu au fost create spectacole teatral-muzicale, precum sunt „Atenție, cad îngeri!" și „Cinci tablouri cu umbrele" (muzică Constantin Rîpă).

De-a lungul anilor, creația lui Marcel Mureșeanu a fost recompensată cu numeroase premii, diplome, medalii, ordine importante ale statului, aprecieri în presă. Dintre premiile literare primite de către ilustrul poet, amintim: Premiul pentru poezie al Festivalului Național „Mihai Eminescu" (Putna, 1992); Premiul Fundației Culturale din Bucovina (Suceava, 1997); Premiul pentru poezie al Filialei Cluj a Uniunii Scriitorilor din România (Cluj-Napoca, 1998, 2004); Diplomă de excelență a Ministerului Culturii și Cultelor pentru întreaga activitate în instituțiile culturale artistice (2003); Premiul „Ion Alexandru", pentru poezie, al revistei „Grai" (Bistrița, 2004); Premiul „Bucovina literară", pentru poezie, al Societății Scriitorilor Bucovineni (Suceava, 2004); Premiul „Negoiță Irimie", pentru poezie, al Filialei Cluj a Uniunii Scriitorilor din România (Cluj-Napoca, 2006); Premiul revistei „Orașul", pentru poezie (Cluj-Napoca, 2007); Premiul pentru poezie al Festivalului Internațional „Lucian Blaga" (Cluj-Napoca, 2010); Premiul pentru poezie al Societății Scriitorilor din Bucovina (Suceava, 2013, 2014).

Opera i-a fost recompensată nu doar cu premii/diplome, ci și cu distincții, Marcel Mureșeanu fiind deținător al Ordinului „Meritul Cultural" în grad de Cavaler (2004).

Dincolo de numeroasele premii prin care s-a tradus recunoașterea publică a poetului, 81 de autori au scris (note, recenzii, cronici și interviuri) despre cărțile tipărite ale lui Marcel Mureșeanu, după cum relevă CV-ul acestuia. Criticul Adrian Țion a publicat în 2013 volumul „Marcel Mureșeanu – Promontoriul 75", care este o monografie despre importanța și valoarea estetică a scrierilor sale.

La rândul lui, Marcel Mureșeanu a făcut parte ani de zile din comisia Festivalului de Poezie „Nicolae Labiș", participând la selecția premiilor tinerilor debutanți, patronată de „Bucovina literară". La Cluj, a condus cu exigență și demnitate rubrica literară a revistei „Orașul" și a contribuit la realizarea paginii de cultură a ziarului „Făclia".

Marcel Mureșeanu este membru al Uniunii Scriitorilor din România din 1970 și al Societății Scriitorilor din Bucovina din anul 1990.

Din cele prezentate mai sus, rezultă că Marcel Mureșeanu reprezintă o personalitate marcantă a Clujului cultural. Volumele sale de versuri s-au succedat anual într-un ritm constant, dovedind originalitate și putere de creație. Operele sale au devenit modul obișnuit de participare la viața literară a țării, de exprimare a bogăției sentimentelor. Viața scriitorului, poetului și omului de cultură Marcel Mureșeanu este strâns legată de cetatea clujeană sub aspect intelectual și profesional.

Este Cetățean de Onoare al Municipiului Cluj-Napoca din data de HCL nr. 577/12 iulie 2023, fiind votat de Consiliul Local.

Totul despre Gala Laureaţilor "Uniţi Susţinem Excelenţa" 2024 şi despre personalităţile premiate

Continuând o lăudabilă şi valoroasă tradiţie, aceea de a onora şi omagia, în semn de respect şi apreciere, valorile contemporane, personalităţi din domeniul culturii, artei, ştiinţei, tehnicii, a sportului şi a vieţii sociale, precum şi entităţile emblematice ale Cetăţii, „Asociaţia Culturală Pro Transilvania" – Preşedinte Dr. Matei Miko, a organizat, la sfârşitul lunii aprilie, o ediţie specială a „Galei Laureaţilor 2024".

Mihai MOGA

Interviu cu Dr. Matei Miko – Preşedintele „Asociaţiei Culturale Pro Transilvania", invitat la ZIUA LIVE

Mihai Moga: Bine v-am găsit din nou la Ziua Live, e vineri, e final de săptămână; După atâtea emisiuni pe teme de politică şi administraţie, îi mulţumesc doctorului Matei Miko, invitatul meu de astăzi, că îmi dă oportunitatea să schimbăm un pic tema, şi să vorbim despre lucrurile care contează cu adevărat, până la urmă, pe termen lung, în viaţă, să vorbim despre cultură, despre valori. Bine v-am găsit, vă mulţumesc că aţi acceptat invitaţia mea.

Dr. Matei Miko: Mulţumesc mult Mihai, şi mă bucur să putem dialoga un pic pe o temă care ne este dragă, ştiu, amândorura.

Mihai Moga: Pretextul pentru care ne întâlnim astăzi este că mâine, la Cluj Napoca de la ora 19:00, la Cinema Teatru Florin Piersic are loc un eveniment produs de tine Matei, Gala Laureaţilor "Uniţi Susţinem Excelenţa", un eveniment care, dacă ar fi să îl sumarizăm în câteva cuvinte, premiază valorile contemporane, dacă ar fi să folosim doar 3 cuvinte, dar te rog pe tine să ne spui mai multe despre eveniment. Nu e la prima ediţie, ba din contra, are o tradiţie destul de îndelungată.

Dr. Matei Miko: Da este adevărat, Gala Laureaţilor a început ca eveniment de sine stătător în 2009, deci iată că suntem la 15 ani de la prima Ediţie a Galei Laureaţilor, ca eveniment de sine stătător. Iniţial a fost integrat în Balul Operei, pe care l-am produs din 1992. Şi în 2009 pentru că am ajuns la un volum destul de important, atât al Balului, cât şi al Galei, am decis să fac două evenimente separate. La vremea aceea la operă, sâmbătă era Balul Operei, şi duminică era Gala Laureaţilor.

Deci nu este un concept nou. Iată, are 15 ani, şi a debutat atunci în 2009, cu "Seniorii Cetăţii". A fost prima decernare a acestui onorant titlu. Sigur, publicul nu ştie că în spatele acestui moment de decernare este o muncă asiduă, şi este o comisie. Există o comisie de nominalizare şi de decernare a acestui titlu.

Mihai Moga: Cine face parte din această comisie?

Dr. Matei Miko: Da este o Comisie formată de preşedinte, iar preşedintele este Academicianul Ioan Aurel Pop.

Mihai Moga: Încă de la început?

Dr. Matei Miko: De la început, de la prima ediţie s-a format această comisie. La început a avut o componenţă de preşedinte şi doi membri. Primul membru a fost regretatul Constantin Mustaţă, care ne-a părăsit în 2013, şi a fost oarecum suplinit locul lui de un alt ziarist, de Demostene Şofron. Al 2-lea membru este cunoscutul arhitect Ionel Vitoc, care vâsleşte şi el în vâltoarea culturii Cetăţii, cu revista lui, şi cu toate activităţile lui enorme ale Fundaţiei Carpatica, prin revista Oraşul. Deci aceasta este comisia de la bun început, trei persoane care nominalizează şi decid cui i se decernează această onorată distincţie. Tot ei decid şi asupra distincţiei "Emblemă de Cluj". Este aceeaşi comisie. Cred că în decursul anilor deciziile lor au fost judicioase şi întotdeauna onorante.

Sigur că pe urmă, în 2011, am adăugat la acest palmares de reverenţă pentru valoare în domeniul culturii, a educaţiei, a sportului. Am adăugat, şi un alt titlu, "Emblemă de Cluj". Sunt acele locuri, instituţii care definesc Cetatea mult peste graniţele ei. Ţin minte că la început a fost Grădina Botanică, de exemplu, sau Universitatea Babeş Bolyai, liceul Emil Racoviţă, deci aceste embleme într-adevăr ale Clujului,

care ne onorează, și care au făcut ca renumele "cetății" să depășească granițele zidului, ca să-l numesc așa, atât național, cât și internațional.

Mihai Moga: Așadar, pe sâmbătă seara, pe scena Cinema Teatrul Florin Piersic se vor decerna, ați menționat titlul "Emblemă de Cluj", titlul de "Senior al Cetății", dar pe program mai apare un titlu. Se numește "Spiritus Mentor". M-am uitat un pic în istorie la la cei care au primit de-a lungul timpului acest titlu, și vreau să vorbim un pic despre el.

În 2015 a fost decernat domnului Acad. Prof. Ionel Haiduc. Apoi, în 2016, trofeul "Spiritus Mentor" a ajuns la Acad. Horia Colan. În 2017, trofeul a fost înmânat din nou unui Acad., domnul Ioan Aurel Pop,, iar în 2019, ultimul an în care s-a decernat (până în 2024) acest trofeu l-au primit domnul Acad. Prof. Univ. Dr. Emil Burzo și Prof. Univ. Dr. Ioan Sbârciu. Vedem, s-a dus acest trofeu mai mult în zona academică, și în zona universitară. Ce înseamnă până la urmă "Spiritus Mentor" în accepțiunea ta?

Dr. Matei Miko: "Spiritus Mentor" este încă un trofeu adăugat Galei Laureaților. Este un trofeu suprem, deci, după cum ați văzut din 2015, că în 9 ani s-a acordat de 5 ori, nu în fiecare an.

După cum ai văzut, și tu lista care ai citit-o, ai enumerate-o, sunt personalități excepționale care au primit acest trofeu. Ca să-ți răspund oarecum, gândirea a fost să onorăm acele personalități care au contribuit în mod excepțional la formarea, la întărirea identității spirituale și culturale, a noastre, a tuturor celor care au beneficiat de accesul la educație și la cultură.

Mihai Moga: Sunt oameni care și-au pus amprenta peste mai multe generații, și asupra unor instituții, până la urmă e un cumul observ de factori care acumulă la culturarea acestor personalități.

Dr. Matei Miko: Atât domnul Acad. Ionel Haiduc, cât și domnul Acad. Ioan Aurel Pop, au fost ambii rectori ai Universității Babeș Bolyai, apoi ambii președinți ai Academiei Române, în două sesiuni, deci așa; Acad. Horia Colan, nu mai vorbim; Acad. Emil Burzo, și el la rândul lui fost președinte al filialei Cluj a Academiei Române, iar domnul prof. Sbârciu a fost

rectorul, apoi preşedintele Senatului Universităţii de Artă, şi Design din Cluj, cu o contribuţie extraordinară la dezvoltarea Universităţii şi la prezenţa oarecum a rezultatului muncii şi educaţiei lor în lume. Chiar acum, profesorul Sbârciu, pictorul Ioan Sbârciu, de data aceasta, este la cea mai importantă expoziţie de pictură din Europa, Biennale de la Veneţia, unde a fost onorat. A primit un Palazzo întreg ca să-şi expună operele. Marţea trecută a fost vernisajul, un succes excepţional, deci iată că, şi după decernarea acestor titluri, viaţa confirmă aceste merite. Trebuie să spun un lucru interesant, la început m-am gândit că, ce trofeu poate primi un asemenea om? Şi m-am gândit că, sigur, dorind să ne apropiem oarecum de perfecţiune, am rugat printr-o prietenă dragă de a mea să primim nişte bucăţi de marmură albă de la Carrara, din cariera din care s-a extras blocul din care Michelangelo a zămislit PIETA. Acestea au fost primele premii, primele trofee.

Apoi în 2022 am contribuit, şi am dezvelit la Alba Iulia, Statuia Reginei Maria, pentru care am căutat o marmură românească, de la Ruşchiţa. Şi cu excepţională colaborare, a lui Alexandru Nicolici, de la Baia Mare, sculptorul Mircea Rusu. Nicolici a fost oarecum, dacă vrei, dirijorul acestei acţiuni, la care am participat cu cel mai mare drag. Pentru că am crezut tare, că facem un lucru foarte bun. Mircea Rusu a zămislit din acel bloc de 38 de tone, 3 M / 3 M / 3 M statuia, şi la centenarul Încoronării, la Alba Iulia, a fost dezvelită. Începând din acest an, trofeul pentru Spiritus Mentor se numeşte "Muntele cunoaşterii", şi este o bucată din marmura din care s-a zămislit statuia Reginei Maria. La festivitatea de mâine seară, prin care o să îl onorăm, trebuie să spun…

Aşadar, în 15 ani, 6 trofee, deci la aproximativ trei ani cumva, a venit un trofeu. Cel de-al 6-lea este pentru domnul Academician Doru Pamfil, şi el fost rector al USAMV-ului, un om excepţional, care acum este preşedintele filialei clujene a Academiei Române. Deci, după cum vezi, există un fir roşu călăuzitor, sunt acei oameni care au contribuit masiv la educaţie, şi la răspândirea a ceea ce noi numim cultură, dar şi identitate, pentru că fiecare din aceşti oameni au contribuit masiv la educaţia tinerilor noştri, într-un sens care este foarte important, azi, când după cum am discutat înainte, este o scădere a apetitului, şi a consumului de cultură.

Mihai Moga: Dacă ne întoarcem la titlul "Emblemă de Cluj", şi putem afla cel puţin un nume de pe lista celor care vor fi onoraţi mâine seară la Cinema Teatru Florin Piersic. Putem afla un nume?

Dr. Matei Miko: Da. Embleme de Cluj sunt acei oameni, instituţii, evenimente, care duc, cum ţi-am spus, faima oraşului, eu o numesc "cetate", faima "cetăţii", mult dincolo de graniţele ei, atât naţional, cât şi international. Şi au fost lucruri, şi sunt în continuare şi asemenea elemente istorice, dar sunt şi elemente contemporane. Şi anul acesta îi vom onora. Vor fi opt Embleme de Cluj. Un exemplu îţi dau, vom onora un premiant, să-l numim aşa, care a făcut extraordinar de multe, şi a adus un eveniment excepţional la Cluj. Este vorba despre Transylvania Open, turneul de tenis, care este un lucru formidabil că se întâmplă aici, la Cluj. Am văzut ce jucători a adus şi ce va aduce la Cluj în continuare. Şi sigur că onorăm pe un tânăr, pentru că e tânăr, dar care a muncit formidabil nu numai la acest turneu, nu numai la acest turneu. A muncit formidabil ca să contribuie şi să împodobească, aş putea numi, "cetatea", cu evenimente de mare prestigiu. Este vorba de Patrick Ciorcilă.

Mihai Moga: Nu e doar o Emblemă de Cluj, Transylvania Open e şi un ambasador de Cluj, pentru că face parte din galeria acelor evenimente care duc numele Clujului peste hotare. Nu generează interes doar pe plan local sau regional, ci sunt un ambasador foarte bun al Clujului şi al ospitalităţii clujene, al muncii clujenilor, al ideilor din Cluj, care dau valoare până la urmă vieţii sociale, culturale, face parte, şi sportul din viaţa noastră. De-a lungul timpului, m-am uitat un pic peste cei care au primit acest premiu de Emblemă de Cluj, şi avem companii importante, oameni… De exemplu în 2017 a fost decernată universităţilor, celor 6 universităţi de stat din Cluj, dar şi Spitalului de Recuperare. În 2016, Institutul Inimii a primit emblema de Cluj, Mănăstirea Nicula, într-adevăr o emblemă în zona spirituală, dar şi Festivalul Mozart, Salina Turda, Festivalul Untold. În 2015, într-adevăr, TIFF, un eveniment care de foarte mulţi ani, ţine

ştacheta sus în zona culturală şi a filmului. Centrul Cultural German, ca să mai enumerăm. Grădina Botanică ai spus-o deja. În 2014, Serviciul Salvamont Salvaspeo care în acel domeniu face extrem de multe lucruri bune, şi poate unul din cele mai importante lucruri, are grijă de viaţa celor care merg pe munte sau în peşteri. Inspectoratul de Jandarmi, Teatrul Maghiar şi Opera Maghiară, chiar tot în 2014, Academia de Muzică Gheorghe Dima, Asociaţia Clujul Comoară, Cluj Arena, care a devenit, şi ea, în mod evident un simbol, şi o emblemă a Clujului. În 2011 a fost acordat prima dată, cel puţin aşa mi-am notat eu, acest premiu l-a primit, ca să terminăm cu începutul, Teatrul Naţional din Cluj Napoca, Opera Naţională Română, Aeroportul Cluj, evident o emblemă de Cluj, TETAROM, administratorul parcurilor industriale care, şi ele au devenit, cel puţin în zona economică, cu ceva reprezentativ, Fabrica de încălţăminte Clujana, care din păcate din ea a rămas deocamdată doar brandul, ştiu că se încearcă păstrarea lui. Terapia în 2012, un an mai târziu, Banca Transilvania, Farmec, Consiliul Judeţean Cluj, şi în 2013, cele două cluburi de fotbal din oraş, CFR şi U Cluj, împreună cu mai multe companii, care au susţinut sau au devenit de-a lungul timpului embleme prin faptul că există pe piaţă de foarte, foarte mulţi ani. Anul acesta, aşadar, merge premiul la Transylvania Open şi Patrick Ciorcilă. Trecem la titlul de "Senior al Cetăţii", un alt titlu important pe care aş vrea să ni-l explici puţin. Cum a venit idea, când a fost el decernat prima dată, şi mai ales ce reprezintă. Ce este, ce înseamnă, cine este acel "Senior al Cetăţii"?

Dr. Matei Miko: "Senior al Cetăţii", în primul rând, nu în accepţiunea de vârstă. Ci în accepţiunea de Grand Senior, mare senior al cetăţii. Este vorba de acele personalităţi extraordinare care prin munca lor au contribuit esenţial la dezvoltarea, din nou, a spiritualităţii, a culturii, a sportului cum ai spus mai înainte, deci care şi-a adus o contribuţie semnificativă la ceea ce este astăzi creuzetul din care pleacă atâtea valori, cum este Clujul.

Deci când spui "Senior al Cetăţii", nu spui neapărat o persoană în vârstă, spui o persoană pe care trebuie s-o respectăm, care este un o persoană de mare respect. În Spania, de exemplu, granzii de "Grand Senior" nu se descopereau în faţa regelui. Era un privilegiu. Deci în primul rând, ideea era să onorăm aceste personalităţi, şi în anii aceia, citind mult despre treaba asta, cum ar trebui să onorăm, am fost de mai multe ori, am vizitat Muzeul Legiunii de Onoare la Paris, şi aşa mai departe. M-am documentat un pic, şi am crezut că, aşa am simţit că ăsta este titlul. Din nou, nu eu decernez, eu sunt tehnicianul care creez cadrul în care se desfăşoară aceste evenimente, este aceeaşi comisie de care am vorbit, care vine cu nominalizările şi decid până la urmă cine este, cui i se decernează acest titlu. Anul acesta, desigur că din nou suntem într-o situaţie în care o să onorăm mari personalităţi. Cred că vrei un nume.

Mihai Moga: Bineînţeles, asta căutam, da.

Dr. Matei Miko: M-am gândit, da. O să dăm un nume din cei şapte care vor fi onoraţi în acest an, şi cred că numele cu care aş dori să încep este al domnului Rector Prof. univ. dr. Vasile Jucan, care este rectorul Universităţii Academiei Naţionale de Muzică "George Dima". El conduce această instituţie şi nu doar o conduce ci s-a implicat masiv în rezolvarea unei probleme pe care această instituţie o are de-o vreme, şi anume găsirea unui sediu, şi realizarea unui deziderat foarte important de a creea celor care studiază muzică, într-un oraş, într-o cetate, unde avem două opere. Asta este o situaţie deja particulară. Avem o Filarmonică, da, avem Academia de muzică, deci iată patru instituţii de cel mai înalt nivel musical, şi dânsul a reuşit, şi cred că în scurt timp vor beneficia de un sediu nou cu sală de spectacole, cu săli de curs moderne, cu tot; şi din acest motiv, cred că domnul profesor Jucan merită pe deplin să fie onorat cu acest titlu.

Mihai Moga: Ne-ai obişnuit, Matei, ca evenimentele pe care le produci să aibă un mix extrem de interesant şi atrăgător. Cu una sau două surprize mereu în aceste evenimente. Care e conceptul evenimentului de mâine, dacă vorbim, am discutat despre decernarea premiilor, dar acest lucru e doar o parte din ceea ce se va desfăşura pe scena Cinema Teatru Florin Piersic. La ce să ne aşteptăm?

Dr. Matei Miko: Sigur că decernările sunt partea esenţială a evenimentului de mâine, dar ele trebuie pe urmă cumva com-

Mircea RUSU, Matei MIKO, Alexandru Nicolici

pletate și de niște momente care să fie o desfătare pentru suflet, pentru spirit, și vor fi două momente muzicale. Sunt două momente speciale cu care lumea nu prea este obișnuită. Eu încerc întotdeauna să fac lucruri un pic mai puțin uzuale. Deci odată o să avem un concert de chitară clasică, care ne este oferit de domnul Andrei Constantin. Andrei, domnul profesor Andrei tot la conservator iată, cu un grup de chitară clasică pe care îl conduce. Sunt mai rare astea în astfel de situații. Deși dânsul are un festival care, iată, și la peste 30 de ani, deci, cu asta poate că am, și revelat deja un pic din ce nu trebuia să vorbesc,, dar în orice caz va fi un concert. Va fi un concert de chitară clasică, după care urmează un recital. Un recital de muzică, de operă, de muzică clasică, susținută de un contratenor. Contratenorii sunt mai rari. E o voce rară, și Alexandru Costea, pe care l-am adus de la București, e un tânăr. El este pe afiș de altfel. Alexandru este foarte tânăr, este încă student în anul trei la Conservator, dar un talent excepțional. Sosește astăzi de la București, și va avea un recital, în care va fi acompaniat la pian de un artist clujean, iarăși foarte cunoscut, de Lelia Serafinceanu de la Opera Națională Română din Cluj. Vor delecta publicul, sunt sigur, cu un recital care va rămâne memorabil. Sunt sigur, pentru că eu l-am ascultat pe Alexandru, și trebuie să vă spun că îți va rămâne, asta va rămâne, vocea lui rămâne. După care sigur la ieșire o să invităm lumea la un pahar de vin, așa ca să mai socializăm un pic, să comentăm, să îi felicităm, și cei din sală pe cei care au fost premiați, pentru că până la urmă aceste evenimente trebuie să și adune, să și aglutineze puțin lumea, pentru că lumea care va veni va fi lumea care este interesată de aceste genuri. Poate încă un lucru aș mai spune, iarăși dau din casă, dar trebuie să spun treaba asta că e important. Anul acesta, clubul Rotary Cluj-Napoca împlinește 30 de ani. Este unul din primele trei cluburi care s-au fondat în România. Și la acești 30 de ani, sigur că o să li se acorde și lor o "Emblemă de Cluj". Ceea ce am vrut să

spun este că preşedintele anul acesta al clubului nostru este Valentin Vişan, fiul lui Dorel Vişan, şi pentru această decernare vor veni la Cluj ambii guvernatori ai districtului Rotary 2241, atât Ovidiu Bunget de la Timişoara, cât şi Mihaela Vlad de la Baia Mare. Ambii guvernatori vor fi pe scenă să-i decerneze clubului, prin Vali Vişan, acest trofeu. E o mare realizare, să ai doi guvernatori Rotary la un asemenea eveniment la Cluj.

Mihai Moga: Vreau să vorbim un pic pentru că ne apropiem de finalul emisiunii,, dar nu vreau să încheiem înainte să discutăm un pic despre rolul acestor premii, pentru că până la urmă, dincolo actul de a omagia şi răsplăti în mod direct, pe o scenă în faţa unui public, a unor instituţii sau personalităţi care au în spate nişte realizări într-un timp mai lung sau mai scurt, dar importanţa realizării lor trebuie să fie foarte mare, indiferent de timpul în care au fost realizate. De ce e important să avem acest exerciţiu al recunoştinţei până la urmă, şi ce efecte ar trebui să aibă asupra generaţiilor actuale şi viitoare, pentru că evenimentul cum l-aş percepe eu, are efecte dincolo de spaţiul restrâns al Cinema Teatrului Florin Piersic sau al celor două ore alocate.

Dr. Matei Miko: Da, eu cred că acest eveniment este extrem de important, extrem de important, pentru că de fapt este o reverenţă aduse valorilor, ori în ziua de azi cred că este foarte important să subliniem cu roşu care ar trebui să fie modelele tinerei generaţii, şi din acest punct de vedere, cred că într-un moment cand e o uşoară tendinţă de…

Mihai Moga: E şi o confuzie, Matei, asupra, în primul rând, termenului de model. Cine şi ce ar trebui să însemne un model? Cred că generaţiile tinere, în primul rând, au confuzie pentru că vedem că sunt modele influenceri de pe Tiktok şi Instagram, cu sute de mii de urmăritori. Ori nu asta trebuie să însemne un model, să fără să-i blamăm pe acei oameni care fac un job sau o treabă, dar e vorba de un alt gen de modele până la urmă.

Dr. Matei Miko: Mihai în mare este o reverenţă adusă dascălilor, acelor oameni care ne educă. Şi care ne educă şi profesional, dar şi spiritual, şi care oarecum ne ajută să putem să păstrăm şi să ne întărim identitatea naţională. E foarte important acest lucru, cred eu. Şi din acest motiv nici un efort nu merită precupeţit ca să îi aplaudăm pe aceşti oameni, şi să zicem o reverenţă publică, şi să le arătăm de fiecare dată celor care încă mai au curiozitatea să vadă în această direcţie.

Mihai Moga: Şi tu Matei eşti unul, ca să continui idea, unul dintre cei care încă mai au curajul să facă evenimente culturale. Mă uitam, şi discutam înainte de emisiune, mă uitam pe barometrul consumului cultural, şi asta discutăm în ultimul minut al emisiunii. Din păcate, consumul de cultură a scăzut. Dincolo de perioada de pandemie prin care am trecut, şi care evident că a afectat acest lucru, există nişte cifre, şi comparaţii 2019 faţă de 2022, care ne fac să ne uităm cu îngrijorare la zona culturală. Citesc, pe scurt, doar participarea la spectacole de teatru a scăzut de la 29% în 2019 la 20% în 2022, vizionarea de filme la cinematograf de la 35 la 26%, mersul la bibliotecă de la 28 la 17%, vizitarea muzeelor sau galeriilor de artă de la 38% la 30%, scăderi pe toate planurile din păcate. Tu te încăpăţânezi să faci evenimente culturale. Mai avem încă nevoie de cultură? Dacă mă uit pe social media, mesajul e că nu sau că alt tip de cultură domină acum în spaţiul public.

Dr. Matei Miko: Am avut nevoie, avem nevoie, şi vom avea nevoie de cultură, întotdeauna.

Mihai Moga: Un răspuns scurt şi cuprinzător, mulţumesc. Am ajuns la finalul emisiunii, dar ne revedem sâmbătă seara, de la 19, la Cinema Teatru Florin Piersic, ediţia 2024 a Galei Laureaţilor. Invitaţi unul şi unul, premianţi unul şi unul, dar şi două momente interesante lirice şi muzicale. Matei, îţi mulţumesc pentru prezenţa în emisiune, şi succes sâmbătă.

Dr. Matei Miko: Mulţumim foarte mult.

Mihai Moga: A fost alături de noi Dr. Matei Miko, producătorul Galei Laureaţilor, care se întâmplă din nou sâmbătă, mâine, la Cinema Teatru Florin Piersic, de la ora 19:00. Evenimentul va fi transmis pentru cei care nu vor ajunge în sală, în direct pe pagina de Facebook a evenimentului, aşa că cei care nu pot ajunge sau nu sunt în Cluj pot în continuare să urmărească acest eveniment pe pagina de Facebook. Până data viitoare, eu sunt Mihai Moga, şi vă spun o zi excelentă în continuare.

„Orașul”

Gala Laureaților 2024 a Asociației Culturale „Pro Transilvania”

Evenimentul, desfășurat sub deviza “Uniți susținem excelența”, a avut loc la 27 aprilie, în Sala Cinema - Teatru “Florin Piersic” din Cluj-Napoca și s-a dorit a fi o reverență reușitelor confirmate de timp, prin acordarea, la propunerea unei comisii conduse de către Academicianul Ioan Aurel Pop - Președintele Academiei Române, și din care au făcut parte arhitectul Ionel Vitoc - Președintele Fundației “Carpatica” și Director Fondator al revistei de cultură urbană “Orașul”, și jurnalistul Demostene Șofron, a Titlurilor “Senior al Cetății”, “Spiritus Mentor” și “Emblemă de Cluj”.

Titlul “Senior al Cetății” a fost acordat domnilor: Prof. Univ. Dr. Vasile Jucan - Rector al Academiei de Muzică “Gheorghe Dima, Liviu Mocanu - sculptor, Prof. Univ. Dr. Nicolae Sabău - pensionar, fost Șef al Catedrei de Istoria Artei în cadrul Facultății de Istorie și Filosofie a Universității Babeș Bolyai, Prof. Univ. Dr. Ioan Drăgan - cadru didactic asociat al Universității Babeș Bolyai, fost șef al Arhivelor Naționale și al filialei Cluj, David Crescenzi - pianist, dirijor de orchestră și cor, Director Artistic al Operei Naționale Române din Cluj-Napoca, Prof. Univ. Dr. Vasile Muscă - Șef al Catedrei de Istoria Filosofiei Antice și Medievale din cadrul Facultății de Istorie și Filosofie, Universitatea Babeș Bolyai, Dănuț Goga - Preotul Paroh al Bisericii Sfântul Apostol Toma.

Trofeul și Medalia “Spiritus Mentor” au fost acordate Academicianului Doru Pamfil, Președintele Secției de Științe Agricole și Silvice a Academiei Române, Președinte al Filialei Cluj-Napoca a Academiei Române, iar “Emblema de Cluj” s-a acordat Institutului Oncologic “Prof. Dr. Ion Chiricuță” Cluj-Napoca, Serviciului de Ambulanță al Județului Cluj, Serviciului Mobil de Urgență, Reanimare și Descarcerare Cluj-Napoca, Clubului Rotary Cluj-Napoca, la 30 de ani de activitate, Asociației Sports Festival, Turneului de Tenis de Câmp “Transylvania Open”, Echipei de baschet “U-BT Cluj-Napoca, Asociației Transilvania International Guitar Festival, Trupei “Compact”.

De subliniat că dintre personalitățile premiate au făcut parte și colaboratorii revistei noastre, “Orașul”, Prof. Univ. Dr. Nicolae Sabău, Prof. Univ. Dr. Vasile Muscă și Prof. Univ. Dr. Ioan Drăgan.

Programul Galei a fost completat cu un recital de excepție, susținut de contratenorul Alexandru Costea și cu un concert de chitară clasică al binecunoscutului virtuos Constantin Andrei.

Felicitări deopotrivă organizatorilor și premianților “Galei Laureaților 2024”!

David CRESCENZI, *Daniel METZ,* ***Ioan DRĂGAN,*** *Ion SBÂRCIU, Emil BURZO,* ***Vasile JUCAN, Ionel VITOC, Nicolae SABĂU, Vasile MUSCĂ,*** *Radu MUNTEANU, Negoiță LĂPTOIU,* ***Liviu MOCAN,*** *Cornel CĂTOI*

Acad. Emil BURZO prezintă pe Vasile JUCAN

Negoi□ă LĂPTOIU prezintă pe Liviu MOCAN

Acad. Doru PAMFIL - Spiritus Mentor, acad. Ionel HAIDUC și Matei MIKO

EMBLEMĂ DE CLUJ, prezintă prof. univ. TEOFIL LUNG

EMBLEMĂ DE CLUJ, prezintă Teodor MATEESCU

Ioan CHIRILĂ

Prof. univ. dr. Mircea Popa – un spirit dedicat culturii și neamului

La împlinirea vârstei de 85 de ani de viață, suntem alături de distinsul universitar și cercetător dr. Mircea Popa, lăudând multiplele sale roade în câmpul cercetării istoriei literaturii române, al lingvisticii și în câmpul asumării unor responsabilități civice închinate neamului românesc, culturii și identității naționale. Spirit efervescent, mereu căutător al fundamentelor axiologice ale culturii, dl. prof. univ. dr. Mircea Popa și-a adunat acest har de pe câmpurile minunate ale Bihorului, unde a văzut lumina lumii în 29 ianuarie 1939 și unde a început să adune nectarul cunoașterii la școlile din Bogeiu (Marghita), Ciutelec și Popești; studiile liceale le-a început la Oradea și le-a finalizat la Vadul Crișului în 1956. În același an, obținând media maximă la examenul de admitere, a intrat la Facultatea de Filologie din Cluj, secția Română-Istorie, pe care a absolvit-o în 1960, ca șef de promoție. După absolvirea facultății, asumă responsabilitatea de profesor la Liceul din Săcuieni, pe urmă pe cea de muzeograf la Muzeul Banatului din Timișoara (1961-1962). Se reîntoarce în activitatea didactică și, pentru un an (1962-1963), este profesor la Liceul din Aleșd. În 1963 ocupă, prin concurs, un post de cercetător la Secția de Istorie Literară și Folclor a Institutului de Lingvistică și Istorie Literară „Sextil Pușcariu" a Filialei din Cluj a Academiei Române. În anul 1970 finalizează studiile doctorale, obținând titlul de doctor în literatură, cu o teză despre Ilarie Chendi. În 1978, prof. Iosif Pervain, conducătorul său de doctorat, s-a retras de la conducerea Secției de istorie literară, iar prof. M. Popa a fost desemnat succesorul acestuia, conducând Secția până în anul 2007.Activitatea didactică desfășurată de către prof. Mircea Popa a fost foarte bogată. A format numeroase generații de studenți, masteranzi și doctoranzi, introducându-i în domeniul istoriei literaturii române sau al istoriei cărții, al tiparului și al presei: între 1991-1992 a predat Istoria culturii din Transilvania, în cadrul Universității „Babeș-Bolyai" din Cluj-Napoca; între 1992-1995 a predat și la Universitatea din Oradea (Vezi vol. Olga Morar- Maria Vaida, *Mircea Popa la 70 de ani. Biobibliografie*, Ed. Aeternitas, Alba-Iulia, 2009, pp. 12-16, precum și în volumul alcătuit de prof. Mircea Popa cu ocazia aniversării a 80 de ani de viață:*Mircea Popa – 80. Mărturie literară*. Activitate științifică. Corespondența primită, Casa Cărții de Știință, Cluj-Napoca, 2019).

Evocarea noastră (*Prof. univ. dr. Mircea Popa – un spirit dedicat culturii și neamului*, în „Tabor", nr. 3, martie, 2024) trece în revistă și alte activități didactice ale profesorului (între care se numără cursuri de Istoria cărții și a tiparului, de Istoria Presei, de Biblioteconomie, de Istoria Literaturii Române la universitățile din Oradea, din Tg. Mureș („D.Cantemir"), din Cluj-Napoca („Avram Iancu"), fiind titularizat, în 1994, pe post de profesor la Istoria Literaturii Române la Universitatea „1 Decembrie 1918" din Alba Iulia unde a predat între 1994-2007, inclusiv la Școala doctorală participând și la cursurile de masterat la Facultatea de Jurnalism din Cluj-Napoca). După pensio-

Mircea Popa

nare (2009), a funcționat în calitate de profesor emerit în cadrul Universității „1 Decembrie 1918" din Alba Iulia, având responsabilitatea de a preda cursuri la nivel doctoral. În toată această perioadă, a continuat și activitatea de cercetare în cadrul Institutului de Lingvistică și Istorie Literară „Sextil Pușcariu" din cadrul Filialei Cluj a Academiei Române, conducând, în calitate de responsabil de temă două lucrări ale Secției, *Dicționarul cronologic al romanului românesc* și *Dicționarul romanului tradus în România*, amândouă lucrări premiate, ca apoi, să coordoneze munca sectoarelor academice de la Cluj-Napoca și Tg. Mureș, la marea lucrare *Dicționarul general al literaturii române*, sub conducerea acad.Eugen Simion.

În paralel cu munca de cercetare în câmpul istoriei și criticii literare și cu cea de profesor universitar, o mare parte din activitatea dl. prof. univ. dr. Mircea Popa s-a desfășurat în cadrul Asociației Transilvane pentru Literatura Română și Cultura Poporului Român („Astra"). S-a așezat în mod firesc sub tutela acestei prestigioase asociații cu caracter cultural, întrucât corespundea idealurilor sale de conservare și promovare a culturii românești. Cu privire la rolul Astrei în istoria și cultura neamului, prof. Mircea Popa arată că „punându-se cu trup și suflet în serviciul culturii naționale, «Astra» a adunat sub flamurile ei tot ceea ce era mai bun și mai notabil din sânul națiunii române, pornind un larg curent de emulație în creația literară, în producția teatrală și muzicală, în etnografi e și folclor, astfel încât prin intermediul ei s-a realizat o fericită osmoză între păturile culte și cele țărănești, deoarece lucrarea ei a pătruns până în cele mai îndepărtate colțuri ale Ardealului, din Banat până în Maramureș și din Făgăraș până în Bihor." La temelia înființării Astra (în 1861) a stat dorința unor clerici și intelectuali de seamă ai Transilvaniei de a crea un climat favorabil pentru emanciparea pe plan cultural a tuturor românilor. În rândul acestora s-au numărat, printre alții, sfântul ierarh Andrei Șaguna, care va fi ales și primul președinte al asociației, Timotei Cipariu, George Bariț, Vasile Ladislau Pop, Alexandru-Sterca Șuluțiu ș.a. În Actele privitoare la urzirea și înființarea Asociațiunii, se precizează că scopul acesteia „e înaintarea literaturii române și cultura poporului român în deosebitele ramuri prin studiu, elaborarea și edarea de opuri prin premii și stipendii pentru diferitele specialități de științe și arte și alte asemenea". Ca atare, Asociațiunea „polarizează atenția tuturor cercurilor științifice și culturale din țară, fiind socotită ca expresia cea mai ardentă și cea mai deplină a unității de acțiune și de organizare pe tărâm cultural științific, rezultanta efortului general de a ridica pe această cale cauza unității naționale". La scurt timp după constituirea Asociației de la Sibiu, s-a organizat și Despărțământul Cluj al „Astrei", la conducerea căruia s-au perindat Grigore Silași, Basil Podoabă, G. Ilea, Amos Frâncu, Teodor Ciortea, Eugen Pop Păcurariu, Valentin Poruțiu, Sextil Pușcariu, Marin Ștefănescu, Nicolae Bogdan, Iuliu Hațieganu, Iuliu Moldovan. Sub conducerea lor s-au organizat numeroase activități cu caracter cultural, continuate cu puteri sporite după Marea Unire, când și s-a editat la Cluj revista „Gând românesc" (între anii 1933-1944), având-u-l ca redactor pe Ion Chinezu, și „Revue de Transylvanie" sub conducerea lui Silviu Dragomir. Acțiunile culturale ale Despărțământului Cluj al Astrei au fost oprite în timpul regimului comunist, asociația fiind desființată prin Decizia 12054 / 31 decembrie 1948 a Ministerului Artelor și Informațiilor și prin Hotărârea nr. 399 / 14 aprilie 1950 a Consiliului de Miniștri. Activitatea Astrei clujene a fost reluată, în 1996, când a fost ales președinte acad. Dumitru Protase. După retragerea sa din funcția de președinte al Astrei, funcția a fost preluată de prof. Popa, care a continuat munca de împlinire a țelurilor „Astrei", acelea de dezvoltare a literaturii și culturii naționale, urmărite și susținute cu stăruință de către președintele ei. Mărturie stau publicațiile realizate prin contribuția sa efectivă la redactarea revistei „Astra clujeană" și la și „Astra blăjeană", precum și în volume dedicate Astrei și personalităților ei. Diversitatea materialelor publicate în „Astra clujeană" a făcut ca această revistă să fie foarte relevantă pentru obiectivele generale ale „Astra". Prof. M. Popa s-a ocupat de redactarea revistei încă din anul 2000. La început, era prevăzut să apară doar câte un singur număr pe an, însă în anii care au urmat s-a ajuns la patru numere pe an, împreunate câte două. În timp, prin implicarea domniei sale, numerele publicate au devenit din ce în ce mai bogate în conținut, cu studii de calitate, despre oamenii și manifestațiile Astrei și despre subiecte cu caracter istoric și cultu-

ral, din trecut și din prezent. În fiecare număr există o suită de secțiuni care pot fi organizate în diverse niveluri tematice: memoria națională; personalități, evenimente; literatura evenimentelor, fi le de bibliografi e mărturisitoare; opinii și atitudini; cronici și recenzii. În cadrul revistei sunt aduse în atenția cititorului pagini din istoria neamului și a Astrei, fiind onorată memoria unor dascăli și personalități care au contribuit la progresul culturii române, oferindu-se perspective literare și recenzii pe marginea cărților relevante publicate pe teme de cultură și istorie. Relevant este și volumul *Astra și cultura națională* (2024), în care prof. Mircea Popa a reunit o suită de personalități relevante pentru idealurile Astrei din trecut și din prezent, începând de la întemeietorii și președinții Astrei, continuând cu realizări ale „asociațiunii" și zugrăvind, în final, aspecte cu privire la oameni apropiați ai Astrei contemporane. Prima secțiune a cărții, „Întemeietorii și președinții «Astrei»", se prezintă ca o reverență pentru cei trecuți la viața veșnică, și un mănunchi de medalioane ale personalităților care au depus eforturi considerabile pentru a coagula și păstra unitatea de credință, de limbă și de neam românesc sub tutela Astrei. Sunt evocați mitropolitul Andrei Șaguna, primul președinte al Astrei (1861-1867), Timotei Cipariu, care a fost mai întâi vicepreședinte (1861-1867) și ulterior președinte (1877-1887), după care Vasile Ladislau Pop (1867-1875), George Barițiu (1888-1893), Ioan Micu-Moldovan (1893-1901), Iosif Sterca Șuluțiu (1904-1911), Andrei Bârseanu (1911-1922), Vasile Goldiș (1923-1932), Iuliu Moldovan (1932-1947). În cea de-a doua secțiune a cărții „«Astra» – obiective, realizări, fapte. Oameni din trecut și de azi" sunt prezentate principalele publicații periodice ale Astrei, reviste prestigioase, de înaltă ținută academică, începând cu „Transilvania", care a fost cel dintâi organ de presă al ei (Mircea Popa, Vasile Lechințan, *Astra – 150 de ani* (2013). Pot fi citate câteva exemple din impresionantul număr de studii și articole publicate de către prof. M. Popa: *„Astra – 150",* (2011); *„Inaugurarea statuii Lupoaicei la Cluj"*, (2011); *„Blaga în actualitate*"; *„Ion Agârbiceanu și societatea Astra*" (2013); *„Prima traducere în volum a operei blagiene* (2014),;*„Transilvania din cuvinte*" (2013), *„Cinstirea înaintașilor*", (2015); *„Arghezi și Brâncuș*i" (2016); *„N. Ivan – un om al inițiativelor durabile*";*„Unirea cea mare*" (2017);*„Astra și Marea Unire"* (2018);*„Documentele Marii Uniri*" (2020) etc. La cestea se adaugă cele apărute în „Astra blăjeană", texte adunate recent de Claudia Oancea-Raica în vol. *Repere astriste în cultura blăjeană* (2023). Prof. Mircea Popa a dedicat și câteva lucrări activității acestei nobile instituții, cum ar fi: *Uleiul din candelă: Astra și spiritul Blajului (* 2009); *Astra și Marea Unire* (2017); *Astra și Universitatea din Cluj în perioada interbelică* (2019); *Vasile Ladislau Pop-cel de al doilea președinte al Astrei* (2019), *Presa Asociațiunii Astra* (2022), *Astra și cultura națională* (2024).

Se cuvine să stăruim puțin asupra ultimei contribuții, menite a constitui o sinteză rolului jucat de Asociațiunea Astra, și în special de Despărțământul Cluj al ei, prin întărirea legăturii cu organizațiile de la sate, prin presă, conferințe, biblioteci, case naționale etc., făcând din adunările Astrei adevărate sărbători ale culturii. Sunt evocate, după aceea, Adunările generale ale Astrei de la Cluj, adunarea din 1867, caracterizată drept „una din adunările cele mai strălucite" și adunarea planificată pentru 1939, despre care a relatat elogios Mircea Eliade, care nu a avut loc din cauza izbucnirii războiului. Este evidențiat, în continuare, rolul pe care l-a avut Universitatea Daciei Superioare pentru națiunea românească din Transilvania. Ultima parte a secțiunii este dedicată unor personalități în relație cu Astra (Mihai Eminescu, Ion Breazu, Ion Agârbiceanu, Emil Racoviță, Iuliu Hațieganu, Ion Mușlea). Cea de-a treia secțiune a cărții, „Oameni și aspecte ale «Astrei» contemporane" cuprinde creionări ale celor care au fost și a celor care sunt apropiați ai Astrei. Prof. Mircea Popa îi evocă pe episcopul Nicolae Ivan, pe protopopul Aurel Munteanu, mitropolitul Bartolomeu Anania, acad. Dumitru Protase, prof. Crișan Mircioiu, acad. Horia Colan, artista Susana Coman Bosica, istoricul Vasile Lechințan, prof. dr. Florea Marin, istoricul Gelu Neamțu, sociologul și eseistul Eugen Cucerzan și prof. Aurel Răduțiu. În lista celor numărați între „contemporanii noștri" se numără acad. Ioan-Aurel Pop, prof. Ioan Bolovan (membru corespondent al Academiei Române), acad. Marius Porumb, prof. Vasile Pușcaș (membru corespondent al Academiei Române), arhitectul Ionel Vitoc, pr. prof. Ioan Chirilă, pr. prof.

Ioan Bizău, prof. dr. Alexandru Rotaru, col. (r). dr. Vasile Ștefan Tutula, criticul literar și poet Maria Vaida, prof. Emil Luca și artistul Teodor Botiș. Privit în ansamblu, volumul *Astra și cultura națională p*une în lumină munca extraordinară a oamenilor din trecut, clerici și laici, cei care au așezat cultura românească pe o traiectorie clară și, totodată, îi responsabilizează pe cei de astăzi să continue această muncă, clădind pe fundamentul început de înaintași. În calitate de președinte al asociației Frăției Ortodoxe Române sau „F.O.R", prof. M. Popa a căutat atragerea și implicarea intelectualității clujene în viața pastoral-misionară a Arhiepiscopiei și Mitropoliei noastre. În anul 2008, în Catedrala Mitropolitană din Cluj-Napoca, în Duminica prăznuirii tuturor sfinților, mitropolitul Bartolomeu a anunțat înființarea acestei asociații nonprofit, compusă numai din mireni, având scopul de a susține inițiativele și acțiunile Bisericii Ortodoxe Române, de a intensifica actul propovăduirii creștine, de a contribui la sporirea întrajutorării sociale și religioase. Statutele și proiectul de program al asociației au fost reactualizate de către prof. Mircea Popa, participant activ în Comitetul de inițiativă. În programul „F.O.R" publicat în revista „Renașterea", domnia sa a arătat că titulatura și modelul asociației a fost asociația cu același nume, care a funcționat la Cluj în perioada interbelică (1933-1939), sub conducerea prof. Sextil Pușcariu, cu binecuvântarea episcopului Nicolae Ivan. Cu privire la motivul înființării asociației și a rolului pe care îl va împlini, prof. Mircea Popa a subliniat că „având în vedere că societatea românească de astăzi trece printr-un acut moment de cumpănă, de criză de identitate și de regăsire de sine, dată fiind moștenirea dureroasă și vidul religios lăsate de către regimul ceaușist, un nou grup de oameni de cultură clujeni, constituiți într-un nou comitet de inițiativă, au luat hotărârea de a reînființa, pe baze noi și cu statute modifi- cate, o nouă societate cultural-ortodoxă care să aibă menirea de a activa în sânul societății civile pentru o nouă resurecție spirituală la nivel creștin". Prof. Mircea Popa a cultivat, încă din timpul studiilor doctorale, o cultură a recunoștinței față de personalitățile care au avut o contribuție relevantă la cultura neamului, cultură pe care a împărtășit-o publicului cititor în volume dedicate unor scriitori ca:*Ilarie Chendi (1973); Ioan Molnar Piuariu(1976); Octavian Goga între colectivitate și solitudine (1981); Eminescu – contextul receptării (1999); Timotei Cipariu-ipostazele enciclopedistului (1994), Victor Papilian – eseu monografic (2007); Prezențe literare. Oameni și cărți, I-III, (2011-2015); Lucian Blaga. Perspective transilvane (2018); Lucian Blaga, prin cenușa veacului (2019*) ș.a. În relație cu vechea asociație din timpul interbelic, prof. Mircea Popa a precizat în finalul articolului: „faptul că am reluat numele vechii asociații ortodox-creștine din perioada interbelică nu are niciun fel de conotație temporală și nu trimite în niciun caz la vreo formă de activitate ce ar avea legătură cu mișcarea legionară"(*Ce a fost și ce este „Frăția Ortodoxă Română"*, în „Renașterea". Nr.7-8/2008). Asociația și-a propus ca, sprijinind Biserica, să urmărească recuperarea demnității spirituale a omului contemporan și să promoveze valorile creștine, pentru a contribui la o fortificare a sufletului și la redobândirea componentei vieții morale. Asumând responsabilitatea conducerii „F.O.R", prof. Mircea Popa a întreținut o colaborare strânsă cu mitropolitul Bartolomeu de la care, în anul 2009, a primit distincția „Crucea transilvană" pentru mireni. Aceeași colaborare strânsă se observă și cu mitropolitul Andrei, prin participarea activă la acțiunile culturale ale Bisericii: membru în colegiul de redacție al publicației „Tabor", participant cu studii și articole la revistele și volumele redactate de către Mitropolia noastră. Cu privire la activitatea de cercetare, aș remarca faptul că domnia sa a adus la lumina tiparului manuscrise inedite din clasicii literaturii române, fapt care arată munca extraordinară a acestui „arheolog" de text literar. A adus la lumină și a schimbat cronologii în ceea ce privește politica și presa, insistând pe nevoia ca cititorul să fi e „cu mai multă băgare de seamă la tot ce citește, să caute a se învăța singur să judece și să aleagă binele de rău." De fapt, pe parcursul activității sale, a căutat să reîmprospăteze memoria colectivă, să aducă în atenție personalități și texte ale literaturii române, să valorifice tezaurul literar românesc. Îl sărbătorim pe unul dintre cei mai asidui cercetători, fie al bibliotecilor și arhivelor, fie al istoriei literare românești, un spirit dedicat culturii și credinței străbune!

Ad multos annos!

Mircea POPA

Constantin Cubleşan – neprețuit istoric al Orașului

Revista „Orașul” a adunat în jurul ei de-a lungul anilor câțiva remarcabili oameni de cultură din toate domeniile de manifestare. Astfel, revista l-a avut drept redactor pe unul dintre cei mai valoroși poeți ai literaturii actuale, Marcel Mureșeanu; pe unul din admirabilii comentatori de artă, Negoiță Lăptoiu; pe unul dintre cei mai importanți filosofi din noile generații, pe Vasile Muscă; pe unul dintre cei mai importanți oameni ai muzicii corale, Constantin Rîpă; pe unul dintre cei mai de seamă comentatori ai operei lui Constantin Brâncuși, Constantin Zărnescu; pe unul dintre vajnicii apărători ai limbii române, Viorel Hodiș; pe cel mai subtil și mai înnoitor reprezentant al noilor orientări lirice, Ion Cristofor; pe unul dintre marii reprezentanți ai criticii actuale, Adrian Țion; pe reporterul radio, Theo Mateescu. Alți doi oameni de cultură, fără de care nu poate fi definit Clujul cultural și literar contemporan, Constantin Cubleșan și Horia Bădescu sunt oaspeții (și membri activi) ai asociației noastre, reprezentând în cel mai înalt grad Clujul zilelor noastre. Despre unul dintre ei am să vă vorbesc astăzi, ca despre omul care, la fel ca Arghezi, a străbătut Clujul, cu bastonul, oferind, rând pe rând, la anii senectuții, o vibrantă imagine a orașului nostru, păstrat în culcușul inimii sale, cu o forță inegalabilă a evocării, cu dragostea celui care l-a cunoscut de aproape în multiplele lui ipostaze de oraș-comoară spectacular, de Alma Mater de neuitat. E vorba de Constantin Cubleșan, omul nostalgiilor senine și al evocărilor spumoase, pline de vibrație lirică și contemplație epică. Niciunul dintre noi, veniți la Cluj din alte ținuturi ale țării, n-am strâns atâta lumină în suflet pentru „orașul viselor noastre”, ca acest neobosit condeier de clasă și mare maestru al ceremoniilor citadine.

Nu e la mijloc doar o notă sentimentală, ci și una profesională, de cronicar și memorialist al societății, oamenilor și mediilor prin care a trecut, și mai despre fiecare eveniment, personaj sau situație condeiul său se înmoaie în călimara cu suc de muguri primăvărateci, conferind semnele contemporaneității faptelor și evenimentelor narate. Privirea sa caldă îmbrățișează deopotrivă farmecul și rugina străzilor, impetuozitatea anotimpurilor calme, supleța gândurilor și locurilor îndrăgite, îmbrăcându-le în acel parfum de epocă în stare să dăinuie și după apusul nostru.

Cunoscut critic și istoric literar, Constantin Cubleșan este o adevărată memorie vie a orașului nostru, om care păstrează în intimitatea sa culturală o sumă de amintiri și de întâmplări despre Cluj, care s-au pierdut în negura timpurilor. Trăind în mediul scriitoricesc elevat al orașului, cu treceri succesive pe la Studioul de Radio, la „Tribuna”, la „Dacia”, la Teatrul Național, el a avut șansa să cunoască zeci de scriitori, de artiști, de oameni de cultură, cu care a legat prietenii, corespondență sau i-a însoțit în multe din escapadele lor profesionale sau de agrement. Recent. el a nemurit orașul nostru cu evocările lui pline de căldura

Constantin Cubleșan

amintirii, în cartea intitulată *Clujul de altădată* (Ed. Casa Cărţii de Ştiinţă, 2021), aducând în prim planul amintirilor oameni şi locuri din urbea noastră pe când oraşul trecea prin transformările anilor 1960-70, când neliniştea tinereţii ne scotea mai des din case decât în ziua de azi, şi când omul petrecea prin locurile anume destinate, o parte din serile care erau rezervate socializării, întâlnirii cu prietenii şi cu muzele favorite. Nu e prima oară când acesta îşi opreşte privirea asupra peisajului cultural şi literar al Clujului, oferindu-ne anterior cărţi despre poeţii şi scriitorii „Tribunei", ai „Stelei", despre eminescologii clujeni şi, în general, despre viaţa culturală a oraşului nostru. De data aceasta, firul amintirii coboară mult în timp până la momentul vieţii studenţeşti, când a cunoscut de aproape pe membrii cenaclului literar al Filologiei, cu care a devenit prieten, şi pe care-i evocă într-un capitol special. Noi am fost, aşa cum o spune în preambul autorul, generaţia care am aşteptat de o viaţă schimbarea mult dorită, care să ne aducă bunăstarea, aşa după cum ne-au promis de-a lungul anilor, toţi cei care ne-au condus, şi acum, la bilanţ, constatăm că nu s-a întâmplat nimic din toate cele cu care am fost amăgiţi. Am fost o generaţie minţită, dar care a crezut mereu în viitor, o generaţie care a aşteptat şi mai aşteaptă şi astăzi schimbarea în bine a României. Cu acest adânc sentiment de reîntoarcere în timp, citim frumoasele rânduri ale autorului despre Clujul de altădată, care nu mai seamănă cu cel de astăzi, Clujul de atunci era mult mai frumos, deşi era mai „bătrânicos" şi mai ruralist, dar era „al nostru", al tinereţii noastre şi tinereţea lui ne mai leagănă încă bătrâneţea de azi. Pana iscusită a lui Constantin Cubleşan posedă capacitatea de a-l face să renască din nou din paginile cărţii sale, aşa cum l-am trăit noi, cum l-am simţit noi, şi cum şi-a arătat el atunci tainele unei generaţii pornite să cucerească viaţa. De la atmosfera amfiteatrelor, la fumul de ţigară al Arizonei, la frumuseţea popasului pe o bancă din parcul cu bărcile de la Chios, în tovărăşia unei colege atracţioase, totul a fost trăit şi retrăit de forţa vibrândă a condeiului său. Nu lipsesc ştrandurile oraşului, cafenelele, locurile de reculegere din cimitir sau din biserici, aroma neştearsă a parfumului teilor din mai-iunie când mergeam la examene, întâmplările hazlii sau comice, giumbuşlucurile tinereţii şi melosul versurilor unui poet recent descoperit. Cenaclul schimburilor de idei, sala din curtea Filologiei din care se auzea vocea reverberată a lui Ion Vlad, scrâşnetul vocabulelor insolite de la slava veche, silueta severă cu pletele-n vânt a decanului Pervain, mereu mucalit şi pişcător, serile de neuitat de la teatru sau Operă, cu atmosfera tinerească din balcoanele şi logiile, de unde am ascultat fermecaţi jocul strălucit al unor actori, prieteni de generaţie, pe care i-am îndrăgit, după cum vocile catifelate ale unor cântăreţi superbi de Operă ne-au format cultura muzicală, alături de concertele simfonice dirijate de maeştrii Ciolan, Bergel sau Mandeal, după cum ne-au rămas în auz sunetele superbe ale taragotului lui Mitru Fărcaş de la Casa de Cultură a Studenţilor, unde seară de seară putem urmări spectacole studenţeşti cuceritoare, aşa cum le-a descris şi Petre Poantă în cărţile sale dedicate Clujului. Deşi cartea lui Cubleşan ne propune ale popasuri, şi vizite prin cartierele mărginaşe ale unui Cluj pe care nu-l cunoşteam în întregime, silueta unor oameni care au marcat viaţa de atunci a oraşului universitar răsar din paginile cărţii spre a ne propune întâlniri miraculoase peste timp, cum sunt cele cu Al. Căprariu, Mircea Braga, Marcel Mureşeanu, Iosif Pervain, Ion Vlad, Ion Pop, Vasile Fanache, Crişan Mircioiu, Negoiţă Lăptoiu, Mircea Popa, surprinşi fiecare cu caracteristica lui esenţială. Generaţia scriitorului, care a fost şi mea, a avut şansa să vadă ridicându-se din mijlocul nostru oameni de talent ca D.R. Popescu, Buzura, Igna, Ioan Alexandru, Ana Blandiana, să-i vedem urcând pe treptele gloriei. Generaţia mea a prins încă croitoriile particulare, pe bătrânul Maniu din vecinătatea casei lui Matei Corvin, care ne repara stilourile şi le făcea să zbârnie pe hârtie la cursurile notate aproape cuvânt cu cuvânt. Generaţia mea l-a mai prins urcând şi coborând din cartierul Andrei Mureşanu pe bătrânul Agârbiceanu, sau să asistăm înfioraţi la revenirea în public al lui Blaga, cu care doream să ne întâlnim la fiecare şedinţă de UTC, când eram întrebaţi şi, în replică, ei ni-l propuneau pe Nagy Istvan, făcut academician spre bătaia de joc a scrisului românesc. De neuitat a rămas conferinţa blagiană despre Goethe, care a marcat revenirea sa în public şi la întâlnirea cu un public care-l iubea şi venera.

Generaţia mea a mai trăit câteva momente deosebite, precum dreptul câşti-

gat la 24 ianuarie 1958, de ziua Unirii Principatelor, să putem asculta și juca din nou Hora Unirii, înconjurând mână în mână Piața Unirii, după cum am putut vedea spectacolul cu *Apus de soare* cu marele Calboreanu în rolul principal; a avut șansa de a o vedea jucând pe marea Sturza-Bulandra, pe Birlic sau pe alți actori de palmares. Noi am putut asculta cursurile de istorie ale lui David Prodan, lecțiile măiestrite de istoria artei ale lui Vătășeanu, am putut face galerie la meciurile celebre al Universității, aflată atunci într-o perioadă de glorie, cu jucători adorați de public, ca Mateianu și Ivansuc, ne-am putut entuziasma la piesele și prozele lui Dere Popescu, Cacoveanu sau Cubleșan, socotindu-le ca propriile noastre victorii. Generația mea mai poartă în nări parfumul neegalat al florilor de tei din fața universității, atunci când ne duceam la examene, și purtam pe buze frânturi din Gaudeamus, imnul studențesc, cu care, fiecare generație făcea înconjorul Clujului în noaptea de după banchetul de absolvire. Generația mea i-a cunoscut și prețuit pe Ladea și Vlasiu, pe Jarda, cu nelipsitele lor glume, pe pictorii cu expozițiile lor minunate, care-i urmam în lumea imaginarului. Generația mea a avut privilegiul să asculte glasul de tunet al rectorului Daicoviciu, cel solemn și dăruit de oratorie al fiului său Hadrian, lecțiile fermecate ale lui Vătășeanu, care ne făcea cunoscute comorile artistice ale lumii, cuibul de singurătăți creatoare al lui Marino sau Zaciu, ale căror memorii europene ne făceau să visăm și noi la luminile Occidentului. Am stat ceasuri întregi în colț la Librăria Universității, pândind cărțile noi apărute, ne-am lăsat ademeniți de vizita la Hordou condusă de Breazu (am avut onoarea de a-i sta de gardă la catafalc), l-am urmat și pe Ștefan Pascu ca să inaugurăm, pe un frig de crăpau pietrele, monumentul de la Bobâlna, l-am condus la tren la plecarea sa spre Iași, pe Alexandru Husar, am asistat nu o dată la poveștile dureroase împărtășite de Mihadaș, ne-am petrecut măcar o noapte în discuțiile prietenești de la Pelișor, Ursus sau Hubertus, am frecventat cafenelele studențești Arizona, Croco sau Cola, locașurile tainice din grădinile de vară, am petrecut clipe de neuitat la Broscuța Verde, după câte un meci pasionant în parcul Babeș, am păstrat farmecul unor ieșiri în teren de Săptămâna cărții, unde i-am ascultat cântând pe Dumitru Mircea sau Petre Bucșa, iar în crâșma lui Mongolu, irmoasele lui Tașcu și Sasu, însoțite de balade fără pereche ale lui Horia Bădescu. Mă văd, împreună cu autorul în colț la Librăria Universității admirând pur și simplu peisajul uman studențesc, cu fetele frumoase care au dispărut în colbul provinciei. Multe din locurile pomenite de Constantin Cubleșan nu mai sunt, sau nu mai arată așa, au dispărut înghițite de noile construcții; mulți dintre cei evocați sunt doar umbră și fum, dar readucerea lor în memorie, echivalează cu un gest pios, căruia condeiul lui Cubleșan știe să-i imprime nuanța așteptată. Calmul spunerii, nostalgia vremii trecute aruncă peste cuvintele bine ticluite ale lui Constantin Cubleșan unda dulce a unei amintiri aburite de lacrimile strivite între gene. Rămânem încântați și bucuroși că a păstrat atât de bine în amintire aroma vremurilor trecute și îi dorim să rămână mereu tânăr și cu sufletul plin de icoanele minunate ale unui trecut pe care îl purtăm mereu în sufletul nostru.

Constantin Cubleșan nu e doar evocatorul orașului, cu locurile lui pitorești, îndrăgite și frecventate. Ca om al Cetății, el a narat ca nimeni altul fauna scriitoricească clujeană, începând cu redacțiile celor mai importante reviste, „Tribuna" (*„Tribuna" și tribuniștii*), „Steaua" (*Poeții „Stelei"*), dar și ai Clujului în general (*Poeți ai Clujului de azi, Poete ale Clujului de azi),* descriind oamenii, scene memorabile, întâmplări neobișnuite din redacție, viața din furnalele de foc ale citadelelor de gândire și simțire clujeană. Nu m-aș mira să vină în curând pe piață cu o carte despre prozatorii Clujului (celor mai importanți dintre ei le-a dedicat monografii inspirate), iar prietenilor și oamenilor pe care i-a iubit, Bartolomeu Anania și Marcel Mureșeanu le-a dedicat cărți speciale, și, ca panoplia să fie cu adevărat întreagă, să ne ofere și o carte despre criticii și istoricii literari ai orașului, sau despre artiștii lui. Frecventator pasionat al tuturor mediilor de cultură, om cu memorie prodigioasă, cu o vizibilă capacitate de înmagazinare a spectaculosului cotidian, Constantin Cubleșan a adus în cercul literar al „Orașului" verva necesară disputelor și confruntărilor de idei, spontaneitatea glumelor, în grațioasa lor stare de imponderabilitate contagioasă. Dumnezeu să-i dea sănătate, să-l avem printre noi cât mai mult cu putință!

La Mulți ani!

Octavian CĂPĂȚÎNĂ

Profesorul Vasile Muscă la 80 de ani - Un curs de filosofie

Profesorul Vasile Muscă, asistent al filosofului D.D. Roșca, el însuși de formație clasică, adică temeinică, este pensionat prematur, în baza unei legi care tratează și profesorul de informatică și profesorul de filozofie în același mod. În acest context profesorul emerit, Vasile Muscă, ține între 2018 și 2020 un excepțional curs de filosofie la *Fundația Culturală Carpatica,* l-a care am participat. Dincolo de claritatea și armonia prezentărilor două lucruri sunt de remarcat. Primul este prezentarea contextului istoric în care apar ideile de a lungul veacurilor și al doilea înrâurirea ulterioară a noilor idei asupra mersului istoriei. Așa cum putusem constata cu propriile simțuri, că nu poți scrie o *etnogeneză românească* dacă nu ești și bun filolog clasic (sanscrită, persană, greacă, latină, slavonă etc), tot așa, în urma cursului de filozofie, mi-am dat seama că nu poți fi istoric de amplitudine, dacă nu cunoști bine apariția și mersul ideilor în istoria Europei. Fiecare dintre noi are imaginea *Etnogenezei românilor* datorată filologului I.I. Rusu sau studiul lui Ioan Chindriș despre *Discursul lui Simeon Bărnuțiu* în catedrala din Blaj di 14 mai 1848, două momente care ilustrează pe deplin concluziile de mai sus.

Nu știu câte alte universități din țară și din Europa adună fericit în aceiași facultate disciplinele de filozofie și de istorie, cum este la UBB. După cum nu știu dacă actualii profesori de facultatea clujeană sunt conștienți și valorifică corespunzător această îmbinare a celor două discipline. Pensionarea abruptă a profesorului Vasile Muscă, dimpotrivă arată mici și meschine interese și nu conștientizarea valorii mersului ideilor în dezvoltarea societății europene (a istoriei). În cadrul cursului de filozofie ținut la Fundația Carpatica, profesorul Vasile Muscă a pus și spinoasa problemă – la ce ne ajută, azi, filozofia? Iar răspunsul explicit și implicit a fost că ne ajută, indiferent de profesie (medic, matematician, inginer, economist etc) să gândim. Să ne mirăm, să ne întrebăm, să analizăm, să punem corect problema, să căutăm soluții și să rezolvăm provocarea, adică să gândim.

Un asemenea curs e păcat să se piardă; cred că *Fundației Culturale Carpatica,* cu sprijinul nostru, îi revine onoarea de a publica în volum acest curs.

În discuțiile și disputele din cadru redacției revistei *Orașul*, profesorul intervine de cele mai multe ori, socratic, cu câte o întrebare simplă, dar eficace: Care-i scopul? Ce se urmărește? Care sunt obligațiile? Ce argumente sunt? Întrebări care urmăresc claritatea, care obligă preopinentul, de multe ori, la reconsiderarea poziției inițiale. Este o onoare pentru oricine să fie în dialog cu herr profesor.

PS. Cu ocazia împlinirii a 100 de ani de învățământ românesc în universitatea clujeană, poate singurul profesor în viață, care a fost contemporan cu unii din elita academică ce a pus baze strălucite (humboldiene) universității clujene și care putea da seama de acestea, profesorul Vasile Muscă, nu a fost nici măcar invitat la sărbătoare în 2019.

Vasile Muscă

Ioan F. POP:

Profesorul Vasile Muscă – La 80 de ani

Cu o îndelungă și constantă preocupare exercitată în perimetrul filosofiei – cu preponderență în istoria filosofiei -, profesorul universitar Vasile Muscă este adeptul unei viziuni armonizante a valorilor filosofice, reducînd la minimum tentația oricărei speculații care nu se sprijină pe *solul* ferm al cercetării și documentării. Viziunea demersului filosofic integrator vine din natura sa apolinică, natură căreia îi lipsește patosul disputelor sterile.

Autorul preferă metoda expunerii clare, folosind un limbaj accesibil, lipsit de orice artificii sau coloraturi de jargon. După cum scrisul său poartă amprenta distinctă a celui care nu doar s-a luminat pe sine cu iubirea de înțelepciune, ci a încercat să lumineze numeroase generații de studenți. Profesorul Vasile Muscă este un speculativ cu voie de la rațiune, un gînditor care îmbrățișează cu entuziasm, dar și cu circumspecție, tărîmul atît de diafan al ideilor filosofice. Filosofia greacă antică și cea germană constituie zona sa predilectă de interes, cu un accent pe iluminismul german. Calmul valorilor, prudența epistemologică, crezul în adevărurile *tari,* care pot interfera cu istoria, rămîn reperele sale călăuzitoare. Ca profesor de filosofie, acesta preferă gîndirea sistematizată, filosofia de tip rațional. Ca gînditor privat (în sensul lui Kierkegaard), el preferă sclipirea ideatică personalizată, curajul de a gîndi pe cont propriu. De fapt, aceasta este dilema oricărui profesor care vrea nu doar să interpreteze filosofia, ci și să-și creeze o concepție proprie despre filosofie. Ca atare, „profesorul de filosofie trebuie să se arate sensibil în fața cerinței de a-și transcende condiția de om al simplei prelegeri universale, citite sau rostite liber, care nu a primit încă invitație la întîlnirea cu Ideea, singura care abia îl poate face filosof cu adevărat", cu o precizare a sa. Căci, deși filosofia este – hegelian vorbind - chiar istoria filosofiei, farmecul ei cognitiv stă chiar în re-inventarea ei. Sau, după cum cu îndreptățire spune A. Kenny, „orice istorie serioasă a filozofiei trebuie să fie un exercițiu de filozofie în sine și de istorie deopotrivă".

Autorul se numără printre cazurile rarisime care pot povesti cu limpezime ceea ce au înțeles din filosofie. Cu bonomia sa molipsitoare, de anahoret uitat printre cărți (în imensa sa bibliotecă), profesorul Vasile Muscă se mișcă discret nu doar între filosofia greacă și cea germană, ci și - mai nou - oscilează între Oradea și Cluj, în tendința de a *locui* hölderlinian un *topos* ideatic și concret deopotrivă.

Iluminismul ca vîrstă a rațiunii

La întrebarea ce este iluminismul în datele lui esențiale – și pe care o circumscrie cartea profesorului universitar Vasile Muscă, *Vîrsta rațiunii. Ipostaze filosofice ale iluminismului,* Ed. Grinta, Cluj-Napoca, 2012 -, se pare că I. Kant a dat cel mai scurt și mai convingător răspuns: „esența iluminismului rezidă în curajul de a gîndi cu propriul cap". Sens în care iluminismul devine nu doar o problemă cognitivă, ci și una de manifestare a voinței. Raționalismul de tip modern – mai ales prin R. Descartes - a deschis și înspre alte zone de prospecțiune dimensionalitățile sale gnoseologice. Iar, prin I. Kant, „cultul rațiunii" va fi dus în cele mai temerare perspective ale sale, atît de factură intelectivă, cît și morală.

Rațiunea de tip iluminist devine instanța supremă căreia îi sînt tributare toate coordonatele inteligibilității lumii, inclusiv cele religioase. Odată cu Revoluția franceză, ea va face un pas sigur (poate prea sigur) în meandrele politicului, unde își va pierde definitiv inocența. Toată această mișcare filosofică, tot acest tumult ideatic al cunoașterii temeiurilor ultime își găsește precursorul în gîndirea lui G.W. Leibniz. Deși acest filosof nu face parte în sens stric cronologic din cercul iluminist. Concepția monadologică a filosofului german va da fundamentul unei interpretări integratoare a înțelegerii lumii, încercînd să depășească dualismul cartezian. Așa după cum s-a spus, de la G.W. Leibniz a învățat epoca luminilor „evanghelia progresului", entuziasmul și încrederea în posibilitățile nelimitate ale rațiunii umane. Paginile cărții accentuează faptul că iluminismul pune rațiunea față în față cu propria sa istorialitate, o așază într-o evoluție ascendentă a spiritului

uman. Raţionalismul secolului al XVIII-lea va înrîuri în toate curentele de idei care i-au urmat, marcîndu-le profund evoluţia, unele concepte ale sale vizînd atemporalitatea. Vîrsta raţiunii iluministe este vîrsta propriei priviri autoscopice, dar şi una a corelării rezultatelor ei cu dimensiunea spaţio-temporalităţii. Ideea entuziastă de progres va pune totuşi în dificultate nu doar perspectivele sale metafizice, ci şi scopul şi sensul istoriei. Avîntul prea mare al raţiunii progresului este pîndit de capcanele utopismului. Raţiunea *luminată* pînă la orbire de propriul ei entuziasm se poate întoarce chiar împotriva fundamentelor sale. Parafrazîndu-l pe B. Pascal, am putea spune că şi raţiunea are unele umbre pe care nici ea nu le poate cunoaşte. Ea poate atinge paradoxul de a fi din cînd în cînd… *iraţională.* Se poate împotmoli în capcanele propriei cogitaţiuni. De aceea, în anumite momente de blocaj, raţiunea trebuie să se lase condusă şi de *poezia* ei. Ipostaze (în sens platonician) reliefante sînt surprinse în contextul iluminismului de tip francez - Montesquieu; în cea a problematizării unei noi filosofii a istoriei -, dar şi apogeul acestuia atins prin intermediul *Enciclopediei.* Nu este uitat nici iluminismul de factură ardeleană care, în contrast cu cel francez, este iniţiat, prin Şcoala Ardeleană, de preoţi greco-catolici, precum nici cel din alte provincii româneşti, fenomen ce surprinde o încercare de sincronizare cu spiritul vremii.

Profesorul Vasile Muscă are - aspect rar întîlnit - stofă de povestitor de filosofie, simplificînd lucrurile pînă la totala lor comprehensiune. Tenta paideică răzbate dintre rînduri, ideile evoluînd înspre o viziune sintetică. Cartea este un necesar excurs asupra „vîrstei" raţionalităţii iluministe, care arată, în ultimă analiză, că această mişcare de idei nu a fost decît o Renaştere proiectată în viitor. Iluminismul, ca fenomen, rămîne vîrsta matură a oricărei raţionalităţi. Iar concluzia căţii nu poate fi decît una, şi anume: dincolo de „vîrste", de timp şi de ipostaze filosofice, cei care gîndesc raţional, cu propria minte, rămîn etern nişte vajnici „iluminişti"…

Marea amiază a gîndirii filosofice

Istoric al filosofiei cu lungi stagii de serviciu, profesorul universitar Vasile Muscă ne propune un răgaz meditativ consacrat, de această dată, insolitei filosofii a lui F. Nietzsche, în cartea cu titlul *Marea amiază, Studii şi eseuri despre Nietzsche,* Ed. Ideea Europeană, Bucureşti, 2014. Într-un demers analitic, dar şi cu tentă expozitivă, autorul priveşte empatic şi comprehensiv una dintre cele mai strălucite minţi care s-au exersat în tărîmul filosofiei. Căci ce poate fi mai provocator decît să te apleci exegetic asupra celei mai fascinante gîndiri care a încercat să înţeleagă ultimativ rostul omului pe pămînt, proiectîndu-l în idealităţile cele mai înalte. După cum a formulat cea mai radicală sentinţă, pe urmele lui Hegel, împotriva divinităţii, şi anume că „Dumnezeu a murit".

Gîndirea sa a marcat nu numai o ruptură cu tradiţia filosofică, ci şi cu sfîrşitul metafizicii occidentale. Studiile şi eseurile cuprinse în acest volum vizează toate etapele gîndirii nietzscheene, după cum extrapolează şi pun în relaţie de contiguitate toate conceptele esenţiale ale filosofului german. Autorul parcurge cu acribie cele mai importante momente care i-au marcat lui Nietzsche traiectul spiritual, punctele nodale în care acesta a dărîmat vechile concep-

ții culturale și filosofice. Formația sa de filolog clasic îi va deschide creatorului lui *Zarathustra* perspectiva re-gîndirii unor idei în legătură cu trecutul, dar, mai ales, cu adaptabilitatea lor la prezent. El își aliază cultura greacă, în special elenismul, pentru a redimensiona din temelii datele ontologice ale prezentului. Acesta devine un schopenhauerian frenetic, în ideile căruia se regăsește din plin. De fapt, cartea lui A. Schopenhauer, *Lumea ca voință și reprezentare,* este cea care îl *convertește* la filozofie. Chiar conceptul de voință îl va prelua din filosofia acestuia, îmbogățindu-l semantic cu alte orizonturi și sentențe apodictice. „Gîndirea lui Nietzsche procedează trăgînd două mari linii paralele: necesitatea păstrării mitului – tragedia antică – filosofia presocratică, pe de o parte, necesitatea restaurării mitului – drama wagneriană – filosofia schopenhaueriană, pe de altă parte", după cum precizează autorul cărții. Interogația filosofică nietzscheană va schimba liniile gîndirii moderne prin interpretările radicale făcute pe seama antichității și creștinismului, printr-o viziune istorică opusă celei hegeliene. Orientarea interesului cognitiv spre existențialitatea imediată este de preferat, în viziunea sa, încrederii în viața de apoi. Viața se poate transforma dintr-un *nunc fluens* în *nunc stans* numai prin forțele umane cele mai îndrăznețe și mai capabile, adică prin genii; idei care vor culmina cu supraomul nietzschean. Autorul „voinței de putere" va dărîma mitul serenității și calmului lumii grecești, originînd-o pe acesta nu doar în apolinic, ci și în dionisiac. Tot el este cel care va pune capăt impersonalității filosofiei de sistem, de factură hegeliană, instaurînd dominația eului personal al filosofării, deturnînd raționalul în volitiv. Voința de putere devine coordonata axiologică a gîndirii și înțelegerii lumii. Adevărul trece din absolutul senin al impersonalității în relativismul subiectivizant al eului cogitabund. Fragmentul, incursiunea apoftegmatică va lua locul gîndirii sistematice, aducînd ideile mai aproape de personalitatea celui care le rostește, făcînd din filosofie o artă a vieții. Ruperea omului de orice contingență factuală va duce la o viziune antiistorială a lui Nietzsche, supraomul său refuzînd orice tip de istorialitate.

Ca profet *à rebours*, el pune diagnosticul final al creștinismului, după cum încearcă să rupă filosofia de teologie. „Unul dintre motivele pentru care Nietzsche respinge creștinismul este și acela că acesta a înfipt ideea păcatului ca un ghimpe dureros în chiar miezul conștiinței omenești", este de părere autorul. Sentința radicală a morții divinității este formulată în contextul unei acute crize spirituale în care filosoful „științei voioase" credea că poate deveni diagnosticianul și tămăduitorul ei. În legătură cu șocanta sa alegație, „Dumnezeu a murit", profesorul Vasile Muscă face o afirmație netă: „A-ți imagina moartea lui Dumnezeu în corporalitatea sa – admițînd că Dumnezeu este și corp – întocmai ca în cazul oricărui alt om, a oricărui alt existent născut este, spus direct, radical, o stupizenie". Afirmația „Dumnezeu a murit" este afirmația unui creștin revoltat. Mai grav era dacă spunea că el nu există sau că nu s-a născut. Căci, dacă Dumnezeu a murit, înseamnă, în mod logic, că a existat. Contrar acestei incitante și controversate spuse nietzscheene, Dumnezeu nu a murit. El s-a născut înainte de a fi și a înviat după ce a murit. Mai mulți filosofi, printre care și M. Heidegger, cad de acord în legătură cu faptul că Dumnezeul care a murit, în concepția lui Nietzsche, nu este Dumnezeul creștin. El reprezintă mai mult o entitate suprasensibilă care este lipsită de orice vitalitate, și care decurge din lipsa de vitalitate spirituală a omului însuși. „«Voința de putere», «nihilismul», «eterna reîntoarcere a aceluiași», «supraomul», «dreptatea» sunt – după cum susține M. Heidegger - cele cinci cuvinte fundamentale ale metafizicii lui Nietzsche". Apropierea filosofiei sale de rostirea poetică și de sentența cu caracter profetic constituie o altă coordonată majoră a acestui gînditor insolit. Dincolo sau dincoace de adevărul ideilor nietzscheene rămîne spectacolul unic al unei gîndiri care a refuzat orice îngrădire dogmatică sau limite gnoseologice, una care și-a aliat chiar și boala în elanul ei speculativ.

Profesorul Vasile Muscă nu este doar atras în mod vădit de filosoful „eternei reîntoarceri", ci se lasă și *contaminat* de stilul aforistic al acestuia, dacă luăm în calcul însemnările și meditațiile nietzscheene de la sfîrșitul cărții. De altfel, cartea este o incursiune hermeneutică în captivanta filosofie a lui Nietzsche, un demers bazat nu doar pe interpretări personale, pe o privire sintetică a subiectului, ci și unul ancorat într-o bibliografie redutabilă.

Adrian ȚION

Un scriitor sub fascinația mitului – *Constantin Zărnescu – 75*

De la romanele tinereții până la ultimele apariții editoriale, prozatorul și dramaturgul Constantin Zărnescu și-a impus un regim de lucru respectat cu obstinație, ale cărui roade nu încetează să se arate. La 75 de ani, palmaresul său editorial este impresionant: peste 30 de titluri (proză, teatru, eseuri, comentarii critice și reeditări). Dacă romanul de debut *Clodi primus* (1974) mergea pe ideea interacțiunii cu realitatea filtrată prin sensibilitatea unui tânăr student cu handicap, în *Meda, mireasa lumii* (1979) investigarea realității din mediul studențesc clujean e acaparată de fascinația culturii antice cu care vine în contact prin studiu, interferată cu aluzive motive de folclor autohton. Atracția mitului antic și a formelor lui de manifestare în diferite direcții (prozastice, teatrale, eseistice) l-au marcat și l-au îndreptat spre studierea și aprofundarea unor arhetipuri fundamentale ale culturii și istoriei europene. Reper al acestor căutări devine modelul tragediei antice scriind piesa *Regina Iocasta* încadrată structural în canoanele clasice ale tragediei grecești. Tot sub cupola miraculoasă a revelării mitului, de această dată numit Brâncuși, stau primele preocupări pentru tipărirea aforismelor marelui sculptor, culese, adunate și comentate în cartea de mare succes, apărută în 1980, *Textele și aforismele lui Constantin Brâncuși.* Succesivele studii despre „Demiurgul de la Hobița" s-au întregit în voluminosul volum *Civilizația vizuală Brâncuși* din 2021, amplu studiu enciclopedic scris întru gloria lui Bâncuși.

Mutatis mutandis, dar tot sub fascinația mitului, scrie Constantin Zărnescu amplul studiu monografic *Patimile lui Dracula*, un fel de reparație adusă mitului internațional Dracula, lansat de romanul lui Bram Stoker și multiplicat până la caricatură în producțiile cinematografice de serie horror. Extrem de bine documentat, cu pasiune și aplicație, Constantin Zărnescu provoacă, în volumul din 2024 *Patimile lui Dracula*, o adevărată lectură-dezbatere pe tema domniei lui Vlad Țepeș, cel care a îngrozit Europa prin pedepsele aplicate dușmanilor. Interesul pentru personalitatea vulcanică a domnitorului e veche și s-a manifestat intermitent de-a lungul vieții autorului, legând documentarist și fantezist percepția despre personajul istoric devenit legendă.

Înainte să ia cunoștință de magia conținută în mitul lui Dracula, adolescentul Constantin Zărnescu a cules legende de la ciobanii vâlceni, cu apetența înnăscută pentru cultul miraculosului. Așa se explică pasiunea scriitorului de mai târziu pentru studiul istoriei lui Vlad Țepeș. Așa se explică stăruința de a împleti în scrierile sale filonul eposului popular cu biografia domnitorului muntean Vlad Țepeș Drăculea în extinsul mit internațional, căruia i-a adus aplicat întemeiate corecții. În piesele sale de teatru și în eseurile sale istorice bine documentate și inspirat comentate, figura fabuloasă a domnitorului muntean se ridică viguros într-o

Constantin Zărnescu

nouă lumină, grație marelui său talent de a fantaza în proximitatea mitului. Talentul de prozator al lui Constantin Zărnescu e prezent în toate fibrele cărții unde documentul, legenda primesc viață prin puterea imaginativă a povestașului de a se implica sentimental, spiritual-empatic în descrierea evenimentelor. Personaje din piesa de teatru scrisă despre Dracula participă la înviorarea discursului și la proiecția în absolut a întregii istorii relatate. Legenda cu fata-fecioară-prințesă Elisa e sublimată în fictiv comentariu prozastic ce dă amploare fantastică poveștii. Fata hărăzită de destin „călătorului rătăcitor", „cavalerului medieval" Vlad, logodnica sa, e considerată trădătoare și Vlad o ucide. După moarte, ea i se arată lui Vlad spre a-l călăuzi și preveni de capcane și dezastre. Peste legendă cade „un fum drăcesc". Eliza „fusese fidelă, virgină și iubitoare (scrie autorul). Se întâmplase o fatalitate! Elisa nu îl înșelase și nu îl trădase. Îl iubise!" Este de-a dreptul seducătoare această împletire a faptului real cu legenda și ficțiunea producătoare de simboluri în eternitatea istoriei.

Noua ediție a *Patimilor lui Dracula*, desigur, îmbunătățită și adăugită, magistral complinită la dimensiunea unei enciclopedii funcționale, la îndemâna oricui, încununează opera eseistică a scriitorului polivalent Constantin Zărnescu la frumoasa vârstă de 75 de ani.

Felicitări și la mulți ani!

IEUD 20.02.2024, FOTO IONEL VITOC

Adrian POP

Gheorghe Mușat nonagenar

Este frumos obicei a onora pe acei care, înaintând în vârstă și străbătând deceniile în șir precum nave de cursă lungă, pot privi cu mulțumire în urmă, pe luciul apelor timpului, o luminoasă dâră înspumată ce stăruie sfidând efemeritatea.

Muzicianul Gheorghe Mușat a adunat, la mijlocul lunii mai, nouă decenii de viață plină, decenii de-a lungul cărora a ilustrat exemplar arta de a se reinventa, punându-și mereu înainte ambițioase țeluri, spre care s-a îndreptat cu tenacitatea celui ce pune preț înalt pe munca neobosită, la capătul căreia se află satisfacția idealului împlinit. Realizările muzicianului s-a clădit de bună-seamă mai înainte de toate pe talent, pe darul său artistic ce a curs pe făgașul muzicii – făgaș pe care i-au ieși în cale un șir de întâlniri providențiale cu personalități de înaltă valoare ce i-au influențat benefic drumul vieții, și față de care a nutrit mereu cea mai sinceră admirație sinceră și caldă recunoștință.

A pornit din Țara de Sus a Moldovei, fiind născut în 1934 în comuna Baia, localitate al cărei nume poartă ilustre rezonanțe istorice încă din vremuri medievale, atunci când temporar a fost capitală a Moldovei, dar și loc de bătălie între oștirea lui Ștefan cel Mare și cea a lui Matei Corvin. Asemenea locuri încărcate de istorie poartă cu siguranță o vibrație anume. Înclinațiile artistice nu au lipsit din familia viitorului muzician, tatăl său fiind un iscusit și recunoscut artizan al lemnului cioplit. Atras de muzică, tânărul Gheorghe a prins a cânta la trompetă – un instrument îndrăgit în satele Moldovei – ajungând să urmeze studii muzicale liceale la Iași. A fost o simplă întâmplare că la un concert dirijat de Antonin Ciolan s-a ivit necesitatea pentru un trompetist suplimentar în orchestră, și că acest trompetist suplimentar a fost tocmai elevul Mușat; întâmplarea s-a dovedit providențială, căci marele dirijor l-a remarcat și l-a sfătuit să continue studiul trompetei la Cluj. Și astfel a trecut munții în Transilvania, unde avea să rămână definitiv. Nu mult mai târziu, în 1955, când Ciolan a devenit dirijorul proaspăt înființatei Filarmonicii clujene, acesta l-a chemat să facă parte din prima garnitură de instrumentiști ai orchestrei, încă student fiind, și astfel îi revine onoarea să se numere printre membrii fondatori ai remarcabilului ansamblu clujean. După doar doi ai, Mușat a fost desemnat șeful partidei de trompetă, poziție pe care a menținut-o până la pensionarea sa.

A doua întâlnire providențială a fost cea cu Erich Bergel, discipolul lui Antonin Ciolan și unul din cei mai valoroși dirijori ai generației sale, cel căruia, abia ajuns tânăr și promițător dirijor al Filarmonicii clujene, i-a fost retezată înflorirea profesională prin internarea într-unul din lagărele de muncă forțată ale regimului represiv comunist. Reîntors cu sănătatea zdruncinată, lui Bergel i-a fost interzis să mai apară în postură de dirijor, în schimb i s-a permis să cânte în orchestră. A ajuns astfel în cadrul partidei de trompetă condusă de Gheorghe Mușat, fiind întâmpinat cu afecțiune și grijă, chiar protejat – căci Bergel nu era desigur un trompetist profesionist... S-a legat în acei ani o prietenie profundă și durabilă între cei doi, întreținută din ambele părți și după ce Erich Bergel, revenit între timp la pupitrul dirijoral, a emigrat și a avut o remarcabilă carieră internațională.

Gheorghe Mușat

(foto: Transilvania Reporter)

Providențiale au fost și întâlnirile cu compozitorul Cornel Țăranu, fondatorul ansamblului de muzică contemporană Ars Nova, unde Mușat s-a aflat din nou printre membrii fondatori, și unde cuprinderea sa profesională s-a lărgit considerabil prin abordarea celor mai noi și inovative aspecte ale scriiturii muzicale contemporane; cea cu trompetistul de talie mondială Adolf Scherbaum, cu care a colaborat la Bayreuth, orașul faimosului Festival Wagner ca și al unui important Festivalului Internațional al Tineretului, urmându-i acestuia la conducerea cursurilor internaționale de trompetă din celebrul centru muzical german; cea cu sculptorul Ion Irimescu, patriarh al artei românești și autor al unui splendid bust înfățișându-l pe Antonin Ciolan, reprodus la inițiativa lui Erich Bergel și prin strădania tenace a lui Gheorghe Mușat în monumentul turnat în bronz ce poate fi admirat în Parcul Central al orașului.

Ajuns la vârsta pensionării, Gheorghe Mușat s-a aflat în fața unui nou început: el nu s-a mulțumit a fi doar pentru sine un martor al istoriei trăite, ci a voit să împărtășească această istorie, mai ales portretizând și aducând la lumină detalii despre viața și personalitatea acelor oameni lângă care s-a simțit onorat să se afle. Și astfel a început să scrie, progresând și limpezindu-se cu fiecare pagină așternută, revenind în ediții noi, întregite și rotunjite ale cărților ce-i aveau ca subiect pe Erich Bergel, Antonin Ciolan, lumea colorată a muzicienilor clujeni sau experiențele sale de la Bayreuth. Cărțile lui îmbină amintirea cu documentul citat, în dorința de a păstra momente și chipuri, crâmpeiele din care se degajă și iradiază figurile personalităților pe care a avut bucuria de a le avea aproape și a le prețui necondiționat. Cărțile sale s-au bucurat mereu de o bună primire, fiind distinse și cu premii, încurajându-l să rămână neobosit: chiar în acest an a lansat un ou volum, de această dată cuprinzând între aceleași coperte pe cei doi frați Bergel – Erich, dirijorul nestăvilit și Hans, scriitorul, poetul și gânditorul ajuns la înțelepciune. Și cine știe ce ne mai rezervă viitorul din partea lui Gheorghe Mușat!

„Orașul”

Gheorghe Șchiopu – 91 de ani!

Domnul inginer Gheorghe Șchiopu, din Bacău, este unul dintre cei mai interesați cititori ai revistei de cultură urbană, ORAȘUL, de la apariția acesteia până azi.

La 20 martie,în acest an, domnul Gheorghe Șchiopu împlinește 91 de ani. Cu ocazia împlinirii onorabilei vârste îi dorim La Mulți Ani, cu sănătateși putere de lectură!

În semn de recunoștință Fundația Culturală Carpatica îi oferă Diploma Aniversară pentru atașamentul pe care l-a oferit realizatorilor revistei ORAȘUL.

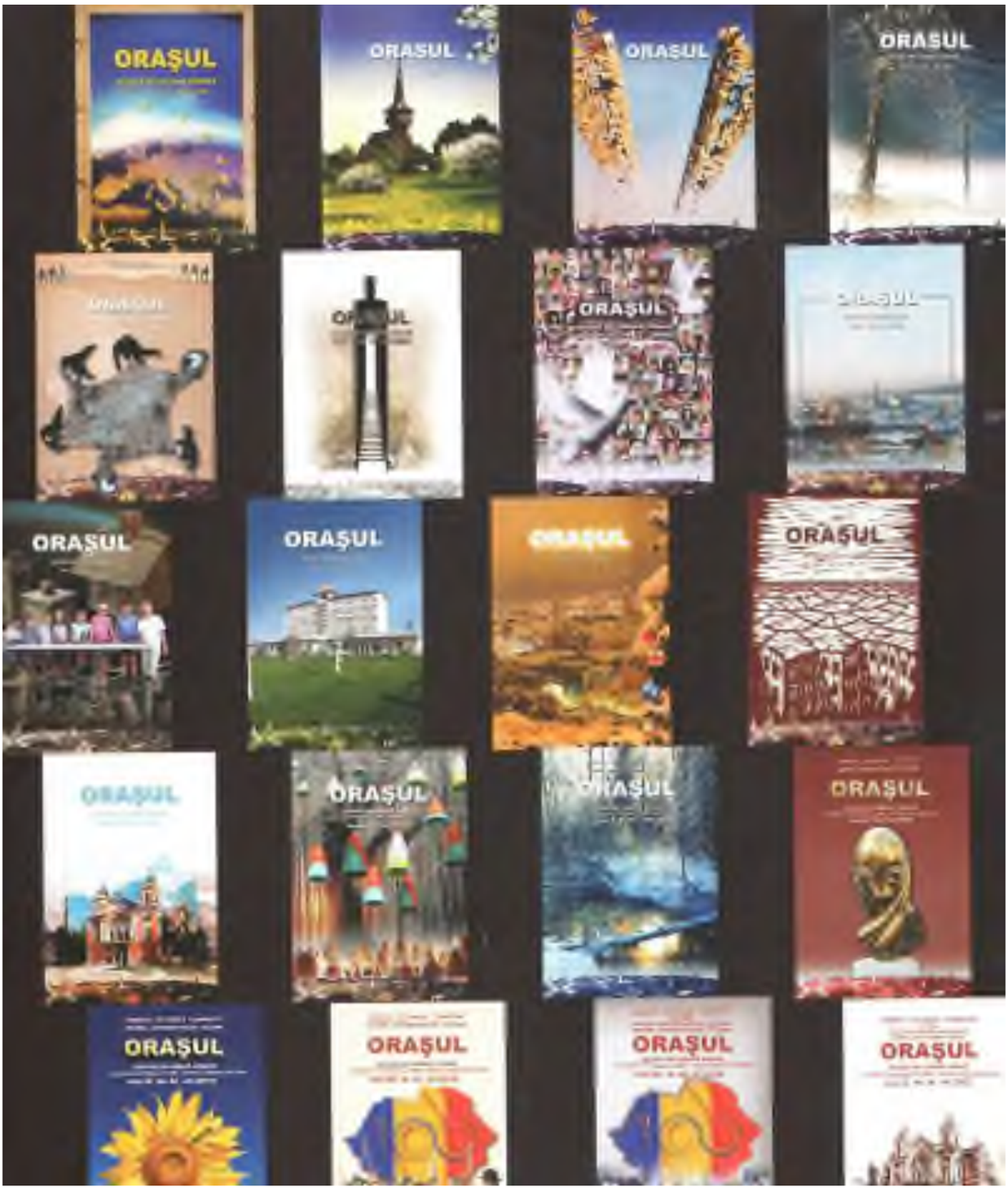

Emil A. LUCA

50 de ani de la apariţia revistei „Napoca Universitară”

Povestea poate începe în Clujul anilor ‘50 ai veacului trecut. Un Cluj care, la fel ca întreaga Românie, trăia „în miezul unui ev aprins”, în fapt un deceniu negru, un deceniu obsedant, al abuzurilor şi al răfuielilor politice de tot felul! Abuzuri, răfuieli şi epurări! Era vremea în care din universităţile clujene erau alungaţi mulţi dintre cei mai valoroşi dascăli, care, fireşte, nu se mai potriveau cu „vremurile noi”! A fost şi cazul lui Lucian Blaga, strălucitul profesor, academician, diplomat, filozof, eseist, poet, dramaturg, traducător şi jurnalist, care s-a retras în ultimii săi ani de viaţă, ca bibliotecar şi cercetător al Institutului Academiei, într-un ungher al Bibliotecii Centrale Universitare, „bârlogul”, cum avea să-i spună poetul.

O perioadă neagră pentru omul - Om Blaga, dar fertilă şi strălucită pentru omul de cultură Blaga, pentru că acolo şi atunci, poetul, filozoful şi dramaturgul avea să creeze o parte însemnată a operei sale!

Şi pentru că paşii l-au purtat mai mereu pe străzile din apropierea „bârlogului” său, se prea poate ca Blaga să fi sădit o „mirabilă sămânţă”, doar la câţiva paşi de Bibliotecă, unde, chiar înainte de „marea lui trecere”, avea să răsară un alt lăcaş important de cultură al Clujului!...

❖

Casa de Cultură a Studenţilor din Cluj îşi deschidea porţile la 22 august 1960, când tânărul ei director, Laurenţiu Hodorog, primea, de la mai marii vremii, cheile a peste o sută de încăperi.

Ei bine, rând pe rând, Casa cea nouă avea să devină „acasă” pentru tot mai mulţi dintre studenţii Clujului, fie reuniţi în felurite formaţii şi trupe, fie participanţi la spectacole ori la alte manifestări desfăşurate în generoasele sale încăperi!

„Omul sfinţeşte locul!” La Casa de Cultură Clujeană doi au fost purtătorii de steag, deschizătorii de drum, Dumitru Fărcaş şi Laurenţiu Hodorog! Cu ei şi cu „Mărţişorul” lor s-au scris primele pagini ale istoriei Casei Clujene. „Mărţişorul”, apoi celelalte ansambluri ale universităţilor clujene, „Mugurelul”, „Românaşul”, „Bărbuncul”... Au urmat corul „Intermezzo”, sub bagheta magică a lui Gelu Furdui, trupele de teatru, de muzică uşoară ori jazz, de dans modern, brigăzile artistice şi câte şi mai câte!...

Încetul cu încetul, Casa avea să devină gazdă bună şi pentru presa studenţească, pentru Studioul Studenţesc de Radio şi pentru revista „Napoca Universitară”.

❖

Napoca Universitară... Se poate spune că primul pas în presa studenţescă a fost posibil în urma uşorului dezgheţ politic din 1968. Aşa a apărut la Cluj-Napoca, în decembrie 1968, revista trilingvă (română, maghiară şi germană) de cultură a studenţilor din Universitatea Babeş-Bolyai, „Echinox”. O revistă care-i avea la acea vreme în frunte pe Marian Papahagi şi Eugen Uricariu…

Dar Clujul putea şi mai mult! Iar revista „Napoca Universitară” a apărut în martie 1974, ca replică la „Echinox” şi cu un sprijin important al liderului studenţilor clujeni de la acea vreme, Andrei Marga...

„Napoca Universitară” pornea la drum cu o echipă din care făceau parte Tudor Cătineanu (redactor şef), Dan Baciu şi Soo Istvan (redactori şefi adjuncţi), Augustin Cupşa şi Eugen Georgescu (secretari de redacţie), Mircea Pele, Cristina Bohaciu, Ioan Gavra, Adriana Iuhas, Iustin Lupu, Antoniu Malczanek, Adrian Moroianu, Dan Ioan Muntiu, Vasile Păcuraru, Monica Ropan,

Wilhelm Schmits, Dan Ioan Vâcla, Mihai Zaharia (redactori), Ioan Cuciurcă (prezentare grafică), Alexandru Ţintişan (tehnoredactor) şi Varga Attila (fotoreporter).

Au trecut apoi prin redacţia „Napoca Universitară" Octavian Ştireanu, Vasile Puşcaş, Andrei Marga, Ovidiu Mureşan, Mircea Bălan, Mircea Bele, Emil Brătescu, Ioan Buduca, Dan Drăgulin, Olivia Florea, Paul Hărăguş, Molnar Ladislau, Ioan N. Pop, Andrei Rusu, Annemarie Schuller, Alexandru Ţion, Ioan Groşan, Ioan Şimonca, Constantin Hârlav, Dan Nicolau, Nora Triff, Mircea Gomescu, Gheorghe S. Suciu, Mircea M. Bălan, Eugen Crihan, Olivia Florea, Dan Ioan Muntiu, Lucian Perţa, Andrei Rusu, Nora Triff, Werner Sander, Borbely Erno, Tiberiu Ban,Horia Pop, George Ţâra, Tania Şerban, Alexandru Sorin Man, Victor Eugen Breaz, Viorel Igna, Alexandru Sorin Man, Tiberiu Alexa, Dan Chisăliţă, Ioan Iacob, Ion Mureşan, Marta Petreu Muntean, Rodica Silvia Stânea, Ilie Urlea, Marcel Lupşe, Alex. Diaconescu, Loredana Piloff, Radu Săplăcan, Tiberiu Alexa, Georgel Gal, Marta Petreu Munteanu, Emil Dragoş Scrieciu, Lucia Strungariu, Katalin Szocs, Maria Teodor, Adriana Veriş, Dan Crecan, Cornel Crăciun, Loredana Pilof, Petru Munteanu, Liliana Balţei, Mircea Bulzan, Sorin Cociş, Romulus Ghişa, Gheorghe Olteanu, Alexandru Hegeduş…

Ca organ al Consiliului Asociaţiilor Studenţilor Comunişti din Centrul Universitar Cluj-Napoca, revista îşi propunea să devină, aşa cum reiese din editorialul primului număr, „un for de dezbatere şi atitudine, un cadru de manifestare a libertăţii şi responsabilităţii studenţilor noştri, un amfitreatru pentru colocviul generaţiilor".

Fireşte, „Napoca Universitară" nu avea cum să concureze cu „Echinoxul", chiar dacă în multe dintre paginile ei cultura era la ea acasă! Şi chiar dacă era o revistă multiculturală, cu pagini şi în limbile maghiară şi germană!

„Napoca Universitară" era, mai degrabă, o „altfel" de şcoală de presă, prin care se perindau, an de an, „ucenici" de la mai toate universităţile şi institutele clujene. O şcoală cu un fel de „calificare la locul de muncă", în care, bobocilor din anii mici, le creşteau treptat penele, astfel că, la absolvire, cei mai mulţi părăseau şi „cuibul", şi presa, şi Clujul! Peste o sută şi cincizeci de „napocişti" din 1974 şi până în 1989, între care multe nume grele, nume cu rezonanţă, nume de poveste!...

In redacţia „Napoca Universitară": Emil A. Luca, Dorin Serghie, Felix Costescu, Emil Creţu

❖

Am intrat în redacţia „Napoca Universitară" în anul 1980. Echipa pe care am găsit-o îi cuprindea pe Constantin Hârlav, Dorin Serghie, Florian Ardelean, Dan Antonoaie Zepa, Constantin Hiriza, Ioan Lumperdean, Breda Ferenc, Ilie Urlea, Dana Iliescu, Eugen Bunea, Geo Constantinescu, Florin Chima, Ion Hotico, Marius Lazăr, Mihai Pascaru, Toth L. Şandor, echipă împrospătată cu Radu Clichici, Emil Creţu, Edmond Hîrlav, Mircea Radu Mureşan, Viorel Cacoveanu, Cornel Diţă, mai apoi cu Ovidiu Coriolan Pecican, Anton Florin Boţa, Elena Maria Şorban, Demostene Şofron, Ioan Viorel Bădică, Mariana Popescu, Otilia Andron, Felix Marin Costescu, Radu Buda, Lucian Matiş, Călin Nemeş, Adrian Stăvariu…

Au urmat Voicu Râureanu, Sorin Goia, Victor Martin, Dorel Moţiu, Papp Dora, Simona Secherneş, Vasile Verdeş, Viorel Mureşan, Ovidiu Nuşfelean, Gabriel Cojocaru, Dana Glăjaru, Dorel Moţiu, Adrian Chircă, Monica Tripon…

Desigur, şi „epoca" noastră a avut luminile şi umbrele ei! Multe umbre, dar şi ce multe lumini, ce multe şi plăcute amintiri! Iar una dintre experienţele memorabile a fost, neîndoielnic, activitatea din subredacţia revistei centrale, „Viaţa Studenţească", revistă săptămânală care apărea în capitală, şi care la Cluj-Napoca îşi avea sediul „în sânul" redacţiei „Napoca Universitară". Din ea făceau parte, de obicei, doi sau trei dintre redactorii „napocişti". Bucurie şi satisfacţie pentru că „Viaţa Studenţescă" era o revistă cu o mai largă răspândire şi vizibilitate!

Mai mult, contactul cu oamenii din redacţia bucureşteană, multe nume grele din presa

Redactori „foiști": Anton Florin Boța (AFB), Emil A. Luca, Radu Clichici, Mihai Vînturache, Alexandru Lele

vremii, unele de referință și astăzi, reprezenta un privilegiu pentru studentul ziarist de provincie! Și asta cu atât mai mult cu cât, printre redactori ori printre colaboratorii „Vieții", am regăsit destui „clujeni", echinoxiști ori napociști, de prima linie: Ana Blandiana, Ion Cristoiu, Octavian Știreanu, Cornel Nistorescu, Ioan Buduca, ori grupul „Ars Amatoria" – Radu G. Țeposu, Ioan Groșan, George Țâra…

Firește, momentul de vârf al colaborării cu echipa „Viața Studențească" l-a reprezentat participarea, în echipa lărgită a revistei, la editarea cotidianului Jocurilor Mondiale Universitare de la București, „Universiada '81"! Ce echipă, ce valoare, ce experiență, ce bucurie!...

❖

…Cum bucurie ne aducea și fiecare număr „Napoca Universitară" ieșit de sub tipar! In calitate de „cap limpede", printre redactorii de la cotidienele clujene, printre zețarii și linotipiștii pe care-i zoream să grăbească șpalturile pentru corectură, ne simțeam și noi veritabili ziariști! Ne bucuram de momentul în care, la BT-ul (BT = bun de tipar) semnat de noi, se apăsa pe butonul rotativei!...

Dar, revista ca revista, așa cum spuneam, cu bune și cu mai puțin bune! Neîndoielnic, succesul mare al echipei „Napoca Universitară" l-au reprezentat, de departe, suplimentele, „Foile", cum ne plăcea să le spunem, care aveau un regim aparte. Astfel de suplimente se concepeau și apăreau fie la începutul anului universitar (Ghidul Bobocului), fie la evenimente speciale, de obicei la festivalurile studențești, locale ori naționale, care se desfășurau la Casa de Cultură a Studenților.

Ei bine, la astfel de ocazii, „cenzura", care, firește, funcționa încă din plin, era mai puțin vigilentă! „Foile" se lucrau de obicei seara, după consumarea unui eveniment, se tipăreau în cursul nopții, iar în ziua următoare erau așteptate, realmente, ca pâinea caldă!

Satisfacția noastră era cu atât mai mare cu cât reușeam, „din neatenție", să promovăm mai multe „șopârle"! „Șopârlele" erau, de obicei, unele desene, caricaturi ori parodii, care doar în astfel de ocazii puteau să treacă de cenzură!

Să spunem că dintre foiștii activi au făcut adesea parte și doi „napociști" care aveau să devină primii eroi ai Revoluției clujene, artistul plastic Lucian Matiș, căzut sub gloanțe în acel sângeros decembrie '89, și prietenul său și al nostru, Călin Nemeș, rănit grav, și decedat la rândul lui, la puțină vreme.

Avea să se stingă și revista! Din ultima echipă „Napoca Universitară" făceau parte Dan Pantea, Liviu Man, Dan Baciu, Simona Secherneș, Cristian Contraș, Lucian Fulea, Sabin Roșca, Ciprian Moga, Ioan Lumperdean, Cristian Ursu, Alin Fumurescu, Adrian Coman, Tudor Cristea, Tiberiu Nistor, Ilie Papuc, Horea Muntenuș, Simona Gealepu, Mihaela Moișan, Daniel Necșa, Kelemen Hunor, Kiss Botond…

…Cum se va stinge și revoluționarul proiect „NU", de după decembrie 1989, al câtorva dintre redactorii napociști…

Dar spiritul „Napoca Universitară" este încă viu, încă trăiește, și la Cluj-Napoca, la București ori în altă parte, iată, și la 50 de ani de la apariția primului număr al revistei!…

Emil A. LUCA:

Nicolae Maniu, unul dintre marii artiști plastici ai Europei, la 80 de ani

Între oamenii de seamă ai Clujului, Nicolae Maniu ocupă un loc aparte! Asemenea multora dintre personalitățile artei și culturii românești, Nicolae Maniu a căutat și a găsit recunoașterea și consacrarea în artă, departe de țară, în marile capitale europene. Abia după 1990 avea să fie cunoscut și recunoscut și în România, la reîntoarcerea acasă, la Cluj-Napoca...

S-a născut la Turda, în judetul Cluj, la 11 aprilie 1944, dar a crescut și s-a format la Cluj, fiind atras de mic de lumea artelor, de „artele frumoase". Așa se face că a urmat cursurile Liceului de Artă (absolvent 1963), apoi pe cele ale Institutului de Artă „Ion Andreescu", secția sculptură, din Cluj-Napoca (absolvent 1969).

Alternând o vreme între sculptură și pictură, Maniu este atras, încă de timpuriu, încetul cu încetul, de muzele picturii.

„Talantul" cu care a fost înzestrat îl inspiră în însușirea unei viziuni artistice originale, care-l va însoți mereu, și care-și va pune amprenta pe întreaga sa operă viitoare.

Participă, începând din 1971, la expoziții colective din țară, dar și de peste hotare, organizate de către Ministerul Culturii de la acea vreme, lucrările lui ajungând până la Moscova, Berlin, Sofia, Kosice – Cehoslovacia (unde este distins cu Diploma de onoare a juriului la Trienala internațională, 1976), Madrid, Linz – Austria, ori în America, la Philadelphia și Boston.

Începe să guste din cupa succesului, să-și ia zborul spre înălțimi, într-o altă lume, cu cerul senin, mai deschis spre proiectele sale îndrăznețe, proiecte mai greu de deslușit aici, în țară, în acei ani de „împliniri mărețe". Zbor care începe sub cerul Germaniei Libere, la Koln, în anul 1983. De-acum îi este deschisă calea europeană, fiind prezent în expoziții pesonale și de grup în Germania, Elveția, Austria, Olanda, Franța…

Din 1986 participă regulat la Saloanele tradiționale din Paris. Este prezent în galerii la Târguri Internaționale de Artă din Basel, Geneva, Roma, Barcelona, Bruxelles, Hamburg, New York, Miami…

Despre acei ani de afirmare a lui Maniu în arta occidentală, Ionel Jianu avea să consemneze, în „Les artistes roumains en occident" – ed. American Romanian Academy of Arts and Sciences – 1986: „Există în desenul său o forță, o siguranță, o măiestrie admirabile. Dar acestor calități tehnice li se adaugă o strălucire și o claritate a culorilor ocru, gri și bleu ce au uneori transparențe de acuarelă. Nevoii de perfecțiune a limbajului artistic îi corespunde

PROMETEU - ulei pe pânză - 100x90 - 1991 - colecție particulară

Nicolae Maniu

o viziune umanistă, bazată pe o vastă cultură, în care realul şi imaginarul se împletesc într-o unitate perfectă şi armonioasă. (...). Nicolae Maniu pune întrebări despre sensul existenţei noastre, ne invită să medităm, dar în tablourile sale de o sobră şi impresionantă măiestrie nu există o angoasă existenţială. Prin amploarea şi intensitatea viziunii sale picturale, prin precizia aproape magică a tehnicii sale, prin puritatea şi luminozitatea culorilor, Nicolae Maniu se afirmă ca una dintre personalităţile cele mai originale ale artei contemporane".

La rândul lor, Philippe Clerc şi Michel Palisse, completau, în „Cognac International Magazine", nr.3, 1990, portretul de artist al lui Maniu: „Să-l prezinţi pe Nicolae Maniu, înseamnă în primul rând să vorbeşti despre magia Istoriei care face din acest om originar din Carpaţi un latin cu o sensibilitate atât de mediteraneană, încât se identifică el însuşi, ca italian (sau mai precis, dac şi roman) şi francez în acelaşi timp, într-o manieră «din ce în ce mai iremediabilă», cum îi place să spună. (...). Astăzi, Nicolae Maniu expune în întreaga lume şi numeroase muzee internaţionale îşi dispută cu colecţiile particulare capodoperele acestui artist care se relevă unul dintre cei mai mari ai timpului său".

IMPOTRIVA CURENTULUI ulei pe pânză - 100x80 - 1991 - colecţie particulară

După 1990 îşi reia legăturile cu Ţara, cu prietenii de acasă, de la Cluj-Napoca.

In 1993 se stabileşte la Paris, în capitala europeană a artelor, oraşul care a revărsat lumină peste numele şi operele multora dintre românii neînţeleşi şi prea puţin desluşiţi în ţara „Micului Paris".

Aici, Nicolae Maniu cunoaşte adevărata glorie, fiind propulsat în cele mai exigente topuri europene de profil.

Este expus în permanenţă de „Opera Gallery" în Paris, Londra, Veneţia, Monte Carlo, Geneva, New York, Miami, Singapore, Hong Kong, Seul, Dubai, tablourile sale intrând în muzee şi în numeroase colecţii private de prestigiu din multe ţari ale lumii.

Este invitat de onoare la Saloanele de Artă Plastică Internaţională organizate de diferite Primării din Franţa, reprezentând România.

Primeşte numeroase premii şi distincţii, printre care: Premiul I şi Medalia de Aur decernat de Federaţia Naţională a Culturii Franceze, Marele Premiu la Bienala Europeană „Artă şi Comerţ" de sub înaltul patronaj al Ministerului Culturii din Franţa, Medalia de Aur „Merit si Devotament Francez", Ordinul „Meritul Cultural" cu grad de ofiţer, decernat de Preşedinţia României, distincţia „Senior al Cetăţii", acordată de Primăria Municipiului Cluj-Napoca, Titlul "Ambasador Onorific al Culturii Române în Germania" etc.

L-am cunoscut pe Nicolae Maniu prin intermediul altui mare artist clujean, Ovidiu Avram. „Fugit" la rândul lui din ţară, în 1988, Ovidiu avea să fie bine primit şi găzduit de prietenul lui în Germania, apoi, împreună, intrând, la Paris, în lumea bună a artiştilor plastici occidentali.

Ce carieră, ce multe împliniri, ce multe şi mari succese a adunat Nicolae Maniu!

Dar oricât de mare artist este Maniu, ajuns, iată, la 80 de ani de viaţă, pe-atât de mare este Omul Maniu, rămas acelaşi clujean simplu şi modest, gata să-ţi împărtăşească, la o cană de vin, secvenţe din impresionanta şi atât de minunata sa aventură europeană!

La Mulţi Ani, Maestre Nicolae Maniu!

Teodor ARDELEAN

Diarium Academicum Septentrionis[1]

- extras -

7 decembrie 1865. Din Sarasău Baziliu Jurca îi scrie în limba maghiară o scrisoare de 4 file lui **Victor Mihalyi de Apșa**, prezentându-i disensiunile dintre românii maramureșeni ieșite la iveală cu ocazia ultimelor alegeri parlamentare (Arhiva Victor Mihalyi de Apșa, Catalog, Academia R.S.R., Filiala Cluj, Biblioteca, Serviciul Colecții speciale, Cluj, 1972).

1866. În manuscrisul lucrării *Analecta historia comitatum Maramorus concernenti*, realizată de profesorul de drept privat maghiar Gustav Wenzel, devenit în acest an și Rector al Universității din Pesta, pot fi descoperite și documente maramureșene, unele publicate în rezumat în 1857, ceea ce demonstrează atât interesul pentru astfel de „argumente istorice", cât și o pasiune comună cu cea a studentului **Ioan Mihalyi de Apșa**, aflat în ultimul an de studiu universitar.

1866. În mai multe numere consecutive (11, 12, 13, 14, 16, 17) din „Familia" lui **Iosif Vulcan**, Georgiu Marchiș, protopop al Careiului și redactor al revistei „Armonia" din Viena, publică nuvela istorică *Orfanii*, în care acțiunea se petrece într-un sat sătmărean, în preajma evenimentelor anului revoluționar 1848. Născut la 16 aprilie 1836 în satul Tămaia (azi, comuna Fărcașa, Maramureș), face școala la Baia Mare, apoi Oradea și teologia la „Sfânta Barbara" Viena. Profesor la Beiuș, protopop la Carei. A mai colaborat cu revistele „Gazeta Transilvaniei", „Muza României", „Amicul școalei", „Amvonul", „Sionul românesc" ș.a. A trecut la cele veșnice în Carei la 28 aprilie 1884. La moartea sa, revista „Familia" îl elogia ca pe „unul dintre cei mai inteligenți preoți ai diecezei orădene". Bun poet, unele din creațiile sale (6) fiind confundate cu scrieri lirice ale lui **Mihai Eminescu**!

15 martie 1866. În „Familia" lui **Iosif Vulcan** apare o „producție literară" intitulată *Doina*, de Simion Botizan din Maramureș. În notița redacției care însoțește textul poeziei se arată: „Junele autor al acestei poesioare acum întâia oară pășește înaintea publicului, îl recomandăm atenției cititorilor noștri". (Apud Ioan Boroica – *Două destine literare retezate: Simion Botizan și memorialistul Artemiu Anderco*, în Acta Musei Maramorosiensis, V, 2006, p. 269).

1 aprilie 1866. La propunerea lui **C.A. Rosetti**, Locotenența Domnească, prin Decretul nr. 582, a aprobat formarea la București a unei Societăți Literare, cu „misiune specială" de a stabili ortografia, gramatica și dicționarul limbii române. Numărul membrilor Societății era fixat la 21, împărțiți în așa fel încât să cuprindă toate provinciile locuite de români, înăuntrul României sau în afara hotarelor, după cum urmează: 4 din Muntenia, 3 din Moldova, 3 din Transilvania, 3 din Basarabia, 2 din Banat, 2 din Bucovina, 2 din Maramureș și 2 reprezentanți ai aromânilor din sudul Dunării.

2 aprilie 1866. Scrisoare redactată de **V.A. Urechia**, **Al. Papiu Ilarian**, **Al. Treboniu Laurian** și semnată de circa 100 de persoane din toate provinciile locuite de români, trimisă de la București lui **Iosif Hodoș**, deputat român în Dieta de la Pesta, care, împreună cu Ilie Măcealaru, **Vincențiu Babeș** și alții, au protestat împotriva încorporării forțate a Transilvaniei la Ungaria: „Prea onorabilului nostru domn și apărător, toți românii adevărați sunt deplin convinși că Transilvania liberă și independentă e unica scăpare a naționalității române în Dacia superioară. Lupta dar ce susțineți în această cauză mare și sântă, e o luptă de onoare și de viață pentru întreaga națiune română" (**E. Hodoș**, *Din corespondența lui Simion Bărnuțiu și a contemporanilor săi*, Sibiu, 1944, p. 92-93).

17 aprilie 1866. În „Familia" din Pesta („Foaie enciclopedică și beletristică cu ilustrațiuni") nr. 10, articolul de fond este constituit din medalionul dedicat lui **Iosif Hodoșiu**. Superbe sintagme care merită antologate: „cu mintea înaltă conferescu la edificiulu de chiamare domesticiască a luminei eterne", „negrele tempestări ale trecutului ne-au ținutu în amorțire spirituală, răpindu-mi puterile materiale", „a da tributu de recunoșcinție la acei rari luceferi". Iar

1 Lucrarea, în curs de finalizare, urmărește relația dintre Maramureș, ca ținut românesc primordial în timp și spațiu și Academia Română, instituție ce conferă pecetea magnificenței în știință și cultură. În forma actuală diseminăm informațiile cu scopul de a provoca revizuiri și adăugiri posibile.

concepţia editorialistului este simplă şi sinceră că redacţia n-ar fi putut face mai mare plăcere cititorilor, decât să împărtăşească portretul acestui bărbat, a cărui purtare în Dieta din Pesta „a aflat plăcerea şi aprobarea tuturor românilor".

22 aprilie 1866. Printr-un alt decret, Locotenenţa Domnească desemnează membrii Societăţii Literare din afara hotarelor. Pentru Maramureş sunt nominalizaţi **Iosif Hodoş** şi **Alexandru Roman**.

22 aprilie/3 mai 1866. Prin Înaltul Decret nr. 698, Locotenenţa Domnească numea primii 14 membri ai Societăţii Literare Române: din Maramureş – **Iosif Hodoş** şi **Alexandru Roman**; din Transilvania – **Timotei Cipariu**, **Gavril Munteanu** şi **Gheorghe Bariţiu**; din Banat – **Andrei Mocioni** şi **Vincenţiu Babeş**; din Bucovina – **Alexandru Hurmuzaki** şi **Ambrosiu Dimitrovici**; din Basarabia – **Alexandru Hâsdeu** (Hasdeu), **Constantin Stamati** şi **Ioan Străjescu**; din Macedonia – **Ioan Caragiani** şi **Dimitrie Cozacovici**. Au urmat apoi alte decrete în 1866 şi apoi în 1867 şi / sau numire de membri pentru Bucovina, Moldova, Muntenia.

28 aprilie 1866. Alexandru Papiu Ilarian (care, în fapt, forma împreună cu vărul său **Iosif Hodoş** şi cu „bătrânul student" Bărnuţiu o „trinitate prietenească" extrem de solidă!) îi scrie lui I. Hodoş o epistolă clarificatoare în legătură cu faptul că a fost numit prin Decretul Locotenenţei Domneşti din 22 aprilie 1866 Membru fondator al Academiei Române reprezentând Maramureşul: „Cum ai putut tu numai crede că nu voi purta eu grijă ca tu să fii denumit?". De altfel şi în presă s-au făcut propuneri pentru membrii Societăţii, iar Iosif Hodoş era printre ei, amintindu-se că posedă şi un bogat material documentar pentru un dicţionar românesc (Vezi: „Concordia, VI, nr. 34, 28 aprilie 1866, p. 154).

3 mai 1866. **C.A. Rosetti** trimite scrisori celor desemnaţi să intre în Societatea Literară Română, comunicându-le numirea şi cerându-le acceptul. Li se promite şi decontarea cheltuielilor de drum.

6 iulie 1866. Din Pesta, **Alexandru Roman** îi trimite lui **George Bariţiu** o scrisoare în care îl informează că „decretele" s-au primit încă de la „începutul lui mai". E vorba de actele prin care Alexandru Roman, **Iosif Hodoş, Vicenţiu Babeş** şi **Andrei Mocioni** erau numiţi membri ai Societăţii Literare Române, viitoarea Societate Academică, viitoarea Academie Română. În epistola trimisă, Al. Roman detaliază şi alte aspecte legate de „aprobări", „cheltuielile de transport", persecuţiile Guvernului maghiar, neînţelegerile între vârfurile intelectuale româneşti ş.a.

17 iulie 1866. **Ioan Mihalyi de Apşa** îi scrie din Sarasău fratelui **Victor Mihalyi de Apşa**, anunţându-l că a terminat Facultatea de drept şi a obţinut diploma de avocat. Relaţii despre cunoştinţe şi rude. Îi solicită cărţi de drept canonic (Arhiva Victor Mihalyi de Apşa, Catalog, Academia R.S.R., Filiala Cluj, Biblioteca, Serviciul Colecţii speciale, Cluj, 1972).

22 iulie 1866. În urma izbucnirii epidemiei de holeră, la cererea Ministerului Cultelor şi Instrucţiunii Publice din Bucureşti, se amână convocarea Societăţii Literare Române, fără ca prima sesiune să poată avea loc.

1 august 1866. **Victor Mihalyi de Apşa** primeşte invitaţie la şedinţa de constituire a unei asociaţii a inteligenţiei din Maramureş.

16-17 august 1866. Cea de-a şasea Adunare generală ASTRA a avut loc la Alba Iulia, în urma propunerilor insistente ale lui Axente Sever, exprimate la Braşov (1862) şi Abrud (1865). Lucrările au fost conduse de mitropolitul **Andrei Şaguna**. Au susţinut disertaţii interesante: **Timotei Cipariu** (*Despre ortografie şi principiul etimologic*) şi **Iosif Hodoş** (*Despre istoria literaturii italiene*).

Septembrie-octombrie 1866. În revista „Familia", numerele 29-32, între 11/23 septembrie-2/14 octombrie este publicat discursul lui **Iosif Hodoş**, numit, din partea Maramureşului, ca membru în „Societatea Literară", viitoarea Academie Română, a cărui primă sesiune a fost amânată pentru anul 1867.

6 octombrie 1866. Din Roma, („Tusculanae"), **Victor Mihalyi de Apşa** îi trimite lui **August Treboniu Laurian** o scrisoare amicală în care îi relatează despre programul de învăţământ al Colegiului grecesc „Sf. Atanasiu", cursuri, profesori, studenţi, polemici pe teme dogmatice, înfiinţarea gărzii militare papale (Arhiva Victor Mihalyi de Apşa, Catalog, Academia R.S.R., Filiala Cluj, Biblioteca, Serviciul Colecţii speciale, Cluj, 1972).

24 noiembrie 1866. Din Lăpuşul Unguresc, Demetriu Varna îi scrie lui **Victor Mihalyi de Apşa**, solicitându-i sprijinul pentru obţinerea parohiei vacante de la Năpradea.

13 decembrie 1866. De la Roma, **Victor Mihalyi de Apșa** primește o scrisoare în limba italiană conținând aprecieri la adresa atașamentului său față de biserica greco-catolică și de Imperiul Austriac (Arhiva Victor Mihalyi de Apșa, Catalog, Academia R.S.R., Filiala Cluj, Biblioteca, Serviciul Colecții speciale, Cluj, 1972).

1867. S-a alcătuit Secția Istorică a Societății Academice Române, pentru a respecta prevederile din Statute și anume de a culege documente din domeniu, a face prospecțiuni arheologice și a premia operele istorice demne de a fi popularizate între români. La început au fost doar trei membri: **G. Bariţiu** (preşedinte), **Iosif Hodoş** (vicepreşedinte) şi **Nicolae Ionescu** (secretar), dar cu timpul numărul a crescut cu **Al. Papiu Ilarian**, **V.A. Urechia** și **Al. Odobescu**, iar în această Secție au fost prezentate cele mai multe comunicări.

1867. Victor Mihalyi de Apșa publică lucrarea *Desertatiune despre cearta bisericească pentru botez dintre Ștefan și Sfântul Ciprian din Cartagina* (Informație din mediul academic bisericesc unit de la Blaj).

9 martie 1867. Devenind Membru fondator al Societăţii Literare Române, din partea Maramureşului**, Iosif Hodoş** îşi continuă cu şi mai mult elan activitatea de luptător pentru drepturile românilor în Dieta de la Pesta (din partea cercului electoral Zarand). În şedinţa Camerei din această zi memorabilă Iosif Hodoş pledează împotriva proiectului guvernului referitor la presă, considerându-l un atentat la libertatea presei. „Numai cu ajutorul *presei libere* (s.n.) poate omul să-şi exprime sentimentele inimei şi ideile minţii sale. Fără presă liberă cultura e o cultură forţată, cugetul liber e o scânteie dumnezeiască născută moartă, cugetarea liberă e numai o tortură". (Teodor Păcățian, *Cartea de aur sau luptele politice naționale ale românilor de sub Coroana ungară*, vol. IV, 1906, p. 153-154).

7 ianuarie 1867. Din Budapesta, Simion Botezanu îi scrie lui **Victor Mihalyi de Apșa** despre condițiile grele în care și-a făcut studiile și îi solicită sprijin spre a le putea termina (Arhiva Victor Mihalyi de Apșa, Catalog, Academia R.S.R., Filiala Cluj, Biblioteca, Serviciul Colecții speciale, Cluj, 1972).

5 aprilie 1867. Intelectualii Teodor Sabo și Ștefan Bilțiu din Baia Mare adresează o amplă scrisoare lui **George Bariţiu** în care, îngrijorați în fața acțiunilor de maghiarizare și de restrângere a drepturilor politice ale românilor din nord-vestul Transilvaniei, cereau lui Bariţiu să intervină în România spre a primi un ajutor material pentru deschiderea unui gimnaziu românesc la Baia Mare. (Biblioteca Academiei, Fond corespondență, manuscris 1005, fila 272).

8 iulie 1867. A trecut dincolo, în zările veşniciei Simion Popp de Băseşti (1826-1867). Într-o postare din finalul anului 2023, dr. Viorel Câmpean de la Biblioteca Judeţeană Satu Mare menţionează: „La repausarea acestuia în 8 iulie 1867, în vârstă de doar 41 de ani, *Familia* lui **Iosif Vulcan** a relatat înmormântarea sa, specificând că a rostit un discurs Gavril Lazăr de Purcăreţi, precum şi Ioniţă Scipione Bădescu, în numele iubiţilor elevi".

31 iulie 1867. La Bucureşti se pregătesc festivitățile prilejuite de inaugurarea Societăţii Literare Române. Membrii ardeleni ai Societăţii au fost primiţi la Băneasa de o mulţime de români entuziaşti să vadă „pentru întâia oară în sânul său întreaga limbă românească". Discursul de bun venit a fost rostit de Ioan Fălcoianu, iar răspunsul „l-a dat mai întâi maramureşeanul **Iosif Hodoş**". Acesta şi-a exprimat bucuria de a fi acolo „unde cuvântul este liber". „E frumoasă libertatea voastră. Nu v-o invidiem însă, o dorim şi pentru noi. O dorim şi lucrăm şi o sperăm". Altfel spus, în concepţia intelectualului de peste munţi, noi românii avem „unitatea limbei… de la Tisa până la Marea Neagră", doar că trebuiau rezolvate „forma ei, unitatea gramaticii şi dicţionarului". A luat apoi cuvântul **Alexandru Roman**, care a mulţumit, atât personal, cât şi în numele lui **Timotei Cipariu**. La Banchetul din seara aceleiaşi zile au vorbit din nou Iosif Hodoş şi Alexandru Roman, acesta din urmă încheind apoteotic: „Fie ca din unitatea limbii literare, pre calea cea pacinică a ştiinţelor să rezulte unitatea noastră naţională".

27 august 1867. Pe Diploma emisă la această dată de Asociaţiunea Transilvană pentru Literatura Română şi Cultura Poporului Român şi semnată de Iacob Bologa se menţionează că **Ioan Mihalyi de Apşa** a devenit membru al ASTREI.

1 august 1867. Au loc la Bucureşti festivitățile de inaugurare a Societăţii Literare Române aşa cum fuseseră schiţate de **V.A. Urechia** şi se hotărăşte ca nume de botez „Societatea Academică Română". Manifestarea la care a participat o mare mulţime de entuziaşti, a beneficiat şi de

prezența unor miniștri, deși era momentul unei crize ministeriale, cabinetul Crețulescu fiind înlocuit cu un mare cabinet prezidat de Ștefan Golescu. Au cuvântat: Ș. Golescu, V.A. Urechia și **T. Cipariu**, care a accentuat că misiunea Societății este „înaltă" și scopul „sacru". „Am început a ne libera patria, am început a ne libera limba. Am început, domnilor, abia am început, dar nu am terminat; rămâne să continuăm și să terminăm…". Vedeta de decor a sălii a fost Harta tuturor provinciilor locuite de români, cu portretele lui Mihai Viteazul și Ștefan cel Mare.

6 august 1867. Cronicile vremii consemnează desfășurarea Primei ședințe a Societății Academice Române, în prezența ministrului Dimitrie Brătianu. În volumul *Istoria Academiei Române (1866-2006)*, Editura Academiei Române, 2006, acad. **Dan Berindei**, apreciază: „Ardelenii, reprezentând în general curentul etimologic, au participat masiv. **Iosif Hodoș**, **Roman**, **Cipariu**, **Munteanu**, **Bariţiu** sunt totdeauna prezenţi la lucrările sesiunii (cu excepția lui Roman, un timp bolnav)…" (p. 72). Și apoi, la pagina 73, după ce subliniază rolul „dominant" al lui Cipariu, acad. Dan Berindei menționează: „Dintre ceilalți ardeleni, se remarca Bariţiu și figura de tribun a lui Iosif Hodoș".

12 august 1867. Din activitatea Societății Academice Române remarcăm atitudinea lui **Iosif Hodoș,** care a propus să se trimită o adresă de felicitare Adunării generale a ASTREI ce se ținea la Cluj (a șaptea de la întemeierea Asociațiunii la Sibiu). De altfel, așa cum se poate observa și din presa vremii („Românul", „Albina", „Concordia", „Gazeta Transilvaniei"…) opinia publică avea mari așteptări de la Societatea Academică în chestiunea unității românilor.

24 august 1867. La Societatea Academică Română au fost votate „Statutele", care au fost înaintate ministrului Cultelor și Instrucțiunii Publice. A fost lucrarea principală a primei sesiuni, alături de inițiativa episcopului **Dionisie Romano** de a întemeia o Bibliotecă a Academiei. A primit aprobare și sigiliul Societății, în care a fost reprezentată zeița Minerva.

11 septembrie 1867. Societatea Academică Română (cu 22 de membri din care 15 activau în Secțiunea filologică-literară), desemnează comisia pentru stabilirea ortografiei române, cu litere latine, formată din **Timotei Cipariu**, **August Treboniu Laurian**, **George Bariţiu**, **Iosif Hodoș** și **Alexandru Roman**.

13 septembrie 1867. La București s-a ținut un banchet comemorativ spre a cinsti Bătălia din Dealul Spirii din 1848. Au participat și câțiva dintre membrii Societății Academice Române, remarcându-se prin cuvântările lor **Iosif Hodoș** și **Alexandru Roman**, care au vorbit explicit și limpede despre „unitatea limbii" ce va putea aduce și „unitatea fizică", dar și cu referire la „dorul" ce mistuie pe cei din Transilvania, privind peste Carpați.

18 septembrie 1867. Membrilor ardeleni ai Societății Academice Române străini de oraș, în drumul lor spre casă (**T. Cipariu**, **I. Hodoș**, **Al. Roman**) li s-a oferit un banchet la Brașov. Oraș în care „Gazeta Transilvaniei" remarcase, atât caracterul uneori superficial al ședințelor de la București, fără rezultate semnificative, cât și valoarea în sine a aglutinării unor forțe intelectuale pentru un scop nobil. În definitiv ceea ce s-a petrecut la București constituie prima manifestare publică a deplinei unități naționale culturale a românilor.

3 octombrie 1867. Din Oradea Mare, **Victor Mihalyi de Apșa** îi trimite o scrisoare în limba italiană lui **August Treboniu Laurian** în care îi relatează despre tânărul teolog Ion Popa din Băița și despre testamentul mitropolitului Șuluțiu.

23 octombrie 1867. Se aprobă „Statutele Societății de lectură a românilor maramureșeni", înființată pentru „câștigarea și lățirea diferitelor cunoștințe de literatură națională, arte și economie". Societatea își propune să deschidă la Sighet o sală de lectură cu jurnale, să înființeze o bibliotecă în care să predomine cărțile în limba română, să țină adunări generale în care să se producă disertațiuni literare și economice. Printre militanți: Mihail Pavel, Iosif Man, Ioan Bușiția, **Ioan Mihalyi de Apșa**, Vasile Mihalca, Simion Botizan ș.a.

26 noiembrie 1867. O nouă scrisoare de la **Victor Mihalyi de Apșa** din Oradea Mare către **August Treboniu Laurian**. Îi comunică instrucțiunile episcopului Ioan Vancea de Buteasa privind celebrarea liturghiilor pentru studentul român Ludovic Leményi, mort la Roma în primul an de studii și îl informează că a fost numit vice notar consistorial și vice secretar la Tribunalul matrimonial.

22 decembrie 1867. Se constituie, la Sighet, Societatea de Lectură a Românilor, numită mai târziu „Dragoșiana".

31 decembrie 1867. Alexandru Roman îi scrie din nou, din Pesta, lui **George Bariţiu** despre „Federaţiunea", „Concordia", „Albina", „clica **Babeş**-Mocioni", intrigi şi maşinaţiuni, întâlnirea cu **Ion C. Brătianu** (ministru de finanţe), „fratele **Hodoş**", Andrássy, necesitatea unui jurnal nou, sprijinirea morală etc.

3 ianuarie 1868. Apare, la Pesta, primul număr din „Federaţiunea", ziar politic, literar, comercial şi economic, sub redacţia lui **Alexandru Roman**. Intenţia, despre care Roman îi vorbeşte lui **Ioan Micu Moldovan**, a cărui colaborare o solicită, este de a da „jurnalisticei române din Austria un zbor mai mare, voi să deştept gustul la cetire al românilor şi voi să avem un jurnal cu limba curat românească, ferită de maghiarisme şi germanisme, nu numai în înţelesul gramatical, ci şi politic".

22 ianuarie 1868. Se emite Decizia consistorială prin care **Victor Mihalyi de Apşa** este numit asesor la scaunul consistorial al Episcopiei greco-catolice de Gherla.

18 aprilie 1868. Profesorii Ioan Buşiţia şi Ioan Pop de la Preparandia din Sighet se adresează intelectualilor maramureşeni ca să sprijine pe **Alexandru Roman**, redactorul şef al ziarului „Federaţiunea" (Budapesta), care era „judecat la arest de un an".

23 aprilie 1868. Din Pesta, **Alexandru Roman** îi expediază lui **George Bariţiu** o scrisoare prin care îl „încunoştinţează" că a primit „acţiunea" în procesul de presă al „Federaţiunei". Totodată, aşa cum se obişnuia între mai marii „cauzei", îl informează pe Magistrul său cu unele aspecte ce îi vizează pe companionii acestei cauze. **Vincenţiu Babeş** şi „Albina" („unde te poftește ca să-i fii colaboratoriu, căci nu are nici un bărbat de renume"), Raţiu, „care osteneşte ca să înduplece pre deputaţii ardeleni a face odată ceva în cestiunea unirii, dar cântă „surzilor", Şaguna (cu „afaceri bisericeşti") ş.a.

16 iunie 1868. O dată istorică pentru români şi mai ales pentru Maramureş. Este ziua în care se intersectează destinele celor doi Membri fondatori ai Societăţii Academice Române din partea Maramureşului: **Alexandru Roman** şi **Iosif Hodoş**. În şedinţa Dietei de la Pesta Iosif Hodoş deputat de Zarand, se opune încriminării deputatului **Alexandru Roman,** pentru cele trei articole în ziarul „Federaţiunea" (nr. 25, 28 şi 30). Prezentând articol după articol, el demontează încriminarea cu argumente temeinice. (Teodor Păcăţian, op. cit. p. 371).

9 iulie 1868. „Stimatisime d-le şi bade!" îşi începe adresarea **Alexandru Roman**, din Pesta, către **George Bariţiu**. Multe amănunte despre „Federaţiunea" („dracul cel negru de care nici somnul lor nu e cu odihnă", „mare spin în ochii lor", „a dracului de urâtă"), Andrássy, procesul de presă, Déak, Şaguna (care „au fost calvin până la al 18 an al vieţei sale, când merse la Carloveţ a se face călugăr şi sârb"), Vancea de Buteasa etc. Iar rugămintea „să mă încunoştinţezi despre toate câte trebe să le ştiu", este firească, deoarece „Este mod a influinţa şi prin jurnalistică, pre căi laterale, printre şine". Şi-i mai scrie Al. Roman şi de pericolul de a fi condamnat „pre timp mai îndelungat, apoi să mă scoată din profesiune" (n.n. – adică de la catedra de limba română de la Universitatea din Pesta pentru a cărei existenţă Alexandru Roman s-a luptat constant).

13-14 august 1868. În cadrul Adunării Generale ASTRA de la Gherla, Mihail Pavel, vicarul Maramureşului, a cerut completarea statutelor cu un paragraf în care să se stipuleze extinderea activităţii Asociaţiunii asupra comitatelor Maramureş, Satu Mare şi Ugocea. Au fost aleşi ca membri onorari **B.P. Hasdeu** şi **V.A. Urechia**.

15 septembrie 1868. În şedinţa Societăţii Academice Române, **Iosif Hodoş** ţine un discurs interesant în care abordează o temă de factură literară: „Despre literatură şi belle-arte", cu argumente pertinente, demne de a fi recitite şi în zilele noastre, limbă elevată, viziune sintetică, nuanţe încărcate de spirit diacronic. Abordează şi chestiunea unui „teatru în limba română".

21 septembrie 1868. Cu ocazia serbărilor Societăţii de arme, la Bucureşti, în prezenţa unui public numeros, **Iosif Hodoş**, recent numit ca membru fondator din partea Maramureşului în Societatea Literară Română, luă cuvântul şi rosti un discurs emoţionant şi simbolic. În „Federaţiunea", în care este apoi publicat, citim: „Când limba se cultivă, ea tinde la unitate, precum una este poporul ce o vorbeşte, când cultivăm arta de a da la ţintă, tindem a da la una singură; când ne îmbrăcăm ţara cu strade ferate, tindem la unitatea comunicaţiunei, şi aşa mai departe. Ştiţi însă cum exprimă poporul asemenea tendinţe de unitate? El o zice foarte natural, foarte pur şi simplu: «noi românii tot una suntem». Şi când o zice poporul aceasta, atunci ori aşi putea crede, numai una nu o voi crede nicio-

dată: nu cred că va piere vreodată dintre români conştiinţa unităţii naţionale".

18 octombrie 1868. La întâlnirea membrilor Societăţii „Petru Maior" a studenţilor de la Universitatea din Pesta, **Alexandru Roman** le vorbeşte despre nevoia „întăririi caracterelor" şi trebuinţa de a urma „calea culturii". De menţionat că în această perioadă în Dietă aveau loc dezbaterile faimoaselor proiecte de lege pentru naţionalităţi, iar Al. Roman era membru al acestei Camere. Printre participanţi a fost şi **Ioan Slavici**.

21 octombrie 1868. Este numit mitropolit la Blaj episcopul de Gherla Ioan Vancea, născut la 18 mai 1820 în satul Văşad din Bihor, supranumit nobiliar „de Buteasa", deoarece familia sa se trăgea din acest sat al Ţării Chioarului. Originile istorice sunt însă în Onceşti (Vânceşti), Maramureş. În anul următor, însoţit de secretarul mitropolitan dr. **Victor Mihalyi de Apşa**, pleacă la Roma, unde, printre alte activităţi, săvârşeşte prima liturghie greco-catolică în limba română, în Catedrala Sf. Petru. În cadrul Conciliului Ecumenic Vatican I, Ioan Vancea de Buteasa a apărat autonomia, ritul şi limba liturgică română.

1 Decembrie 1868. În fruntea „Asociaţiei pentru cultura poporului român din Maramureş" este ales ca secretar **Ioan Mihalyi de Apşa**, cel ce de fapt semnase anterior în calitate de notar, actul ei constitutiv.

2 decembrie 1868. În procesul verbal al şedinţei comitetului „Asociaţiunii", redactat şi scris de dr. **Ioan Mihalyi de Apşa**, se menţiona: „Comitetul Asociaţiunii, fiind convins că societatea de lectură, de se va organiza în înţelesul statutelor sale, va putea aduce rezultate frumoase şi folositoare în privinţa lăţirei literaturii şi culturii române naţionale".

15/27 decembrie 1868. Autograf de la **Titu Maiorescu** (1840-1917), critic literar, estetician şi om politic, pe pagina de gardă a volumului lui M.J.G.D. Armengaud *Les galeries publiques de l'Europe*, Imprimerie générale de Ch. Lahure, Paris, 1866: „O piatră pentru clădirea etajului al cincilea. / Iassi, 15/27 Dec. 1868 / T. M.". Pe aceeaşi pagină este textul nesemnat: „O cărămidă de acum un veac / venită din mâna lui Titu Maiorescu / ca să se ridice cu noroc aşezarea / pe Teleajăn şi cea din capul / şi inima Ţării. Clăditorului din / partea ostenitorilor dela Otopeni / 1969 Luna Darurilor". Lucrarea se găseşte la Secţia Multiculturală a Bibliotecii Judeţene „Petre Dulfu".

1869. După apariţia în 1866 a volumului *Poezii populare ale românilor* (425 p.) de **Vasile Alecsandri**, istoria folcloristicii româneşti înregistrează noi dimensiuni, atât în culegerea materialelor, cât şi în publicarea acestora. Astfel, în vara anului 1869 Societatea Literară „Orientul" stabileşte un plan de culegere a folclorului în toate teritoriile româneşti. Ioniţă Scipione Bădescu (n. 15 mai 1847 în Răstolţul Mare, Sălaj), care făcea parte din Comisia pentru Ardeal, desfăşoară prima acţiune de culegere a folclorului maramureşean. De menţionat că I.S. Bădescu a fost redactor la „Trompeta Carpaţilor" şi la „Timpul" împreună cu **Mihai Eminescu**, **Ion Luca Caragiale** şi **Ioan Slavici**. Ulterior a publicat o parte din materialul colectat în „Convorbiri literare", făcând o selecţie exigentă.

1869. În *Precuvântare* la lucrarea sa despre Actele sinodale ale Bisericii Greco-Catolice Române, cărturarul şi profesorul de la Seminarul din Blaj **Ioan Micu Moldovan** scria: „Doamne, mare lipsă am avea de *cunoaşterea* vieţii şi a fazelor prin care a trecut biserica noastră! Crescuţi mare parte în şcoli străine şi alăptaţi cu principii mai vârtos de ale străinilor, cunoaştem istoria, dreptul şi aşezămintele altora, iar despre ale bisericii noastre sau nu avem nici idee, sau de avem oarecari cunoştinţe, acelea de regulă sunt prea defectuoase, acestea fiind cauzele neputinţei noastre, atunci când încercăm să îndreptăm răul şi greşeala". Receptiv la aceste observaţii canonic metodologice vicarul Tit Bud din Maramureş va pune în operă mai multe lucrări: *Disertaţiune despre episcopii şi vicarii români din Maramureş* (Gherla, 1891), Însemnări şi date despre înfiinţarea parohiei greco-catolice române din *Sigetul Maramureşului* (Gherla, 1905), *Date istorice despre protopopiatele, parohiile şi mânăstirile române din Maramureş din timpurile vechi până în anul 1911* (Gherla, 1911) ş.a.

1869. În revista „Familia" condusă de **Iosif Vulcan** este publicat articolul studentului Simion Botizanu *Seara de Sfânt Vasiu în Maramureş*, citit anterior într-o reuniune a Societăţii „Petru Maior" din Budapesta. Este considerat primul material consacrat folclorului maramureşean. Autorul (16 iulie 1844-5 ianuarie 1873) mai publicase poezii în „Concordia", „Federaţiunea" şi „Familia".

Nicolae SABĂU

Repertoriu al bisericilor românești de zid din județele Maramureș și Satu Mare. Secolele XVII-XIX

doctorand: Pr. Cibian Marius CĂTANĂ

Atașamentul, respectul și prietenia pe care o port față de realizatorii, „ctitorii", revistei „Orașul", periodic de istorie urbană aflat sub egida Fundației Culturale „Carpatica" Cluj-Napoca, a Uniunii Scriitorilor din România și a Uniunii Universităților Clujene, întemeiat în anul 1996, sub Președenția Arh. Ionel Vitoc și contribuția redacțională a iluștrilor oameni de cultură clujeni sau a unor personalități din România, m-a responsabilizat și provocat la o nouă propunere pentru ***Cuprinsul*** publicației, în care să fie integrată o secvență inedită, având genericul: ***Din raftul bibliotecii cu teze de doctorat***. Aici vor fi publicate referate ale unor lucrări de doctorat de mare valoare științifică, teze de doctorat scrise sub conducerea științifică a universitarilor clujeni, sibieni și orădeni lucari care din varii motive nu au văzut lumina tiparului. Debutul îl reprezintă **Referatul** de evaluare a tezei de doctorat: ***Repertoriu al bisericilor românești de zid din județele Maramureș și Satu Mare. Secolele XVII-XIX,*** Doctorand: Pr. CĂTANĂ Cibian Marius, Conducător științific: Prof.univ.dr. Nicolae SABĂU. Universitatea „Babeș-Bolyai". Facultatea de Istorie și Filosofie, Cluj-Napoca, 18.02.2014.

Un scurt preambul la referatul de mai sus face trimitere, plăcută constatare, la o programată alegere tematică a disertațiilor întocmite sub frumoasa cupolă a istoriei artelor din cadrul Facultății de Istorie și Filosofie a Universității noastre, cercetări vizând o generoasă extensie temporală, cuprinsă între medieval și modern dar și o expresă cuprindere a principalelor genuri aristice, a muzeografiei, a investigațiilor interdisciplinare în care istoria artei s-a regăsit/completat prin înfrățirea cu geografia artistică, geografia umană, peisajul geografic, peisajul cultural și peisajul urban, urbanism, cercetarea peisajelor urbane prin vedute dar și reabilitarea și restaurarea monumentelor istorice.

Arhitectura, această *carte a popoarelor* a reprezentat unul dintre genurile preferate de doctoranzi noștri, care au elaborat disertații consacrate unor teme precum: *Arhitectura barocă din Gherla* (V. Pop, 1997), *Biserici Baroce din Banat* (A. Buzilă, teză doc., mss., I, II, 1998), *Biserici medievale românești din sud-vestul Transilvaniei* (Gh. Petrov, 2002), *Edificii militare și ecleziastice din jud. Satu Mare* (Kis Imola, 2003), *Fortificația bastionară de tip Vauban de la Alba Iulia în prima jumătate a sec. al XVIII-lea* (T. Goronea), *Barocul cultural-artistic din Oradea* (A. Chifor, 2005), *Arhitectura populară a bisericilor de lemn din Transilvania în context european* (Arh. R. Zamfir, 2007), *Vechi reprezentări grafice ale Orașelor din România* (Anda-Lucia Spânu, 207), *Cetatea din Gherla. Răspândirea fortificației în sistem bastionar italian în Transilvania* (Kovács Klára, 2009), *Programe de arhitectură în Clujul anilor 1867-1918* (Arh. Gh. Vais, 2009), *Arhitectura reli-*

Coaș, Biserica Ortodoxă, 1730

gioasă a românilor din Transilvania în perioada interbelică (R.D. Bănească-Jula, 2010), *Grădini istorice în Transilvania* (Arh. A. Milea, 2011), *Patronajul artistic al contelui Teleki Sámuel* (Orbán J., 2012), *Conservarea monumentelor în Transilvania* (I.V. Rus, 2012), *Limbajul emblematic în arta transilvăneană din secolele XVII-XVIII* (Kovács Zsolt, 2012), *Monumente renascentiste, baroce și neoclasice din patrimoniul Muzeului Național de Istorie a Transilvaniei* (Mihály Melinda, 2013) și *Arhitectura ecleziastică în Episcopia Greco-Catolică de Oradea /1848-1860/* (G. Rus, 2013).

Sumara rememorare a istoriei acestor contribuții datorate tinerilor istorici de artă ne induce o doză de optimism în pofida „fibrilațiilor" neașteptate la care a fost supusă, în ultima perioadă, specializarea noastră, sperând că, tenacitatea, buna pregătire și pasiunea noilor generații, cu sprijinul profesorilor-seniori care înțeleg și prețuiesc încă istorica disciplină, astfel că aparentul impas despre care, la modul general, au vorbit și au scris chiar unii istorici de artă europeni consacrați, va fi depășit (Hans Belding, *Das Ende der Kunstgeschichte?,* München, 1983).

Subiectul disertației de azi se adaugă benefic și integrator programului expus mai sus: Voluminosul ***Repertoriu al bisericilor românești de zid din Județele Maramureș și Satu Mare (Secolele XVII-XIX),*** reprezintă, în acest sens, o dovadă de netăgăduit.

Am parcurs o lucrare amplă, nu doar prin numărul paginilor și al ilustrațiilor cuprinse (266 pp.), prin aparatul critic infrapaginal (835 note), ci și la nivelul bibliografiei și al surselor documentare inedite (137 izvoare arhivale episcopale, protopopiale, parohiale, *Cărțile de aur* ale bisericilor gr.cat., Documentații de restaurare, Istoric și scurt istoric al bisericilor parohiale, Monografii și Jurnale) și edite, constând din izvoare [(*Șematisme*), volume tipărite(207 titluri), Documente, Periodice, articole și studii (59 titluri), a *Anexei 1* cu imagini ale elementelor arhitecturale și decorative, (47 ilustrații color), *Anexa 2* Inscripții (27 epigrafe), *Anexa 3* ilustrând localitățile și monumentele județlor Maramureș (67 Pl. color) și Satu Mare (71 Pl. color) prezente în ridicările topografice iozefine din perioada 1764-84 (67 hărți color) la care se adaugă cele 66 de relevee]. Bogata ico-

Cetățele, Biserica Ortodoxă, 1790

Baia Sprie, Biserica Ortodoxă, 1793

Seini, Biserica Ortodoxă, 1882

Giulești, Biserica Greco-Catolică, 1888

nografie a tezei e întregită de releveele (planuri, secțiuni longitudinale și transversale, axonometrii), tipuri și detalii de clopotnițe și coifuri de turn, sisteme/tipuri de boltire, tipuri de goluri ale ferestrelor datorate doctorandului, relevee, fațade, frontoane, pridvoare și portice, portaluri și ancadramente de ferestre, detalii decorative (49 il.), tabele și grafice (5), două hărți, prima cu marcarea administrativ-teritorială a comitatelor (sec. al XIX-lea) peste care sunt suprapuse actualele județe Maramureș și Satu Mare și a doua despre *Repartiția teritorială a bisericilor românești de zid (sec. XVII-XIX) în Județele Maramureș și Satu Mare.* De o valoare și o importanță deosebită sunt și ilustrațiile celor 146 de biserici repertoriate din județele Maramureș (295 ilustrații) și Satu Mare (323 ilustrații).

Lectura acestei teze ne-a procurat o mare satisfacție și o bucurie pe măsură, aceea a reluării, chiar și dacă virtual, a acelor călătorii, cunoașteri/descoperiri a ineditului în fața acestor monumente istorice, cercetări de/pe teren care ne-au marcat/transformat și pe noi în cei aproape cincizeci de ani de înfrățire cu ele (parcurgându-se între anii 1971-1983, localitățile rurale și orășenești din 10 județe transilvane, apoi începând cu anul 1991, până în anul 1999, cercetarea monumentelor religioase și laice din 120 de localități săsești). O asemenea experiență a trăit-o în răstimpul celor patru ani de muncă și doctorandul nostru, Pr. Cătană, în compania celor 132 de biserici cercetate. Preambulul, motivarea cercetării ne edifică asupra scopului urmărit, *„localizarea și cunoașterea geografică a patrimoniului cultural-ecleziastic, a bisericilor de zid din nord-vestul României prea puțin cercetate până în prezent dar și a complexelor problematici confesionale și istorice ale acestei zone”*. Așadar, scopul era acela al unei restituiri și introduceri în circuitul științific a noutăților conexate patrimoniului Episcopiei ortodoxe a Maramureșului printr-o cercetare exhaustivă a acestei probleme, funcție de o metodă cu un evident conținut analitic consonant mijloacelor specifice istoriei artelor în care primează studiul arhitectural comparativ. Bogatele informații adunate pe teren au fost completate prin folosirea documentelor fundamentale, inventare, devize de lucrări, contracte, relevee, corespondență, monografii-manuscris conservate în arhivele parohiale, a fondurilor arhivistice ale Episcopiei Ortodoxe a Maramureșului și Sătmarului, Mitropoliei Clujului, Maramureșului și Sălajului, ale Protopopiatelor din Eparhie, a DJAN-Maramureș, a Muzeului Județean de Istorie și Arheologie Maramureș.

Boiu Mare, Biserica Ortodoxă, 1830?/1848?

De mare utilitate a fost stăpânirea de doctorand a tehnicii telemetriei, cu ajutorul căreia a reușit să execute desene/măsurători în vederea întocmirii de relevee la monumentele ce nu aveau asemenea planuri.

În scopul individualizării zonei în care sunt cuprinse monumentele, *primul capitol* este dedicat cadrului natural, acestei importante zone geografice (10.560 km^2), cu factori naturali și de conținut antropic favorizant viețuirii, dezvoltării activităților umane, mediu căutat, preferat, de multe etnii, creatoare a unui relevant multiculturalism evidențiat prin habitate specifice și spații mentale etnografice definitorii.

Istoria organizării și a evoluției teritorial administrative (*Capitolul II* cu șase subcapitole), clarificarea suprapunerii peste spațiul geografic al actualelor județe Maramureș și Satu Mare, a unităților administrativ-teritoriale din secolele XVII-XIX (v. harta), precum comitatele (Maramureș, Sătmar, Solnocul Interior, Sălaj și Ugocea) dar și zonele cu tradiți etnografice distincte, numitele „Țări” (Chioarului, Lăpușului,

Maramureșului, Codrului), reprezintă obligatoriul „atrium" al construcției teoretice urmărite. E precum o întoarcere în timpul istoric și spațiul geografic-administrativ de odinioară, în care s-a desfășurat viața bisericească, animată de preoții și călugării din Maramureșul voievodal, Chioar, Lăpuș și Sătmar, bazată pe toponimiile unor locuri cu vechi origini creștine, pe mărturii documentare (nume de preoți din secolele XIII-XV) și pe urmele materiale ale unor biserici și mănăstiri, dovezi ale existenței unei arhaice organizări bisericești românești

Viața religioasă a românilor din Maramureșul voievodal, Chioar, Lăpuș și Sătmar (*Capitolul III*) este prezentată în cele patru subcapitole (*Primele forme de organizare bisericească, Mănăstirea Peri, Episcopia de Muncaci, Episcopia de Gherla*) pe baza izvoarelor și a primelor mărturii documentare, istorice și juridice; a diplomelor nobiliare ce consemnează nu doar onomasticii purtătorilor ci și toponime și nume ale preoților dintre secolele XIII-XV, locații/locuri ale unor biserici și mănăstiri medievale românești. În acest context, de justificată atenție s-a bucurat excepționalul eveniment al emiterii acelei *Gramata* de patriarhul Antonie IV al Constantinopolului (1389-90, 1391-97) prin care mănăstirea Peri devine *stavropighie* a Patriarhiei Ecumenice, emancipându-se de sub jurisdicția episcopului eparhiot, secțiune la care doctorandul a adăugat și o scurtă istorie a Episcopiei și a ierahilor ortodocși maramureșeni.

Secolele XVII-XIX, răstimpul consacrat cercetării, a fost amplu dezbătut de Pr. Cătană, consemnându-se evenimentele importante ce au marcat puternic viața religioasă a acestei zone: anume, desființarea Episcopiei Ortodoxe a Maramureșului, întemeiată în anul 1391, trecerea unei însemnate părți a românilor și a preoților maramureșeni sub jurisdicția Episcopiei Rutene Unite de Munkacevo (Unirea de la Ujgorod, 1647), modificările administrativ-teritoriale din 1732/33, cu realipirea Maramureșului Ungariei, extinderea autorității episcopilor ruteni asupra zonei, apoi, la mijlocul secolului al XIX-lea, însemnatele schimbări de ordin organizatoric de care beneficiază biserica unită din Transilvania în urma unor lungi și îndârjite acțiuni și proteste la Viena, concretizate într-o apreciabilă lărgire a sferei sale jurisdicționale odată cu înființarea a două noi episcopii (*Ad Apostolicum Sedem* din 26.10.1853) la Lugoj și Gherla, ce se vor adăuga celor existente în Făgăraș și Oradea.

Capitolul IV se vrea o prolegomena la tematica propriu-zisă analizând monumente de zid anterioare bisericilor cercetate în lucrare. Cunoașterea nemijlocită a siturilor și a locașurilor din *Giulești, Sarasău, Cuhea-Bogdan Vodă* și *Peri* (Hrushovo-Ucraina) coroborată cu mărturiile istorice directe și indirecte, cu detalii arhitectonice și tipiconale specifice ortodoxiei medievale corect individualizate (ex. arhaicele tâmple de zid cu două uși, sec. XIV, Giulești), a fost întregită de studiul planimetriei, a zidurilor și a paramentelor edificiilor. La unele obiective parcurgerea literaturii de specialitate asociată cu observația pe teren a condus spre o abordare critică, științifică a vechilor lecturi (v. R. Popa și Al. Baboș – Sarasău), apoi, pe un alt palier identificarea unor completări/adăugiri la monument datorate șantierelor de construcții ulterioare, dintre care unele au modificat, ba chiar agresat aspectul originar, arhaic, al obiectivului afectat în însăși substanța sa, ne referim aici la „campania" de transformare a vechilor biserici de zid, de plan sală, în locașuri triconc adăugate cu precădere în ultimele decenii (*Bucium, Satu Lung, Fernesiu* etc), acțiuni „zeloase" ce ar fi trebuit sancționate măcar prin cunoscuta și folsitoarea „epitimia", desigur au fost studiate și excepțiile, biserici ridicate dintr-un început după un asemenea plan (*Bixad, Șișești, Carei* etc.). Concluzia, un adevăr de necontestat subliniind faptul că în arealul cercetat, în paralel cu arhitectura religioasă rurală, preponderent vernaculară (din lemn), în reședințele voievodale și în orașele-cetăți (*Sighet, Hust, Apșa, Bedeu, Biserica Albă* etc.,) au fost construite locașuri de zid, monumente datate anterior celor mai vechi biserici de lemn existente astăzi.

Clasificarea tipologică a elementelor/componentelor arhitecturale cu cele șase subcapitole formează obiectul de cercetare al *Capitolului V.* Și în acest caz metodologia subsumează informațiile oferite de documentelor arhivistice, de sursele monografice manuscrise dar mai cu seamă de cercetările și observațiile la monument. Constatările facilitate, sprijinite, de specializarea D-ei Sale, aceea teologică, au fost cu succes completate de observațiile tehnice, raționaliste, inginerești am spune, asupra variantelor planimetrice, a raportului dintre naos și altar, a dimensiunilor și proporțiilor planimetrice, a modalității de iluminare naturală, a sistemelor de boltire de o mare

Sisești, Biserica Greco-Catolică, 1892

varietate, a compartimentării interioare, a rezolvării problemelor de rezistență a elementelor portante ce preiau greutatea și împingerile bolților (stâlpi, arce dublou, pilaștrii adosați, coloane angajate, tribuna/cafasul), al amplasării turnurilor clopotniță dar și a materialelor de construcție și a tehnicilor constructive folosite. Cu aceeași atenție e analizat decorul interior și cel exterior al fațadelor, al portalurilor și al ancadramentelor ferestrelor, epigrafele/inscripțiile, elementele cu valoare artistică.

Pr. Cătană împarte în câteva grupe desenul planimetric al acestor monumente, o primă *grupă-familie* incluzând edificiile sală cu absida altarului decorșată, în arc semicircular, *în plin cintru,* cum le definește, departajându-le în patru tipologii distincte, aceasta în funcție de curba pe care o trasează arcul absidelor (ex. **a**. cu deschiderea în semicerc de 180º; **b**. arce absidale de 180º, supraalungite; **c**. arce absidale mai mici de 180º, cu o deschidere subcintrată de ± 150º; **d**. biserici cu altarul nedecroșat/*Moisei*).

În grupa a doua au fost incluse locașurile cu absida altarului poligonală decroșată, cu trei variante planimetrice [**a**. abside poligonale decroșate cu laturi egale înscrise în cerc (bisericile din *Mireșu Mare, Bârsana, Dănești, Pișcolt, Sighet* etc.); **b**. abside polgonale cu decroș mai scurt (bisericile din *Chegea, Iadăra, Duruș*a etc.); **c**. altar poligonal decroșat cu latura estică mai mică (bisericile din *Sărăud, Satu Mic, Irina* etc.).

Tipul de absidă poligonală decroșată e întâlnit mai frecvent la locașurile de pe fostul domeniu al Cetății de Piatră și din zona Careiului, planul acesta păstrându-se la două dintre cele mai vechi biserici cercetate: *Coaș* (1730) și *Copalnic Surduc* (1731).

În acest capitol, doctorandul analizează și schemele de împărțire ale interiorului în care individualizează pe lângă specificul tipiconal de divizare în trei spații (pronaos, naos și altar) și modalități de încheiere a corpului apusean al edificiului într-o fațadă cu trei laturi, tip original specific însă arhitecturii vernaculare a zonei.

Doctorandul consacră spaţiu şi tipului de plan triconc/trilobat, subliniind avantajele de ranforsare a structurii şi a elementelor portante a unei construcţii religioase dar pentru zona cercetată soluţia era una rarisimă, de excepţie am spune, iar unul dintre exemplele des invocate, biserica mănăstirii ortodoxe „Sf. Petru şi Pavel" din *Bixad* construită între 1765-1771, cu toate că este înzestrată cu cele două abside semicirculare laterale, la capătul răsăritean al naosului (numitele *kliroi,* spaţii destinate corului în arhitectura de tradiţie ecleziastică bizantină), în aspectul ei general este mai degrabă un exemplu al barocului bisericii unite din Protopopiatul Muncaciului, tipul de asemenea abside apârând pentru prima dată în anul 1730 în planul locaşului din Máriapócs (Ungaria). O altă origine şi istorie o are însă, planul triconc al bisericii din Şişeşti, istorie pe larg comentată, celelalte exemple aparţin însă, în sens mai larg, epocii contemporane, în care transformarea bisericilor sală în variante triconc a devenit una atent urmărită.

Analiza sistemelor de acoperire ale bisericilor cercetate reprezintă o contribuţie semnificativă a doctorandului în economia lucrării, rezolvarea acestei importante chestiuni tehnice de pe şantierul unui edificiu religios lămurindu-ne asupra cuantumului fondurilor constructive, a pregătirii/experienţei meşterilor zidari, creatori ai spaţiului construit. După ce dezbate simbolistica celor trei încăperi ale bisericii de-alungul istoriei creştine, Pr. Cătană dezbate tipologia acestor unităţi de acoperire, de la aceea tăvănită (26 de edificii) la arhaica boltă semicilindrică (în *plin cintru*, 22 monumente, *în subcintru*, 38 de biserici şi aplatizată, „în mâner de coş", 14 dintre locaşuri. Identifică bisericile acoperite cu bolţi în cruce cu muchile aparente (ex. *Ferneziu* etc), cu bolţi *boeme/a vela*, specifice epocilor barocă şi post barocă, prezente în 54 de monumente religioase.

Cu aceeaşi rigoare şi ştiinţă sunt prezentate turnurile clopotniţă, modelele arhetipale, spaţiul ocupat de ele în întregul locaşului, elevaţia, structura constructivă, foişoarele, camera clopotelor, decorul faţadelor, şarpanta, adică forma coifului/fleşa, consonanţele stilistice cu modele arhaice născute în goticul citadin central-european dar şi zonal, adaptarea acestuia formelor baroce dar şi manierei neogotice şi eclectice. Clasificarea turnurilor se face funcţie de raportarea lor la navă: adosate/alipite,angajate dar şi incluse capătului apusean al navei, deasupra cafasului (*Baia Sprie, Berinţa, Boiu Mare, Cetăţele, Coaş şi Hurezu Mare*), aşa cum îl vedem la bisericile de lemn.

Capitolul VI consacrat *Decoraţiunilor exterioare*, reprezintă un adevărat exemplu al limbajului decorativ prezent pe faţade, dezvoltat prin cornişe, frontoane, socluri, portaluri şi ancadramente de ferestre, într-un repertoriu de o sobrietate şi simplitate, specifică locaţiilor rurale dar care corespundea posibilităţilor financiare mai limitate ale comunităţilor beneficiare. Apariţia unui program decorativ mai bogat reprezintă adevărate excepţii (ex. statuile de *Îngeri sprijinitori* a bolţilor bisericii... sau eşafodajul ogivelor neogotice, o adevărată „arcă" a bisericii din *Sighetu Marmaţiei*).

Un capitol mai restrâns (pp. 77-82), ce aduce însă însemnate contribuţii inedite la istoria arhitecturi ecleziastice transilvănene este cel consacrat *meşterilor constructori* (*VII*), aşa cum

Sighetu Marmaţiei, Biserica Ortodoxă, 1892

au fost consemnați în documente (relevee semnate, chitanțe, contracte, conscripții, monografii-manuscrise), apoi, menționați de doctorand pe parcursul acestei secțiuni, în chip disparat. Interesul pentru subiectul, din care am făcut și noi o adevărată pasiune, m-a determinat să contabilizez principalele meserii și practicanții lor, prezente/prezenți pe șantierele din zonă, mai cu seamă în secolul al XIX-lea: 37 de maeștrii zidari, 14 pictori și zugravi, 6 maeșteri dulgheri-tâmplari, 3 vărari, 3 pietrari, 3 tinichigii.

O altă constatare ce dă culoare, strălucire acestei comuniuni întru meșteșug este dată de mozaicul etnic al acestor maeștrii activi, pendulanți, într-un areal destul de larg corespunzător unei tradiții mai vechi în care „maestranțele"/echipele constructorilor circulau dintr-o parte în alta a imperiului, începând cu secolul al XVI-lea până în preajma primului război mondial; în această acceățiune onomasticii fiind cât se poate de grăitori făcându-ne cunoștință cu maeștrii germani [(*Scheizner, Mathias Ekkembergel* etc.), români (cei mai numeroși, *Criste Ionaș, Ioan Muntean, Fam. Muste* etc.), maghiari (*Nemeth Iosif, Arpad Incze*, etc.), ruteni (*A. Barborsky, A. Vaidovschi*), slovaci (*F.W. Kutnik*), italieni (*Giovanni Quai, Luigi Martin/i/*) și evrei (*David Goldstein*, *Mauriţiu Grünwald* etc.)].

Drumul anevoios, demersurile birocratice, scriptice obligatorii proiectului de construcție a unei biserici de comunitățile religioase ale zonei, cât și un studiu de caz (biserica din *Seini*) fac obiectul capitolelor *VIII și IX.* Desigur în chestiunea proiectelor-tip, a unei oferte venite din partea birourilor de specialitate din Viena și Buda, de un mare ajutor pentru doctrand s-au dovedit a fi cercetările istoricului de artă Gabriela Rus, abordate cu acribie într-o recentă teză de doctorat.

Cap. X., Simbolistica în arhitectura bisericească s-a bucurat de o excelentă prezentare bazată pe izvoare, pe scrierile vechilor Părinți/Ierarhi, între care *Mystagogia* Sf.-lui Maxim Mărturisitorul (580-662), și „Constituțiile Apostolice", ocupă un loc de frunte.

Ultima secțiune (*XI*) dezbate *repartiția administrativ teritorială a bisericilor repertoriate,* o riguroasă marcare a locației, a cronologiei construcțiilor, a unor mențiuni conexate activității șantierelor de edificare a locașurilor de cult.

Cea mai consistentă parte a disertației o reprezintă *Repertoriul bisericilor din județele Maramureș și Satu Mare* (pp. 114-262), cu vocile/fișele la monument realizate potrivit unui model de inventariere conceput și folosit de secția de evidență a „Direcției Monumentelor Istorice din Renania, Brauweiler", experimentat încă începând cu anul 1977, când a inițiat documentarea exhaustivă a patrimoniului cultural artistic în vederea elaborării unei noi liste a monumentelor istorice germane, metoidă utilizată și la noi de istoricii de artă din Cluj, București și Sibiu angrenați în cercetarea și „Documentarea patrimoniului săsesc din Transilvania" (1991-1997) dar și funcție de modelul oferit de Swantje Volkmann în riguroasa sa sinteză asupra arhitecturii secolului al XVIII-lea în Banat (*Die Architektur des 18. Jahrhunderts im Temescher Banat,* Heidelberg, 2001).

Acum, la încheierea referatului meu vreau să remarc excelenta colaborare pe care am avut-o cu D-ul Marius Cătană, diligența și disponibilitatea sa, dorința de cunoaștere și de perfecționare continuă în istoria artelor plastice dar și a unor specializări conexe, fără de care nu putea fi elaborată lucrarea de față. Realizez acum că prin acest demers preotul Cătană în spiritul unui adevărat ecumenism creștin a cunoscut locașul „casă a Domnului" și drept „casă a omului", înregistrând toate eforturile și sacrificiile omenești, plângerile și înseninările care au înlăcrimat sau îmbucurat comunitățile strămoșești, indiferent de confesiunea avută, greco-catolici sau ortodocși, până la împlinirea visului lor, o bisericii nouă și trainică pentru credincioși!

Acest elaborat, în principal de istoria artei, cu o evidentă notă interdiscplinară dezvăluie și armonizarea textului cu numeroasele ilustrații artistice dar mai cu seamă informații inedite prezentate și valorificate, propuneri noi, credibile în câteva secțiuni, ce vor îmbogăți cu siguranță literatura de specialitate în momentul în care textul va vedea lumina tiparului.

Ținând seama de toate aceste argumente relative la nivelul științific al acestei cercetări, propunem onoratei comisii aprobarea ei ca teză de doctorat iar candidatului **Cătană Cibian Marius,** acordarea titlului de doctor în istorie al Facultății de Istorie și Filosofie a Universității „Babeș-Bolyai" din Cluj-Napoca.

AMBIENT
PROIECT
Arh. IONEL VITOC
ARHITECTURA
URBANISM
STUDII DE FEZABILITATE
DOCUMENTATII AVIZE
PLANURI DE AFACERI
CONSULTANTA
B-DUL EROILOR NR. 16
400129 CLUJ-NAPOCA
TEL. 0264-596716
FAX. 0264-598466
e-mail:
ionelvitoc@yahoo.com

Medicamentul creierului meu

EVER
NEURO PHARMA
AUSTRIA

www.cerebrolysin.com

Marcel MUREȘEANU

Monede și monade

32 - vol. VIII

1
Mintea trebuie ținută curată, pentru că numai înlăuntrul ei au loc întâlnirile cu Dumnezeu.

2
Împovărați de visuri, iar vom cădea în vis!

3
Ce nume lung au unii! Cum vor încăpea-n mormânt?

4
Niciun câine nu bea vin după stăpânul lui!

5
Există tot atâtea feluri de-a muri câte feluri de-a mânca sunt.

6
Ca să răspundem cine suntem trebuie să fim întrebați!

7
Mergi anevoios până la întâlnirea cu tine și când îl întâlnești pe acela îți dai seama că nu ești tu.

8
Ferice de marii actori! Ei oricând se pot uita pe ei înșiși acasă!

9
Oricât ați tortura prezentul, el nu va recunoaște de cine este trimis!

10
„Sunt un dezechilibrat fundamental. Niciodată nu voi putea urî pe cineva mai puternic decât îl iubesc pe Dumnezeu!" (Iachint, stareț de Putna, pe drum spre Chilia lui Daniel, vara, 1978.)

11
Între două țipete, viața noastră, ca o piele de șarpe frumos!

12
Cine cade primul își câștigă dreptul de a nu se ridica!

13
Dar care opere se pot considera terminate, rotunjorii mei dragi, în afară celor neîncepute?

14
Cu câtă curiozitate și uimire te ating șobolanii, cu boturile lor umede și roșii, pe străzile pline de ei, parcă ar zice: mai e puțin și se va termina stăpânirea voastră!

15
Ce frânghii sunt acestea care nu ard în flăcările durerilor și mă țin legat de crucea patului.

16
Lumea-i o junglă plină de golgote și nu mai învie nimeni, iar cei care trebuie să se înalțe la cer se nasc fără aripi, ca focile. Stăm între doi tâlhari care vor rămâne și ei la sol.

17
Din pricina binelui, răul a fost dat afară din casă. Acum stă pe stradă, pe șanțuri, doarme pe un munte de gunoi și respiră pestilențele șobolanilor, urlă că
nu-l aude nimeni! Ambulanțele trec pe lângă el, dar nu răspund.
Sunt răul, sunt răul, nu mă cunoașteți?, plânge el. Până ieri vă închinați la picioarele mele! Dreptu-i așa? Bine-i așa?

18
Rar și nu din vina lui omoară muntele omul, pe când marea își face o profesiune din asta și devine ea însăși un eșafod.

19
Bunul Dumnezeu este un pragmatic, înconjurat de cele mai idealiste cete îngerești!

20
Tot mai puţin şi mai rar scriu despre oameni, dar şi când scriu despre altceva tot despre ei scriu.

21
Şi ce-am văzut acolo? O măreţie de dezastre! Şi ce-am mai văzut? O vrabie stând cu gheara ei puternică şi ascuţită pe pieptul unei flori de cireş!

22
Era plină de ură ca un pom de omizi…

23
Răul, o pată care nu se şterge cu nimic!

24
Iubirea plânge cu glasul urii, stăpâna noastră…

25
Istoria: timp, întâmplare, protagonişti, căderea-n uimire.

26
Fiecare avem un sihastru-n noi, care încearcă să ne convertească la religia Cavalerilor Mesei Tăcerii.

27
Încercarea sufletelor revoltate, de a se întoarce în trupurile lor, este în plină pregătire!

28
Când ne vom da seama că, dintotdeauna, totul ne-a fost permis?

29
Mâinile mele sunt paratrăsnetele prin care se scurg fulgerele cerului şi mă iau cu ele în pământ!

30
Ecoul, fiul risipitor care nu mai ştie să se întoarcă acasă, iar tu tatăl ce nu-l mai recunoşti.

31
Ultima Doamnă care va pleca din viaţa mea, fără să mă fi trădat vreodată, va fi Cafeaua şi sufletul său de abur!

32
Lumea a fost făcută şi cu sprijinul literaturii. O parte din ruinele ei stă dovadă.

33
Văd, dimineaţa, când de abia întrezăresc lumina, cum ni se îngustează *netrăitul*.

34
Scriu cu gândul că scrisul meu însuşi îşi va inventa cititorul.

35
Stinge noaptea focul din inima ta, iubito, dar nu lăsa cenuşa să se răcească!

36
Nu-ţi va fi ruşine de tine când, pregătindu-te să te sinucizi, te vei răzgândi în ultima clipă? Faptul că nu vei mai putea suporta repetarea acestei stări te va face să-ţi vezi de treabă.

37
Îndrăzniţi să-mi spuneţi că Universul este altceva decât o indicibilă panoramă?

38
E un caz fericit acela când după seducţie urmează abandonul.

39
Nu te îngrăşa mai mult decât spaţiul dintre gratiile tale!

40
Literatura porneşte de acolo de unde începi să scrii despre ceea ce nu-ţi aduci aminte!

41
Fluxul şi refluxul sunt şi ale unei mări de cuvinte.

42
Această minciună m-a închis în adevărul ei! Acest adevăr m-a închis în minciuna lui!

Constantin CUBLEȘAN

Caii

Cei mai frumoşi cai din Valea Alunişului erau ai părintelui Roşianu. Bine îngrijiţi, bine hrăniţi, ţinuţi în grajdul curat şi primenit ca pentru expoziţie, cesălaţi în fiecare dimineaţă, scoşi zilnic la plimbare sau la munci agricole de orice fel, întotdeauna echipaţi cu harnaşament de cea mai bună calitate. Ţi-era mai mare dragul să-i priveşti. Numai că, sătenii aveau dubiul lor în privinţa rostului acestor splendide exemplare, pe care părintele Roşianu le schimba cam prea des. E drept că se ducea, săptămână de săptămână, pe la toate târgurile de ţară de prin împrejurimi, cercetând pe-ndelete exemplarele aduse acolo spre vânzare. Niciodată însă, nu l-a văzut cineva cumpărând vreun cal. Şi totuşi, când intra seara pe uliţa comunei, întorcându-se de la târg, aducea, aproape de fiecare dată, legaţi de fânarul trăsurei sale, în care obişnuia să se preumble, câte unul sau doi cai, după împrejurări, e drept nu prea arătoşi dar tineri şi în putere. Îi ţinea o vreme în gospodăria sa, îi hrănea, îi bibilea cu toată atenţia, până ce aceştia luau o înfăţişare de toată frumuseţea. Atunci dispăreau ca prin minune, aşa cum şi apăruseră, chiar dacă părintele nu era văzut vreodată pe undeva să-i ducă la vânzare. Se spunea prin comună că ar avea legături cu nişte geambaşi de la Bolic, renumiţi pentru furtul cailor, îndeletnicire preluată din tată în fiu, dar nimeni nu putea proba o astfel de legătură a preotului Roşianu. Şi, totuşi, caii dispăreau ca prin minune, el aducând de fiecare dată alţii în loc.

– Tată, mie nu-mi miroase a bine toată tărăşenia asta cu creşterea cailor străini la noi în ogradă! i-a spus, într-o zi, Dorin, fiul său, student la Teologie la Sibiu, nădăjduind ca după absolvire să vină în parohie, în locul tatălui său, care era de-acum aproape de vârsta pensionării.

Părintele Roşianu a clătinat din cap şi i-a dat un răspuns ce nu putea să-l mulţumească pe tânărul teolog, pentru că nu lămurea în nici un fel chestiunea.

– Băiete, mi-au fost dragi caii încă de mic şi am ţinut să am întotdeauna în grajd măcar unul, dacă nu mai mulţi. Aşa că, nu văd ce te neliniştişte, doar ai crescut aici, pe lîngă ei.

– Nu mă neliniştesc caii, tată. Mă neliniştişte afacerea asta a dumitale, care nu se face câtuşi de puţin la vedere. De unde aduci caii?... Cine-i preia după o vreme?... Oamenii din sat te vorbesc de rău pe la spate, zicând că ai avea legărturi cu bulibaşa Corlatu… E ceva adevărat în toată povestea asta?...

– Lasă-i să vorbească. Dacă o să poată dovedi ceva vreodată… vom trăi şi-om vedea…

Copil de la ţară, Vasile Roşianu crescuse cu cai în bătătură. Doi lipiţani, bine îngrijiţi de tatăl său, frumoşi ca doi zmei, cum i se păreau lui atunci, când într-o bună zi au venit în sat nişte străini, cu ordin de rechiziţionare şi i-au luat pentru armată. Era război şi era nevoie de cai la trupă. Vasile, elev pe-atunci, în clasele primare, a înţeles numai că n-o să-i mai vadă înapoi niciodată şi că nici bani nu aveau să cumpere alţii în loc, care, chiar dacă ar fi putut să-i cumpere, tot aşa ar fi fost luaţi cu japca pentru nevoile statului. A plâns câteva zile apoi şi-a spus în sine că odată ajuns mare va face tot ce-i va sta în puteri ca să cumpere alţi cai, ai lui, alţi zmei.

Într-o zi, pe când se întorcea de la şcoală, necăjit că fusese certat pentru că nu-şi făcuse temele ca lumea, numai ce-l întâmpină un bărbat străin, îmbrăcat mai mult orăşeneşte decât ţărăneşte şi îi face semn că vrea să vorbească ceva cu el. Ce avea să-i spună străinul, se minunase Vasile, mai ales că nu-l cunoştea pe omul acela.

– Tu nu mă ştii, i-a zis acesta, da' io te cunosc. Eşti băiatul lui Roşianu, de pe uliţa din josul satului. Dreptu-i?

– Drept, răspunse Vasile.

– Ştiu că ţi-s dragi caii şi că ai plâns după ai voştri care au fpst rechiziţionaţi.

– De unde ştii? a întrebat Vasile, nedumerit de întâlnirea aceasta.

– Iaca, ştiu. Şi mai ştiu că îţi place să călăreşti… Nu vrei să primeşti o pereche de cai, de-ai mei, pentru câteva zile, să-i îngrijeşti şi apoi o să ţi-i iau înapoi. Şi pentru trebuşoara asta o să-ţi dau şi nişte bani. Ce zici? Vasile a simţit că nu era ceva tocmai în regulă cu pro-

punerea străinului, așa că a răspuns oarecum nehotărât:

– Trebuie să vorbesc cu tata. Dacă mă lasă, mă prind să te ajut.

– Te lasă, te lasă… Am vorbit deja cu taică-tău și el e de acord, numai tu să nu te împotrivești. Treaba e de taină și nu trebuie să știe nimeni altcineva despre înțelegerea noastră.

Trebușoara s-a perfectat de-ndată, cu voia celor mari, se-nțelege, numai că pentru Vasile *misiunea* nu era tocmai ușoară. Trebuia să meargă, odată pe lună, chiar mai des dacă era cazul, noaptea, în Bolic, de unde să aducă, în călare, câte doi-trei cai, pe care să-i tăinuiască în poiată la ei, apoi să-i îngrijească o vreme, ca să arate cât mai bine și astfel, tot așa, călărindu-i noaptea să-i ducă până la Podul Mureșului, de unde îi prelua omul care îl contactase, și care îi dădea bani frumușei pentru strădania sa. Bani care prindeau bine gospodăriei lor, pe vremea războiului. Tatăl său nu fusese mobilizat, odată cu alți bărbați din sat, pentru că avea un picior înțepenit, după operația care i-o făcuseră doctorii de la Cluj, în urma unei întâmplări grozave, din pădure, când se prăbușise peste el un copac retezat, tot așa, într-o noapte, pe când pădurarii se făcuseră a nu ști nimic de prezența lui pe-acolo.

Afacerea cu caii furați, se-nțelege, a mers strună în toți anii cât a ținut războiul. Iar Vasile, băiat strângător și-a adunat o sumă frumușică de bani, pe lângă care a mai pus și taică-său ceva, așa că a putut să urmeze gimnaziul, la Huedin, de-ndată de s-a făcut pacea în țară. Dar, în noua orânduire, școlarizarea a devenit gratuită așa că, cu banii puși de-o parte au cumpărat cai, de data asta cu acte în regulă, cu care își lucrau pământul: la arat, la semănat, la strânsul recoltei și la toate celelalte treburi gospodărești, cum se obișnuia la țară. S-a întâmplat însă că pentru avuția pe care o agonisise, taică-său a fost trecut pe liste la… categoria chiaburi. Așa că, i s-a suspendat gratuitatea lui Vasile la școală, iar ai săi nu mai aveau posibilitatea să plătească taxe pentru a-și continua învățătura. Soluția a venit însă curând: școal*a de popi* de la Sibiu era gratuită. Vasile, căuia îi plăcea cartea, n-a stat pe gânduri și s-a prezentat acolo la exemenele de admitere. A reușit cu bine și din momentul acela a îmbrăcat odăjdii preoțești, învățând pe de rost din Evanghelii și din toate cărțile pe care Seminarul le punea la dispoziția tinerilor săi învățăcei. În sat însă, lucruile n-au mers prea bine pentru părinții săi. Au intrat, cu greu, în gospodăria colectivă, care s-a înființat după programul partidului, și caii a trebuit să-i predea obștei, grajdul lor rămânând iarăși fără de frumoasele animale pe care le îndrăgise încă de mic.

Anii au trecut repede și Vasile s-a văzut în fața actului hirotonisirii însă pentru asta trebuia să se căsătorească. Și-a ales o fată din sat, pe care o știa din copilărie, nunta s-a făcut de-ndată și fiindcă parohia de la Valea Alunișului era liberă a reușit să se stabilească preot în sat la el.

N-a dus-o ușor, întrucât biserica nu primea fonduri de la stat. Se gospodărea din donațiile puține venite de la săteni și mai ales din ce primea la nunți, la botezuri și la înmormântări. Se instalase în casa părinților, care însă, curând au trecut în lumea celor drepți… A izbutit să-și cumpere o iapă, albă ca spuma laptelui, cu care, înhămată la o trăsură veche recondiționată, străbătea drumurile a încă trei sate din vecinătate în care lipsea preotul. Așa că putea spune că parohia lui se mărise. S-au mărit și veniturile de pe urma slujirii la *evenimentele* din aceste sate, iar, în ciuda tuturor îngrădirilor religioase venite din partea oficială, popa Vasile Roșianu și-a dobândit o stare materială destul de bună. Ce era însă mai ciudat era faptul că în grajdul său apăreau și dispăreau, din când în când, câte o pereche de cai, pe lângă frumoasa iapă Florica, care se dovedea a fi febleța părintelui Vasile. Trebuie spus că ciudățenia era cu atît mai mare cu cât caii cam răriseră de prin sate, propaganda pentru lucrul pământului cu tractoarele a făcut ca marile herghelii de odinioară să dispară. Comerțul cu cai se făcea la negru, adică pe sub mână și se plăteau sume frumușele pentru câte un exemplar mai acătării. Numai că el nu negocia niciodată cu nimeni caii pe care îi aducea în grajdul său. Ei veneau de nu se știe unde și dispăreau cam tot într-acolo. Ceea ce dăduse apă la moară unora din sat care îl bănuiau că se înhăitase cu gembașii de la Bolic. Despre asta și discutase în câteva rânduri cu fiul său, Dorin, care crescuse și el în preajma cailor însă nu dezvoltase o pasiune la fel ca părintele său.

În ziua aceea, se nimerise ca grajdul să fi rămas gol. Perechea de cai, pe care îi oploșise părintele Vasile aproape trei săptămâni, dispăruse peste noapte.

Dorin, aflat în vacanță, se instalase la masa din camera lui, adâncit în lectura cărților aduse de la Seminar, făcându-și conștiincios conspecte. De la o vreme însă i se păru că rămăsese prea singur în casă, cu prea mare liniște împrejur. În primul moment nu dădu nici o importanță lipsei tatălui său, om care era deprins a nu sta locului degeaba, niciodată, făcându-și de lucru prin curte, prin grădină și mai ales pe la grajd, supraveghind starea cailor de pripas. Dar, de data asta absența lui din casă i se păru prea lungă, știind că nu mai avea cai în custodie, doar iapa Florica rămânând să fie bibilită ca o prințesă, cum îi plăcea lui Vasile s-o alinte. Se ridică domol de la masă, lăsă cărțile deschise la diverse pagini, și coborî în bătătură. Părintele Vasile nu putea fi altundeva decât la grajd. Se duse agale într-acolo, nu din dorința de a ști cu ce se îndeletnicea părintele, ci pur și simplu simțise dorința de a-l vedea, de a-l însoți stând în povești ca de atâtea alte dăți.

Deschise ușa de la poiată și dintr-odată rămase înlemnit în prag, martor la o scenă pe care nu și-ar fi putut-o imagina niciodată. Urcat pe muchia ieslei, o întorsese pe Florica cu dosul spre dânsul iar el, cu nădragii lăsați pe vine, stătea plecat peste spatele lat al iepei. Surpriza întrevederii îi copleși pe amândoi. O clipă numai. După care, Dorin, cu vocea sufocată în gât, i se adresă grav, aproape necrezându-și ochilor:

– Ce faci, tată?

Revenindu-și din surprindere, popa Vasile sări jos de pe muchea ieslei ridicându-și pantalonii în brăcinar. Apoi se așeză, cu o liniște de sine nemaicunoscută, lângă crupa Floricăi, pe marginea ieslei și privindu-l cu o anume dârzenie pe tânărul său fiu, răspunse, la rându-i, tot cu o întrebare, oarecum disperată:

– Ce-ai vrea să-ți răspund?

Momente lungi de tăcere, cât un veac, s-au așezat între cei doi, de parcă ar fi așteptat o sentință. Fiecare însă, o alta, din perspective diverse. Într-astea, Dorin fu cel care rupse tăcerea:

– Tată, ești preot…

Clătinând din cap, Vasile i se adresă, parcă având o dușmănie în atitudine:

– Dar sunt înainte de toate un om… Un om cu păcatul în soarta pe care o are din totdeauna… Te miră să afli nelegiuirea mea?... Poate ai dreptate să mă condamni însă gândește-te și tu, ce-ai fi vrut să fac după moartea maică-ti, de acum trei ani?... Mă simt încă bărbat în putere. Să-mi fi luat o altă nevastă?... Poate ar fi fost mai normal însă nu-mi pot imagina o altă femeie decât pe maică-ta în așternutul în care ne-am bucurat amândoi o viață întreagă de dragoste…. Să fi luat la rând vădanele din sat?... S-ar fi aflat de-ndată că… popa nostru e un curvar… Ar fi fost și acela un păcat, poate mai puțin condamnabil, dar sătenii mei nu trebuie să mă știe altfel decât că sunt: un om al bisericii, un om al altarului…Așa însă, nimeni înafară de Dumnezeu nu știe cum îmi petrec viața intimă…Mă judecă el, cu siguranță, când va veni vremea aceea. Până atunci, lasă viața asta păcătoasă, așa cum e, să curgă în voia ei. N-am ce să-mi reproșez în fața conștiinței mele. Sau, poate că am dar asta e judecata mea cu mine…

Dorin ascultase totul cu o tristețe nemărginită. În cele din urmă se desprinse din cadrul porții și înaintă în poiată; o luă de căpăstru pe Florica și o întoarse la locul ei, cu botul în fânul din iesle. Apoi, însuși se așeză pe scaunul de lângă perete, privind afară, undeva, nedefinit, prin ușa rămasă deschisă. Vasile, înțelese că deocamdată spusese cam tot ce era spus, așa că se ridică, aplecat de spate, de parcă ar fi dus cu el o povară materială reală, și cu pași domoli, ieși în curte apoi urcă cele câteva trepte până la prispa vechii sale case părintești, și intră înăuntru. O vreme, o tăcere cum nu mai fusese niciodată în casa lor, puse stăpânire pe totul în jur. O liniște care numai liniște nu era în sufletele celor doi. Când, într-un tîrziu, popa Vasile auzi din casă tropotul precipitat al Florică în ocol. Se ridică la fereastră pentru a vedea și înțelege de ce ieșise iapa de la locul ei din grajd. Fu cuprins de mirare să-l vadă pe Dorin călare, cum nu obișnuia, dând pinteni Floricăi să iasă grăbită la uliță. Se repezi în urma acestora dar strigătul său imperativ: Dorine, stai! – nu fu auzit. Venise prea târziu, când cal și călăreț se pierdeau deja în lungul drumului către ieșirea din sat.

A rămas în poartă să petreacă din priviri galopul celor doi, până ce aceștia s-au topit pe după casele din branișteа satului. Atunci s-a întors și așezându-se pe treptele de la pridvor, așteptă tăcut întoarcerea. Numai că aceasta n-a mai avut loc. Ca orice nălucă, se risipise în depărtări și de atunci nimeni n-a mai știut nimic nici de feciorul popii Vasile, nici de iapa lui Florica. Zadarnice au fost toate căutările...

Edgar ȘELARU

Refugiații

***Refugiații** este un roman autobiografic, semnat Edgar Șelaru - nume de microfon al unui fost redactor de la BBC și Europa Liberă. Personajul principal, Mihai, rememorează perioada de 14 luni pe care a trăit-o în Austria după ce a părăsit România. Specialist în fizica reactorilor nucleari, având o funcție de conducere într-un institut de cercetări, fiind trimis la o conferință științifică la Viena, Mihai, împreună cu soția sa Mona, hotărăsc ca el să nu se mai întoarcă în țară. Cu speranța de a evita persecuțiile până când Mihai va reuși să le scoată din țară, pe ea, și pe fiica lor, Alexandra, Mona le spune tuturor, inclusiv părinților ei, că Mihai a părăsit-o. În Austria, Mihai "se predă" în lagărul de refugiați de la Traiskirchen, dar se alătură apoi unui grup de șapte refugiați români care ajung într-o mică stațiune pe malul Dunării, unde proprietarii de pensiuni, plătiți din fonduri ONU, iau refugiați în gazdă iarna, când nu au turiști. Cartea urmărește ce se întâmplă cu acești români, dar și cu câțiva refugiați din alte țări comuniste. Totodată, românii povestesc lucruri fascinante despre viața lor anterioară, din țară, și despre cum au plecat, iar Mihai își captivează tovarășii de exil în special cu poveștile despre institutul unde lucrase: cu luptele pentru putere, ingerințele iresponsabile ale partidului în chestiunile tehnice și intervențiile permanente ale Securității. Rând pe rând, ceilalți români își văd împlinit visul de a pleca peste ocean, dar lui Mihai acest drum i se închide. Între timp, în țară se întâmplă lucruri care o fac pe soția lui să își piardă încrederea în Mihai, iar el va trebui să se lupte pentru a-și salva căsătoria. Ajuns într-o situație tot mai precară, se ivește cu totul pe neașteptate o soluție mai fericită pentru Mihai decât orice ar mai fi putut el spera*. (redacția)

Munca în lagăr*

Dan urma să plece curând în America. Dar pe când își aștepta în Austria „transportul final", cu destui bani în buzunar de să-l invidiem cu toții, tot a acceptat să se întoarcă la muncă pe acoperișuri, în Viena. Și aia chiar era muncă grea. Știu, fiindcă m-a luat și pe mine cu el. Firma aceea făcea mai ales izolații de acoperișuri și angaja refugiați ca muncitori necalificați. Șefului îi plăcea atât de mult de Dan, încât i-a dat o mașină, un Opel vechi, ca să poată face naveta între Wallsee și Viena. I-a spus să mai aducă un om cu el și așa am ajuns eu să fac pentru prima oară în viață o „muncă adevărată". După prima zi de lucru pe acoperiș, cărând în sus și-n jos tot felul de poveri și apoi așezând dale de beton, una câte una, cu o unealtă specială, peste stratul de bitum, n-am putut să mă scol din pat, în dimineața următoare. Eram înțepenit și mă dureau toate alea de muream… dacă înțelegeți ce vreau să spun.

– Îți trece, mă, dacă te scoli, m-a încurajat Dan. Hai, încă o zi și te obișnuiești. O să înveți multe cu ăștia, o s-ajungi să poți lucra pe orice șantier și să vezi ce-o să-ți folosească! Dan făcuse de toate în Austria, tot felul de munci, vreau să zic. Șeful firmei spunea că era cel mai bun muncitor imigrant pe care l-au avut vreodată. Strânsese prietenul meu cam douăzeci de mii de dolari în anul cât a așteptat să plece în America. Singura lui problemă acum era că fusese acceptat și de Canada. Zicea că îl chinuie gândul că ar avea de ales. De fapt, primise și azil politic în Austria, ceea ce obțineau foarte greu românii. Înalt, blond și cu ochi albaștri, știind să se arate entuziast și îndatoritor, apărând mereu deschis și onest, Dan le plăcea austriecilor. Și mie îmi plăcea mult, de fapt, și îi eram și foarte recunoscător. El îmi spusese, la o zi după ce l-am întâlnit prima oară, că sunt locuri libere într-o pensiune și așa am putut să plec din lagărul de la Traiskirchen. M-am bucurat grozav să plec. Ziarele din România spuneau lucruri înspăimântătoare despre Traiskirchen. Dan mi-a explicat că era doar o propagandă idioată și l-am crezut, dar tot m-am bucurat că plec. Oricum, el spunea că singurul motiv de a sta acolo era că se găsea mai ușor „de muncă", dar eu mă gândeam că asta chiar nu era de mine – nu genul ăla de muncă. Cât despre el, el nu mai avea în niciun caz nevoie să muncească. Și totuși, iată-ne pe amândoi făcând naveta între Wallsee și Viena, să lucrăm pe acoperișuri. […]

În ce mă privește, eu m-am lăudat imediat la Mitzi cu munca mea la Viena. Știam că-i va face impresie bună gazdei noastre. Am pretins că mă simt mult mai bine de când muncesc și ea m-a aprobat din toată inima: Ja, ja, es ist gut fuer die Seele – „e bine pentru suflet". [...] Oricum, munca n-a durat prea mult atunci. Când a început să ningă, a trebuit să încetăm lucrul. Dar firma ne-a lăsat mașina – veste mare pentru toți românii din pensiunea lui Mitzi. Făceam acum, cu rândul, drumuri la Linz. Se apropia Crăciunul, îți dădeau lacrimile văzând strălucirea orașului și bucuria de pe fețele oamenilor. La Wallsee, Mitzi era acum și mai bună cu noi, în sala de mese apăruseră ramuri de brad și ghirlande de becuri colorate, mâncarea anunța și ea sărbătorile, iar noi o țineam într-o veselie și organizam petreceri. Învățaserăm să ne ferim de schnaps-urile lor, dar am descoperit curând o șliboviță trăsnet din Iugoslavia. Ce mai, adevărată vacanță de sărbători! Ne mai simțeam uneori vinovați gândindu-ne la cei din țară, dar ne trecea repede. Numai Dan era altfel. Și ce i-a dat lui prin cap? Și-a găsit din nou un serviciu, de data asta lângă Wallsee, în orașul Amstetten. De ce naiba, când știa că în două-trei săptămâni urma să plece?

– Păi e o treabă strict sezonieră, se încheie la Crăciun și au mare nevoie de oameni tocmai acum. Habar n-am cum a dat el de slujba aceea, dar zicea că nu poate scăpa o asemenea ocazie. Lucra acum într-un abator.

– Dacă pot s-o fac și p-asta, zicea, n-ar fi nimic ce n-aș putea face în America. Acesta era Dan al meu, cel inteligent, citit și „rafinat". Omorau zeci de vite și porci în fiecare zi. Se ducea acolo la cinci dimineața și se întorcea seara târziu. Mi-a spus că, într-o zi, un taur scăpase din mâna ucigașilor și îi fugărise prin toată hala. Fugeau, alunecând și căzând în bălțile de sânge. Dan urla acum în somn; când

venea de la lucru mi se părea că are privirile rătăcite; i-am spus că își pierde mințile. Dar nu s-a oprit. Și până la urmă chiar era s-o-n-curce. Pe când ridicau un tăuraș, atârnându-l de cârlig cu capul în jos după ce fusese împușcat în frunte cu acea tijă având o mică bilă la capăt, bietul animal și-a revenit în simțiri și, cu o mișcare rapidă, l-a lovit pe Dan cu cornul în spate. Și… asta a fost! Dan și-a dovedit ce voia să-și dovedească și îmi închipui că s-a bucurat că avea acum o scuză ca să-nceteze.

***

Am închis ochii, am inspirat adânc și am început în gând singura rugăciune pe care o știam – „Tatăl Nostru". Am deschis apoi ochii și m-am uitat din nou la cabina telefonică, simțind cum mi se strânge inima. Cabina se afla chiar în fața pensiunii lui Mitzi, pe o latură a micii piețe din Wallsee, înconjurată de fațade roz, aurii și vernil. Îmi era dor să aud vocile de acasă, dar mă chinuia teama de ce mi-ar fi putut spune acele voci. Telefonasem doar de patru ori în cele opt săptămâni de când plecasem, iar acum se apropia Crăciunul. Era greu să vorbești când știai că ei ascultă. Nu aveam voie să spun cuvinte de iubire – ar fi devenit o farsă afirmația că îmi părăsisem soția. Nu puteam părea fericit, căci asta i-ar fi iritat pe ei, și nici nefericit, fiindcă asta i-ar fi demoralizat pe ai mei. Nu puteam pune întrebări vitale pentru mine, oricât de disperat aș fi fost să știu răspunsurile. Tot ce puteam era să le spun că lucrurile sunt în regulă cu mine și tot ce speram era ca vocile să îmi spună același lucru despre cei dragi, și să nu mă îndoiesc apoi de ceea ce îmi spuneau. Dar trebuia să trec mai întâi prin calvarul celor 15-20 de minute de încercări, repetând numărul de acasă iarăși și iarăși fără să obțin legătura, terorizat tot timpul de gândul că, atunci când în fine telefonul va suna, nu va răspunde nimeni sau că, atunci când mi se va răspunde, voi avea vești rele.

Ah, tati, tu ești? Cum îți mai merge ție, sărăcuțul de tine? Alex avea 11 ani. Nu era greu de bănuit prin ce treceau ea și Mona și, iată, tonul fetiței mele era protector – ei îi părea rău de mine! Era destul ca să izbucnești în plâns. Dar bineînțeles că nu puteam face asta – ei ascultau.

– Mami nu e acasă. Ești bine, tati?

– Da, draga tatii. Totul e bine. Spune-i mamei că am găsit ceva de lucru și că o să trimit un pachet. Din păcate, nu cred că va ajunge până la Crăciun. Ar putea ajunge până la Anul Nou, sper. Ce-ați mai făcut? Cum merge școala?

– La școală e foarte bine. Tocmai am luat un zece la engleză. Ah, poate n-ar fi trebuit să spună asta.

– Da' cu matematica cum stai?

– Hai, tati, doar știi că la matematică sunt eu cea mai bună. Mami e la serviciu. Bun! asta însemna că n-au dat-o afară. Era o veste bună.

– Dar nu se simte prea bine. Cred că mami este îngrijorată că va face o recădere. Dar își ia regulat medicamentele, să știi. Nu-i așa că asta e bine? Eu cred că o să fie bine! Vai, așadar Mona din nou nu se simțea bine, una din veștile de care mă temeam! Iar felul cum vorbea copilul despre asta...

– Și, tati, ai putea te rog, dacă e posibil, să-mi trimiți niște chewing-gum în pachet? Unele cu mentă, te rog, și unele cu aromă de portocale, dacă găsești pe acolo. Numai dacă nu ți-e greu…

– Sigur, sigur... am să sun din nou peste câteva zile. Te iubesc mult.

– Și eu pe tine. Și lui mami o să-i pară tare rău că n-a fost aici să vorbească și ea cu tine.

Alex n-ar fi trebuit să spună asta, m-am gândit o clipă. Dar dracu' să-i ia! Cât de bine mi-a făcut că a spus-o. Am ieșit din cabină și m-am uitat în jur. Eram în Austria. Chewing-gum de mai multe feluri, mi-am spus. Da, și ciocolată de mai multe feluri; și biscuiți, și cafea, bineînțeles; și stafide, și smochine, și curmale; ce mult îmi plăceau curmalele cu mulți ani înainte, când se mai găseau de Crăciun; eram sigur că Alex nici nu știa cum sunt curmalele; și banane, poate, dar bananele sigur s-ar fi stricat în săptămânile până să ajungă pachetul; dar aveam să trimit conserve de carne și conserve de pește, și altele... cât de multe poți îndesa într-un pachet? Și câte din astea vor primi ele într-adevăr? Erau atâtea lucruri pe care aș fi vrut să le trimit! Mi-am amintit deodată cum, scurt timp după ce ajunsesem în Austria, m-am dus la un supermarket din Viena și am întâlnit acolo din întâmplare o refugiată româncă, abia venită la Traiskirchen. Ea era pentru prima oară în vest.

– Vai, vedeți ce e aici? întrebase cu un fel de spaimă în glas. Vedeți ce au ei aici? Apoi, în mijlocul magazinului plin de lume, izbucnise

deodată în hohote de plâns, cu fața îngropată în palme și umerii scuturându-se.

Frământări

Când Mitzi, gazda noastră, a bătut la ușă cu un aer aferat, în acea dimineață de aprilie, pe fața ei se citea desluşit: „chestiuni de mare importanță".

– Vor să vorbească din nou cu tine, a zis.

Am încercat să-mi păstrez calmul, am ieșit din cameră și am luat-o de-a lungul

coridorului pășind încet, ca să am timp să mă gândesc la ce-ar putea fi. Lungul coridor de la etajul pensiunii din Wallsee unde locuiam împreună cu alți șapte refugiați români, avea patru camere pe o parte și cinci pe alta. Camera noastră, unde stăteam cu Dan, era la capătul unde se afla și baia, iar eu am luat-o spre scara aflată la celălalt capăt. Mitzi mi-a șoptit ceva când am trecut pe lângă ea, în capul scării. N-am auzit prea bine și nu i-am înțeles pe loc cuvintele în germană, dar pe trepte, în jos, am reconstituit ceva: „de data asta arată cam prost dispuși". Veniseră pentru prima dată împreună, cei de la securitatea landului și cei de la securitatea federală. Și, într-adevăr, nu arătau deloc veseli. „Hopa, avem o problemă", mi-am spus și m-am gândit imediat că știam și de ce. Ultima oară, în decembrie, mă întrebaseră despre relațiile mele cu Securitatea și le spusesem atunci tot ce-mi aminteam, doar chestii nevinovate după mine, dar uitasem un lucru extrem de important – extrem de important fiindcă era singurul lucru despre care ei, cu certitudine, aflaseră deja de la altcineva. Și, iată, veniseră acum să mă tragă la răspundere.

– Da' de ce mă-ntrebați, sunt suspiciuni în legătură cu mine? am întrebat eu atunci, în decembrie.

Cei doi, veniți cu acea ocazie de la securitatea federală, s-au uitat unul la altul. Era greu de spus dacă erau ușor amuzați sau ușor jenați.

– Am vrea doar să știm mai multe despre anumite lucruri: de pildă, cum procedează Securitatea când încearcă să recruteze pe cineva. Trebuie să vă fi abordat și pe dumneavoastră, mai toți românii au propriile povești despre asta!

„Cât de adevărat! Și cât de neplăcut!!" m-am gândit. „Dar acum importantă e atitudinea", mi-am zis. […] Și astfel, încurajându-mă singur, am început discuția cu ei atunci, în decembrie. [...]

– Să-ți fie rușine! mi-a spus Dan, când i-am povestit cum a fost atunci discuția cu austriecii. Ai făcut Securitatea să pară aproape benignă: ușor de refuzat, ușor de dus de nas și cam tâmpită. Și te crezi grozav, cum i-ai manipulat tu pe securiști! Ce mai, ăsta-i sport național la noi – „ce șmecher sunt eu și ce proști sunt alții, las' că-i trag eu în piept". Te crezi poate deștept și cu povestea aia pe care le-o spune soția ta, că n-a știut ea că tu o să fugi și că ai părăsit-o fiindcă era bolnavă. Chiar crezi că o să țină?

– Sunt sigur că ține. Altfel ar fi dat-o afară. Nici măcar părinții ei n-au știut de înțelegerea noastră.

– Ce? Vrei să spui că nici ei nu știu?

– Da. A fost mai sigur așa.

– Ești nebun! Nu-ți dai seama prin ce trece ea? Ar putea începe și ea să creadă că ai părăsit-o. E groaznic! Cum pot trăi oamenii în asemenea ambiguitate? Bun, și ce-o să fie când face ea cerere să vină la tine?

– Nu știu, o să vedem atunci, am răspuns.

– Extraordinar! Manipulatorii lu' pește! Chiar că ăsta-i sportul național!

Drăguțu' de Ceaușescu, marele nostru șmecher genial, nu-l admiram noi ce grozav îi duce el și pe ruși, și occidentul? Iar în timpul ăsta România e-n cel mai mare rahat și se tot afundă. Nu-ți dai seama că tot jocul ăsta dublu, toate compromisurile astea, mentalitatea asta cretină, extinsă la un popor întreg, sunt un dezastru? Nu-ți dai seama cât de jos ai căzut și tu, cu slalomul tău moral?

– Hai, mă, Dane, ce te dai așa la mine? Am încercat și eu să mă lupt cu ei cum

am putut, în felul meu. Și poate nu e chiar rău să fie considerați proști și ușor de manipulat. Se bazează pe frică, vor ca oamenii să creadă că ei sunt atotputernici și pot controla totul. Iar asta pur și simplu nu e adevărat. E posibil să li te opui.

– Manipulându-i!? Vezi, mă? Vezi ce greșit gândești? Exact asta-i mentalitatea care-a făcut să nu mai existe opoziție față de regim în România. De-asta sunt doar vreo doi-trei disidenți.

Dacă oamenii cred că pot păcăli sistemul – și mai cred și că asta înseamnă să te

opui – atunci ce sens ar mai avea opoziția sau disidența deschisă? Trebuie să fii prost pentru așa ceva. Sau nebun. Așa gândesc oamenii.

– Nu! Eu zic că în primul rând teama că ei ar fi atotputernici îi împiedică pe oameni să le reziste.

– Daa? Atunci tu, care spui că ești conștient de puterea lor limitată, de ce n-ai făcut nimic? Nu fiindcă te-ai gândit că sunt mai deștepte metodele tale? Și ia ascultă! De ce n-ai zis nimic când a dispărut Roșcovanu'? Asta s-a-ntâmplat chiar la tine în institut și nimeni n-a zis nimic!

Așa, deci. Îi povestisem lui Dan și de Roșcovanu'! De tânărul fizician care vorbea de sindicate libere, și cum ne plăcea nouă de el, și cum unul dintre noi l-a turnat. Iar într-o dimineață, o mașină l-a așteptat în fața blocului și el a dispărut pur și simplu. Patru ani mai târziu a ieșit dintr-un spital psihiatric, un om distrus. Când i-am povestit lui Dan, mi-am dat seama că nici nu mai știam cum îl cheamă. Mi-l aminteam doar ca Roșcovanu'.

– Și, vezi, nici măcar nu le-ai spus austriecilor de Roșcovanu'. De ce nu le-ai spus?

– Păi m-au întrebat doar despre relațiile mele cu Securitatea. Nu m-au întrebat despre…

– Hai, las-o! Știi, am ajuns să cred că oamenii nu-nțeleg niciodată adevăratele motive pentru care fac sau nu fac ceva. [...] Dar poate știi totuși de ce nu le-ai spus povestea cu specialistul canadian...

Își amintea așadar și de asta. Îi spusesem cum odată, când a venit un specialist canadian în institut și a ținut niște seminarii, eu m-am ocupat mai mult de el, fiindcă îl cunoscusem în Canada. Și cum, chiar înainte să plece, eu am fost cel care l-a însoțit la o degustare de vinuri, la Ștefănești. Îl așteptam în holul hotelului Muntenia din Pitești, când l-am văzut pe colonel la recepție. A trecut pe lângă mine și mi-a făcut cu ochiul, șoptind în mustață: „Distrați-vă liniștiți, să nu vă grăbiți!" Avea, credea el, simțul umorului. Am descoperit, după ce a plecat canadianul, că fotocopiaseră toate documentele tehnice secrete pe care le adusese cu el pentru seminarii. Ne-au fost trimise copiile de la așa-numitul Birou de Documente Secrete. Ni se cerea o evaluare, ca ei să poată raporta „valoarea" celor furate. Făceau asta cu toate materialele obținute prin „mijloacele lor specifice", lăudându-se cu sumele uriașe în dolari, cum ziceau ei, pe care le aduceau țării. Se lăudau chiar și cu „documente secrete", care erau de fapt copii după articole din presa de specialitate. Cineva le fotocopiase în vreo bibliotecă din vest și, chiar dacă articolele se găseau deja și în biblioteca institutului, tot se raporta că valorau mii de dolari. În cazul de față însă, chiar furaseră documente secrete, proprietate a companiei canadiene AECL.

– Vezi, nu le-ai spus austriecilor de chestia asta. Poate îmi spui de ce.

– Păi, din nou, fiindcă n-avea de-a face direct cu mine.

– Daaa? Sau poate ți-a fost teamă să nu mergi prea departe, să nu spui prea multe! Sau te-ai gândit că, de fapt, ai folosit și tu astfel de documente furate…

– Nu. M-am gândit că oricum nu era ceva important. Fiindcă mai nimic din ce-au furat nu ne-a fost de folos, cel puțin nu în domeniul meu, al proiectării reactorilor. Erau doar mici bucățele dintr-un proiect uriaș. Genul acela de informații trebuia integrat în ceva mult mai mare și părți esențiale lipseau. Așa că, până la urmă, când guvernul român a semnat contractul pentru reactorii canadieni, a trebuit oricum să cumpere licența pentru întregul proiect și am primit legal toată informația. Toată lăudăroșenia securiștilor a fost vorbă goală, cel puțin în acest caz..

– Mă, dar cum o întorci! Dan s-a oprit un pic aici, apoi a adăugat cu vizibilă satisfacție: Să știi, însă, că ai făcut o mare greșeală!

– Ce-ai mai găsit? Ce greșeală?

– Nu le-ai spus nici de povestea cu Traian!

– Vai de mine, am uitat complet de asta!

– Păi, sigur. Și e greu de spus, nu-i așa, de ce uităm unele lucruri și altele nu. Freud avea multe de zis despre așa ceva. De exemplu, ai uitat numele lui Roșcovanu', dar n-ai uitat numele celui care l-a denunțat. Și asta era adevărat. Știa și de asta. [...] Dar de ce, Doamne iartă-mă, uitasem de povestea cu Traian? Era un lucru pe care ei îl aflaseră deja, de la alții. Ăsta chiar fusese un ghinion. Veniseră acum, în aprilie, să mă tragă la răspundere? […]

*Notă * subtitlurile aparțin redacției*

Bogdan Adrian TOMA

Rânduri pentru Atlas
Eu, zeilor le-am spus c-am să ridic
Acest pământ din tristă-ncremenire;
Că pot să-i dau și sens, și deslușire,
Pe umeri c-am să-l port fără să-l stric.
Iar ei, atunci, cu nevăzute fire,
L-au ridicat în sus, ca pe nimic
Și pe spinarea mea, făcută cric,
L-au țintuit cumplit. Fără iubire.
Însă, în timp, am ostenit de greu
Iar când venit-a noul Dumnezeu
El a văzut, în forța-mi, efemerul...
Pământul de pe umeri mi-a săltat,
Și-n locul vânăt și despovărat
A așezat, cu eleganță, cerul.

Două inimi
De multe ori, când ploaia se îngână
Lângă ferești, cu suflet zgribulit
Mi-aud bătaia-n piept precum un mit:
Stinsă și grea, și-atâta de bătrână...
Cumva, simt însă că s-a adâncit
Sub mușchiul ei, - cât bobul de rășină
O inimă mai mică, dar mai plină
De toate cele câte le-am trăit.
Ce-așteaptă ea, e fără de cuvinte:
Să pun în cârca-i moale și cuminte
Ce inima cealalt-a dus în spate;
Iar când va sta, după atâta greu
Lumii s-o las, sinteză de mereu,
Păstrându-ți ție inima ce bate.

Sânziana MUREȘEANU

După-amiaza omenirii

Au ieșit coralii din mare,
Tiptil, tiptil,
Nerăbdători
Să țească
Armura lumii.
În căniţe mici
De smarald,
Peștii își beau ceaiul,
Este ora cinci după amiază
A omenirii.
Nu mai avem timp.
Căutăm vizuina
Timpului,
E atât de adâncă,
De necunoscută.
Avem lanterne de mineri,
Strălucitoare,
Felinare,
Licurici,
Stele căzătoare,
Nu avem destulă
Lumină
Ca să căutăm
Timpul.

Trenurile
Nu se mai opresc,
Coboară precum lacrimile
Pe neteda față
A depărtării.

Mestecăm
Flori dulci
De salcâm,
Tăiem mieii
Acestui an,
Cad șerpii Boa din cer
Precum castanele
La vremea lor;

Umbra păsării de pradă
Deasupra capetelor noastre,
Umbra gândului tău
Deasupra inimii mele.

La umbra unei petale
Ne vom da ultima suflare…

Ultima ta suflare
Se va înălța la cer,
Ca o șoaptă
Levantină,
Intraductibilă.

După cincizeci de ani

Stau
Din ce în ce mai mult
Cu mine,
Mă mângâi pe creștet,
Mă țin de mână,
Îmi murmur
Cântece de seară,

Alung insomnia
Din jurul
Pleoapelor mele,
Îmi prepar cu grijă
Limonada cu mentă.

Mă privesc
Din profil,
Din spate,
Îmi cercetez
Mersul,
Gesturile de după
Cincizeci de ani.

Aş fi fumat
Ţigări de foi,
Aş fi imitat-o
Pe doamna Georgescu,
Profesoara de franceză,
Aş fi locuit
Într-un oraş port
La Mediterană,
Aş fi fost sora
Lui Nazim Hikmet,
Aş fi rămas
În Mexico City
În acel an secetos…
Toate
Le-aş fi făcut
Dacă tu nu mă strigai
Pe nume,
Dacă nu mă prindeai
În braţe
Înainte ca avionul roşu
Să treacă în zbor
Deasupra noastră.

Duşmani

Singurătatea mea,
De nobilă viţă,
Mă priveşte tăcută
Din sud,
Din Grădina Hesperidelor.
Singurătatea mea
E cu mine
Mereu,
Alungă albinele,
Norii,
Scutură copacii în floare,
Este mai veselă
Decât puii de şarpe.
Tu eşti duşmanul ei,
Pe cine oare
Voi alege
În cele din urmă?

Singurătatea
Îmi sărută ochii,
Îmi cunoaşte
Toate semnele de pe trup,
Toate cicatricile,
Singurătatea
Nu trădează,
Nu mă părăseşte,
Nu se gândeşte
La nimic altceva
Decât la mine!

Când tu mă îmbrăţisezi
Ea lăcrimează,
Când tu îmi răpeşti
Nopţile,
Ea îmi face semn
Că este acolo mereu.
Dacă nu ar fi
Aş porni în căutarea ei,
Dacă aş deschide ochii
Şi nu aş vedea-o,
Aş dezgropa drumurile.
De dragul singurătăţii
Stau lângă tine
Pe acest ţărm de mare,
Doar de dragul singurătăţii
Îţi ascult povestea,
Te amăgesc
Să întârzii aici
Pentru o scurtă vreme.

George VIGDOROVITS

Eu nu sunt gata să mor, chiar să mor....

Mă exasperează cumplit
matematică simplă a morţii,
cramponarea ei în numere mici,
care doar printr-o minune ajung
la piatra de hotar a lui o sută.
O bornă ciudată
aflată la eterica răspântie
dintre statul materialităţii căzute
şi ţara luminii veşnice.

Mă deprimă biologia simplistă a corpului
în permanentă criză existenţială
între starea de moluscă
şi cea de verticalitate solidă.
Mă descumpăneşte în fiece clipă
chimia gregară a trupului
cufundat în mocirla sângelui,limfei, hormonilor,
starea de mlaştină cu pretenţii de demiurg.
Mă întristează elementaritatea
fizicii cuantice a vieţii,
uneori corpuscul alteori undă,
incertitudinea ca stare existenţială.
Ştiinţele nu mă ajută cu nimic
în a desluşi taina curcubeului
ori misterul copilului
gângurind primele cuvinte:
nici măcar de a explica esenţa
acestui şirag de nimicuri
întrupate în miraculoase cuvinte.
De ce mie umilului George Vigdor
rob al poeziei şi prizonier al ecuaţiei cu dor
uneori universul îmi şopteşte tânguitor;
pregăteşte-ţi sufletul pentru zbor, superb zbor
dar eu nu sunt gata să mor, chiar să mor
mă aşteaptă înalturi unde vreau să zbor, sublim zbor….

Hălăduiesc la limita absolutului

Hălăduiesc mereu la limita absolutului
habar n-am cum să-l ating, cum să-l apuc
ştiu doar că suntem entităţi diferite;
eu doar o maimuţă mai evoluată
iar el, absolutul, probabil o metaforă divină.
Încartiruit în trei dimensiuni
şi un interval neglijabil de timp
nu am cum să-l cuprind, cum să-l scriu sau să-l descriu.
În pătrăţica mea de infinit
trăiesc neglijabil între gratii metafizice,
între care doar lumina filtrată a intuiţiei
mă poate catapulta pentru o clipă
în paradisul multidimensional al absolutului.
Poate că m-aş descurca mai bine
dacă absolutul ar fi o femeie veşnică
un izvor nesecat de iubire şi fecunditate,
cu care aş procrea mereu
într-o îngemănare cosmică supremă
viitoarea armată a speranţei ultime.
Intersecţia dintre absolut şi firul de praf stelar
cu eticheta „ eu „
este aproape întotdeauna o mulţime vidă,
străluminată arareori de viziuni divine
imperceptibile, indescriptibile, inefabile.

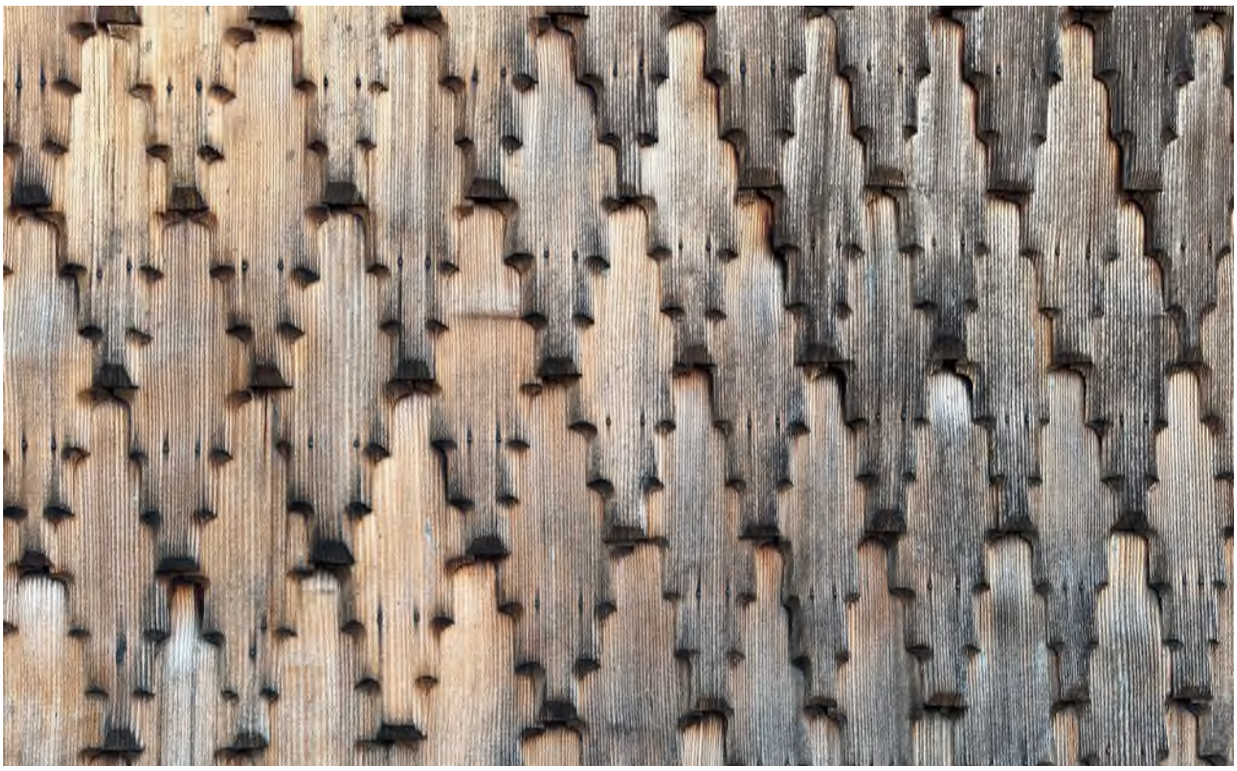

IEUD 20.02.2024, FOTO IONEL VITOC

Hamvas BÉLA

Spirit și existență

(Capitolul: ANATOMIA MELANCOLIEI, de Robert Burton / filosof existențialist, sec. XVII)

Anatomia melancoliei, a fost editată complet pentru prima dată cam cu 300 de ani în urmă. Dar dacă cineva și-ar propune azi să parcurgă cele trei volume ale acestei grandioase opere, va lăsa cartea din mână cu sentimentul că a citit una din cele mai importante cărți din lume.

Burton a fost bibliotecar la Oxford. Acest amănunt al biografiei sale nu este chiar așa de neînsemnat cum ar putea să pară. Pentru că, uneori esențialul poate fi ascuns într-un cuvânt.

Burton a fost bibliotecar. Iar bibliotecarul este un specimen ciudat pentru care cartea este hrană, pasiune, iubire, destin, aventură, fatalitate și extaz, așa cum este marea pentru marinar, pământul pentru țăran, sau planta pentru grădinar.

Pentru un om de știință cartea este doar material de studiu; o citește, o conspectează și o pune deoparte. Pentru poet este doar creație; o scrie și o uită. Pentru profesor cartea este instrument; scoate din ea ceea ce are de transmis mai departe. Iar pentru un om oarecare este doar o îndeletnicire plăcută; o citește și o savurează. Dar nimeni nu se apropie de carte ca bibliotecarul; cu atât calm și cu atâta grijă, așa cum ne atingem doar de lucrurile nemuritoare: de mare, de femeie, de pământ. Nimeni, în afară de el, nu știe ce înseamnă un autor bun a cărui carte, dacă o deschizi la întâmplare, te cucerește, te adâncești în ea, faci adnotări, subliniezi, bagi volumul în buzunar și te duci pe coasta unui deal să citești cu voce tare pasajele preferate.

Opere mari scrise de bibliotecari sunt numai două în toată literatura universală. Una este *Tao-te-king*, a lui Lao-te și cealaltă *Anatomia melancoliei,* de Robert Burton.

Lao-te a fost bibliotecar timp de 70 de ani. El a fost cel care a filtrat, a curățat, a șlefuit, a distilat cuvintele până ce a obținut un strop de rouă. Acest strop de rouă este *Tao-te-king.* O carte de filosofie mai perfectă ca aceasta nu există. Și este deosebită mai ales pentru că esența acestei filosofii constă, dacă mi-e permis să mă exprim astfel, tocmai în *bibliotecărie.* Pentru că acea pace contemplativă nu poate fi învățată decât între cărți și de la cărți. Cartea este realitatea cea mai tăcută, cea mai însingurată și mai pașnică din lume. Iar bibliotecarul, cel care trăiește între cărți, devine de asemenea: tăcut, însingurat și pașnic. *„Nu repede, ci încet / Nu mult, ci puțin / Nu cu greu, ci ușor".*

Dar cartea lui Burton este scrisă cu totul altfel. Poate ar merita să numărăm câte mii de cărți au fost citate în ea. El nu filtrează, nu șlefuiește, nu distilează; el adună la un loc, rânduiește și catalogheazǎ. Burton este, poate, chiar mai bibliotecar. Nu există carte scrisă mai liniștit, mai încet, mai nederanjat ca a acestuia. *„I am not poor, I am not rich*, *I have little. I want nothing"* (Eu nu sunt sărac, eu nu sunt bogat, eu am puțin, eu nu doresc nimic). El nu are soție, nu are copii, nu are prieteni, nu are admiratori. Idealul său a fost Democrit și a trăit o viață monahală, la fel ca și grecul în mănăstire, fără nici un fel de orgolii. *„The canst not think worse of me tham I do of myself"* (Nu se poate gândi despre un om ceva mai rău decât gândește el însuși despre sine). El nu are dorință de afirmare.

Bibliotecarul este asemeni greierului, scrie chiar el într-unul din cele mi frumoase capitole ale cărții sale, citându-l pe Platon care-l descrie pe Socrate stând de vorbă cu Phaidros pe malul însorit al Ilionisului. Bibliotecarul este urmașul acelor ființe care au existat cu mult înaintea Muzelor. Dar când acestea au început să cânte, acele ființe au căzut în stare de extaz, uitând să mai mănânce, să bea, să mai trăiască. Acele ființe au fost mai apoi transformate de Zeus în greieri cărora li s-a permis să trăiască fără să trudească pentru agonisirea hranei. Li s-a permis să trăiască asemeni Muzelor, doar contemplând, admirând, savurând. Sunt săraci? Sărăcia este zestrea Muzelor. Lor nu le pasă de avere, de putere, de renume, de plăceri. Ei sunt doar greieri capabili să trăiască fără mâncare și băutură, dar fericiți într-o liniște dumnezeiască, care este un fel de nemurire.

Au englezii un verb pe care-l găsim și în primele rânduri ale cărții lui Burton: *I am musing.*

E un verb intraductibil, care înseamnă: a fi în stare de forță majoră de a nu putea face nimic altceva decât să stai gură-cască și să contempli viața ca pe o melodie sau ca pe un poem. Bibliote-

carul este o astfel de ființă/musing care, asemeni greierului, trăiește în domoală liniște și senină însingurare, la fel ca Muzele, dar nu cu poezia în suflet ca poeții, ci fiind el însuși viață transformată-n poem.

O astfel de viață pare încântătoare pentru oricine. Ăsta este un om! Acesta este un destin! Un astfel de om pare să se fi născut, ca greierele, tocmai pentru o astfel de viață.

Dar nu este chiar așa. O astfel de viață, o viață de greier, trebuie dobândită. Pentru ea trebuie să trudești. Nu ți se dă ușor.

Locul, ca punct de pornire al operei lui Burton, devine relevant doar din moment ce conștientizăm impresia pe care am avut-o atunci când am intrat prima dată într-o bibliotecă. Prima impresie este aceea de întuneric. Pentru a rezolva această problemă, clădirile bibliotecilor moderne au fost construite numai din sticlă. Dar bibliotecile sunt prin natura lor întunecoase. Și umbra lor nu poate fi înlăturată, cum nu poate fi înlăturat nici praful și nici aerul stătut. Astea sunt lucruri ce țin de hârtie și de litera tipărită. Și, în aceste locuri întunecate și prăfuite trăiesc acele ființe cu miros de aer stătut; bibliotecarii. Abia dacă există între ei indivizi a căror îndeletnicire să nu fie ghicită la prima vedere. De cele mai multe ori sunt cocoșați, șchiopi, chiori, prăpădiți și slabi. Au fața cenușie, ochi fără strălucire și mișcări grotești.

Când trece cineva pe străzile murdare și rău mirositoare ale unui cartier mărginaș, își pune, fără să vrea, întrebarea: ce fel de oameni trăiesc aici? Răspunsul e scurt și simplu: cei care vin să stea aici. Ei ar fi avut libertatea de a se duce să stea altundeva. De ce nu s-au dus? Pentru că au hotărât să stea aici din voința lor liberă, ba mai mult, dintr-un motiv mult mai adânc, pentru că ei țin de aceste locuri, sunt de aici. Și atunci, cine va fi bibliotecar? Cel care asta a vrut să fie. Cel care se simte acasă în camerele întunecoase cu miros rânced, între rafturile labirintice și coloanele umbroase ale bibliotecii. Cel care *este de aici.*

În general, toți cărturarii pot fi recunoscuți după aspect. Bibliotecarul este prototipul acestora. Poate fi recunoscut la prima vedere ca și elevul, așa zis, *silitor.* Se vede că e om de carte profesorul, filologul, vânzătorul de cărți și, mai ales, anticarul. Privindu-i cu atenție vom descoperi la ei câteva caracteristici foarte ciudate. Sunt, în general, infirmi (?), miopi (?), grotești (?). De ce? Pentru că sunt migăloși, le pace să despice firul în patru, trăiesc în umbră, ca gândacii în subsoluri. Și există o mare înrudire, între elevul silitor, dascăl, filolog sau anticar cu Dracul. Pentru că Dracul este imaginea străbună a ființelor diabolice; este iscoditor, ciudat, răutăcios, se ferește de lumină, trăiește retras în cotloane cât mai întunecate. Privite per ansamblu, acestea sunt însușiri pe care le au și cărturarii, adică cei care țin cu tot dinadinsul la cuvinte și rămân reci în fața vieții propriu zise. Ei sunt cei care se ascund de viață. Unde? În litere.

Deci, este diabolică orice ființă omenească, fie dascăl, elev silitor, avocat, judecător, cercetător, doctor sau preot, dacă este legat de litere și paragrafe; adică de cuvântul scris și pune cartea înaintea vieții. Iar numele acestui păcat este: biblio-ilodatria, adică adorarea cărții ca Idol.

Omul de carte este cel care vrea să orânduiască viața prin litere. Dar, a face *orânduială*, nu

este altceva decât *a domni*, spus cu alte cuvinte. Și *a domni* nu este altceva decât o expresie mai blândă a lui *a ucide*. Și orice ființă diabolică urmărește viața și vrea să o ucidă. Poate tocmai pentru că se teme de ea. Dracul este cel mai vechi dușman al vieții și aduce întotdeauna cu sine moartea, indiferent dacă vom numi moartea *lumină, spirit* sau *lege.* Dracul este cel care distruge cu patimă tot ce este neregulat, neuniform, inform, aparent, capricios, schimbător, sau multicolor (teatrul, târgurile, iubirea, lupta) – vrând să conducă lumea cu litere, cuvinte, paragrafe. Fie el dascăl, judecător, om de știință sau elev, cărturarul este întotdeauna un filistin diabolic. Iar filistinul diabolic desăvârșit este bibliotecarul.

Punctul nostru de pornire va fi, deci, acesta: bibliotecarul se află în legătură nemijlocită cu lumea subterană. Aflat permanent în imediata apropiere a cărților, el cade inevitabil în biblio-idolatrie și devine un filistin diabolic. Înțelegerea acestui filistinism diabolic și a legăturilor cu lumea subterană este primul pas în înțelegerea celui ce a fost Robert Burton.

De fapt, *Anatomia melancoliei* nu este altceva decât descrierea de mare anvergură a unui *catabasis*; a unei coborâri în lumea subterană. O coborâre asemeni celei pe care a făcut-o Dante sau Vergilius. Altfel spus, coborârea este o trecere în lumea morților, un *descensus*, o incursiune în lumea subterană care, de cele mai multe ori, se face fără voie sau, în cel mai bun caz, în mod inconștient.

Despre coborârea sa în lumea subterană și că, de fapt, cartea sa este o descriere a acesteia,

Burton habar nu are. Cum de altfel nici Dostoievski n-a fost pe deplin conştient de faptul că în *Însemnări de călătorie*, în *Nopţi albe* sau *Crimă şi pedeapsă* descrie un astfel de catabasis, şi nici pictorul Bosch sau graficianul Kubin n-au ştiut să vadă asta în arta lor aşa cum a făcut Blake sau Swedwnborg. De regulă, cine se află în orice fel de raport cu lumea subterană se află doar la un pas de coborâre. Raporturi cu *lumea de jos* poate avea oricine. Dar cu adevărat interesant este faptul că marea artă, marea filosofie, sau marile destine nici nu pot fi închipuite fără o puternică relaţie cu subteranul. Profunzimea unei opere, sau a unui destin, este dată chiar de relaţia cu lumea subterană. Şi cel care n-a parcurs catabasisul până la capăt, aşa ca ca Enea, Vergilius sau Burton, sau cel care nici măcar n-a călcat în lumea subterană ca să poată arunca o privire în jur şi s-o vieţuiască, nu va avea nimic important de comunicat semenilor săi. De ce?! Pur şi simplu pentru că fiind un om care n-a cunoscut sferele profunde, va rămâne neştiutor, nesigur şi superficial în problemele mai complicate ale destinului. Şi acest lucru este valabil, fie că este vorba de de literatură, pictură sau muzică, fie, în general, în orice alt domeniu în care este vorba de o activitate de creaţie.

Coborârea în lumea subterană nu trebuie să fie neapărat o trăire categorică aşa cum a descris Strinberg descensus-ul omului modern în cartea sa *Inferno*. Ea poate fi uneori lină ca aceea a alui Mozart în *Don Juan*, sau poate fi o permanentă declaraţie de atitudine ca la Schumann şi la Baudelarie, sau cum o întâlnim la E.T.A Hoffman. Cert este însă că la cei care au o relaţie slabă, sau inexistentă, cu lumea subterană, va fi evident faptul că le este inaccesibilă şi pătrunderea în tainele vieţii. Cei care nu ştiu ce este lumea subterană nu vor şti niciodată nimic despre destinul omenesc, şi nu vor înţelege nici viaţa. Iar cei care, deşi o cunosc, o uită sau o ascund cu bună ştiinţă, se vor ofili, vor deveni neimportanţi, vor dispărea.

De obicei poarta lumii subterane nu se deschide în faţa omului decât în clipele grave sau decisive ale vieţii. *La jumătatea drumului vieţii,* cum spune Dante, sau în situaţia limită dintre viaţă şi moarte, eventual cu ocazia unor boli grave, sau cu ocazia unor călătorii. Se mai întâmplă ca aceste porţi să se deschidă în cazul unor relaţii deosebite în dragoste, prietenie, căsnicie şi alteori ocazia o creiază toate astea la un loc.

Burton fiind bibliotecar, deci un filistin diabolic, n-a avut nevoie de astfel de ocazii. Poate de aceea nici n-a observat că a pătruns şi că a existat în lumea subterană. De fapt, conform astrologiei, ocupaţia de bibliotecar este de natură mercuriană. Iar Mercur este cel care-i conduce pe morţi în lumea de dincolo. El e află sub dominaţia lui Hermes şi Hermes este *phsihopompos* – adică cel care conduce şi îndrumă coborârea sufletelor.

Mitologia este plină de descrierea unor astfel de catabasis-uri deosebite. Răsăritenilor le-au devenit cunoscute datorită peregrinărilor lui Manda d'Haye, Nirgal, Ghilgameş şi Marduc. Istar, la rîndul ei, a coborât în lumea de jos ca să-şi aducă înapoi iubitul, pe Tamuz. Ea a fost condusă prin 7 porţi şi la fiecare a trebuit să depună câte ceva din ceea ce a adus din viaţa pământeană. Erasika, stăpâna adâncurilor, i-a trimis peste 60 de boli şi, de bună seamă, Istar ar fi pierit de nu i-ar fi venit zeul Ea în ajutor.

La greci, în afară de Odiseus, au pătruns în lumea de jos şi Orpheus, Heracles, Theseus şi Peiritos. Tot ei au consemnat faptul că un filosof, pe nume Menedemu Lamasacus, *umbla ca un nebun printre oameni şi spunea că el vine din Infern ca să spioneze pentru draci, cum trăiesc oamenii pe Pământ.*

După părerea unor teologi *descensus-ul* este un pas escatologic care dovedeşte că unii oameni aleşi pot nărui puterea morţii, pătrunzând încă pe când sunt vii în împărăţia ei, de unde, eventual, se pot şi întoarce. Alţii ne învaţă că aceste coborâri sunt urmarea unor păcate mari, dându-li-se păcătoşilor posibilitatea să se căiască acolo şi să se întoarcă purificaţi. Acesta este şi cazul lui Strimberg. Şi tot aceasta este semnificaţia scufundărilor în cazuri de boală. Printre altele, tot aşa ceva vizează şi psihologia analitică modernă, sau filosofia existenţială, dar la un mod mult mai neîndemânatic. Fapt este că învăţăturile tuturor timpurilor au semnalat posibilitatea reînnoirii prin *descensus* în urma unei adânciri.

Asta face şi Robert Burton. Coboară în adânc, ca să scape de groaznica şi chinuitoarea boală care-i răstoarnă viaţa şi-i surpă destinul. De aceea, se poate spune că această carte a lui Burton se înrudeşte îndeaproape cu ideile psihologiei moderne şi cu filosofia existenţială, numai că el ştie ceva în plus.

Catabasisul din *Anatomia melancoliei* este descrierea coborârii lui Burton în adâncuri, pentru a se purifica şi pentru a se salva de acea boală cumplită numită: MELANCOLIE.

Traducere: *Gabriela LEOVEANU*

George DIMITRIU

Explorând Delta Dunării (I)

Copacul cu... cormorani

În cea de-a treia zi de Paște a anului 2023 am pornit dis-de-dimineață împreună cu fiul meu cel mare, Ștefan, spre Dunavățu de Jos. Ajunși pe la prânz la pensiune, am fost întâmpinați de arbori gătiți cu superbe magnolii alb-movii, ornate-n interior cu sute de puncte. Pe-un perete trona o imensă planșă care prezenta peștii din apele României alături de una referitoare la păsările migratoare, de ample hărți ale Deltei, și de-un tablou-caricatură ce înfățișa oameni politici. La loc de cinste se hodinea, înfipt într-un panou lemnos, un cap de pește cu gura deschisă - se voia hidos însă era cam știrb! Din restaurant se putea admira un pitoresc canal, vecin cu pensiunea, canal pe care se odihneau câteva bărci.

Începuserăm dejunul cu borș de pește, servit ca la Letea: zeama și cartofii în boluri iar peștele, fiert, îmbrăcat în legume, ne 'mbia de pe-un platou. Am continuat c-o saramură de crap cu mămăligă minunat așezată într-o farfurie încăpătoare, farfurie-n care locuia și un recipient cu supliment de zeamă. Nea Florin, barcagiul, și-a făcut apariția înainte să terminăm de mâncat. Fața roșie, de lipovean, n-avea pilozități; avea în schimb buze subțiri, nas consistent, și fusese plantată pe-un trup solid. L-am citit imediat:

– Aduceți un păhărel să vă torn niște pălincă ardelenească de prune.

Vine cu un pahar pentru vin, îl umplu pe jumate, însă băutura n-apucă să se hodinească.

– Încă unul?

– E bună! declară în timp ce-mi întinde paharul gol.

Îi fac plinul, stabilim planul de bătaie, însă ochii, căprui, cercetători, i se lipiseră de sticla de un litru plină cu lichid galben ca Soarele.

– Mai pun unu'?

– Nu, tre' să conduc barca!

Am coborât scările pietruite spre terasa cu piscină care avea atașat un mic debarcader ș'am urcat într-o șalupă. Doar noi.

Călătoria a început pe Canalul Satului, sub privirile mirate ale unei berze semețe care însă nu s-a sinchisit de noi. Străjuit de arbori, de debarcaderele pensiunilor și de ambarcațiuni, canalul găzduia și două bănci așezate pe-o platformă, la umbra unui copac. În scurt timp am ieșit în Lacul Barcaz care se lăuda cu o insulă de stuf și cu câteva rațe. Cerul se lăsase dominat de nori mari, albi. Prin intermediul unui canal de legătură străbătut de-o apă muștar, mată, încadrată de arbori ce formau parcă o boltă, am ajuns în Lipoveni. O puternică senzație de junglă îți transmitea acel canal, canal în care copaci pletoși, vernil, furau din luciul apei ca muștarul. Lăstăriș aparent timid mușca hotărât din canal când dintr-o parte când din alta, de-ți era imposibil să vezi calea de urmat. Pe-alocuri câte-o salcie plângătoare ne făcea reverențe ori fire răzlețe de stuf se odihneau pe fața adolescentă a apei. S-adunau mai multe câteodată, luând țanțoș fața arborilor. Unele crengi se înclinau dându-și parcă mâna peste canal, ca într-un dans al dragostei. Altele, verzi-muștar sau de-un verde-crud, se reflectau alături de cerul albgri pătat uneori cu albastru lângă stuful maroniu ce străjuia apa 'ngustă, creând un peisaj ireal. Soarele, atunci când își făcea apariția, se folosea de arbori pentru a-ntuneca apa canalului, canal prin care barca se strecura unduindu-se.

Pătrunși pe Canalul Opt am constatat uimiți cum copacii, înclinați, își uneau crengile vernil pe deasupra apei, construind parcă un pod al mirilor. Atunci când ramurile s-au despărțit cerul s-a luminat și două lișițe și-au luat rapid zborul zbătând aripile-n tandem, cu viteză. Mai încolo o lebădă traversa agale canalul însă la apariția noastră a început să formeze cu aripile V-uri tot mai largi, călcând apa-n care-și desenase dâra.

Ne-am varsat în Canalul Dunavăț, penetrat și el de lăstăriș și de stuf însă tatonat pe-alocuri de stâlpi de electricitate. Cerul albastru, pătat cu nori, se oglindea leneș în canalul cu apă muștar. Am trecut pe lâng' un hotel plutitor vecin c-o casă de vacanță păzită de doi câini, unul alb și unul negru - cum

altfel?! Puţin mai în faţă, în dreptul superbului Complex Delta-Paradis, patru pui de gâscă ce deprindeau înotul şi-au dat examenul la trecerea noastră, scufundându-se instantaneu, cu rotiri peste cap. Complexul, străjuit de sălcii plângătoare şi de-un ponton ce părea fără sfârşit, găzduia căsuţe acoperite cu stuf şi o clădire impunătoare, cu acoperiş stufos ornat cu ferestre-pleoape. Canalul părea un bulevard acvatic! Din păcate, la capătul pontonului decorat cu şalupe sălăşluiau un vapor şi un hotel plutitor părăsite, aflate într-o avansată stare de degradare.

Ceva mai încolo canalul era străjuit de stuf pe-o parte şi de arbori pe cealaltă - unii dintre ei îşi odihneau crengile pe luciul apei. Copacii au început să se rărească şi să devină mai scunzi, ba chiar îşi făcuse apariţia şi unul ce părea uscat, fără frunze. Ba nu, avea frunze însă erau negre! Stai aşa! Nu pot fi frunze, căci au cioc şi coadă! Sunt cormorani negri, perfect camuflaţi! În zare, alţi copaci purtători de cormorani. Mai mari, parcă! Ba nu, erau cuiburi! Cuiburi şi cormorani! Zeci! Copacii ce străjuiau canalul aveau „rod bogat”! Ne-am apropiat ş’am trecut pe sub cuiburile mari acompaniaţi de chirăitul păsărilor. Câte-un pescăruş stătea înfipt pe vreo creangă, aşteptând momentul prielnic pentru a fura ouă. Soarele lumina rotund, scăpându-şi uneori câte-o rază, ca un laser, printre crengile pline de cuiburi. Pe malul celălalt, asaltat de stuf, un arbore singuratic, cu crengile argintii, mai mult despuiate însă pline de cuiburi şi de cormorani negri, se reflecta creţ în apa canalului. Din când în când câte-un ciripit melodios se suprapunea, ca un *voice over*, peste chirăitul cormoranilor din acel loc mirobolant. Pe fundal, un cer alb-albăstriu completa o paletă de culori de care nu te puteai pur şi simplu desprinde. Pân’ la urma nea Florin a întors barca ş’am pornit domol spre altă destinaţie, însă sufletele noastre au rămas multă vreme acolo!

Fragment din volumul „Prin mirifica Europă”, aflat în pregătire.

Constantin CUBLEȘAN

„Eu vinul vieții îl băui cu ură” (Mircea Vaida-Voevod)

De un dramatism profund sunt poemele lui Mircea Vaida-Voevod din recentul volum, **Amintiri de pe Terra** (Editura Risoprint, Cluj Napoca, 2023), asumându-și într-un discurs evocator istoria devenirii moderne a națiunii sale, așa cum o cunoaște și cum o simte trăită în ținutul Munților Apuseni, de unde își trage obârșia. De altfel, este coordonata majoră pe care se înscrie întreaga sa creație literară, incluzând aici și masivul roman autobiografic, **Corinda.** Nimic patetic însă, nimic ostentativ în confesiunile de apartenență la ținutul natal („Sunt bine în pădurea mea,/ în munții mei…”), la durerile poporului său, de-a lungul veacurilor („În sinea mea s-au cuibărit/ zeci de generații,/ cu patimile, cu urile lor”), totul într-o rememorare oarecum crepusculară, a vârstei sale („Octogenar, de-o vreme,/ vorbesc singur, în poeme,/ cu tristul meu portret”).

Biografismul nu este neaparat o evocare a familiei sale biologice, prin ea înțelegând, la drept vorbind, mulțimea generațiilor de eroi anonimi care au ilustrat, care s-au implicat în istoria zbuciumată a ținutului opresat de puteri străine:„Că bunul meu e azi în cer,/ eu nu voi înceta să cred, să sper./ Din fier de plug își făurise spadă./ Căci fu sortit să vadă, cum că din/ scrumul celor arși pe rug,/ fumul, cu negri nori,/ înconjură de șapte ori planeta,/ ca dovadă!/ Ca luna pe un vârf de plop/ aștept un alt Potop/ și m-aș tocmi luntraș/ pe Arca Noii./ Trecutul de curând/ e vânt cu fum./ Pe drum trece un car cu fân./ Un căruțaș bătrân/ își bate boii” (**Din vârf de plop**).

E un patetism mocnit în aceste versuri ce conțin, în fiorul lor lăuntric, vibrația unor dureri istorice ancestrale. Regăsim astfel, evident, într-o altă cadență prozodică, expresia frustă a încărcăturii emoțional-mesianice din lirica lui Octavian Goga. Căci, modernismul poetic al lui Mircea Vaida-Voevod vine, fără tăgadă, din tradița literaturii ardelenești, sobră și robustă, în care simbolică stă mereu imaginea gorunului, în toate ipostazele sale existențiale, cu rădăcinile adânc înfipte în sol, în țărâna dătătoare de viață pe aceste meleaguri de legendă, ce urcă până în actualitatea momentului despre care vorbește și dă seama, în parabole, firește:„Pe sub pământ/ se-nvârte roata morii./ Alți secoli, alte boli,/ alte războaie./ Se-ndoaie trestia în vânt.// Se miră cugetul de cât se minte/ în istorii, în cuvinte./ În cronici vechi apă de ploaie/ scorniră niște lăudăroși,/ că nu se pomeniră maci mai roși/ nici brazi mai nalți,/ Goruni mai groși ca în Ardeal./ Că îi sădise pe un deal,/ vreun grof, vreun Eszterházy!/ Crescură codrii de măganul lor!/ Sub fiecare trunchi e-un veac de silă./ Cu ochii-nchiși pipăi Gorunii,/ Lutul./ E-un alfabet de culmi și văi./ Cu degetele, lin, citesc trecutul./ În crâng de pin, în pat de ulmi,/ mă dor Srăbunii” (**Străbunii)**.

Nu cred că mai sunt mulți poeți astăzi la noi care să vibreze cu atâta intensitate la conștientizarea apartenenței lor la un trecut istoric plin de jertfe, de jerfire întru afirma-

rea identității naționale. Mircea Vaida-Voevod își asumă oarecum profetic enunțul devenirii prin timp a seminției sale, trăind frenetic o veritabilă mitologie națională, în care legenda se ivește din fapta reală ridicartă la simbol prin însemnele firii firești a acesteia, prezente pretutindeni:„De treci Valea Țebei,/ unde anii devin mai grei,/ mai mari,/ vremea se ascunde/ într-o scorbură, pe plaiul/ cu iasme și smei,/ unități de măsură din basme,/ care dau îndărăt./ Și asta prelungește traiul/ până hăt – în veci!/ Aici Gorunii sunt zeii de demult,/ ai codrului./ Aici, cimitirul fără hotar/ e un aeroport cosmic, abrupt,/ prin care se iasă din timp,/ căci, se intră dedesupt/ într-un anotimp secular,/ al Iancului./ Ascult./ Se aude fluierul Lui!" (**În Valea Țebei**).

Firește, o anume religiozitate, ce nu este explicată în poezie, ci implicată acesteia, translează reveriile metaforice ale lui Mircea Vaida-Voevod. Universul istoriic al propriilor trăiri se umple de solemnitatea ritualică a evocărilor lirice, totul într-o atitudine polemică, ironică, față de prezentul imediat al aceleiași istorii (adesea) trădate.„Cândva, cel de Sus, ne trimise/ apostolii- socli./ Glasul lor îl ascult, pătimaș./ Când vei citi acest răvaș,/ noi, vom fi murit toți, demult./ De flintă, de sabie, de boli./ Istoria e un cal nărăvaș,/ sau un car cu boi,/ scârțâind alene din roți./ Spre destinatar,/ cuvintele ajung rar la țintă!/ Drumul e plin de bolovani,/ de tâlhari./ Mi se rupe șareta/ și din lipsă de bani,/ poștașul își vându bicicleta./ Scrisorile întârzie sute de ani!/ Îmi scrise și semnă plelung:/ Neacșu de la Câmpulung" (**O scrisoare de demult**).

Poezia lui Mircea Vaida-Voevod e pătimașă, expresiv-dură, fără încercări, de nici un fel, de experimentări moderniste (postmodernisme!), la modă în ziua de azi. Din pricina aceasta ea poate părea, la o privire superficială, dacă nu desuetă, ieșită oarecum din actualitate. Nimic mai fals însă. Actualitatea ei constă în tocmai vibrația tensionată la tumultul istoriei naționale care e dincolo de spectacolul politician al zilei. E istoria vie a unor conștiințe trecute fără prihană prin timp și prin timpii acesteia. Este caracteristica funciară a liricii Bardului coborâtor din tenebrele luminoase ale Apusenilor.

Mircea Vaida-Voevod (foto: Ovidiu Cornea)

Augusta SUPPLE
Australian theatre director, producer and writer, arts and cultural strategist

Recital „Eminescu” în Australia

Am primit la redacția „Orașul” o cronică a recitalului „Eminescu”, susținut în Australia de către traducătorul-poet Adrian George Sahlean (Global Arts Non-Profit) din Bostun – SUA, recital încununat de un succes răsunător. Este încă o dovadă că poetul nostru național este perceput pretutindeni ca poet universal.

„Capul de afiș” al recitalului a fost recitarea poemului „The Legend of the Evening Star”, scris de Mihai Eminescu, adoratul poet romantic al României, interpretat de traducătorul-poet Adrian G. Sahlean, venit de la Boston.

După o prezentare introductivă impresionantă, Sahlean, purtând o originală cămașă românească cu broderie neagră, s-a urcat la microfonul de pe podium, și a privit publicul cu ochi zâmbitori, parcă pregătindu-l să asiste la dezvăluirea unui secret străvechi. Sahlean este cel mai important traducător al operei lui Eminescu în limba engleză și e renumit pentru spectacolele sale de poezie. Recitalul lui Sahlean, o premieră în Australia, a fost acompaniat de ilustrație muzicală preînregistrată.

Poemul lui Eminescu este o parabolă impresionantă, care atrage atenția asupra caracterului schimbător al iubirii arzătoare dintre doi îndrăgostiți cărora astrele le sunt potrivnice - o prea-frumoasă prințesă, îndrăgostită de Luceafăr/The Evening Star - doi îndrăgostiți prinși într-o alegere imposibilă: care dintre ei va sacrifica tot ce are și ce cunoaște pentru împlinirea iubirii?

Rostită cu solemnitate blândă, recitarea lui Sahlean a avut o calitate hipnotizantă. Să fi fost lumina dimineții ce se filtra prin fereastră? Sau ritmul vocii ferme și calde, scoțând în evidență muzicalitatea fiecărui cuvânt? Sau faptul că urmăream desfășurarea unei povești încântătoare pentru prima dată?

Indiferent de natura alchimiei, efectul a fost fermecător, lăsându-ne vrăjiți.

Adrian George Sahlean (foto: facebook)

Ion NOJA

Filatelia - deschidere spre lume

Apărută recent la Editura Şcoala Ardeleană, sub coordonarea lui Ioan Constantinescu, lucrarea *Filatelia Clujeană. Istorie, pasiune, valoare,* dedicată filateliei clujene de la începuturi şi până în prezent, învederează sub multiple aspecte un volum de excepţie pentru scrierile de acest fel apărute în cultura noastră.

Înainte de toate, cartea este expresia unei pasiuni materializate în fapte, ce presupune, în egală măsură, documentare, cunoaştere, consecvenţă, evaluări adecvate şi, nu în ultimul rând, un efort financiar predictibil pe timp îndelungat; adică tot ce trebuie să aibă un colecţionar de produse filatelice pentru a se ridica la standardele de natură să viabilizeze această preocupare.

În acelaşi timp, cartea reconfirmă un adevăr bine-cunoscut, dar insuficient luat ca argument pentru activitatea de perspectivă: faptul că filatelia este şi rămâne un câmp al pasiunii cultivate generaţii la rând; un fenomen cu atractivă deschidere socială. Iar filatelia clujeană atestă pe deplin această realitate. Aici, aspiraţia spre frumos a atras oameni din toate categoriile socio-profesionale, de toate vârstele şi credinţele.

Este surprinzător numărul mare de personalităţi arhicunoscute pe plan local şi naţional prezente în mod constant la toate activităţile filatelice. Academicieni, savanţi, cadre universitare, economişti, medici, jurişti, oameni din domeniul literaturii, artei şi culturii au cultivat cu ardoare şi rezultate remarcabile această pasiune socializantă, generatoare de bună colegialitate. Multe dintre activităţile filatelice de amploare – expoziţii, concursuri, conferinţe, colaborări cu organizaţii similare din ţară şi străinătate – au rămas în memoria celor prezenţi şi datorită prestigiului personal cu care aceste personalităţi s-au implicat nemijlocit în derularea evenimentelor. Cartea dovedeşte că mişcarea filatelică clujeană a beneficiat, încă de la începuturile sale, de oameni care mereu au întrunit şi pus în practica de organizare, valorizare şi promovare a activităţilor filatelice pasiune, pricepere şi prestigiu. Iar acest potenţial s-a regăsit în cuprinderea, conţinutul şi finalitatea acţiunilor organizate, contribuind astfel într-o măsură unanim apreciată la dezvoltarea filateliei româneşti în general.

Retrospectiva filatelică oferită de cartea recent apărută dovedeşte, o dată în plus, că Asociaţia clujeană a fost mereu caracterizată, în cei peste o sută de ani de existenţă, de rigoarea colecţionarului atent la amănuntele ce dau farmec şi inedite surprize pasiunii sale.

Semnificativă şi mereu prioritară a fost atenţia acordată în timp respectării tradiţiei.

Acest stil de lucru a fost definitoriu pentru preşedinţii Asociaţiei, din rândul cărora Ioan Constantinescu, coordonatorul lucrării, s-a remarcat deopotrivă prin durata activităţii, amploarea şi calitatea iniţiativelor luate.

Fiecare etapă istorică a devenirii spre România de astăzi se reflectă cu fidelitate şi în mişcarea noastră filatelică. Şi asta în condiţiile

în care filatelia clujeană continuă să fie recunoscută pe plan intern și extern pentru spiritul inovator pe care l-a impregnat preocupărilor sale. Prin mijloacele sale specifice, individuale și de grup – colecții, expoziții, schimburi de experiență, concursuri – filatelia clujeană a întreținut o stare afectivă benefică în preajma evenimentelor județene și naționale, cum au fost cele privitoare la: *Istoria națională evocată prin acțiuni filatelice clujene*, *Napoca-Cluj 1850*, *Independența României*, *Medici români în Războiul de Independență*, *Unirea cea Mare și filatelia* etc.

Este bine știut faptul că numai pasiunile puternice, constante și de durată au șanse să devină tradiții pentru o colectivitate. Numai după ce și-au dovedit importanța lor ca valori identitare pentru cei care le practică, obiceiurile ajung dorite, asumate și cultivate de urmași. Astăzi, vorbind de tradițiile filateliei clujene nu facem decât să reafirmăm convingerea că această activitate are un trecut bine conturat în contextul social, că este în continuare generatoare de pasiune, pentru toate categoriile socio-profesionale și de vârstă, reușind să-și păstreze locul ei distinct și inepuizabil ca sursă de satisfacție pentru cei care o cultivă. Este o realitate atestată convingător de conținutul acestei cărți. Din paginile ei se desprind fapte autentice de cultură, rezultate în urma unor eforturi organizatorice exemplare și ale unor concepții legate nemijlocit de viața reală.

O bună parte din manifestările filatelice au fost centrate, de-a lungul anilor, pe prezentarea marilor noastre personalități, fie ele istorice – Ștefan cel Mare, Mihai Viteazul, Iancu de Hunedoara; din domeniul științei și tehnicii – Aurel Vlaicu, Traian Vuia, Henri Coandă; din literatura clasică – Eminescu, Creangă, Macedonski, Rebreanu; din domeniul picturii – Nicolae Grigorescu; sculpturii – Constantin Brâncuși; sau din muzică: George Enescu, Ciprian Porumbescu.

De un interes larg din partea membrilor Asociației și a publicului s-au bucurat acțiunile prin care filatelia clujeană s-a integrat și armonizat cu tradițiile culturale locale. Clujul universitar este un câmp vast, fertil și binecuvântat pentru roadele sale în domeniul cunoașterii teoretice și practice, al științei, învățământului, culturii și artei. Motiv pentru care expoziții precum cele organizate sub egida ideii tematice *Studentfila* au fost și au rămas însemne de pasiune durabilă în viața clujenilor. La fel se petrec lucrurile cu *Toamna muzicală*, „transpusă" filatelic cu grijă similară efortului și talentului necesare obținerii bijuteriilor sonore caracteristice evenimentului, sau cu expozițiile prin care imaginea filatelică este pusă în slujba protecției mediului și naturii.

Ca să respecte tradiția și standardele de calitate, cartea de referință trebuia să ofere o mostră convingătoare de bun gust editorial și să dea cititorilor șansa unui exercițiu viabil de cultură vizuală. O face cu prisosință, adăugând valoare unui patrimoniu filatelic bogat, divers și mereu deschis primenirii.

IEUD 20.02.2024, FOTO IONEL VITOC

„Oraşul”

Apariţie editorială:

Octavian Căpăţînă - „Culture, Confession, Ethnicity and Race in the Middle Basin of the Danube”

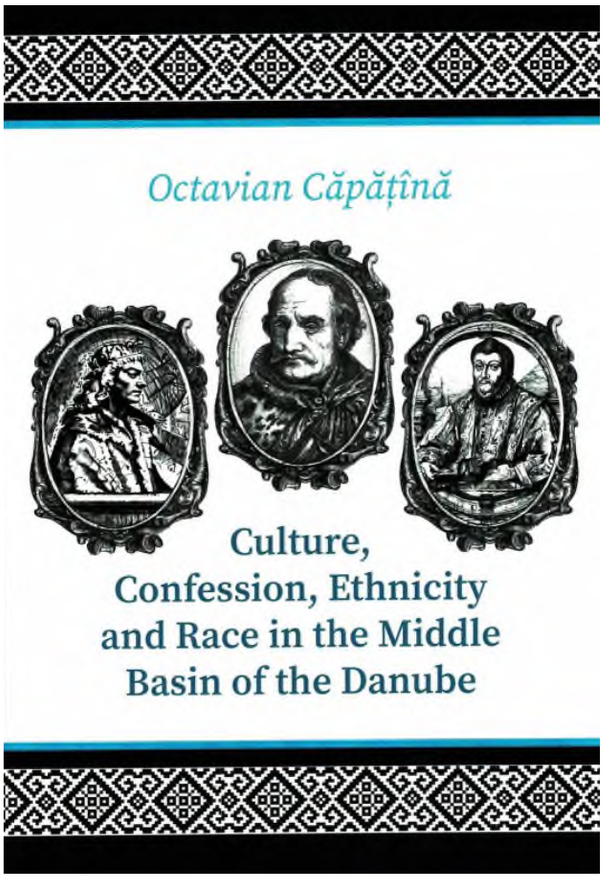

Această carte, apărută recent la „Cambridge Scholars Publishing”, demască miturile şi falsurile istorice despre Europa Centrală, care sunt prezente şi astăzi în tratate şi enciclopedii, din ignoranţă şi din lipsa vocilor alternative.

Foloseşte numeroase surse latine, bizantine, papale, germane, slovace, săseşti, şvabe, ungureşti şi române şi sintetizează lucrările celor mai importanţi autori care s-au concentrat pe bazinul mijlociu al Dunării: George Bariţiu, Ioan Slavici, R.W. Seton-Watson, Milton Lehrer, Johann Weidlein şi David Prodan.

Această cercetare scoate la lumină un fenomen social unic, paradoxal, în care o minoritate lingvistică minusculă domină, printr-o cultură a intoleranţei, o majoritate covârşitoare formată din români, germani, slovaci, ruteni, sârbi.

Adevărul dezvăluit este confirmat strălucit şi incontestabil de către genetică, o ştiinţă care nu poate fi manipulată uşor.

*

Octavian Căpăţînă, senior editor al revistei „Oraşul”, a obţinut un master în electronică în 1971. Ca cercetător în domeniul calculatoarelor între 1974 şi 2000, a construit primul calculator cu microprocesor din România încă 1976/77, iar ulterior a scris cea mai vândută carte din domeniu, *Proiectarea cu microprocesoare*.

Între 1979 şi 1985, a proiectat şi construit un plotter şi trei generaţii de unităţi de comandă pentru roboţi electro-hidraulici, precum şi unităţi de comandă pentru o celulă flexibilă de fabricaţie.

Cea mai recentă carte a sa în domeniul tehnologiei, *The Large Grid Integration of Small Photovoltaic Cells*, a fost publicată în 2020, în Regatul Unit.

Căpăţînă este, de asemenea, autorul mai multor cărţi din domeniul culturii şi istoriei europene, printre care: *The Towns of Translvania* (1995), *The Encyclopaedia of Outstanding Romanian Personalities* (2013), *Cultură, confesiune, etnie şi rasă în Transilvania, Câmpia Tisei şi Pannonia* (2014, 2016, 2017, 2019) şi *Spiritul Europei alături de o cronologie* (2017, 2022).

Virgil RAȚIU

Din dana lui Cornel Udrea pornesc hai-hui orice există pe Terra: materii, ființe, spirite, inclusiv... etc

Nu demult, din dana vestitului șantier de construcții navale „Cornel Udrea" și din atelierul de construcții terestre cu același nume, însă fără *ghilimete*, a fost lansat la apă dulce, sărată, vitaminizată, vaccinată și piperată *Portavionul cu cauciucuri de vară* (Editura Școala Ardeleană, șantierul Cluj-Napoca, 2023 – director George Vasile Dâncu). Lansarea a fost potrivită cu toata lumea, fiindcă tocmai era vară pe țărmurile Someșului și vipie cât termokilometrul, încât după catarge și aripi de terase te puteai ascunde, dar de zăduf nicidecum. Portavionul a fost aruncat în valurile de cititori cu toate pânzele și navele de zbor sus, cum se spune, dar și cu navodromul pregătit, construcții de râsete tip Cornel Udrea, mari cât radarele americano-ugandeze de pe Kilimanjaro, întrucât se știe că dacă nu ar fi existat vântul nu ar fi fost inventate velele, iar dacă nu ar fi existat vapoare, nici navodromuri cu avioane de „vânătoare" nu ar fi fost concepute, iar dacă nu exista acuitatea umană, nici râsul sănătos nu s-ar purta pe Pământ. (Gândul ne duce spre Ulise, mai pe urmă spre Magellan...,, însă astea sunt alte povești, fiecare cu chilipirul ei.)

Pentru lecturarea cărții în condiții de umiditate și temperatură optime, antreprenorul Cornel Udrea se raportează scopurilor social-culturale impuse de insalubra noua ideologie *politically correctness*, mai nou deviată spre „progresism", spre curentul „woke", emanații din Heptadecalogul *Portavionului...* (v. seria de maxime, aforisme, aforisissme, apoftegme, spuse, nespuse, verdicte..., pag. 197 și.). Conf. OUG nr. 1947/ 2024, categoriile lexemelor *umorist* și *satiră* și câteva proteguiri față de râia neomarxistă americano-europeană manifestă astăzi în lumea contemporană, și parcă prea vie, citez maximele: *Umoristul nu vorbește cu pălăria pe cap despre Limba Română. • Umoristul adevărat nu jignește, nu „prelucrează" o deficiență fizică, un neajuns mintal, pentru a satisface răutatea aflată în fiecare dintre noi. • Numai umoristul știe că iarba de pe maidanul copilăriei nu a visat niciodată să fie gazon. • Viitorului nu îi place umorul... de aceea umoristul scrie pentru prezentul său.*

Ei, cu „teoria" sentințelor și velelor am survolat „de plăcere" reușitul Portavion și învolburata viață, colcăitoare și veșnică pentru eternitate, aflate-n „fibrilație" aici, pe nemaipomenita navă a lui Cornel Udrea. Dar care din mulțimea eterogenă până la identificări anonime, compusă din lucrători, angajați, pasageri, civili, șomeri, hamali, milipoliștisti, politruci, specialiști etc. de pe vas se identifică cu *comandantul* echipajului și al motoarelor, este greu de apreciat – întrucât toți râvnesc această funcție! –, întrucât de multă vreme popoarele au renunțat la moda uniformelor și uniformizării, rare sunt excepțiile sub „comandă" teribilistă, majoritatea preferând acum „por-

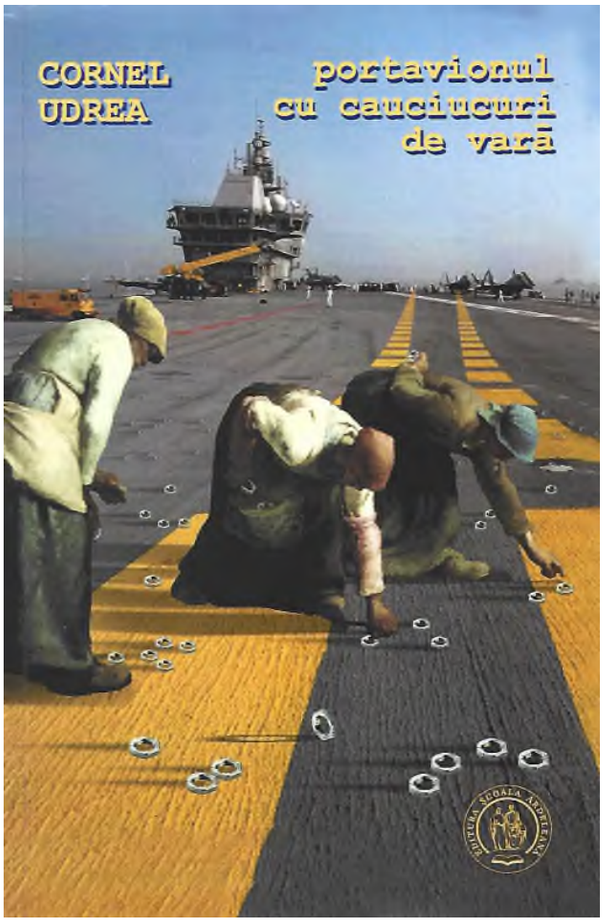

tul" *grunge* (adica simplu, sărăcăcios, rupt, mai degrabă cerşind milă), răspândită mai cu seama în rândul nidiculilor umani şi *studenţilor online* ori lumii mondenităţii, cealaltă jumatate aparţinând categoriilor tradiţionale, fundamentaliste, habotnice, fanatico-sportive, vegetariene etc... Doar globul e mare şi mult..., însă, de ştiut: unde e învăţ este şi dezmăţ!

Totuşi se poate observa că personajul cu CV pe viaţă de comandant de vas, „muştruluit" şi elogiat de Cornel Udrea în pensulaţii subtile din pagini, ar putea să fie *duamna*. Duamna X, Y, cu nenumarate chipuri narativate şi „deprinderi" fizico-psihice surescitante. Fără comparaţie în lume, *duamna* este unică şi multiplicată, eroină bărbatoasă foc în care caracteristicile umanoide se confundă şi se identifică totodată cu succesul auctotrial de casnică şcolită. În această prototipă se întreţes toate adjectivele, de la sublim la grotesc, conjugate cu vitalitate de *inteligenţă artificială* (IA), de castor cu excavator, din care cauză capătă identităţi de neconfundat dar şi de bine-camuflare. Iată-i portretul în *tuş polizat* pe carton şagrin:

„O ştiţi cu toţii, aţi văzut-o de sute de ori, o auziţi mereu, nu numai când vă aflaţi în preajma ei: vocea sa este inconfundabilă, un ceva între Ilie Dobre, în iminenţa unui gol, şi padre Pomohaci, într-o zi când Hruşcă vine neanunţat, treişpe ceasuri rele. Poate atinge acutele ciocârliei scăpată de la export, şmirghelirea unor nume care îi displac, poate introduce onomatopee convulsive, pe lângă care gazela prinsă la înghesuială de şacali este un fel de Maica Tereza în dulceaţa ritmată a unui tango, dar şi căţeaua care udă covorul din salon, la vederea pisicii purtată în braţe de stapâna circului. O reîntâlneşti în moll, cu telefonul sudat la ureche, ţinut cu umarul într-un fel curios (...), în timp ce în cealaltă mână are o îngheţată colorată, de care este aninat un copil..." (*Doamna Eujenia*, pag. 37). Este marea ţaţă a neamului, vorbeşte tare de se aude peste trei tramvaie deodată, înât sparge autobuze, gospodină, *apsolventă* de liceu, absolventă de Înalte, mamă, soţie cu probleme şamd.

Cornel Udrea are abilităţi particulare de compunere savantă a propoziţiilor, frazelor, dar şi de folosirea interjecţiilor metaforice şi uzitarea de patronimice. Totodată deţine capacitatea evaluării amănunţite a împrejurărilor în care se petrec anumite fapte umane şi acţiuni mecanice ori celular-informatice, aşezate la suprafeţele frazelor lungi şi scurte într-un mod personal, chemând şi solicitând ajutor balistic, literar, artistic, uneori cazon, cu împletire „ştiinţifică" a ceea ce gramatical numim formulări sinonimice, antonomice, paronimice etc., deţinând ingineria de a le utiliza concomitent cu scrierea şi exprimarea lor orală. Cu comportament academic de medic chirurg neurolog, înaintarea în miezul vieţii fiecărui personaj începe cu etiologia anumitor afecţiuni, mai mult sau mai puţin ascunse, deşi în viaţa de toate zilele a *portavionului*, Ministerul Sănătăţii nu are în evidenţă decât bolnavi sănătoşi, lipsiţi de anamneza care s-ar impune împrejurărilor. O altă particularitate a *portavionului* este curioasa răspândire între membrii echipajului, turiştilor, locuitorilor şi diriguitorilor, a vorbirii pleonastice atât de frecventă în spaţiile media şi pe twitter, pe reţele de socializare, de trăncăneală etc. şi nararea a orice prin graiuri dulci şi oarecum patriotice dialectale, regionale, de înglobare a inexprimabilului. De pe imensa punte şi de pe pistele de ateriraze ale colosului plutitor, frumos pictate, cum şoselele, sunt lansate „idei" într-un ritm susţinut. Nu, absurdul omenesc, absurdul civilizat nu se recunoaşte în niciuna din „paginile" lucrării.

Toate „figurile şi eroii" de pe acest interesant şi original *portavion*, pagină de pagină, anvelopă de anvelopă, cu specific literar au personalitate, sunt bine conturate de armurierul care le-a proiectat mental şi practic, membrii echipajului sunt cu toţi şi toate realizaţi ca la carte, confuzii nu se pot produce nici măcar din „rea intenţie bună", fie în nimicnicia lor funciară, măreaţă, conglomerată neartificial, fie în beatitudinea dar şi în imposibila dare uitării, căci odată identificaţi nu ţi-i mai *deleşte* nici laptopul secolului XXII. Sunt eroi şi personaje ale epocii pe care o tranzităm de 34 de ani (*tîgîdîm-tîgîdîm!*), unul ca altul, demni de a fi reţinuţi pe răbojul timpurilor româneşti, azi şi în veci.

Un erou fără pereche este Instalatorul. El este salahorul cu frac, cheia franceză cu papion, atoateştiutorul şi restauratorul. Când e angajat pentru o lucrare, familia, mai corect spus, *duamna* casei îl aşteaptă în faţa scării blocului, ridicătură prevăzută cu apartamente, e întâmpinat şi de soţ. Duamna tocmai

Cornel Udrea

s-a întors de la coafor, iar Instalatorul este tratat cu cafea, cogneac, tarte etc., ulterior, soțul, absent, și-a făcut program să viziteze mitocul „sihastrului" Daniil, zâmbind la ideea ferice că instalația sanitară din apartament va avea tot ce este necesar, de la sifon la rozetă, de la lavoar la conducta principală.

Un personaj memorabil este Gheorghe, om serios dar nenorocos în viață, cu soție corect asociată *duamnei* și o soacră care are vise cu Zarathustra, peste care însă a dat norocul din marția neagră, a câștigat la Loto potul cel mare, gâsca cu păr, și fără să se dea în stambă față de cele două femei din viața sa, și nici din răzbunare, Gheorghe decide să doneze câștigul de 2.500.000 € unei case de copii unde dânsele vor avea loc de muncă asigurat până la sfârșitul vieții, și soția, și soacra, iar investiția și stabilimentul îi vor purta numele pe veci.

Las alte și alte minunate personaje să fie spre descoperirea lor de către cei interesați, așa cum sunt redate de armurierul-proiectant, trăind în sucul lor propriu.

Portavionul cu cauciucuri de vară, îmbibat de o scriere sapențial-satirică voluntară în vederea punerii în scenă a programelor de divertisment ca antidot și medicamentație la nepăsarea generalizată cu programe care presează greu societatea românească, până la politic – doar nava portavion este o mare realizare autohtonă, cu specific național! – se cartografiază și citește ca un roman pentru care nu trebuie să depui mari eforturi în realizarea legăturilor neuronice și sintactice dintre zecile de personaje, și nici să le ghicești locul în fluxul mersului vieții ca pe roate de cauciuc, ca și cum le-ai cunoaște din vremuri imemoriale, similare și de fiecare dată nouă-nouțe, minunat de nemaiîntâlnite.

„Instructiv-educativă" este *prefața de început a introducerii* care decorează volumul vasului cu imaginile unei inedite revolte a CĂRȚILOR aflate în librării. Să te ferească sfântul Sisoie și sfântul Pafnutie de la așa încercare publică din care nu numai cititorii, tineri, netineri, ies „șifonati", ci și agramații, îngâmfații, parlamentarii, smartopfonii (mai puțin cocalarii, care nu au nevoie de portretizări), toți parcă înjunghiați de „cuvinte potrivite", ce țintesc inclusiv spre Preșul din saloanele Cotroceni peste care, acum, calcă toată lumea informaticii și informațiilor sociale și administrative, însă dumnealui nu reacționează, nici nu zice, nici nu tace, pe dumnealui durându-l în olecran de România, de Europa, cu excepția Corporației FMI, Sucursala Kenya, componentă financiară la care România este simplu membru!

Este vorba de cartea *Portavionul...* și așa mai departe (autor: Cornel Udrea), care ar merita să fie premiată pe podiumul Portavionului Casei Poporului din București.

Negoiță LĂPTOIU

Pictura lui ANDREI ȘCHIOPU - sursă de mărturii elocvent transfigurate

După ani de inspirat și prodigios efort creativ referențialul pictor clujean Andrei Șchiopu asistă cu senină detașare la cristalizarea unui îmbelșugat tezaur de valori artistice care-i particularizează contribuția într-un animat climat cultural. I-a devenit demult caracteristic un admirabil discernământ care a conferit constant unor mereu proaspete și expresive articulații cromatice sensul evolutiv al unei pronunțate sinteze formale, evitând cantonarea într-o comodă practică manieristă. Determinantă i-a fost preocuparea de a sonda aspecte dintre cele mai incitante răsfirate pe făgașul a marcante praguri temporale, interferând cu vădit rafinament freamătul trecutului cu pulsațiile elevate ale unui precipitat cotidian. A ajuns astfel să definitiveze cu ridicat profesionalism profunde finalități spirituale.

După un început în care a brodat subtil vibrante imagini înscrise unei formulări afiliate figurativului tradițional în tentă post-impresionistă, de mai bine de trei decenii a considerat firească desăvârșirea expresiei sub semnul unei comprimate simplificări, suprimând detaliile și spațialitatea în avantajul unor sintetice orânduiri formale. Cu rigoare de abil arhitect a devenit exponentul unor configurări animate de trepidante succesiuni ritmice care se înlănțuie dezinvolt în spațiu, implimentând sugestive argumente existențiale. Prioritară avea să devină tendința distribuirii motivelor prin prisma unei viziuni panoramice, când privită din înalt suprafața picturală devine feeric câmp a plurivalente mărturii de perenă civilizație. Suple însemne simbolice decupate din splendide edificii și structuri arhitecturale sau din ornamentica populară autohtonă multiseculară, alături

„Destin"

de supleţea unor mlădioase meleaguri transilvane străjuite de limpezi orizonturi, vor alimenta generos fantezia unui sincer şi devotat iubitor de istorică autenticitate. La aceste frapante destăinuiri a adăugat o bogată ghirlandă de preţioase materializări de trăire exprimată prin ingenioase pledoarii metaforice. Cu un cuceritor suflu liric a întruchipat şi fascinante ipostaze ale umanului aflat într-o cuceritoare stare de veghe, asistând cu sinceră uimire la derularea a tonifiante revelaţii. Iată câteva exemplificări din bogata suită de reprezentări: *Vestigii, Însemn sacru, Privire îm infinit, Clepsidră, Nostalgie, Oraşul amintirilor, Casa misterelor, Armonie, Bucurie florală, Scara timpului, Terenuri suspendate, Zbor, Rememorări.*

Prolifica şi prestanta activitate de reputat scenograf la Opera Română din Cluj-Napoca (1974-2007) i-a marcat profund gândirea şi sensibilitatea, imprimând şi confesiunilor sale picturale un sentiment de laborios spectacol, în incitantă derulare. De aici acea definitorie tendinţă de a imprima imaginilor un aspect vast de ritual prin implementarea a semnificative iradieri cu universală rezonanţă. Referenţiale i-au devenit – între altele – acele admirabile grupaje de personaje asociate în fin orchestrate posturi corale sau diafanele plutiri a graţioase siluete feminine înnobilând spaţiul şi timpul cu solemne recitaluri. Se desprinde de aici performanta capacitate de a scoate motivul inspirator din sfera incidentalului, imprimându-i condiţia evocatoare de generalizată splendoare şi durabilitate.

Aparţine de starea unui distinct şi elevat comportament şi memorabila preocupare de diversificare şi amplificare a modalităţilor stilistice pentru a asigura demersului creativ intensitate expresivă. Exersând cu pilduitor patos în montare scenografică a înzecite spectacole, constant aplaudate, a prins drag atât de ritmica, dar mai ales de preţiozitatea unor materiale integrate ansamblului scenic. Drept urmare, va manifesta o pasiune specială pentru nobleţea şi fastul fibrei lemnoase pe care o va insera într-o impresionantă desfăşurare de compondente şi accente în relief pe suprafeţe line, dezvoltând structuri compoziţionale încărcate de miracol şi fantast. În autentic spirit post-modern va desăvârşi complexe finalităţi creative aureolate de ingenioase orânduiri şi sclipiri care încântă nu doar privirea, încurajând în spirit brâncuşian şi delicateţea gestului tactil, mângâitor. Ne

„Casa misterelor"

„Simbolul păcii"

convinge de virtuozitatea descătuşărilor inspirative abundentul ciclu de transpuneri eternizând plastic un *Labirint, Apus de soare, Vâsc, Amintire, Bizantină s. a.*

Proaspăt şi vital la un marcant prag existenţial maestrul Andrei Şchiopu îşi continuă un tonifiant pelerinaj pe coordonatele unui fertil univers inspirativ, particularizându-şi intonaţia prin acurateţea tumultului cromatic şi sugestivitatea traiectului linear în perimetrul abstracţiei lirice. În specific tonus românesc îşi întregeşte relevant zestrea creativă prin referenţială cultivare de luminos gând solar şi caldă afectivitate.

Ovidiu AVRAM

Despre iluzie și realitate...

În contextul libertinajului formal al artei contemporane, demersul artistic al lui Nicolae Maniu se înscrie «contra curentului», printr-o formulă sinceră, nemediată de discursuri viciate.

Situată tranșant în figurativ, cochetând cu pictura lui Caravaggio, cu tehnica precisă a "micilor olandezi", aventura luminii trăiește în opera lui Maniu transfigurarea într-o nouă energie plastică.

Radiografia celor nevăzute transgresează ușor de la universul picturii la viziunea lumii ca palimsest și anamneză revelatoare.

Maniu se livrează deliberat unui "anonimat" tehnic, care are în spate toată istoria picturii, derulată de la clasici până la consacrații simezelor de pe Champs Elysèes și Rue Mantignon, ca Sandorfi, Poirier, Di Macio, Ugarte, Claudio Bravo, printre care Maniu se numără.

Vehicol și mijlocitor, înspre și dinspre imagine, simbolul crește în pictura lui Maniu, ocrotit cu grijă de multiplele straturi și planuri "naturale", care construiesc tabloul printr-o tehnică de polemică subtilă cu tehnicile, de raportare polimorfă la artă și civilizație.

Maniu pune sub semnul întrebării legitimitatea vizualului și a iluziei ca așezare eternă a acestei lumi, în care Frumusețea este indiferentă față de Bine și Adevăr. Acțiunea lui Maniu este una recuperatoare în însăși inima "Babelului" contemporan, desfigurat de norme polare, imposibil de reconciliat, multiplicând la infinit impostura ontologică, împinsă la marginile diavolescului, formalizând în tendințe vane impotența grăirii frumosului. Spiritul apusean, faustic, a înstrăinat cultura de ea însăși, glorificând două patimi: abstracția și absurdul.

Sesizând pe căi profunde abisul în care se află lumea contemporană, Maniu decantează în mijlocul Parisului, planurile evanescente ale iluziilor în care ne recunoaștem învinși; răsăriteni tranzitând Occidentul, plini de o "lecție" grea, al cărei termen de valabilitate nici n-a început.

Simbolul și subiectul în jurul cărora gravitează figurația lui Maniu este folia aurit-argintată, material utilitar, ambalaj, funcțională și reflectantă creată de un mediu artificial și utilizată pentru a crea acel mediu. Subiectele sunt deconcertant de actuale și eterne. Într-o lume a audio-vizualului digital, Maniu captează, în foșnetul foliilor aurite, vibrațiile unui "paradis pierdut", în care ochiul poate restabili adevărul de dincolo de cunoaștere. Jocul iluziilor figurative și al predestinărilor compoziționale relevă printr-o arheologie mnemotehnică, pulsiunile unei materializări de dincolo de concept. Meditația asupra iluziei cuprinde insomnia ființei, într-un paroxism al lucidității. Compunerea se apropie de mistica oglinzilor din Cabală; uneori exaltă o precizie de bisturiu. Pentru un occidental lumina nu e absorbție ci reflectare. Figurativul în Occident este consecința instinctului reflectării luminii; în Orient el este transparență, absorbție, pătrundere.

Ivirea și neivirea, dezvăluirea și ascunderea chipului printre foliile reflectant-transparente, locuiește suprafața picturii lui Maniu într-o imponderabilă vibrație, ridicare și coborâre; pragul sensului e fragil, fiindcă în această redare de "post modernism" recuperat pe "culmile disperării", pictorul găsește

FRUCTELE INTERZISE - ulei pe pânză - 150x130 - 1994 - colecție particulară

miracolul desfătării, tocmai în redarea acestui chip. Se întâmplă în aceste cadre un murmur de culoare, fulgerând ca developarea unui polaroid în reflectarea unui dialog transfigurat; ipostazele evoluează pereche; bărbatul și femeia se întâlnesc în oglinda orgoliului; Narcis tulbură străfundurile eului.

Căutarea dramatică în câmpul vizualului exclude în Occident privitorul, conspirația formalismului denominalizând esteticul într-o derivă de vis fără visător. Strigătul artei occidentale stă sub semnul singurătății. Amoralismul nonșalant, declarat autonom în numele unui gestaltism "post factum", rupe unitatea dintâi a Adevărului, Binelui și Frumosului. Probei "de foc" a acestei lumi Occidentul îi opune o "folie" care nu va rezista, care nu are calitatea cerută de harismă. Adevărul Sinaiului și al Taborului cade în ecumenism.

Maniu deconspiră aceast idealism iluzoriu, care folosește conceptele New-Age-ului și a câmpului morfogenetic.

"Poarta infernului" deconspiră războiul nevăzut.

"Doctorii" de gândire ne trasează hărțile spirituale pe care putem descoperi America, virtual, inscripționați pe mână și pe frunte" cu noua identitate globalizatoare; predestinarea sociologică se numește program.

Foliile lui Maniu consfințesc un "program". Este programul în oglindă al acestei Isis moderne, care învăluie și înșală prospețimea noastră imaginativă. E un refuz în oglindă al timpurilor de pe urmă, mitic, asemenea lui Perseu...

La hotarul dintre Orient și Occident, Maniu face o pictură laică, dar există o religiozitate în felul spunerii, în rigoarea și canonul compozițiilor.

Este fastul unui Constantinopol secularizat, care poartă în el tristețea refuzului la spiritul deplin al Revelației.

Este un metarealism care rămâne terestru, deși sofianic, ca și metafizica lui Kant, obturat de inchizitori iconoclaști.

Personajele lui Maniu degajă o singurătate aparte, o psihologie stând sub semnul aparențelor; foliile ascund sau dezvăluie secretul de nerostit al acestei lumi, care încearcă să se prezerveze ca faraonii Egiptului în mumiile lor aurite. Un univers în care femeile nu au acces decât ca pretext, un pretext al problematizării nu al plăcerii, privirile lor întorcându-se în interior, căutând printre folii identitatea unui "Narcis" condamnat la plictis.

Putem vorbi de o psihologie a adâncului care "crapă" suprafața imaginarului contemporan, împotriva căreia Maniu luptă cu mijloacele "Sophiei" pământești. Căutarea lui Maniu de a face din lumină veșmânt, pendulează între transparență și reflectare, între Orient și Occident.

Femeile lui Maniu, aceste Magdalene triste, a căror privire așteaptă izbăvirea de o nenumită singurătate, populează tablourile, invitând la decriptare.

Europa, femeia răpită de o veche profeție, stă sub semnul emblematic al reciclabilului, transparența ei se traduce în codul barat al Comunității Europene. Divinitatea Apusului oferă într-o oglindă "pâine pentru toată lumea". Heraldica a eșuat în convenție. Simbolul în semn. Arta modernă se vrea metafizică, lipsindu-i, elementar, fizica.

"Haltbar bis Ende" - fenomenologia punctului verde a expirat înainte de a începe. Occidentul multiplică pe ambalaje impecabile, iluziile unei lumi "smintite". Îngerul cu sabia de foc închide vămile.

Maniu vorbește despre splendoarea și mizeria Apusului văzute de un oriental...

INVINGATORUL - ulei-pe-panza - 80x60 - 1989 - colectie-particulara

Eugen COJOCARU

Arta post-modernă (VI)

Este timpul să reamintim o celebră polemică a secolului 19 dintre Max Stirner și Engels, în care primul, ca reprezentant radical al capitalismului și individualismului de atunci, susținea – in conformitate cu realitatea – că nu oricine poate să fie artist, iar aceasta depinde de capacitățile și talentele pe care cineva le are ori nu. El replica, astfel, afirmației utopic-comunarde – în fond, bine intenționată, dar cu efecte devastatoare pentru artă și cultură – că „oricine poate să fie un Rubens."

Ideea lui Engels a fost preluată entuziast de fondatorii statelor socialist-bolșevice în dorința lor de a nivela și egaliza toți membrii societății (din punctul de vedere al capacității este imposibil!), constituind una din cauzele fundamentale ale marelui decalaj dintre cele două mari sisteme antagoniste ale secolului XX și în final a căderii și dezintegrării imperiului comunist-asiatic („denumire" necesară pentru a-l deosebi de cel vestic, de o altă factură!), fiind una din ideile de bază ale societaăţii și culturii din Est.

Însă după un secol și jumătate de crâncenă și sângeroasă luptă ideologică, politică, militară, economică, de spionaj, culturală etc. se întâmplă ceva absurd: lumea societății post-industriale/de consum, împreună cu „lumea artei" sale au preluat treptat – paradoxal - ideea marxistă că fiecare poate fi un artist!!

Se demonstrează încă o dată capacitatea extra-„ordinară" a societății capitaliste, în general, cu nebănuite potențări în creștere geometrică la cea de consum, în special, de a asimila și modifica toate celelalte valori umane (biologice, politice, juridice, teoretice, artistice, morale, religioase) cu ideile și cuceririle cele mai valoroase, benefice și revoluționare pentru scopurile mercantile și de hegemonie absolută ale valorilor economice!!

De aceea trebuie să triumfe această aberație culturală marxistă tocmai în capitalismul exacerbat contemporan, pentru că, în realitate, la ora actuală are loc un proces de negare și anihilare a artei și artistului! Puțini au observat și înțeles fenomenul menționat și vă veți întreba, firesc și uimiți, ce vreau să spun cu aceasta?! Casta artiștilor a fost dintotdeauna - dar mai ales începând cu Renașterea, când ei și-au cucerit pentru prima dată în istorie un rang dintre cele mai înalte (deci putere și influență) în cadrul societății - „cenușăreasa" statelor despotice și tiranilor care nu i-au iubit niciodată, la fel ca pe intelectuali în genere, pentru simplul motiv că ei s-au identificat mereu cu adevărul, libertatea și năzuința spre mai bine. În concluzie: automat și *a priori* dușmanii de moarte a unor tagme la putere! Nici guvernelor occidentale nu le sunt comode poziția acestora, însă s-a dezvoltat un *modus vivendi* din înțelegerea și acceptarea înțeleaptă a necesității existenței spiritului critic al lor, ce împreună cu libertatea presei, constituie doi din pilonii de bază ai democrațiilor respective.

Iată cum multe fapte din trecut și din prezent se prezintă sub o cu totul altă lumină (mai ales pentru cine cunoaște „Caietele filosofice"(Lenin), unde se sintetizează „științific" cum trebuie efectuată combaterea, distrugerea și aservirea completă a păturii intelectualilor): „autodafé"-urile artei așa-zis „degenerate" sub naziști, listele de interzicere a exercitării profesiunii în epoca „mccarthystă" în SUA, „decimarea elitelor intelectuale" în lagărul comunist-bolșevic etc., trădează de fapt antipatia și ura statelor de sorginte totalitară împotriva spiritelor fronde, critice și necoruptibile ce nu vor să se supună oligarhiei și minciunilor unui asemenea sistem!

Cum să fie interesate statele capitaliste post-industriale de critica reală și imparțială, de adevăr, când ele împreună cu concernele lor din ce în ce mai „multinaționale" – în realitate clasa politică a ajuns cu totul subordonată și servilă celei financiar-economice (de exemplu „salariile" celor din urmă le întrec „astronomic" pe cele ale politicienilor, ca să nu mai vorbim de diferența de putere: conform unui sondaj în Germania/anul 2000, cel mai puternic om din țară este considerat J. Schrempf, șeful concernului Daimler-Chrysler și nu Cancelarul german G.Schröder!) – sunt interesate, în special, să-și vânda cât mai bine „*image*"-ul (așa cum se demonstrează în scandalurile recente din USA cu bilanțurile falsificate ale unor mari companii, ce reprezintă doar vârful vizibil al unui

Sculptură Jeff Koons Doggy

uriaş eisberg al „falsificării publicitare" a realitatii, specific „Weltanschauung"-ului post-industrial) respectiv, ceea ce-i ridică substanţial acţiunile la bursă şi implicit capitalul deţinut!!

Nu este de mirare, atunci, de ce catedrele de artă ale marii majorităţi a universităţilor americane sunt ocupate de persoane care „ştiu" doar tehnica pictării sau a sculpturii şi pe care o transmit studenţilor lor fără a deţine, de multe ori, nici măcar cunoştinţe elementare de istoria şi teoria artei!! Cum poţi să prezinţi ceva nou, original şi de calitate fără să ştii tot ce s-a creat important în domeniu până la data respectivă?! Marile progrese din artă – ca în orice domeniu al valorilor umane – au avut loc numai şi numai sub aceste premize de bază, până şi revoluţia modernă – dada-işti, surrealişti, cubişti, abstracţionişti, suprematişti, etc. - a artei, ca negatoare a întregii evoluţii a celei clasice până la ea, a cunoscut-o şi stăpânit-o foarte bine.

Adevărata artă şi artistul prob au fost, sunt şi vor rămâne întotdeauna „reflectori intelectuali critici" fideli ai „*saeculum*"-ului în care trăiesc şi-i sunt martori, dar astfel nu pot decât „deranja" (am arătat antipatia viscerală a „elitei intelectuale reacţionare" al articolului din *Der Spiegel*,, unde tipul nedorit de artă este respins ca „artă conceptuală, de conţinut, de idei…") această societate de consum, aşa cum am arătat, axată pe „*images*" în loc de realitate şi adevăr! În consecinţă, aceşti „nedoriţi" sunt recuzaţi, negaţi şi anihilaţi în mod conştient de (la) „pupitrele de comanda" financiar-economice, ce sprijină În propriul interes acest tip marxist de pseudo-artist/-artă debusolat(ă), decadent(ă) în sensul negativ al pervertirii valorilor umane perene şi propulsat(ă) de instinctele – interesat(ă) pentru că „*placere et impera*"!! - bazal-triviale ale plăcerii (numită intenţionat fals„artă pură" pentru a debusola publicul).

Nu întâmplător această trăsătură – imanentă evoluţiei istorice, cât şi intenţionat şi rafinat „dirijată de sus" - definitorie capitalismului de consum este mult mai accentuată în statele cu o mai mare şi mai puternică tradiţie conservatoare de dreapta şi care în ciuda aparenţelor actuale este adânc înrădăcinată în societăţile respective: aici se înscriu Germania, USA, Austria etc. spre deosebire de ţări al căror spirit liber-cugetător se bucură de o lungă istorie: Franta, Anglia chiar Italia. Pe unii îi va epata această aserţiune, însă, dacă se aprofundează ideea lucrurile nu mai apar atât de paradoxale. De exemplu, când cunoaştem aceste realităţi nu mai miră tonul anti-democratic şi reacţionar negator al artei şi artiştilor virulent răspândit în Statele Unite ale Americii… Iată o întâmplare ca a făcut vâlvă în Europa de Vest (şi care aici nu ar fi fost posibilă fără un imens strigăt de indignare), prea repede uitată/refulată peste Atlantic şi oceanul de evenimente de atunci: este ameninţarea oficială şi foarte serioasă făcută de preşedintele Americii, G.W. Bush Junior (la câteva luni după atacul terorist perfid al extremiştilor musulmani asupra Twin Towers), ca o subversiune prezidenţială adresată (independenţei) artiştilor autohtoni în care interzic pur-şi-simplu atitudinile şi manifestările critice la adresa ţării, cerând cât mai multe opere „patriotice"!! Eu însumi, ca „beneficiar" involuntar al deja cunoscutului „patriotism" comandat de partid şi de stat în viaţă şi artă din lagărul bolşevic, nu pot decât să semnalez paralela uluitoare şi să subliniez doar reacţiile intimidate, înfricoşate ale unor renumiţi regizori, actori şi producători, urmărite şocat la Televiziunea (la o mare gală din Los Angeles s-a sondat pulsul şi reacţiile la acest subiect) de stat germană!!

Sculptură Jeff Koons

Sculptură Jeff Koons - Cicciolina

Și mai îngrijorător este faptul că președintele SUA, cum este știut, nu își exprimă numai o părere personală, ci constituie doar purtătorul de cuvânt al oligarhiei finaciar-economice ai cărei cerberi politici și mass-media (cea americana este în totalitate republican-ultra-conservativă!) vor pune fără milă (așa se explică reacția panicată a unor mari personalități artistice din USA, de altfel atât de sigure de sine și infatuat-superior-lejere) în aplicare aceste „indicații prețioase"!! De aceea America a pierdut în lume orice credit politic și cultural!

Să studiem lumea marelui ecran, ce cu multele lui milioane și milioane de spectatori ne oferă fidel pulsul societatii în epoca mass-mediei vizualului: așa cum am remarcat, aservirea „industriei visurilor" în anii '80 de către marea finanță – în scopuri de profit dar și persuasiv-oligarhice – americană a distrus aproape complet (cu excepția firavă a „independenților") atât de mândra și elevata artă a cinematografiei transoceanice. Trăim fenomenul, din ce în ce mai puternic începând cu deceniul '90, că semnificative și deosebite opere de artă în acest domeniu vin atât de rar – unul-maximal două filme pe an! - de „Dincolo"! Iar cei ce reușesc într-adevăr aceste rarități sunt, repet, nu de origine americană: „Icestorm"-1997, regia Ang Lee (originar din Hong-Kong/China), „American Beauty"-2000, regia și scenariul Sam Mendes (englez de origine trinidadiană), „Trumann Show"-2001, regia Peter Weir (australian), remarcând un vizibil numitor comun în accentuata dimensiune critică la adresa societății americane post-industriale/de consum! Evident că așa ceva nu este pe placul oligarhiei financiar-economice ce torpilează filmul critic și realist cu toate mijloacele permise și nepermise profitând de orice ocazie – vezi „(arta la)comandă" (a) lui Bush – pentru a mai îngrădi din independența și așa destul de modestă, la ora actuală, a artiștilor americani! Această situație are însă un efect benefic și anume în Europa (!) (sătula de minciunile și deformările estetice ale realității din surogatele de artă pe bandă rulantă cu rețeta „*sex&action&brutalitate*") ce a reușit astfel să-și regăsească încrederea în sine și identitatea (pierdută fără speranțe și drept de apel după cel de-al II Război Mondial în fața hegemoniei SUA) în special prin intermediul vizualului filmic: revigorarea vitalizantă și în forță din ultimii ani (simptomatic paralel cu fiasco-ul filmografiei americane) a cinema-ului francez*12 („*Lumea minunata a Améliei*"- 2001 s.a. care a propulsat pentru prima dată procentajul spectatorilor autohtoni la peste 50% în defavoarea producției transatlantice ce deținea absoluta supremație), danez („Italiana pentru începători"- 2001), italian („Pâine și lalele" - 2000), norvegian („Elling" - 2002), etc.

Trăsătura frapantă comună și total contrară celei actuale din America sunt subiectele și oamenii normali de pe stradă cu problemele și bucuriile lor zilnice! De remarcat în acest context european situația menționată a societatilor cu tradiții conservatoare de dreapta – Germania, Austria – care se zbat și sufocă (mai ales prima) într-o pletoră de imitații (inclusiv titlurile!) americane.

Din aceeași cauza notificăm o altă mare diferență față de epocile anterioare, și anume în lansarea și sprijinul creatorilor: înainte galeriștii și marii amatori/meceni de artă erau pasivi, ei căutau și-i descopereau pe artiști fără să se gândească numai la profit, pe când astăzi presiunea lor ideologica este mult mai mare – deși de o subtilitate sesizată de foarte puțini specialiști – din cauzele amintite mai sus. Ce ar spune astăzi H. Marcuse despre pseudo-arta contemporană, dacă el, deja la începuturile acestui fenomen, deplângea transformarea operelor de artă în „*forme-marfă*"?! N-ar trebui să ne miram când se știe de mult în „lumea oamenilor de afaceri" că investițiile cele mai eficiente și singurele „proprietăți" a căror valoare crește substanțial în timp sunt imobilele, terenurile și… operele de artă, precizând că dintre ele cele mai sigure și cu rate mai mari de creștere sunt ultimele!

„Actul valorificării economice poate să se îndrepte asupra unui obiect estetic (-artistic, n.n.) dar atunci el nu cuprinde valoarea estetică a acestuia, ci acea valoare economică a lui, coadaptată cu cea dintâi."(4, p.51)

*12 *Völker Schöndorf*_(regizor, *emis.cit.*/ lucrează pentru concernul Bertelsmann):"Nici unul dintre marile concerne, chiar europene, nu susține un film ancorat în cultura europeană… sub pretext că nu se vinde…fac totul ca acesta să nu fie rentabil, pretind că n-ar fi o piață și pe de altă parte ei fac piața!"; *Ken Loach*_(regizor, *emis.cit.*):"E grandios ce face statul francez care susține financiar cinema-ul autohton!"

Valeriu TEODORESCU

Valeriu Teodorescu, autorul graficii din acest număr, colaborator al revistei noastre, este unul dintre artiștii plastici de seamă ai Clujului.

S-a născut la Dumbrăveni - Sibiu, la 1 octombrie 1967. Este absolvent al Academiei de Arte Vizuale „Ion Andreescu" din Cluj-Napoca, promoția 1998, clasa prof. dr. Florin Maxa. Este membru al Uniunii Artiștilor Plastici, Filiala Cluj.

A fost prezent în expoziții de pictură și grafică, personale și colective, în țară și peste hotare, având lucrări în instituții publice și colecții particulare din România, Germania, Franța, Italia, Grecia etc.

CITADINE

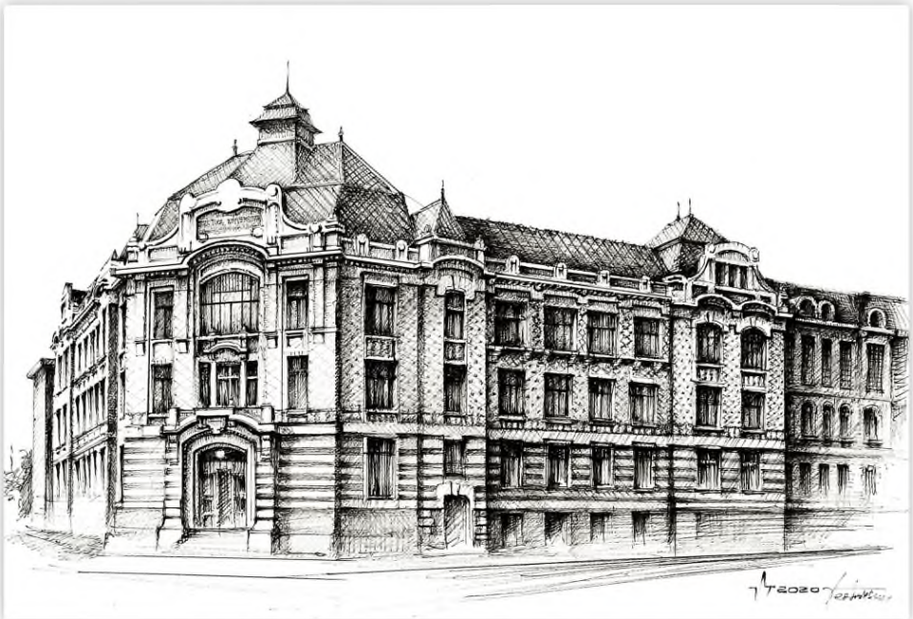

Biblioteca Centrală Universitară „Lucian Blaga" din Cluj-Napoca
Tuș/carton, 42/30cm. - 2020.

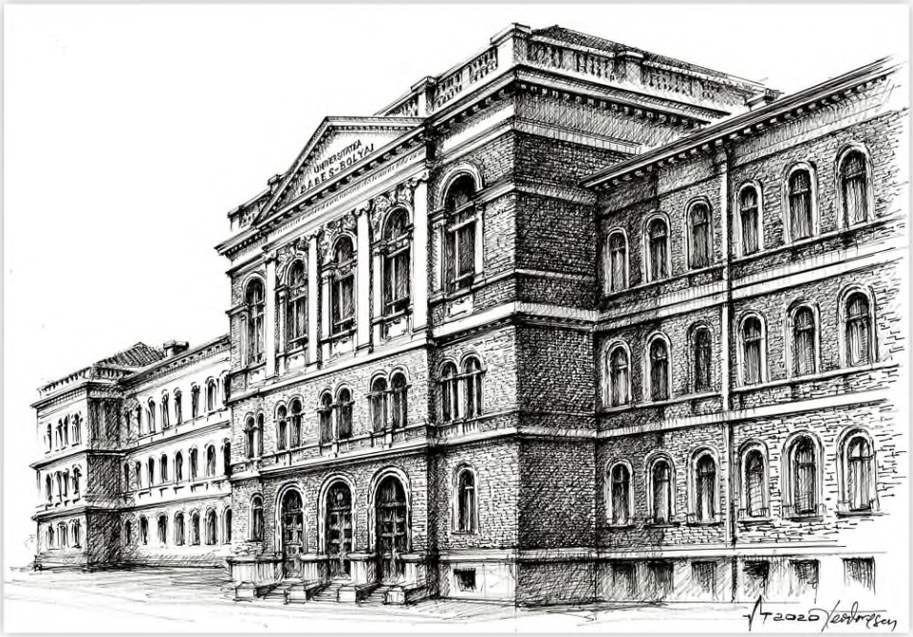

Universitatea Babeș-Bolyai din Cluj-Napoca
Tuș/carton, 42/30cm. - 2020.

Teatrul Național din Cluj-Napoca
Tuș/carton, 42/30cm. - 2020.

Hotel Continental din Cluj-Napoca
Tuș/carton, 42/30cm. - 2020.

Sorin VASILESCU

Expresionismul

Expresionismul este o componenta permanentă a arhitecturii moderne, ce dispare și reapare constant în evoluția istorică și în viața oricărui arhitect. El se naște înaintea celebrelor desene ale iui Erich Mendelsohn și înaintea Einsteinturm-ului: este suficient să ne gândim la Gaudi, Reapare atunci când toți l-au declarat mort: este suficient să ne gândim la capela de la Ronchamp a lui Le Corbusier. Trec prin experiențe expresioniste Wright, Mies van der Rohe, Gropius; pentru Wright acestea rămân fundamentale [...] Dar fenomenul este mult mai vast și mai complex: pentru o învinge hibernarea raționalistă și conformismul academic care îi urmează, se recurge în mod obligatoriu la expresionism".

BRUNO ZEVI

Termenul „expresionism" a fost folosit pentru prima dată de către Wilhelm Worringer, teoreticianul empatiei, care îl utilizează în relație antitetică cu impresionismul, considerându-l legat de o atitudine artistică cu rezonanțe interioare, spre deosebire de impresionism, care are un caracter esențialmente senzitiv legat de percepția lumii exterioare

Atât impresionismul cat și expresionismul depășesc limitele viziunii figurative, fiind curente care marchează întregul univers artistic, de la lumea artelor vizuale la lumea literelor, a cinematografului, a teatrului, a scenografiei, a dansului și mai ales a muzicii, Mișcarea din lumea artelor vizuale are două curente distincte, unul francez - fauvismul și unul german, grupat în jurul cercului *die Brücke*. Ambele curente sunt caracterizate de un același scop comun, anti-impresionismul.

„Expresia este contrarul impresiei. Dacă impresia presupune mișcare din exterior în interior, realitatea (obiectul) imprimându-se în conștiință (subiect), expresia are o mișcare inversă, din interior în exterior, subiectul imprimând în sine obiectul. Raportul cu realitatea are un caracter senzitiv în cazul impresionismului, iar în cazul expresionismului un caracter volitiv [...] Născut în sânul curentelor moderniste, expresionismul încearcă să depășească eclectismul modernismului și să treacă la un internaționalism mai concret, nu fondat pe utopia progresului universal, ci bazat pe depășirea dialectică a condițiilor istorice, pornind în mod firesc de la tradițiile naționale"[1]. Aceste tradiții naționale, fie ele franceze sau germane, sunt tradiții figurative din care au fost total eliminate categoric, orice accente sau nuanțe de naționalism.

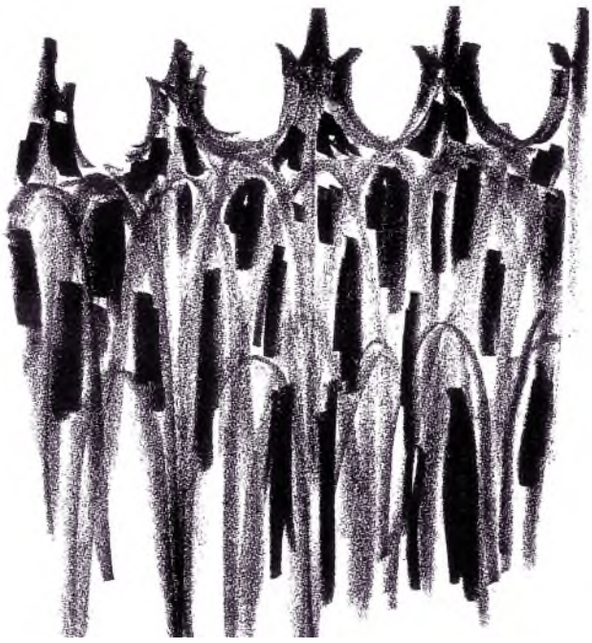

Erich Mendelsohn, Expresionism

Expresionismul își pune în mod direct problema „comunicației", deci a raportului concret cu societatea, spre deosebire de simbolism care exclude aceste raporturi, fiind marcat de problema incomunicabilității (din cauza nevoii de a cunoaște un cod, ce este doar în posesiunea „inițiaților").

Tema obsedanta a expresionismului a fost tema existenței și atât Friedrich Nietzsche cât și Henri Bergson au furnizat, în mare măsură, „fundamentul" ideologic al mișcării. Pentru Nietzsche existența este conștiință, înțeleasă însă ca voința de a fi, în permanentă luptă cu schemele logice anchilozate și anchilozante, cu inerția oprimantă a trecutului. Pentru Bergson, conștiința este însăși viața, nu o repre-

1 Bruno Zevi, *Erich Mendelsohn - The Complete Works*, Birkhäuser Verlag 1999

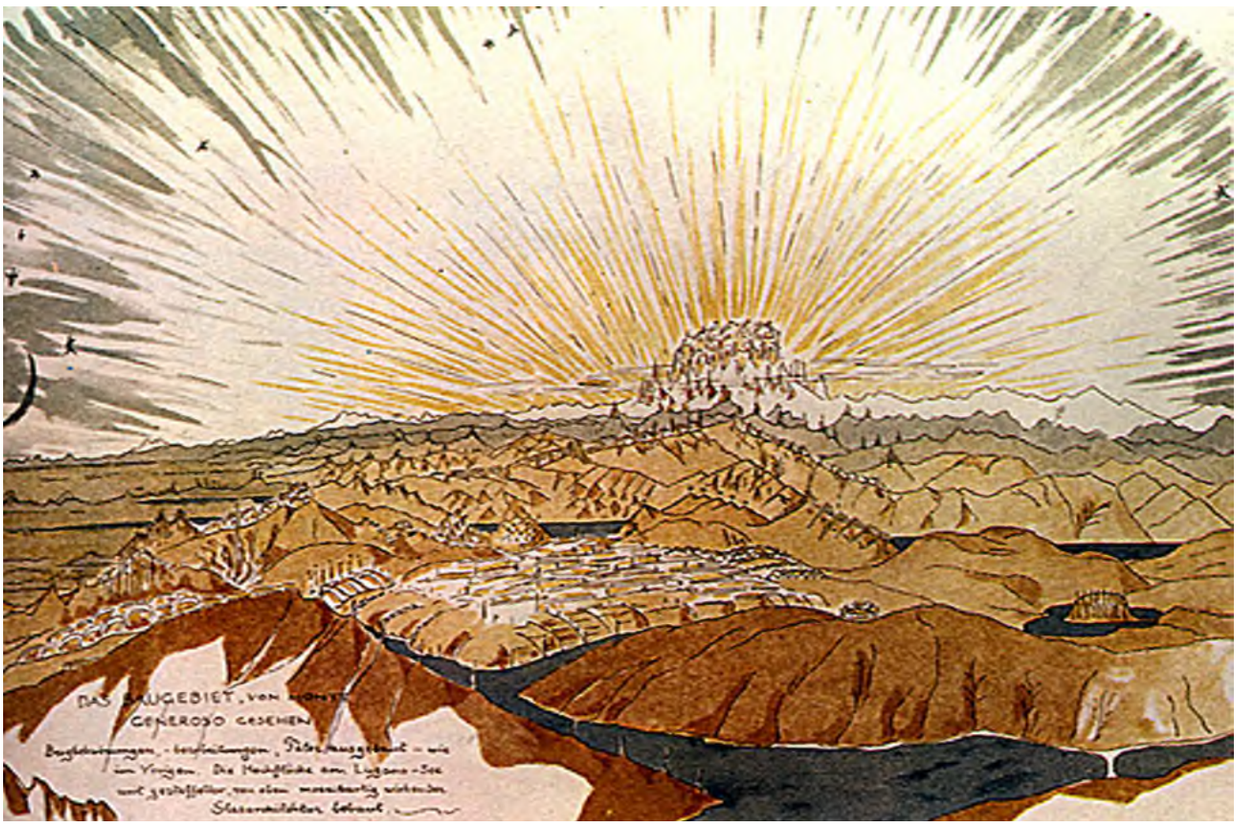

Bruno Taut, Viziune fantastica Arhitectura Alpina

zentare imobilă a realului ci o permanentă comunicare între obiect și subiect. „Expresionismul este antitetic impresionismului, fără ca în această relație să existe raporturi de superioritate sau inferioritate a unuia față de celălalt, dat fiind faptul că impresionismul nu este doar un „banal verism vizibil", ci o riguroasă căutare a experienței vizuale, ca un moment prim și esențial al raportului dintre subiect și obiect, iar expresionismul reprezentând soluția dialectică și concluzivă a contradicției istorice dintre clasic și romantic, înțeleasă drept constantă a unei culturi latino-mediteraneene și, respectiv, germano-nordice"[2].

Expresionismul, în afara relației antitetice cu impresionismul, este în mod limpede legat de Jugendstil; poetica expresionistă, în manifestările ei spontane, refuzând orice regulă prestabilită, regăsind prin noi accente vechea legătură psihologică de imitație interioară, de consens.

În studiul lui L. Rognoni, *Dall'Impresionismo all'Espresionismo*, (Mondadori, Milano 1960), se afirmă că expresionismul „își asumă caracterul unei acutizări psihologice a obiectului pe care artistul îl filtrează instinctiv în propria-i experiență, făcându-l să trăiască în propria lui concretețe sensibilă și fizică"[3].

Arhitectura expresionistă, eliberată de orice formă de constrângere, a încercat printr-o descătușare totală să participe la „cultura Einfuhlung-ului", fapt ușor de dedus din unele aspecte formale tipice cum sunt „liniile de forță" ce caracterizează numeroase realizări, printre care și Jahrhunderthalle din Breslau (azi Wroclaw), operă monumentală de Max Berg.

Alt element specific arhitecturii expresioniste, ca și a celei protoraționaliste, este tendința spre simplificare, spre abstracțiune, ce pare a avea drept sursă linearismul organic, una din variantele Jugendstil-ului.

Grație lui Paul Klee, Einfühlung-ul (empatia), devine metodă didactică la Bauhaus, ajungând a fi prezentă în multe din curentele abstracte, curente ce într-o oarecare măsură vor „alimenta ideologic" chiar unele căutări arhitecturale postbelice. Expresionismul încercând

2 Giulio Carlo Argan, *L'arte moderna 1770-1970*, Ed. Sansoni, Firenze 1970

3 L. Rognoni, *Dall'Impresionismo all'Espresionismo*, Ed. Mondadori, Milano 1960

o „empatie" cât mai completă, va fi adeseori reîntâlnit în unele experimentele artistice contemporane, cum ar fi: „arta concretă", cu specifica sa organicitate fizică; „pictura semnelor", cu grafismul ei simbolic; „action painting", cu linearismul său dinamografic; „pictura gestuală", cu impulsul creativ legat de acțiunea brațului care este, după De Fusco, cea mai tangibilă mărturie a unei intenții fizico-psihologice,

Termenul empatie încearcă să fie o traducere a germanului Einfühlung, care mai poate însemna simpatie simbolică, consens. El semnifică, după S.Mapurgo Tagliabue, o veritabilă atribuire de viață, pe care noi o facem grație actului estetic și care se produce esențialmente prin transpunerea în „obiect" a senzațiilor noastre organice de natură cinematică. În obiect se introduce astfel ceva ce nu îi aparține.

„Eu încerc să-mi dezvolt sensibilitatea, afirma Franz Marc, prin ritmul organic al tuturor lucrurilor, încerc să mă confund în mod panteistic în curgerea sângelui în natură, cu vibrația, cu arborii, cu aerul"[4].

Prin creativitate, fantezie și inventivitate, fidelii expresionismului au încercat ieșirea din criza generală, deschizând largi orizonturi experimentelor formale. Mișcarea expresionistă este intim legată de înființarea în 1919 a *Arbeitsrat für Kunst* (Consiliul de muncă pentru arte), care a fuzionat în același an cu *Novembergruppe* (Grupul din noiembrie). Din aceste societăți cu orientări utopice au făcut parte Bruno Taut, Walter Gropius, Peter Behrens, Hans Poelzig, Erich Mendelsohn, Hans Scharoun, personalități care aveau să devină „copiii teribili" ai arhitecturii modeme. În anul 1919 Arbeitsrat-ul organizează „Expoziția arhitecților necunoscuți" și Bruno Taut afirma în cuvântul de deschidere: „Astăzi nu mai există arhitectură, nu mai sunt arhitecți. Noi suntem sortiți la altceva, paraziți în sânul unei societăți ce nu cunoaște arhitectura, ce nu o vrea, pentru că nu are nevoie de Arhitect [...] În profesiunea noastră nu putem fi creatori, putem fi doar cercetători, oameni care pot"[5].

Tot la această expoziție, Walter Gropius a prezentat un program care conținea multe

Taut Bruno, Alpine Architektur, 1919

din ideile ce vor prinde viață la Bauhaus: „Noi trebuie să vrem, să imaginăm, să creăm în cooperare noul concept arhitectural. Pictori, sculptori, zdrobiți barierele din jurul arhitecturii și deveniți constructori asociați și tovarăși de arme pentru atingerea scopului final al artei: ideea creatoare a Catedralei Viitorului (Zukunftskatedrale) care, odată mai mult, va conține totul într-o singură formă: arhitectura, sculptura și pictura".

Prin mutația ce o face din planul purei funcționalități tehnologico- constructive în cel al funcționalității vizuale, de comunicație, expresionismul contrapune ideea arhitecturii ca interpretă a realității naturale sau sociale, ideii unei arhitecturi menite a modifica sensibil realitatea.

Expresionismul este considerat de către Jallos, „într-un sens mai profund, voința sau acceptarea comuniunii a tot ce este viu în nescindabila realitate interioară, [...] caracteristică extremă, acută a spiritului social al timpului.

Printre cele mai reprezentative opere ale arhitecturii expresioniste pot fi amin-

4 cf. Günter Meißner (Hrsg.), *Franz Marc, Briefe, Schriften und Aufzeichnungen*. Leipzig und Weimar 1980
5 Bruno Taut, *Architekturüberlegungen. Erstveröffentlichung*, Aachen 2009

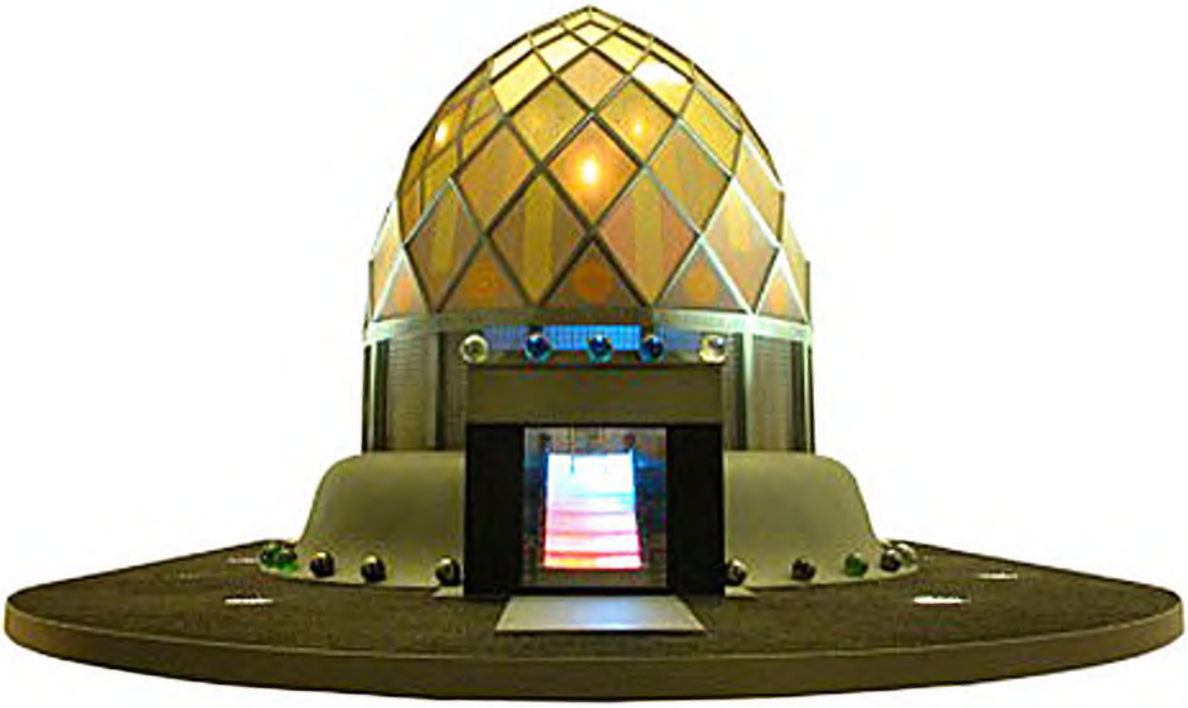

Bruno Taut, Pavilionul de sticlă la Werkbundausstellung Köln, 1914

tite: Grosse Schauspielhaus de Hans Poelzig (Berlin, 1919); Hochst Farbwerke de Peter Behrens (Frankfurt 1920-1924); Einsteinturm de Erich Mendelsohn (Potsdam 1919-1923); monumentul „Căzuţilor din Martie" de Walter Gropius (Weimar, 1921); fabrica de pălării Steinberg de Mendelsohn (Luckenwalde, 1921-1923); palatul de birouri „Chilehaus" de Fritz Hoger (Hamburg, 1923); al doilea „Goetheanum" de Rudolf Steiner (Dornach 1923); magazinele Schocken de Erich Mendelsohn (Stuttgart, 1926). Aceste opere au, la prima vedere, puţine caracteristici comune invariante, de unde teza, susţinută de unii, că nu a existat o arhitectură expresionistă propriu-zisă. De Fusco consideră însă că ,în loc de a recunoaşte drept constante: folosirea betonului armat şi exploatarea resurselor sale plastice, adoptarea sticlei chiar peste proprietăţile sale fizice de transparenţă, insistenţa pe liniile concav-convexe şi în orice caz neregulate, ruptura de pură stereotomie atât de utilizată în protoraţionalism, gustul pentru detaliu, intenţia de a topi organic edificiul în mediul înconjurător etc., s-ar putea găsi în operele mai sus citate alte elemente cum ar fi: frecventul motiv al ferestrelor în bandă continuă, apărut prima oară la edificiul pentru magazine şi birouri construit de Hans Poelzig

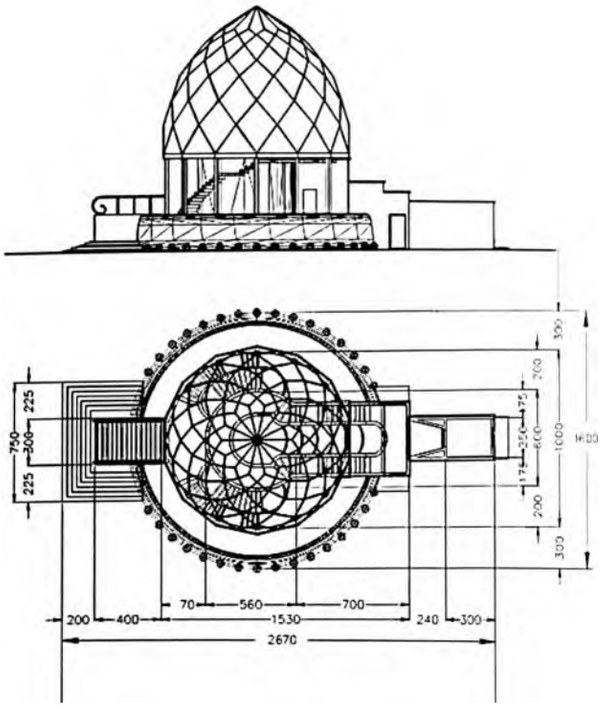

Bruno Taut, Pavilionul de sticlă la Werkbundausstellung Köln, 1914

în 1910 la Breslau (azi Wroclaw) şi reluat de mai multe ori de Mendelsohn, sau de frecventele soluţii unghiulare cu raze ample de curbură şi ele reluate de acelaşi Mendelsohn".

Hans Poelzig este cel ce a realizat pentru prima oară o operă expresionistă majoră,

proiectând pentru Max Reinhardt, în 1919, un teatru de cinci mii de locuri, Grosse Schauspielhaus din Berlin, despre care Wassili Luckhardt spunea: „în interiorul vastei cupole este suspendată o varietate infinită de stalactite și pandantivi, cărora cupola [...] le conferă o mișcare ușor sinuoasă care, mai ales când lumina atinge micile prisme reflectându-se pe fiecare fațetă, generează o impresie de dizolvare și nedeterminare a spațiului”[6].

În același spirit, imaginând o *Stadtkrone*[7] de vaste proporții, purtătoare a unui mesaj de factură eroică, atât de drag expresioniștilor, Poelzig elaborează un proiect pentru Festspieihaus din Salzburg, iar în 1917 proiectează Freundschaftshaus din Constantinopol, cu arce exterioare ce aminteau de un zigurat și cu interiorul constituit dintr-o grotă prismatică realizată integral din pandantivi.

Alte realizări ale lui Poelzig, care anticipează limbajul fraților Taut și al lui Mendelsohn, sunt turnul rezervor de apă de la Posen, precum și edificiul de birouri de la Breslau (azi Wroclaw). într-un stil asemănător cu stilul industrial pe care avea să-l folosească pentru A.E.G., Behrens, Poelzig realizează în 1912 Uzina chimică din Luban, caracterizată de o interesantă si virtuoasă utilizare a cărămizii aparente. Marea epocă creatoare tipic expresionistă a lui Poelzig avea să se încheie în 1920, după realizarea decorurilor pentru filmul „Golem” al lui Paul Wegener, unde, plin de un veritabil delir vizionar, creează cu mijloacele scenografiei un întreg oraș expresionist. Însă, după 1925, Poelzig intră într-o altă fază de creație, marcată de construcția la Berlin a cinematografului Capitol fază considerată de K.Frampton o reîntoarcere în „cercul criptoclasicist”.

Altă personalitate reprezentativă a mișcării a fost Hugo Häring (1882- 1958), adept necondiționat al primatului absolut al funcțiunii, căutător permanent a transcenderii naturii primare a simplei utilități, realizator al unui propriu univers formal, de largă expresivitate, cu multe similitudini cu formele biologice. Cu toate tendințele manifest expresioniste, Häring a rămas plenar legat de matricea

Johann Friedrich (Fritz) Höger, Chilehaus, Hamburg, 1922–24

stilistică a formei, de acea *Organwerk*, pe care o considera esența programatică a organismului, în opoziție cu expresia de suprafață, sau de *Gestallwerk*.

Acuzându-l de schematism doctrinar formalist pe Le Corbusier care, la fondarea CIAM-ului la Saraz, își asumase roiul de „apostol” al funcționalismului de un geometrism pur, Häring a încercat în zadar să convingă lumea de valabilitatea concepției sale fundamentale: „construcția organică”. Dintre realizările sale cele mai importante amintim: ansamblul de ferme de la Gut Garkau (Lubek, 1924), unde se realizează un spectaculos joc de contraste între acoperișurile înalte și elementele masive, tectonice; proiectul făcut împreună cu Mies van der Rohe, în 1921, pentru un imobil de birouri la Berlin pe Friederichstrasse; proiectul pentru „Club Tedesco” la Rio de Janiero (1924); bloc de locuințe în Siemensstadt; casa Ziegler din Berlin (1931). Contestând „noua obiectivitate” a raționaliștilor Häring, care se considera un adept necondiționat al lui Wright, a refuzat să proiecteze o casă tip pentru Weissenhof Siedlung de la Stuttgart din 1927, calificând un atare act drept o „culme a vanității”.

6 Hans Poelzig, *Architekturfragen*. In: Das Kunstblatt, Jahrgang 1922, Heft 4, S. 153–163 (Teil 1), und Heft 5, S. 191–199 (Teil 2).
7 Bruno Zevi, *Bruno Taut, La corona della città, 1919*. Ed. Mazzotta, Milano 1973

Rudolf Steiner, Goetheanum, Dornach, 1925-28

Hugo Häring „nu reproduce impresia unei cvasi-mişcări, ci explicitează mişcarea ce realmente vine din edificiu”[8]. Pentru el, „a edifica devine a „îmbrăca” un precis fapt dinamic. Aceasta îl diferenţiază nu numai de academişti şi raţionalişti, dar chiar şi de wrightienii superficiali sau de expresioniştii şcolii de la Amsterdam”[9].

Pentru Häring, casa este „locuită” de mişcare, ea fiind un „involucru” al mişcării. „Multora li se pare absurdă ideea de a dezvolta o casă ca o structură organică, profitând de forma care rezultă din adecvarea la scop, interpretând-o ca pe cea mai întinsă piele a omului, deci ca pe un organ. Şi totuşi, atare evoluţie apare ineluctabilă. O tehnică ce adoptă materiale elastice şi plastice nu favorizează casa rectangulară şi cubică [...] Gradata mutaţie de la geometrism la organic, în actul vieţii noastre spirituale, face ca formele funcţionale să fie independente de geometrie”.

Rudolf Steiner (1861-1925) este altă personalitate care a influenţat, atât prin opera sa teoretică cât şi prin cea practică, mişcarea expresionistă. Detestând utilitarismul vulgar, Steiner a fost marcat de „urâţenia lumii contemporane care separă viaţa de artă”, afirmând că: „orice obiect din jurul nostru trebuie să aibă o formă artistică [...] să fie adaptat funcţiunii dar inspirând un sentiment de frumuseţe”[10]. Dând lumii o „coordonată spirituală”, vor fi create condiţiile propice naşterii unei arte „capabile a se dezvolta până ce va da fiecărei mese, fiecărui scaun, o formă care să se impună”.

Steiner, fascinat de figura „omului total” care a fost Goethe, s-a preocupat de ideea „concilierii artelor” şi şi-a materializat parte din gândirea sa teosofică în Elveţia, la Dornach, unde a realizat primul „Goetheanum”, care a ars în 1922 şi a fost reproiectat şi reconstruit din beton armat, având unele asemănări formale şi de limbaj cu „arhitectura sculpturală” a lui Gaudi şi cu prima manieră a lui van de Velde. (Michel Ragon). Cele cinci conferinţe

8 Jurgen Jödicke, *Geschichte der modernen Architektur,* Stuttgart 1958

9 Bruno Zevi, *Storia dell'architettura moderna*, Einaudi, Torino 1950

10 cf. Eugene Santomasso, *Origins and Aims of German Expressionist Architecture: An essay into the expressionist frame of mind in Germany, especially as typified in the work of Rudolf Steiner*, Columbia University, 1973, AAT 7616368

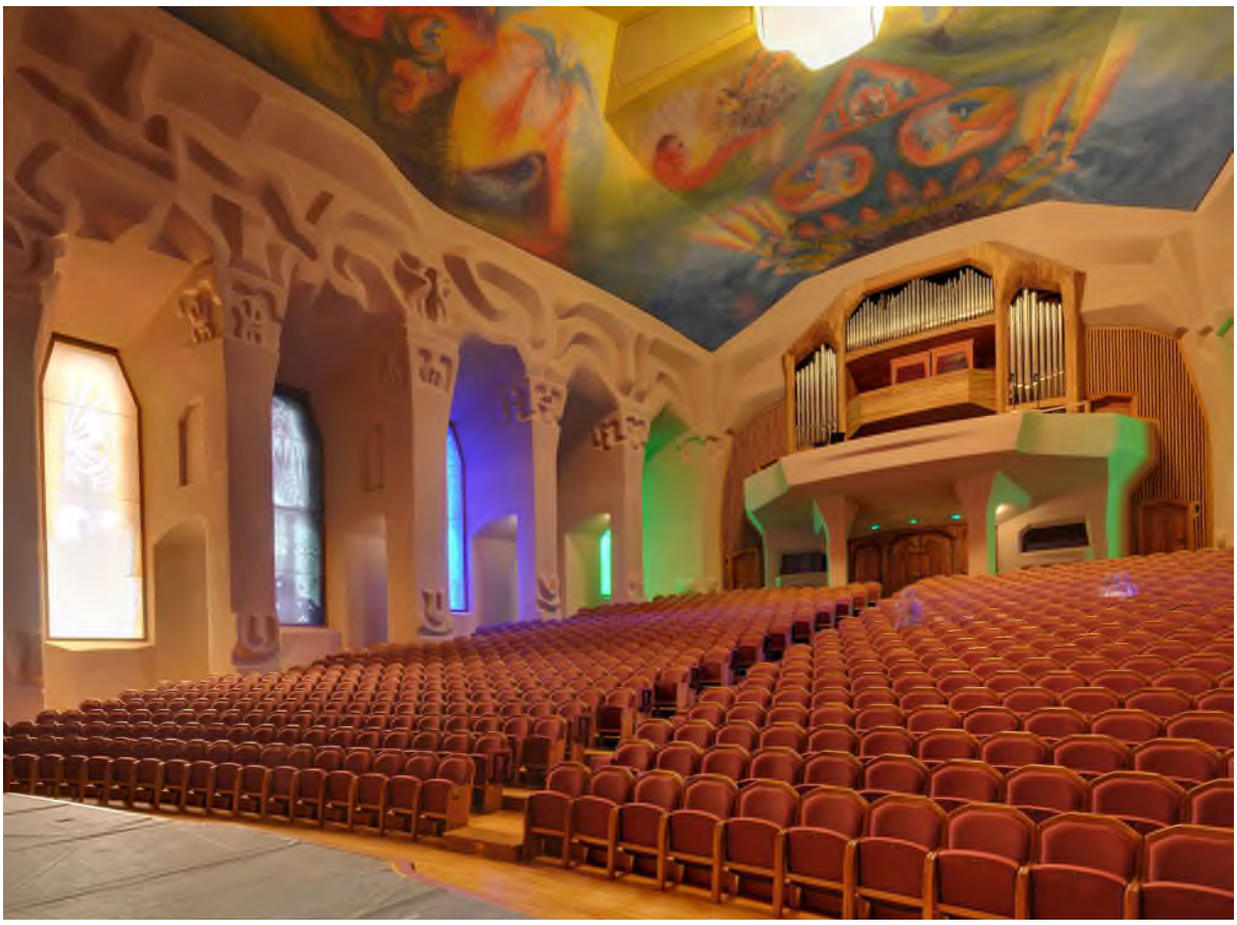

Rudolf Steiner, Goetheanum II, Dornach, desen 1924

ţinute lucrătorilor de pe şantierul din Dornach, în timpul edificării Goetheanum-ului II, au fost reunite şi publicate abia în 1969, sub titlul „Către un nou stil în arhitectură", fiind sursa cea mai importantă privitoare la gândirea lui Steiner.

Arhitectul german Hans Scharoun (1893-1972) a fost o altă personalitate de frunte a expresionismului, fidelă mişcării până la moarte. El a avut în arhitectura modernă un „destin singular", cum spunea Pevsner. Datorită limbajului său arhitectural de avangardă, a fost solicitat de Mies van der Rohe să realizeze o construcţie la Weissenhof Siedlung de la Stuttgart în 1927; dar odată cu „invazia agresivă" a raţionalismului şi cu mutaţiile politice din Germania, a intrat într-o relativă eclipsă în întreaga perioadă a nazismului, el nepărăsindu-şi însă patria, aşa cum mulţi dintre arhitecţii germani de avangardă au făcut-o.

După al doilea Război Mondial, limbajul tipic expresionist din prima etapă a creaţiei sale, pe care nu l-a abandonat niciodată, redevine de actualitate, reaşezându-l din nou în rândul marilor arhitecţi de avangardă. Scharoun este unul dintre cei mai valoroşi reprezentanţi ai expresionismului, cu o operă vastă, începută în anii ,20, când a realizat diferite locuinţe, dar de-abia după război, în climatul de reconstrucţie din Germania, a jucat un rol important prin reluarea tematicilor istorice de avangardă.

Alături de Hans Scharoun, ajungând la o poziţie de vârf în cadrul expresionismului, poate fi aşezat Erich Mendelsohn, născut în 1887 la Allenstein şi mort în America în 1953, cu studii la Şcoala Politehnică din Berlin. în timpul primului Război Mondial, Mendelsohn a elaborat o serie de proiecte, aşa zisele „schiţe de tranşee", inspirate de limbajul lui Wagner şi Olbrich, schiţe agresive, vag simboliste, de arhitectură fantastică, din care se simte intenţia mărturisită a autorului de a „prepara" un nou limbaj arhitectonic de validitate generală. El „explorează" metodic rădăcinile acestui limbaj, încercând să-i găsească, cum spune Benevolo, „matricea stilistică".

Imediat după sfârşitul primului Război Mondial, începe studiile pentru ceea ce avea să devină opera sa cea mai valoroasă, Observatorul astronomic „Einsteinturm" de la Potsdam. Cheie a arhitecturii expresioniste, materializare a „viziunilor subitanee", Einsteinturm, construit între 1919-1923, constituie o „integrare a structurii în ambient, un fel de involucru de zidărie şi ciment"[11]. Edificiul ar fi trebuit să beneficieze de fluenţele formale oferite de betonul armat, dar din motive economice şi organizatorice a fost realizat din zidărie de cărămidă; fără a beneficia, cum spune Dorfles, de acea „poetică a betonului armat, de acea particulară ductibilitate care îl face de neconfundat şi care prin singularitatea expresionistă a formei ne permite şi astăzi să-l considerăm o capodoperă". Opera se reduce la ilustrarea unui concept abstract - rămânând, prin modul în care încearcă să se imprime forma în masa fluidă, o tentativă de aplicare a celui mai valoros repertoriu expresionist.

Activitatea vastă a lui Mendelsohn poate fi împărţită în trei faze principale: una germană, una anglo-palestiniană şi una americană. Din prima perioadă bogată în variate proiecte şi realizări, fac parte: fabrica de pălării din Luckenwalde (1920), unde relaţiile plastice dintre volume se amplifică, iar clarobscururile şi elementele decorative se dezvoltă parcă într-un univers curbiliniu. Tot acestei perioade îi aparţine şi Columbushaus, realizată la Berlin în 1931, marile magazine Schocken de la Stuttgart şi Numberg, precum şi cel din Chemnitz toate realizate în 1926, Aceste magazine sunt realizate ca veritabile „organisme" reduse la forme elementare, ca blocuri cu multe nivele ce se exprimă în exterior prin ferestre continue care accentuează discursul volumetric. Ultima realizare importantă a acestei prime şi fecunde faze o constituie cinematograful Universum (astăzi Capitol) de pe Kurfurstendamm din Berlin, construit în 1928. Edificiul are vigoare particulară, conferită de o volumetrie curbilinie în care sunt inserate o cabină prismatică de proiecţie şi un atrium concentric.

Din perioada anglo-palestiniană pot fi remarcate: în Anglia, Pavilionul Bexhill on Sea precum şi casa realizată împreună cu Chermayeff la Londra în Church Street, iar în Palestina, Spitalul din Haifa din 1937 şi o sinagogă.

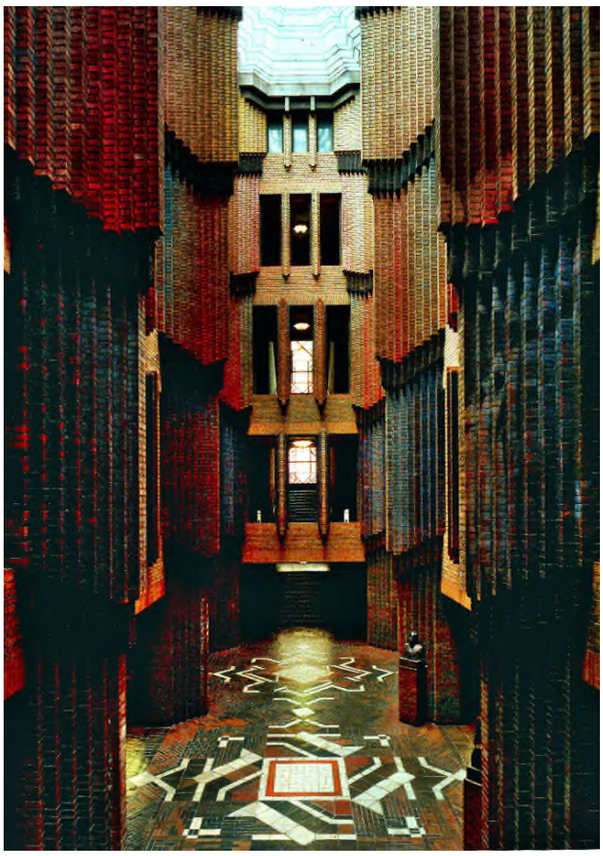

Peter Behrens, Farbwerke Hoechst, Frankfurt auf Main 1920-24

Ultima perioadă, cea americană, este marcată de realizarea unor numeroase edificii religioase, cum sunt cele de la Cleveland şi la San Louis, de marele Ospiciu Maimonides din San Francisco, precum şi de diferite vile în California.

Raporturile lui Mendelsohn cu expresionismul sunt în mod particular semnificative şi uşor de remarcat de la bun început; nu este nici un dubiu că schiţele sale din tranşee, Einsteinturm şi, în parte, fabrica de pălării de la Luckenwalde, sunt unele dintre cele mai reprezentative manifestări ale epocii şi cele mai direct legate de mişcarea expresionistă. Spre deosebire de mulţi arhitecţi germani, Mendelsohn nu a putut însă depăşi poetica expresionistă, căreia i-a rămas prizonier (mai ales în ultimele temple americane, dar şi în proiectele din tinereţe, cum a fost acela pentru Palatul Sovietelor din 1929). Peste tot se poate găsi acea particulară marcă romantico-teutonică proprie stilului său, cu rădăcini ce ajung în Jugendstil şi în Secession. Dar în timp ce Einsteinturm şi

11 F. Borsi, G. K. Knig, *Architettura dell'espressionismo*, Ed. Vitali e Ghianda, 1968

la fabrica de pălării limbajul expresionist l-a ajutat în găsirea un noi efecte plastice și constructive, în operele din perioada americană (cu este cazul Ospiciului Maimonides) modul de punere în operă a betonului arm reintră în canoanele funcționaliste ale Stilului Internațional. Lui Mendelsohn, unul dintre „părinții" artei moderne, i se datorează într-o oarecare măsură una dintre tentativele de „renaștere plastică" a arhitecturii. Ceea ce se întrezărea în primele studii, așa numitele „schițe fantastice din tranșee", făcute în perioada primului Război Mondial, s-a maturizat în timp prin găsirea unei linii constructive care a rupt staticitatea rigidă a triliticului.

Erich Mendelsohn a fost unul dintre rarii arhitecții care au urmărit constant ideea „recuceririi" spațiului, prin modularea lui în volumele înseși ale edificiului. El a fost printre primii care a dezvoltat în construcțiile sale o viziune tridimensională a spațiului, în care integrarea constantă a planului cu elevațiile provenea dintr-o concepție unitară a creației arhitecturale, în care edificiul era gândit plastic, „ca un sistem monolitic și indivizibil"[12].

„Cultura protestatară a expresionismului este direcționată pentru cel puțin un deceniu spre avangardele culturale și politice (cu care a coincis, coincidență ideologic hibridă), dar care au alimentat valul de speranțe pentru arhitectura postbelică europeană"[13].

Mișcarea expresionistă, care poate fi considerată mai mult o stare decât un stil, nu poate fi perfect încadrată cronologic și nici analizată după legi istorice de ciclică periodicitate. Și dacă nu se poate afirma că expresionismul este un stil propriu-zis, se poate afirma că el este în mod cert un element fundamental pentru cultura modernă, cu pregnante și violente caracteristici revoluționare, protestatare, de stânga sau de dreapta.

Expresionismul, cu toată matricea stilistică comună cu fauvismul francez poate fi considerat ca cea mai importantă și originală contribuție germană fenomenul artistic modern. Spre deosebire de intențiile de revoluționare ale întregii societăți, specifice unor mișcări artistice de avangardă, expresionismul este o mișcare radicală, urmărind o profundă reînnoire, dar mai mult pe plan spiritual decât pe plan social. Această reînnoire cu profundă forță emoțională se dorea împlinită prin introspecție, prin penetrarea misterelor și profunzimii subconștientului individual și colectiv.

Mișcarea expresionistă a apărut în acea Germanie grav traumatizată material și spiritual după înfrângerea suferită în primul Război Mondial, climatul unei economii de „austeritate, de pace și de revanșă" și are, prin spiritul ei constructiv, unele puncte comune cu avangarda rusă, care a încercat și ea cu același insucces, să lege procesul de reînnoire artistică de procesul de revoluționare a societății.

Dată fiind prezența în expresionismul german a germenilor unei anumite forme de pangermanism, a grandiosului luciferic și a miturilor, poate fi înțeleasă atitudinea doctorului Goebbels de a încerca să facă din expresionism estetica partidului. Cel care avea să devină ministrul propagandei Reichului, a scris la începutul carierei sale opere pur expresioniste precum romanul "Michael"[14] și piesa de teatru „Der Wanderer". Ca om de cultură, el era atașat idealurilor artistice ale avangardei și este semnificativ faptul că în biroul său se găseau expuse opere ale pictorului expresionist Emil Nolde, unul dintre primii membri ai partidului nazist. Dar, în 1935, Hitler a cerut cu vehemență să se pună capăt degeneratei "arte moderne" care, ca orice formă de degenerescență, trebuia eliminată categoric, radical, total și definitiv. Și astfel, pentru sănătatea spirituală a omului nou, de totală puritate sanguină ariană, toate "bâlbâielile delirante culturale ale cubiștilor, futuriștilor și dadaiștilor", inclusiv cele ale expresioniștilor, aveau să fie eliminate din viața culturală a noii Germanii. Aceasta a fost șansa ca Expresionismul să nu devină stilul oficial al partidului și să nu fie marginalizat, precum toate produsele artistice ale celui de-al Treilea Reich.

12 Gillo Dorfles, *L'Architettura Moderna*, Ed. Garzanti 1981

13 Vittorio Gregotti, *Questioni di architettura*, Editoriali di Casabella, Ed. Einaudi, Torino, 1986

14 Joseph Goebbels, *Michael - Ein deutsches Schicksal in Tagebuchblättern*, Ed.Franz Eher, München 1929

Andrei TEACĂ

Către un ornament digital

În urmă cu mai bine de un secol, ornamentul era aproape complet proscris ca urmare a necesității arhitecturii de a răspunde numeroaselor provocări tehnice, economice, sociale și culturale survenite încă de la sfârșitul secolului al XIX-lea, precum adaptarea expresiei la noile condiții de producție industrială și la noile sisteme constructive din oțel și beton armat, criza locuințelor cauzată de creșterea demografică fără precedent, agravată și de distrugerile Primului Război Mondial, sau apariția curentelor artistice de avangardă ce s-au răsfrânt și asupra arhitecturii.

Deși însuși unul dintre cei considerați a fi părinții arhitecturii moderne, marele arhitect american Louis Sullivan, celebru pentru dictonul său „forma urmează funcțiunea" (*„form follows function"*), care printr-o repetiție mecanică și printr-o interpretare superficială a ajuns să devină o lozincă a arhitecturii funcționaliste golită de sensul mai profund al gândirii inițiale, ce viza o lege universală conform căreia sursa formei lucrurilor rezidă în esența acestora (atât în natură, cât și în plan spiritual), a acordat o atenție deosebită ornamentului, inventând chiar un sistem ornamental propriu adaptat viziunii sale asupra unei arhitecturi organice, mulți arhitecți promotori proeminenți ai modernismului s-au exprimat ferm împotriva acestuia. Le Corbusier remarca aproape cinic un paradox terminologic: „arta decorativă modernă nu este decorată."[1] Reacția probabil cea mai faimoasă împotriva ornamentului este eseul influent al arhitectului austriac Adolf Loos, „Ornament și crimă", publicat în 1908, în care autorul compară ornamentele cu tatuajele criminalilor sau indigenilor, care recurg la semne exterioare pentru evidențierea individualității, în opoziție cu oamenii integrați în anonimatul aparent al civilizației moderne, pentru care acest tip de epatare este gratuit, personalitatea lor fiind exprimată prin caracterul și activitatea acestora. Pentru Loos principalele argumente împotriva ornamentului sunt irosirea resurselor și efortului muncitorilor pe o muncă nejustificată, frivolitatea invențiilor formale dominate de subiectivitate într-un domeniu care tinde în esență către conservatorism și care se situează în afara artei datorită constrângerilor de ordin practic, cu excepția monumentelor, în cazul cărora dimensiunea funcțională aproape că este înlăturată. Modernismul ajunge astfel să își contureze identitatea stilistică și printr-o *absență* a ornamentului, după cum observă Hubert Damisch, pentru care lipsa ornamentului poate fi considerată în sine un fel de ornament ca „element vid" ce își păstrează rolul de semn al modernității și al clasei.[2]

Curentul postmodernist în arhitectură, care apare în anii '60 ca reacție la standardizarea și uniformizarea alienantă adusă de Stilul Internațional mediului construit, reinstaurează prezența ornamentului, însă tinde să îl abordeze ironic, ca pastișă butaforică după ornamente convenționale istorice, fără o legătură organică cu esența constructivă a clădirii. Deși reminiscențe postmoderniste subzistă și astăzi în creația arhitecturală, noile tehnologii digitale de proiectare și fabricare oferă posibilitatea unei schimbări de paradigmă în concepția ornamentului, în care acesta își poate regăsi formele timpului său, în acord cu noile posibilități tehnice, cu aspirațiile societății și cu realitatea constructivă a clădirilor, putând aspira la definiția dată de Frank Lloyd Wright în cadrul concepției sale asupra arhitecturii organice, conform căreia „ornamentul este ceea ce este inflorescența pentru un copac sau plantă, în comparație cu tulpina și ramurile acestora".[3]

Afinitatea dintre ornament și digital poate fi speculată chiar pornind de la etimologie. Termenul „ornament" provine din latinescul *ornamentum*, care la rândul său își are

1 Le Corbusier, "The Decorative Art of Today", în *The Theory of Decorative Art: An Anthology of European & American Writings, 1750-1940*, ed. Isabelle Frank, Yale University Press, New Haven & London, 2000, p. 213.

2 Hubert Damisch, "L'autre "Ich" ou le désir du vide. Pour un tombeau d'Adolf Loos", *Critique*, n° 339-340 (août-sept.):"Vienne début d'un siècle", 1975, pp. 811-812.

3 Frank Lloyd Wright, „Limbajul unei arhitecturi organice", în Nicolae Lascu (ed.), *Funcțiune și formă*, Editura Meridiane, București, 1989, p. 425.

Instalația printată 3D „Digital Grotesque II" (2017) realizată de arhitecții Michael Hansmeyer și Benjamin Dillenburger, inaugurată la Centrul Pompidou, speculează abilitățile instrumentelor digitale de a da naștere prin mijloace algoritmice, pornind de la forme geometrice elementare, unor forme insolite de o complexitate ridicată, aflate la cumpăna dintre ordine și haos, imposibil de conceput cu mijloace tradiționale de desen, reinterpretând tema arhitecturală tradițională a grotei, element la granița dintre artificial și natural. Autor fotografie: Fabrice Dall'Anese, sursa: https://www.michael-hansmeyer.com/digital-grotesque-II.

originile în *ordo*, adică „ordine". Termenul „ornament" este totodată înrudit cu grecescul *kosmos*, în a cărui bogăție semantică găsim, pe lângă semnificația fundamentală de „univers", și sensul de „ornament" sau „podoabă". Aceste asocieri provenite din etimologie reflectă o accepție metaforică a ornamentului ca reproducere a ordinii cosmice, cu ajutorul căruia arhitectura își împlinește menirea simbolică de a recrea universul, remarcată de Mircea Eliade, de la scara celui mai mic detaliu. Această afinitate a ornamentului pentru ordonare și structurare a formei de la figura elementară cea mai mică către întregul volumului arhitectural pare să constituie o asemănare cu gestiunea digitală a informației, care prin legi algoritmice și matematice aspiră la simularea complexității universale.

Dacă, din motive economice și tehnice, producția în serie industrializată de acum un secol favoriza linia dreaptă și suprafața lisă în realizarea elementelor constructive, care au determinat și conturarea unei estetici moderniste „obiective", tehnicile de producție și fabricare digitale permit obținerea unei înalte complexități formale până la scara celui mai mic detaliu, eliberând formele arhitecturii de condiționările geometrizării abstracte specifice limbajului tectonic tradițional. Libertatea aparent nelimitată a formelor ce pot fi executate direct de proiectant prin intermediul tehnicilor robotizate, precum cele de tăiere laser, debitare CNC, imprimare 3D în diverse materiale ș.a., în absența mâinii iscusite a artizanului tradițional ce avea un rol esențial în crearea ornamenticii tradiționale, în absența unor repere stilistice convenționale, devine în mod paradoxal o problemă dificil de rezolvat pentru arhitecții de azi și de mâine în căutările lor de expresie.

În încercarea de a găsi soluții formale cu sens în acest miraj plin de incertitudine al nesfârșitelor posibilități, poate că arhitecții ar trebui să acorde atenție la ceea ce am putea considera că ar fi unul din rolurile fundamentale ale ornamentului istoric, cel de a însufleți materia inertă, grea a arhitecturii, de a-i da

Pavilionul public de artă „Vaulted Willow" (2014) de Marc Fornes / Theverymany, în Borden Park, Edmonton, Canada. Cu o concepție holistică ce are în vedere deopotrivă eficiența structurală și expresia formală, proiectul se remarcă prin calitățile sale ornamentale provenite din însăși logica de țesere a elementelor componente, aflate într-o continuă variație dimensională permisă de tehnicile computaționale de proiectare ce înlesnesc calculul diferențial, în care culoarea are un rol esențial. Sursa: https://www.designboom.com/architecture/marc-fornes-theverymany-vaulted-willow-pavilion-edmonton-02-09-2015/.

viață, și la modul în care această viață coexistă cu limbajul propriu arhitecturii. Prin ritmurile sale subtile, pe care Louis Sullivan le aseamănă celor muzicale, prin dinamica liniilor sale, prin efectele de umbră și culoare, și nu în ultimul rând prin evocarea mai mult sau mai puțin naturalistă a formelor organice, ornamentul tradițional însuflețește construcția rigidă.

Însuflețirea arhitecturii este o temă arhetipală întâlnită în mitologiile a numeroase popoare. Alina Payne, pornind de la studiul lui Mircea Eliade asupra miturilor sacrificiului uman în zidire întâlnite în sud-estul Europei, printre care se numără și mitul meșterului Manole, remarcă necesitatea de a integra masa inertă, artificială a construcției în cadrul elementelor naturale, reconciliere între lumea organică și cea anorganică care nu poate fi realizată decât prin transferul sufletului uman prin jertfire.[4]

Pentru John Ruskin, ornamentul reprezintă o sursă fundamentală a vieții în arhitectură. Pe de o parte, sufletul uman, cu stângăciile și virtuțile sale, se materializează prin sacrificiul și dăruirea constructorului în acea arhitectură ce oferă „sentimentul că fiecare centimetru palpită"[5], ce nu poate fi creată prin perfecțiunea rece a tăieturii mașinii; pe de altă parte, clădirea este animată prin sculptura ornamentală care imită formele de viață superioare și *familiare* întâlnite în natură, considerate de acesta ca fiind cele mai nobile. Conform lui, această ierarhie a formelor naturii în funcție de intensitatea vieții ce o conțin, determină atât amplasamentul față de privitor – formele superioare, precum cele animale și umane, vor fi amplasate cel mai aproape de ochiul uman -, cât și gradul de fidelitate naturalistă a imitației – formele cele mai nobile

4 Alina Payne, "Living Stones, Crying Walls: The Dangers of Enlivenment in Architecture from Renaissance putti to Warburg's Nachleben", în *Art and Agency. The Secret Lives of Artworks*, ed. Caroline van Eck, Leiden: Leiden University Press, 2013, pp. 308-310.

5 John Ruskin, *Cele șapte lămpi ale arhitecturii*, coord., trad. Magda Teodorescu, Editura Universitară „Ion Mincu", București, 2015, p. 166.

necesită o detaliere ce aspiră la *perfecţiune*, pe când formele de viaţă mai puţin nobile şi dificil de realizat ca figuri individuale, precum cele vegetale, se pretează stilizării în slujba obţinerii unor efecte generale în compoziţia arhitecturală, precum cel de umbră.

Supus condiţionărilor formale impuse de înseşi tehnicile artizanale, după cum observă în detaliu Gottfried Semper analizând originile stilurilor, reflecţie a unei necesităţi psihologice umane pentru forme imuabile, geometrice, nesupuse naturii exterioare aflate în constantă schimbare, după cum speculează Wilhelm Worringer, însă şi obiectul unei convenţionalizări stilistice transmise de generaţii prin tradiţie, ornamentul se află întotdeauna într-o stare mai avansată sau mai redusă de abstractizare, oglindire a viziunii despre lume a unui popor într-o anumită perioadă istorică. Worringer consideră că sursa formelor în ornamentică, şi în artă în general, o reprezintă legităţile interioare de formare ale materiei în natură, fie că este vorba de materia anorganică neînsufleţită sau de organismele vegetale, şi nu aparenţele lumii exterioare.[6] Condiţia abstractă a ornamentului este amplificată în arhitectură, imaginea vieţii organice evocate fiind în mod necesar integrată şi subordonată cadrului rigid, tectonic, al clădirii.

Acest primat al schemei abstracte în ornament, căruia elementele figurative i se supun într-o continuă şi efervescentă metamorfoză, este exemplificat elocvent de Jurgis Baltrušaitis în studiul său amănunţit asupra arhitecturii romanice unde expune cum amestecuri hibride de elemente vegetale, animale şi umane se grefează în combinaţii nelimitate pe scheme liniare simple pornind de la motivul unei tije vegetale curbe cu frunzele stilizate.[7]

Ornamentul atinge un apogeu în abstractizarea formei organice în *Art Nouveau*-ul târziu, unde doar prin tensiunea liniei sinuoase ajunge să evoce dinamismul vieţii, care ulterior va influenţa suprafeţele curbe ale expresionismului, însă de data aceasta la nivelul siluetei întregii construcţii, tendinţă ce va influenţa arhitectura organică biomorfă în a doua

Colecţia Syntopia realizată de desginera olandeză Iris van Herpen în 2018 mizează expresiv pe forme biomimetice şi dinamism, îmbinând tehnici tradiţionale de ţesere cu ţesături proiectate digital şi lână taiată la laser în geometrii manipulate parametric. Explorările formale cu un puternic caracter ornamental ale lui Iris van Herpen, într-un domeniu mai maleabil decât arhitectura cum este cel al designerului vestimentar, demonstrează potenţialul estetic al tehnicilor digitale de proiectare şi fabricare şi deschiderea acestora către materializarea un spectru larg al formelor şi efectelor imaginate, potenţial ce s-ar putea răsfrânge şi asupra arhitecturii, mai ales în condiţiile tendinţei contemporane de a privi designul ca fenomen unitar de organizare a spaţiului de la scara cea mai mare, a teritoriului, până la cea a obiectelor de dimensiuni reduse. Sursa: https://www.irisvanherpen.com/collections/syntopia/the-inspiration-4.

jumătate a secolului 20 şi, ulterior, curentele digitale ale suprafeţelor şi volumelor fluide, începând cu anii ’90 şi 2000.

Arhitectura biomimetică contemporană nu se limitează la imitarea formelor naturii, ci aspiră şi la replicarea mecanismelor biologice folosind tehnologii avansate. Natura nu este percepută doar ca model de urmat din punct de vedere estetic, ci şi din punct de vedere al performanţelor sale, ca model de eficienţă şi de adaptare la condiţiile exterioare prin evoluţia continuă a organismelor ce poate inspira soluţii tehnice ino-

6 Wilhelm Worringer, *Abstracţie şi intropatie*, trad. Bucur Stănescu, editura Univers, Bucureşti, 1970, pp. 64-65.
7 Jurgis Baltrušaitis, *Formări, deformări*, trad. Constanţa Tănăsescu, editura Meridiane, Bucureşti, 1989, p. 40.

vatoare în ceea ce privește structura, ventilația, umbrirea, sau alte aspecte ce țin de tehnologiile implicate în proiectarea clădirilor, în vederea creării unei ambianțe optime pentru oameni și integrării sustenabile în mediul înconjurător.

Traseul istoric al vieții în ornamentica arhitecturală prezintă o turnură interesantă în prezent, când se trece de la reprezentarea formelor vieții în cadrul ornamentației tradiționale la includerea concretă a organismelor vii în componența mediului construit. Suprafețele arhitecturale ajung să devină proteze performante, concepute în colaborare cu biologi astfel încât să asigure un microclimat optim dezvoltării microalgelor, bacteriilor, lichenilor, sau altor tipuri de organisme de obicei neglijate în viața cotidiană, care însă pot participa eficient la reducerea dioxidului de carbon din atmosferă și la producerea oxigenului. Se poate remarca și un paradox estetic inversat: de la reprezentarea în cadrul ornamenticii tradiționale a formelor complexe ale organismelor evoluate, sau nobile cum le-ar numi Ruskin, se trece la incorporarea reală în construcție a celor mai simple forme de viață, cu un aspect amorf, în mod uzual respingătoare vizual și olfactiv.

Tehnicile digitale de proiectare înlesnesc arhitecților posibilitatea de a fragmenta volumele masive păstrând o coerență între unitate și întreg redată chiar prin consecvența repetiției algoritmice care permite în același timp multiple straturi de variație la diferite scări ale clădirii, variație ce poate fi speculată ca sursă a animării formelor. Spre deosebire de puritatea volumelor simple la care aspiră modernismul, sau de formele organice riguros organizate ale organismelor evoluate (sau nobile, cum le-ar spune Ruskin) la care aspiră tradiția clasică, formele arhitecturii digitale tind către organizarea aparent haotică a materiei amorfe neînsuflețite, sau către patternurile întâlnite la baza organizării vieții precum țesuturile și structurile biologice, patternuri uniforme însă mereu supuse unei variații aleatorii. Aceste forme par să reia explorări și atitudini estetice întâlnite în stiluri istorice ornamentale anterioare modernismului, în stilurile exuberante ale neclarității, în care materia pare să clocotească energic sau să exprime un dinamism debordant al vieții organice, precum goticul târziu, barocul, rococoul, sau *Art Nouveau*-ul, stiluri opuse clasicului care aspiră la o perfecțiune a inteligibilității, după cum remarcă Heinrich Wölfflin.[8]

În cadrul tendinței tot mai pronunțate de contopire a artei cu știința, formele ornamentului digital nu sunt întotdeauna doar un exercițiu estetic capricios, în concepția acestora existând adesea și motivații ce țin de atingerea unor performanțe tehnice cu un impact pozitiv concret asupra vieții umane și asupra mediului înconjurător, precum eficiența structurală, integrarea sistemelor tehnologice, sau chiar conlucrarea cu materia vie, în cazul designului bio-integrat.

După cum afirmă chiar adepții pasionați ai ornamentului, precum Ruskin și Sullivan, o arhitectură bună poate exista și în absența ornamentului, mizând pe severitatea inerentă a volumelor construite armonizată prin proporțiile generale ale maselor. Totuși, dincolo de farmecul formal și de potențialul comunicativ, simbolic, care îi sunt specifice, ornamentul presupune și reducerea scării elementelor compoziției arhitecturale la nivelul detaliului, apropiind astfel clădirile de scara corpului uman și înlesnind o mai bună integrare a noilor construcții în orașele istorice, printre clădirile care sunt adesea drapate cu delicateța lucrărilor ornamentale minuțioase.

Reușita unei estetici a exuberanței formale prin reintroducerea organică a ornamentului în arhitectură se poate înfăptui printr-o reconciliere și sinteză dintre termeni aparent antinomici, care, de fapt, în marile exemple pe care ni le oferă istoria arhitecturii s-au dovedit a lucra împreună – rațiune și sensibilitate, obiectivitate și imaginație, abstracție și empatie, structură și ornament. Această reconciliere ar putea fi extinsă și între diferitele viziuni asupra arhitecturii întâlnite în diferite perioade ale istoriei: perspectiva tradițională anti-mașină promovată în secolul al XIX-lea de scriitori precum Ruskin ar trebui armonizată cu posibilitățile contemporane de fabricare digitală, iar discursul modernist concentrat pe obiectivitate ar trebui temperat de facultățile umane complementare rațiunii, precum imaginația și afectivitatea.

8 Heinrich Wölfflin, *Principii fundamentale ale artei*, Editura Meridiane, București, 1968, pp. 188-189.

Rareș Viorel DRĂGAN[1]
Alice OPRICĂ[2]

Soluții de reglementare pentru o dezvoltare armonioasă și durabilă a comunei Apahida în contextul presiunii demografice a zonei metropolitane Cluj

REZUMAT

Municipiul Cluj-Napoca este un oraș magnet dezvoltat in lungul văii Someșului, cu o poziție împrejmuită de dealuri, conectat funcțional cu satele de pe văile din jur. Printr-un cumul de constrângeri, comuna Apahida a rămas mai puțin dezvoltat în comparație cu ritmul altor zone similare din bazinul metropolitan Cluj, cum ar fi Florești, Baciu, Chinteni. Prin necesitatea elaborării unui nou PUG în pragul începerii proiectelor majore de infrastructură, se creează combinația ideală de factori și oportunită și pentru a pregăti satul să facă față unei creșteri accelerate a populației de 200% în următorii 20 de ani. În ultimii ani, Apahida a intrat în vizorul dezvoltatorilor imobiliari, iar acest lucru are atât avantaje, cât și dezavantaje, mai ales datorită faptului că actul PUG este foarte laconic și permisiv, iar cel nou este în curs de aprobare.

Articolul descrie viziunea și strategia de formatare a teritoriului pentru o astfel de dezvoltare, precum și pârghiile pentru generarea calității vieții și atragerea unei populații stabile în localitate, dar și încercarea de a defini rolul polului Apahida în mecanismul metropolitan Cluj. Cercetarea se bazează pe munca unei echipe de arhitecți clujeni care au proiectat PUG-ul de la Apahida, și totodată sunt implicați și în unele dintre cele mai importante lucrări de infrastructură din zona metropolitană.

1 Facultatea de Arhitectură și Urbanism, Universitatea Tehnică din Cluj-Napoca, raresv.dragan@gmail.com
2 Facultatea de Arhitectură și Urbanism, Universitatea Tehnică din Cluj-Napoca, alice.oprica@fau.utcluj.ro

INTRODUCERE. CONTEXT

Cluj-Napoca este un oraș de rangul doi din România, situat pe valea Someșului, între dealuri, conectat funcțional cu satele de pe văile din jur. Spre est, Cluj-Napoca se învecinează cu Apahida. Întreaga Zonă Metropolitană a Clujului se află în pragul celei mai mari faze de creștere cunoscută în istoria Cluj-Napoca. Această creștere se bazează pe magnetismul orașului creat în jurul celor 9 universități, pe o economie plină de putere în jurul industriei IT, dar și a finanțelor și a serviciilor medicale, împreună cu o creștere generală a calității vieții.

Această creștere, împreună cu constrângeri naturale în zona metropolitane datorate reliefului și opțiunilor reduse pentru infrastructură, precum și nivelului scăzut de dezvoltare a acesteia, reprezintă cauza și efectul unor KPI determinanți:

• 38.000 de mașini fac naveta în fiecare dimineață din sau spre Cluj Napoca din zona metropolitană.

• 30-40.000 de persoane noi se stabilesc la fiecare 10 ani în Cluj-Napoca sau Zona Metropolitană Cluj.

• 3-4.000 de apartamente noi în fiecare an sunt livrate în Cluj-Napoca; total insuficient pentru creșterea zonei metropolitane

Din cauza acestui mix de constrângeri, satul Apahida a rămas mai puțin dezvoltat în comparație cu ritmul altor zone similare din bazinul metropolitan Cluj, cum ar fi Florești, Baciu sau Chinteni.

Din punct de vedere urbanistic, Apahida este o comună extrem de complexă, privind comparativ la nivel național. Raportată la cei 11000 de locuitori ai săi (INS:2011), probabil 18.000 în 2022, comuna dispune: 2 aeroporturi - unul internațional, unul privat pentru recreere, impactul de la 2 gropi de gunoi metropolitane, intersecția a 3 drumuri naționale și o șosea de centură, parcuri industriale mari, majore.

Figura 1: Apahida in context metropolitan al Clujului, 2021

În ultimii 4 ani, administrația comună a liderilor Zonei Metropolitane Cluj a depus eforturi pentru a impulsiona unele proiecte majore privind mobilitatea: Trenul Metropolitan, Axa Metropolitană pentru Biciclete Cluj, devierea râului Someș, Extinderea liniei Aeroportului, Metroul Cluj. În ultimii ani, orașul a intrat în vizorul dezvoltatorilor imobiliari, iar acest lucru are atât avantaje, cât și dezavantaje, mai ales datorită faptului că actul PUG este foarte laconic și permisiv, iar cel nou este în curs de aprobare, proces care durează de obicei câțiva ani. Acest lucru creează o presiune reală asupra dezvoltării urbane a comunei, care ar putea duce la greșeli ireparabile.

SITUAȚIA ACTUALĂ

Cu un astfel de context, combinat cu posibilitatea de a crea un nou PUG condus de Arh. Rareș V. Drăgan, în pragul demarării proiectelor majore de infrastructură, se creează mixul ideal de oportunități pentru a pregăti orașul Apahida să facă față unei creșteri triplări a populației preconizată pe următorii 20 de ani.

Pentru a avansa spre o viziune și o strategie, echipa a făcut o analiză urbanistică solidă. Dintre acestea, merită menționate: Studiul de trafic, Studiul sociologic, Studiul istoric, Studiul de mediu, Studiul funcțional și economic.

Figura 2: Vedere aeriană Apahida 2019

În ceea ce privește datele de trafic, noi [1] am ajuns la concluzia că traficul local în Apahida este de numai 15%; restul provine de la navetiștii din Zona Metropolitană. De asemenea, capacitatea unor drumuri principale este de peste 100%.

În ceea ce privește datele sociologice, [2] am ajuns la concluzia că 2 din 3 cetățeni Apahida nu lucrează în Apahida și trebuie să facă naveta, iar două treimi din lucrătorii din Apahida provin din Zona Metropolitană Cluj, cu excepția Apahidei.

La analiza de mediu[3] am concluzionat că există: 0 arbori în spațiile publice urbane, 0,27 mp de spații verzi amenajate pe cap de locuitor și există surse continue de poluare

provenite de la vechile gropi de gunoi metropolitane și aeroport, dar și riscuri de mediu ridicate provenite din unele zone industriale. Există, de asemenea, un impact negativ asupra peisajului față de râul Someș și lacurile Câmpenești.

De asemenea, am identificat riscuri în ceea ce privește dezvoltarea zonei industriale din apropierea râului Someș și prea aproape de zona rezidențială.

Mai presus de toate, Apahida are mai multe condiționări structurale care îi subminează dezvoltarea: structura sistemului rutier stelar, subdimensionarea capacității utilităților necesare utilizării curente, proximitatea dintre industrie și zonele rezidențiale, teritoriul eterogen dezvoltat fără o viziune urbanistică coerentă.

VIZIUNE

Pe baza tuturor celor de mai sus și nu numai, echipa noastră a propus o viziune de dezvoltare a comunei Apahida bazată pe un set de principii după cum urmează:

• Integrarea în zona metropolitană

• Separarea funcțională și de acces între zonele de producție și zonele rezidențiale

• Creșterea mobilității între est-vest și nord-sud

• Creșterea calității vieții: polul de creștere Apahida – prin dezvoltarea locuirii, dotărilor urbane și serviciilor complementare;

• Politica privind spațiul public urban și dotări publice

• Politica verde - Axa verde, agricultura urbană, Politica forestieră, Inelul verde metropolitan.

• Limitarea creșterii centrului orașului; Dezvoltarea în cadrul intravilanului propus ca țesut compact

Obiectivele enumerate mai sus crează premisele adecvate ca Apahida să se dezvolte ca pol urban funcțional în Zona Metropolitană Cluj și ar putea deveni un bun exemplu de polarizări și angrenaje funcționale ale zonei metropolitane. Toate aceste politici și principii au fost urmate și implementate pe tot parcursul Planificării Urbane Generale a orașului Apahida, de la măsuri spațiale până la baza Regulamentului Local de Urbanism.

MĂSURI STRATEGICE PENTRU DEZVOLTAREA URBANĂ [4]

Pentru a implementa și pentru a înțelege mai ușor principiile de mai sus, au fost incluse în seturi de reglementări dublate cu vizualizări grafice. Una dintre cele mai importante componente ale acestei planificări strategice este politica rezidențială. Pentru acestea am structurat un set de linii directoare pentru a putea completa principiile viziunii principale, după cum urmează:

• Densificare vs. Dispersie urbană

• Delimitarea față de zonele industriale

• Limitarea dispersiei urbane pe zone care nu oferă perspective durabile de dezvoltare

• PUZ-uri publice pentru terenuri urbanizabile mari

• Menținerea zonelor cu caracter unitar

• Restructurarea zonelor cu caracter eterogen

• Asigurarea dotărilor publice necesare

Fără a urmări o descriere exhaustivă a soluțiilor, această lucrare va detalia doar două dintre măsurile propuse, care privesc zonele de dezvoltare urbană intensivă și care înregistrează cel mai mare grad de presiune de urbanizare. Acestea sunt în primul rând zonele construite existente care sunt în presiune pentru transformare în acest moment, și în al doilea rând privind terenurile libere foarte mari în imediata apropiere a țesutului urban existent.

În privința zonelor construite existente care se află sub presiunea transformării, am enunțat în procesul de lucru adverbul peiorativ care descrie cel mai bine fenomenul actual ca "rur-banizare". Acest lucru se datorează faptului că țesutul rural actual este transformat parcelă cu parcelă în intenția de a urbaniza terenurile fără înregimentare reală, obținând un fel de arhitectură care nu este rurală, dar nici nu are calitățile mediului și peisajului urban, ducând întregul teritoriu într-o direcție înșelătoare și, de asemenea, creând dizarmonie cu contextul și cuvecinii.

Pentru a contracara acest fenomen, am propus un set de măsuri care impun dezvoltarea în grupuri medii a unor parcele urbanistice bine definite care să ofere o abordare unitară a unei suprafețe mai mari, să se acomodeze ușor cu cartierele și să aducă noi funcți-

Figura 3: Sinteza regmentărilor pentru zonele de restructurare

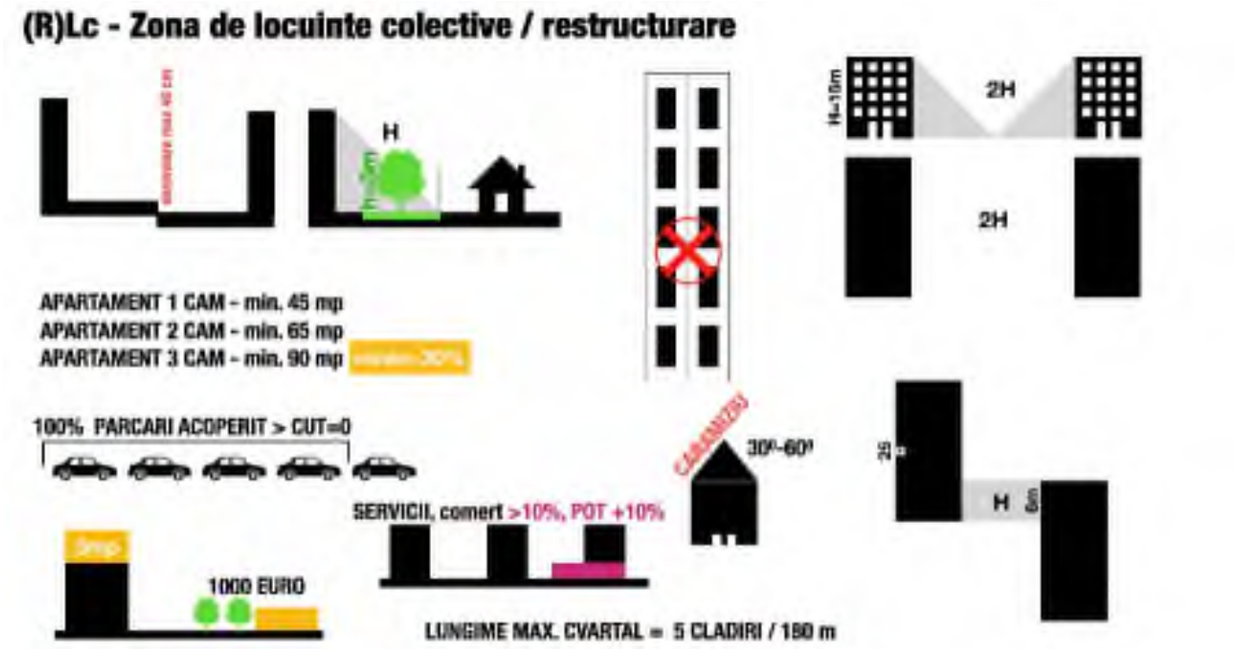

Figura 4: Sinteza reglementarilor pentru arii neconstruite în prezent

uni necesare în teritoriu. Acest mix de reglementări va impune paşi strategici făcuţi de dezvoltatorii privaţi pentru a dezvolta o zonă prin: forţarea consolidării parcelelor şi negocierea cu autorităţile publice a dezvoltării spaţiilor publice şi a mixului necesar de funcţiuni.

O altă zonă complexă pe care am abordat-o prin măsuri speciale sunt zonele mari libere din jurul ţesutului de bază dezvoltat. Aceste suprafeţe, cu parcele agricole, riscă să se dezvolte una câte una, aşa cum s-a întâmplat în Floreşti, Popeşti, Leordeni şi alte zone deja consacrate negativ din România.

Pentru a evita aceste tendinţe, am propus un set de reglementări care ar putea face imposibilă dezvoltarea parcelelor cu geometrie agricolă, dar ar aduce şi calitate în dezvoltarea urbană. Unele dintre aceste măsuri, de exemplu, sunt: faţadele paralele pot sta una faţă de cealaltă doar la dublul înălţimii

clădirii, fațadele paralele pot sta la o distanță de înălțime numai pentru 6m lungime, lungimile cvartalului sunt de maximum 180 până când trebuie să apară o nouă stradă, este obligatoriu ca proiectele vecine să fie corelate în deplasare vertical, distanța față de zonele de locuit existente ar trebui să fie dublă și proiectată ca un spațiu verde cu copaci maturi. Pentru a crea spații publice am propus ca mașinile să fie în parcări acoperite și am oferit facilitatea pentru CUT (KPI pentru utilizarea teritorială a terenului) = 0 chiar dacă se construiește deasupra solului.

Pentru a aplica politica publică de creare a spațiului public și a facilităților publice de către dezvoltatorii privați, am propus un stimulent care oferă CUT dezvoltatorilor pe baza valorii investiției lor în spații publice și facilități publice.

CONCLUZII

Articolul descrie viziunea și strategia de structurare a teritoriului pentru o dezvoltarea coerentă a zonei Apahida, precum și pârghiile pentru generarea calității vieții și atragerea unei populații stabile în localitate, susținute de un demers general de a defini rolul polului Apahida în mecanismul metropolitan Cluj.

Toate aceste măsuri sunt exemple de reglementări agile care vor obliga și aplica negocierile publice în dezvoltarea urbană, oferind un instrument dinamic de dezvoltare la îndemâna comunității locale, a Primăriei, arhitectului șef al Consiliului Local și Județean, iar consiliul local are votul politic final asupra dezvoltării.

În combinație cu oportunitatea de a crea un nou PUG în pragul începerii proiectelor majore de infrastructură, se creează combinația ideală de oportunități pentru a pregăti orașul Apahida pentru a face față unei creșteri accelerate preconizate a populației de 200% în următorii 20 de ani, utilizând un plan urbanistic general dinamic solid, dar agil.

CITĂRI ȘI REFERINȚE

[1] Cadar Rodica, Boitor Melania - Studiu de trafic comuna Apahida, 2018

[2] Petrovici, Norbert - Studiu sociologic Apahida, 2018

[3] Mihaela Beu, Lucia Bodochi - Environmental study documentation, 2022

[4] Rareș V. Dragan, Alice Florean - Vision and Strategy for developing Apahida as a functional urban pole in Cluj metropolitan region, Questions 2022

SURSA IMAGINILOR

[Img. 1] Apahida in contextul Clujului Metropolitan 2021–Extras din P.U.G.

[Img. 2] Vedere aeriană cu Apahida 2019. Author: Rareș V. Drăgan

[Img. 3] Sinteza reglementărilor pentru zonele de restructurare – Extras din P.U.G.

[Img. 4] Sinteza reglementărilor pentru arii neconstruite în prezent – Extras din P.U.G.

MULȚUMIRI

Autorii doresc să mulțumească întregii echipe implicate în efortul de a crea piesă cu piesă puzzle-ul întregii strategii de dezvoltare a Apahidei, din care amintim: Ionel Vitoc, Sergiu Gherman, Maria Berinde (Iancu), Mihaela Beu, Lucia Bodochi, Rodica Cadar, Melania Boitor, Norbert Petrovici, Grigor

*

Dr.arh. Rareș V. DRĂGAN este Lector la Facultatea de Arhitectură și Urbanism, Universitatea Tehnică Cluj Napoca din 2007, pe disciplinele Urbanism,Strategia așezărilor si Proiectare de arhitectură. R.Drăgan este arhitectul fondator al companiei Atelier RVD, cu peste 15 ani de experiență în arhitectură și design urban, 10 ani de dezvoltare a platformei Transylvania Evolution pentru generarea de sinergii de creștere pentru actorii urbani în real estate și transformarea orașului având +150 proiecte ca arhitect principal.

Dr.Arh. Alice Maria Oprică, este architect, profesor și cercetător stabilit în Cluj-Napoca. Și-a făcut pregătirea la Universitatea Tehnică din Cluj-Napoca, la HafenCity Universität Hamburg și la Universitatea Tehnică din Atena. Practica sa profesională combină planificarea spațială și cercetarea academică, cu o specializare aprofundată în zona Hoia din Cluj-Napoca și Apahida. Este activă în promovarea implicării civice pentru dezvoltarea urbană durabilă a Dealurilor Cetățuie-Hoia și a interfluviului Someș-Nadăș, precum și a zonei Apahida. A. Oprică predă proiectare de arhitectură și proiectare de urbanism la Facultatea de Arhitectură și Urbanism din Cluj-Napoca.

Mihaela ȘINCA

Jazzul în continuă devenire

O serată muzicală aparte ne-a fost oferită de Virgil Mihaiu în cadrul cursului său de Estetica Jazzului la ANMGD din Cluj-Napoca, în 7 martie a.c. Interesul publicului iubitor de jazz de toate vârstele a fost amplificat de invitatul serii, teleastul Cătălin Ștefănescu, cunoscut pentru emisiunea sa *Garantat 100%*, devenită un brand al Televiziunii Române prin abordările tematice de largă respirație culturală și personalitățile de înalt calibru intelectual care-i vizitează platoul.

Virgil Mihaiu, la rândul său, un rafinat generator de „arabescuri" ale limbii române vorbite și scrise, are la activ numeroase volume de poezie, eseuri sau studii muzicale despre arta și istoria jazzului în lume. Ca frenetic organizator, producător sau jurizator de festivaluri de jazz, el contribuie la promovarea jazzul în țară, în Europa sau în lumea largă, făcând cunoscute nume de rezonanță sau tinere talente cu abordări tot mai sofisticate și surprinzătoare în branșă.

Seara de la Academia de Muzică a fost un dialog între cei doi, care aveau de mult timp un interes comun pentru jazz, adânc înrădăcinat în spiritualitatea fiecăruia. A fost o deschidere sau o acceptare firească de a dialoga și a celebra genul acesta aparte al creativității instrumentale și vocale. Astfel, jazzul e văzut ca o adevărată filosofie pornind din zona fluxului conștiinței în evoluția sa spre abordări post-moderne tot mai alambicate.

După confesiuni prietenoase despre pasiunea sa pentru jazz, Cătălin Ștefănescu ne-a oferit un „play-list" selectat de el însuși, mergând spre zona tinerilor în jazz, a „puștimii" ce-și face auzit mesajul într-un mod tot mai provocator și cu disonanțe inchietante. Iată interpreții video-urilor alese de invitatul serii: **Jacob Collier**, **The Bad Plus Quartet, David Gilmour,** grupul **Snarky Puppy,** pianistele **Natalie Tenenbaum** și **Connie Han**, formațiile **Cory Wong&Dirty Loops și Vullpeck,** ghitaristul **Mateo Mancuso.**

Deși fragmentată, audierea și vizionarea celor de mai sus a fost vie și optimizată de explicațiile avizate, pline profunzine, stil și eleganță ale lui Cătălin Ștefănescu. La final, verva lui Virgil Mihaiu ne-a revelat tandemul croat din Zagreb **Two Cellos**. Cei doi tineri violoncelești au adus un suflu energizant, aproape nebunesc, într-o interpretare unică prin armonie și coordonare maximă la scena deschisă a lumii. Astfel am petrecut două ore de reverie și împlinire muzicală în sfera noului jazz de bună calitate.

Virgil Mihaiu și Cătălin Ștefănescu în mijlocul fanilor

Autor interviu
„Orașul”

MĂIASTRA

De vorbă cu Simona Noja-Nebyla, Prima Balerină a României

În urma unei cariere internaționale de succes ca prim-balerină, profesoară și directoare de școli de balet, Simona Noja-Nebyla activează în planul cercetării de balet și continuă să promoveze baletul ca sursă inepuizabilă de cunoaștere. Ea deține titlul de doctor în teatru și artele spectacolului și crede în balerin ca atlet de performanță, artist de înaltă vibrație și om de mare cultură a mișcării.

❖

***Orașul**: Doamnă Simona Noja-Nebyla, sunteți din Huedin, județul Cluj și ați început cariera de la o vârstă fragedă ca gimnastă. Ulterior, în loc să urmați un liceu sportiv, dvs. v-ați înscris la unul de balet și coregrafie. Din ce cauză ați trecut de la mișcarea sportivă, la cea estetică, ce gânduri, sentimente și aspirații au concurat la acea schimbare?*

Simona Noja-Nebyla: Am fost un copil sfios care prefera ca mod de expresie mai degrabă mișcarea decât cuvântul. Era ca și cum corpul meu avea nevoie de mișcare pentru a cunoaște. Cuvintele, în special cele vorbite, mă intimidau. Îmi limitau libertatea de a descoperi nevăzutul. Gimnastica îmi oferea un mod de mișcare incitant, accesibil, cu un grad sporit dar calculabil de pericol. Era un joc continuu în a-mi depăși limitele corpului, ale gravitației… Exersam oriunde și oricând. De preferință făceam salturi și elongații pe iarba din fața blocului de pe strada Albac nr.16 sub admirația vecinilor. Mai apoi, curtea blocului s-a schimbat cu sala de gimnastică. Mirosul ierbii a fost înlocuit de textura aparatelor. Salturile de pe trambuline și aterizările în groapa cu bureți făceau aerul să vâjâie în urechi asemeni vârtejelor de vânt. Muzica de la aparatul sol îmi dădea curajul dansului de a mă învârti nebunește pe pământ și în aer și mă consola suficient ca să nu disper în controlul exercițiilor de la bârnă sau de la paralele inegale. A fost probabil dintotdeauna dansul cel care mi-a fost aproape… Atunci însă, la 9 ani, nu îl identificam ca pe un vehicol al

Frigia din baletul Spartacus (Fotograf Zeininger@Wiener Staatsoper)

viselor mele. Eram prea fascinată de salt, de plutire… de a ajunge o Nadia Comăneci, de a câștiga olimpiade! Cu mâinile sângerânde de la sacâzul de la paralele, și sufletul sângerând de tristețe, am acceptat cu greu hotărârea părinților mei de a mă retrage din echipa olimpică de gimnastică. Mi se părea că toate visele îmi fuseseră spulberate… Prima nota de 10 din istoria olimpiadei, obținută de Nadia la Montreal în 1976, starea de mândrie și bucurie în atingerea perfecțiunii persistau încă vii și după doi ani în memoria sportului internațional, dar și în memoria oricărui român. Pentru mine ele erau nu doar prezente, ci incandescente… Ce altceva ar fi putut să le concureze?

***Orașul**: Vă rog să ne prezentați sumar traseul profesional al vieții dvs. până în prezent! Dacă au fost momente cruciale ce v-au influențat major în ascensiunea spre perfecțiune în profesie, care au fost acestea?*

Simona Noja-Nebyla: La 10 ani, destinul mi-a scos în cale șansa unei alte abordări a mișcării. Baletul s-a arătat a fi un mod posibil de a-mi pune foarte bine în valoare cunoașterea dobândită în gimnastică, puteam să îl practic acasă la Cluj nu departe de locuința părinților și profesorii școlii de balet se arătau admirativi față de abilitățile mele sportive. Mi-am zis: Poate

Black Swan. Simona & Giuseppe Picone (Fotograf Zeininger@Wiener Staatsoper)

că nu-i rău de încercat. Încercarea a fost reușită și dintr-o tânără speranță în gimnastică, cum eram văzută de Bela Karolyi, antrenorul echipei naționale de gimnastică, am devenit tânăr talent în balet, apreciată ca atare de maestrul Vasile Solomon.

Școlii i-a urmat o cariera de 21 de ani de prim-balerină (în ordinea cronologică a spectacolelor) în: România (1986-1990/ 1999/ 2006) Israel (1987/ 1997), Germania (1987-1989/ 1991-1997), Polonia (1988), Serbia (1990), Croația (1990), SUA (1990-1991/ 1999), Suedia (1991/ 1994), Elveția(1991), Finlanda (1993/1994) Luxemburg (1995), Rusia (1995), Austria (1995-2006), Italia (1995-2006), Olanda (1996), Ungaria (1996), Coreea de Sud (2000), Spania (2000-2003), Argentina (2000), Franta (2001), Japonia (2001), Chile (2001), Grecia (2002), Bulgaria (2002), Mexico (2003/2004), Ucraina (2004), Cuba (2004). A fost o cariera intensă, răsplătită cu premii și recunoașteri internaționale, ordine de merit din România și Austria, colaborări cu mari personalități din lumea baletului și culturii, și desigur, cu multe satisfacții.

La ideea soțului meu, Boris Nebyla, în 2006, după încheierea carierei active de dansatori, am deschis împreună un studio de balet privat, care timp de 16 ani a fost considerat cel mai mare studio privat din Austria.

În 2010, la cererea lui Manuel Legris, directorul companiei de balet de la Wiener Staatsoper, am preluat conducerea Școlii de balet de la Wiener Staaatsoper din Austria, pe care am transformat-o într-o Academie de balet în 2013, am creat o companie de tineret care funcționează și azi și pe care am părăsit-o în 2020, când s-a încheiat mandatul lui Legris în Viena.

În toți anii de practică activă a baletului, urmați de anii de profesorat și condus școli de balet s-au ridicat sfere tematice care necesitau o atenție sporită. De aici și hotărârea de a-mi dedica timpul necesar cercetării artistice. Așa se face că m-am înscris la doctorat în domeniul teatrului și artelor spectacolului și în septembrie 2023 am obținut cu *summa cum laude* titlul de doctor, de care sunt foarte mândră. Am ajuns la concluzia că modul în care pot să transmit cel mai bine celor interesați experiența de scenă și de catedră acumulate de-a lungul anilor este mediul universitar, cadrul cel mai potrivit pentru a demara o schimbare de paradigmă în percepția și interpretarea contemporană a baletului.

***Orașul**: Am citit cu mult interes cartea dvs. „Baletul, model educațional academic - pledoarie pentru o abordare epistemologică", o carte întemeiată pe multă trudă, care problemele și rezolvările unor teze pedagogice despre o paradigmă educațională a baletului. Însă, dacă urmăm și*

cuvintele scriitorului Ion Noja, tatăl dvs., despre coborârea și urcarea mișcării estetice în cuvânt, atunci ne putem gândi la o problemă de cunoaștere estetică. Dacă e să facem o analogie, orice cunoaștere ne înfățișează chipul unui ceva necunoscut prin mijlocirea unor altceva cunoscute. Ce putem cunoaște prin balet, doamnă Simona Noja-Nebyla?

Simona Noja-Nebyla: Este o întrebare foarte bună, pe care mi-o pun de mult timp. Datorită muncii de cercetare la școala doctorală am reușit să aduc (pentru mine în primul rând) lumină în diverse zone ale cunoașterii legate de balet, zone cărora li s-a dat mai puțină atenție. Cred că mișcarea de balet a avut parte de recunoaștere artistică și implicit pedagogică de-a lungul existenței sale de aproape 400 de ani, mai puțin a fost analizată însă din perspectiva estetică a cunoașterii. Au fost criticii de balet, în special cei proveniți din lumea scrisului, cei care au surprins în cuvânt aspecte ale spectacolului de balet, ale interpretării artistice. Mai puțin s-a dedicat atenție încadrării mișcării de balet ca repertoriu specific de mișcare gândit estetic și întrupat estetic, relaționat cu alte zone ale cunoașterii, ca filosofia sau științele exacte. Deci, câmpul cunoașterii prin balet trebuie deschis. Nu se poate rămâne la o abordare mecanicistă, ale carei urme din secolul XVII se simt încă puternic și azi. Balerinii nu sunt doar „mașini pentru fabricarea frumosului", executanți supuși autorității coregrafului, ci sunt (și au fost *per se* dintotdeauna) co-creatori în procesele coregrafice. Forsythe a fost unul dintre primii coregrafi care a recunoscut calitatea creativă a practicanților baletului și le-a oferit cadrul propice pentru dezvotarea creațiilor colective. Cred că interpretat nu doar artistic sau educativ, ci aprofundat și estetic, baletul poate oferi surprize în descoperirea de noi valente de cunoaștere ale mișcării în procesul aplicării ei. Câmpul cunoașterii prin balet trebuie deschis și dincolo de profesia de balerin, înspre valorificarea socială a potențialului său cognitiv.

Orașul: *Am reținut din vorbele dvs. o ușoară nostalgie față de baletul clasic. De ce și prin ce diferă baletul modern de cel clasic?Este cumva baletul clasic superior celui modern? Și, în general, ce beneficii aduce un balet practicantului și spectatorului?*

Împreuna cu Manuel Legris in baletul Manon (Fotograf Zeiniger@Wiener Staatsoper)

Simona Noja-Nebyla: Cred că ați simțit o nuanță de tristețe datorată nerecunoașterii profundelor calități ale celor care practică baletul… Din fericire există studii din neuroștiințele cognitive care vin să le recunoască balerinilor (științific) competențe până acum doar de ei știute. *Dă Cezarului ce e al Cezarului*. Cred că ne mișcăm în direcția bună. Un exemplu în acest sens este recunoașterea acelui spațiu comun dintre cei care practică dansul și cei care observă dansul. Se pare că *neuronii oglindă* devin actorii principali în procesul observării dansului, proces care are valențe mult superioare celor recunoscute până acum, similare cu efectele practicării dansului. Împărțirea acelui spațiu comun (al observației) unifică dansatorul și spectatorul într-un mod inedit. Creierul spectatorului (avizat și concentrat) funcționează similar (dacă nu identic) cu cel al dansatorului. Se parcurge același spatiu, în același timp, cu aceeași vibrație. Dansatorul și spectatorul intră în rezonanță. Devin unitate. Beneficiile sunt multiple nu doar pentru cei care practică baletul, ci și pentru cei care îl observă. Conclusiv, cu cât mai multe spectacole de balet sunt vizionate, cu atât mai des creierul spectatorului exersează dansul.

Orașul*: În cartea dvs., care este o excepțională pledoarie pentru o pedagogie holistică a baletului ați menționat sumedenie de teorii din toate domeniile sociale. Folosindu-le, orice profe-*

sor de balet poate atinge desăvârșirea metodică. Dacă ar fi să alegeți aplicarea a doar trei teorii dintre toate acelea enumerate de dvs., care ar fi acestea?

Simona Noja-Nebyla: În primul rând cred că ar fi *extinderea spectrului de abilități pentru testul de aptitudini la intrarea în școala de balet.* În prezent sunt luate în considerare aptidudinile fizice (proporția, elasticitatea, capacitatea rotirii șoldurilor, arcuirea labelor picioarelor), aptitudinile ritmice și de orientare spațială. Pornind de la *teoria inteligențelor multiple* a lui Howard Gardner de la sfârșitul secolului XX și contextualizând-o în peisajul cerințelor secolului XXI, excluderea testării și altor tipuri de inteligențe la cei care doresc să practice baletul (ca de exemplu cea narativă, matematică etc.) considerate irelevante pentru viitoarea profesie de balerin este o eroare. Poate că în contextul viitorului, tocmai una dintre aceste inteligențe aparent irelevante pentru profesia de balerin devine fundamentală pentru o nouă profesie, accesibilă doar prin cunoașterea dobândită în balet…

Teoria învățării centrată pe conținut o consider demnă de adăugat în procele educative de balet. Se vorbește mult despre învățarea centrată pe elev, căruia îi sunt acordate tot mai multe drepturi și mai puține responsabilități, teorie care dorește să se impună în fața *teoriei de învățare centrată pe profesor*. Autoritatea profesorului de balet a fost mult pusă în discuție, la fel și metodele tradiționale de predare. Eu pledez pentru diversificarea metodologică. A include și *teoria centrată pe conținut* asigură un echilibru de forțe în sala de balet, unde procesele de predare devin la fel de importante ca cele de învățare și unde atât profesorul cât și elevul continuă să se dezvolte concentrându-se pe conținutul care trebuie înțeles și integrat, ei deplasându-se împreună în aceeași direcție. Forțele aflate în joc nu sunt antagonice, ci complementare, creând un întreg, care este mai mult decât suma părților sale.

Predarea sub forma *conceptelor de prag* o consider plină de satisfacții și pentru profesor și pentru elev. *Ruptura de cunoaștere* produsă în momentul trecerii pragului spre necunoscut își amortizează efectul șocant, uneori traumatic, și devine o șansă incitantă de descoperire a unui viitor latent în intenție, dar încă neconștientizat de elev (uneori doar intuit de profesor). *Conceptul de prag* conduce elevul (prin ghidarea profesorului) la autodescoperirea unui potențial altfel rămas în umbră.

Orașul: *Vorbesc acum din perspectiva unui părinte care dorește să-și îndrume copilul spre arta dansului gândindu-se la avantaje. Cum este, în general, viața de balerin? În cât timp poți ajunge la performanță și în ce mod? După criteriile actuale ale reușitei, se poate spune că sunteți un om de succes, aceasta cu atât mai mult cu cât v-ați afirmat în străinătate, în special la Opera din Viena. Ce trebuie să facă și cum trebuie să fie un român pentru a se afirma în străinătate?*

Simona Noja-Nebyla: Cred că datoria părinților este de le crea copiilor șanse de a descoperi ce le place, ce îi face fericiți. Timpurile s-au schimbat în ceea ce privește afirmarea în țară și în străinătate. Cred că mai degrabă trebuie luate în considerație cadrul și profesorii unde învățarea are loc și nu neapărat numele celebre ale școlilor. *Cum* înveți îl devansează pe *unde* înveți. Cu alte cuvinte, eu aș pleda pentru un cadru sănătos acasă, pentru continuitate și cu deschideri regulate spre noi experiențe. Clădirea calităților umane devin prioritare față de cele profesionale. Și cred că este bine așa.

Orașul: *Cunoaștem că preocupările dvs. v-au îndrumat spre conceperea și realizarea proiectului-pilot cu finanțare privată Noja-Nebyla Stage Education, acțiune menită să verifice teorii și să descopere altele noi. Unul dintre obiective a făcut referire la unde trebuie căutată creativitatea în baletul clasic. O întrebare al cărei răspuns poate anihila antinomia clasic/modern. Ați ajuns la acest răspuns?În ce măsură și prin ce forme poate fi creativ baletul clasic?*

Simona Noja-Nebyla: Baletul clasic se bazează pe un canon de circa 450 de elemente, care pot fi combinate după reguli precise, dar nu fixe. Caracterul oarecum imuabil al canonului a fost dat în timp prin asocierea lui cu un anume tip repertorial de spectacol, cu precădere din secolul XIX, ca *Lacul lebedelor, Giselle* etc. Această asociere a alunecat în totala identificare a dansului clasic cu acest tip de repertoriu, de aici și perceperea baletului ca ceva desuet și demodat. L-am amintit anterior pe Forsythe ca renovator al baletului, tocmai prin disocierea lui de acest gen repertorial, și regândirea sintaxei baletului după norme estetice și teme contemporane.

Tocmai această asociere a canonului cu altceva decât estetica spectacolului secolului XIX sau chiar a secolului XX deschide alt orizont

White Swan. Cu Tamas Solymosi (Foto Zeininger@Wiener Staatsoper)

de interpretare. Balerinilor li se dă șansa de a-și crea modul propriu de mișcare, care îi face unici și în conținut și în formă. Aplicarea preciziunii liniilor matematice la propriul corp, și relaționarea lui în forme specifice cu un spațiu definit, cu ritmuri ce sincronizează lumea interioară cu cea exterioară și expresia individualizată a gândurilor și emoțiilor prin mișcarea de balet oferă tot atâtea șanse de unicitate. Dificultatea vizibilității creativității în balet constă în confruntarea acerbă și continuă cu o paradigmă ancorată adânc în conștiință publicului: Baletul = *Lacul lebedelor*. Or, baletul este mai mult decât atât. Baletul este un mod de gândire aparte a mișcării estetice, a cărei întrupare în comportamente este zilnic re-creată. Deci șansa creierului de a construi zilnic noi sinapse conferă neuroplasticității spațiul adecvat de manifestare. Or, nu este tocmai crearea de noi sinapse sursa continuă a învățării?

Orașul: *Am fost surprins să constat în cartea dvs. existența unor idei care țin de literatură. Nu este un fapt de mirare, deoarece ambele, baletul și literatura sunt unite prin numitorul comun al esteticii. Ați vorbit undeva despre metaforă ca substitut al cuvântului-lipsă din vocabularul canonic al baletului. Cât de frecventă poate fi situația în care balerinul trebuie să recurgă la metafore?Creează această metaforă numai un nume pentru balerin sau și o imagine pentru spectator?*

Simona Noja-Nebyla: Baletul ca întreg este o metaforă. În balet, pe primul plan este metafora prin analogie și personificarea. (Între cele două noțiuni de obicei se pune semnul identității, dar sunt și deosebiri în această privință.) Exemple în acest sens ar fi: „Lebăda albă" și „Lebăda neagră" din baletul *Lacul lebedelor*, prima întrupând puritatea, și cea de-a doua personificarea maleficului, sau „Silfida" din baletul *La Sylphide*, ca ființă eterică, personaj interpretat pentru prima dată de Marie Taglioni (sec. XIX). Oricum, susținerea noastră necesită o primă apreciere tranșantă asupra faptului că personificarea nu este exclusiv o metaforă verbală, că analogia între două noțiuni este la fel de posibilă atunci când aceste noțiuni sunt exprimate nonverbal, fie ele prin semne și culori, semne-sunete, semne-atitudini corporale, sau semne sugerate de mișcări configurative. A înțelege o metaforă este similar cu a descifra un cod sau a desluși o ghicitoare, acopering golurile din vocabularul literal, dar nu numai. Metafora este în mod fundamental o tranzacție între contexte care cooperează într-un sens inclusiv, spunea Max Black. În exprimarea verbală, sprijinindu-se pe comparație și personificare, metafora cunoaște o varietate de forme, ea poate fi alegorie, fabulă, parabolă sau ghicitoare. În comunicarea non-verbală, inclusiv în cea prin mișcare și atitudini corporale, aceste forme de interpretare metaforică a realității se păstrează, doar că viabilitatea lor estetică presupune înțelegerea mai profundă a convenției dintre scenă și sală, dintre interpretare și receptare.

Orașul: *Un interviu pune întrebări numai despre ceea ce sunt interesați cititorii sau despre ce crede jurnalistul că îi interesează, or aceasta este o lipsă majoră. Ce alte fapte de viață, idei, sfaturi, ați avea de împărtășit cititorilor?*

Simona Noja-Nebyla: Cred că un îndemn la a experimenta mișcarea de balet ca practician sau ca spectator ar fi binevenit tuturor. Cei care și-au dorit încă din copilărie să învețe baletul au ocazia la orice vârstă și la orice nivel de cunoștințe să o facă. Iar ca spectator ai nu doar satisfacția estetică a sincronizării la frumos, dar dobândești în același timp și, prin vizitarea regulată a spectacolelor de balet, o anume neuroplasticitate a creierului, care, cu cât se înaintează în vârstă, cu atât este mai binevenită. Deci, citându-l pe Isus, conform unui imn gnostic: „Dansați! Doar cei care dansează știu ceea ce se întâmplă în jurul lor!"

Adrian ȚION

TIFF.23. Pelicule pe scara evaluărilor subiective

Dacă urmărim înregistrarea preferințelor din totalul vizionărilor de la TIFF 2024, ediția cu numărul 23, vom vedea, ca pe un grafic al balanțelor economice, că linia zigzagată urcă și coboară vertiginos stabilind ierarhii subiective. Fiecare cu preferințele lui, firește. În ceea ce mă privește, electrocardiograma emoțiilor oglindește fidel evaluarea cu plus și cu minus a producțiilor cinematografice văzute cu ochi critic. Abordările și viziunile regizorale reprezintă ele însele un evantai estetic generos, greu de cuprins în integralitatea lui diversificată. Mozaicul de stiluri, pe secțiuni, genuri și teme, face dificilă ierarhizarea cât de cât obiectivă a filmelor aduse la Cluj la această ediție. Directorul artistic al festivalului, Mihai Chirilov, atrăgea atenția asupra uneia din specificitățile ediției: „La TIFF.23 avem filme care filtrează problematici sociale stringente." Dar alte problematici, cum ar fi războiul sau inteligența artificială, la fel de stringente? Cum rămâne cu *reel*-urile de pe telefoanele mobile care ne asaltează și ne diversifică sfera comunicării. Spoturile prezentate ca jocuri *reelationship* sunt amuzante și relaxante, dar nu oferă soluții viabile la căderea în anxietate și depresie. Lumea e policrom-carnavalescă și ca dânsa suntem noi. Ca ea sunt producțiile cinematografice recente care depun mărturie despre epoca în care trăim.

S-o luăm pe linia unei „problematici sociale stringente". Din calupul de filme asiatice, două au fost premiate: ***Fetele tot fete*** (Trofeul Transilvania) și ***Fata îndărătnică*** (Premiul Special al Juriului). Două filme din aceeași țară, dar conturând medii sociale diferite. Mediul select și rigid al familiilor cu stare din nordul Indiei și sărăcia purulentă a satului indian actual. ***Fetele tot fete*** (regia Shuchi Talati) e pe linia ascendentă notată cu plus în seismograful personal al preferințelor. O elevă eminentă dintr-o școală etalon din munții Himalaya e cuprinsă de fiorii dragostei, dar nu poate ieși din legile stricte ale castei, respectate riguros de mama sa. Lentoarea camerei de a dezvălui cadrul natural în care trăiesc personajele se pliază perfect pe acțiunea săracă în evenimente, dar bogată în tensiune dramatică. Tot despre respectarea cutumelor tradiționale ale castei este vorba în ***Fata îndărătnică*** (regie Vinothrai PS) și tot despre iubire. Fata îndrăgostită de un băiat dintr-o castă inferioară este dusă de membrii familiei la un șaman să scoată dracii din ea, întrucât se crede că i s-au făcut vrăji. Pe trei motoare hodorogite, familiile indignate de atitudinea fetei străbat spațiul periferic al unor marginali tradiționaliști. Drumul e plin de peripeții, hărmălaie, conflicte, promiscuitate și primitivism tribal. L-am notat cu minus în seismograful evaluator personal. Și tot cu minus am notat pelicula ***Răpirea*** (regia Karan Tejpal), altă alergătură după fiica furată a unei femei sărmane. Subiecte ce pun în evidență buluceala unor grupuri sociale debusolate, marcate de practici ritualice ancestrale.

O foarte bună impresie a lăsat asupra mea filmele proiectate în secțiunea *What'sup, Doc?*. Săltarea documentarului din funcția pur informativă mi se pare evidentă în peliculele văzute la actuala ediție. Meșteșugul realizatorilor de documentare țintește spre filmul de artă. Așa sunt câteva. ***Ecoul tău*** (Zara Zerny, Danemarca) e un florilegiu delicat de interviuri cu persoane în vârstă care un rămas singure după ce partenerul de viață a decedat. Rememorarea unor momente fericite de cuplu, clipa întâlnirii, bucurii din partea copiilor și nepoților, singurătatea apăsătoare pentru unii, menținerea în formă pentru alții. Mărturisiri sincere despre împăcarea cu soarta, cu senectutea și cu beneficiile ei. Devoalarea unor amintiri picante, amuzante. Adorabil ***April în Franța*** (David Boaretto, Franța)! Mai exact o adorabilă fetiță de 5 anișori, April, născută în Anglia și venită în Franța cu tatăl el (cineast francez, nepotul poetului Paul Eluard) în timpul pandemiei, și excursia făcută după ridicarea restricțiilor sanitare într-un sătuc din sudul Franței, unde familia moștenește o proprietate de la străbunicul fetiței. April vorbește cu păsările, cu animalele din gospodărie, cu florile, cu arborii și chiar cu străbunicul care „doarme" în cimitir. Prilej pentru spectatori să pătrundă și să simtă atmosfera provincială din Gasconia celor trei sau chiar patru muschetari prezenți într-un grup statuar din localitatea Condom la nord de Tou-

Moromeții 3 în Piața Unirii

louse. ***Muzică din pahare*** spune povestea lui Rogier Kappers din Amsterdam care își pune în aplicare, la 52 de ani, visul din copilărie de a cânta plimbându-și degetele pe gura diferitelor pahare. El este un veritabil muzician stradal care atrage atenția impresarilor și televiziunilor și ajunge să fie apreciat pentru sunetele din muzică de Bach obținute la „orga sa de sticlă". Sensibilitatea artistică a lui Rogier e desenată cu finețe pe parcursul mai multor ani. Optimizant pentru oricine. Un hobby poate deveni o profesie când ambiția și perseverența învinge. Cu câteva grade mai jos pe linia descendentă a scalei valorilor se situează producția celor doi unguri Balint Rovesz și Dávid Mikulán ce poartă numele ***Kix***. Filmări de-a lungul a 12 ani pe străzile Budapestei cu o ceată de țânci zănatici în mijlocul căreia se află Sany. Desigur, copiii fac parte din pătura sărăcăcioasă a societății. Membrii familiei lui Sany dorm într-o singură cameră înghesuiți și lipsiți de mijloace de trai decent. Explicabil de ce copiii stau mai mult pe străzi neglijând învățătura și folosesc un limbaj excesiv obscen, de mahala. Sunt filmări din mână, trepidante, care imprimă un ritm dinamic acțiunilor celor din gașcă. Totuși, când năzbâtiile lor devin agresive, lucrurile primesc gravitate și reclamă responsabilitate. În urma unui inocent incendiu provocat de ei moare un om. Asta coincide cu maturizarea subită a lui Sany. Filmul a primit *Premiul secțiunii „What'sup, Doc?"* la această ediție a TIFF-ului clujean.

Multe din peliculele aduse la Cluj în acest an au ca personaje scriitori. Două dintre ele le-am prins în obiectiv: ***Scriitorul*** (regia Romas Zabarauskas, producție Lituania, Germania, SUA) și ***Limonov*** (regia Kirill Serebrennikov), un biografic inspirat din cartea francezului Emmanuel Carrère publicată în 2011. Situat în polul negativ al evaluărilor mele, ***Scriitorul*** este o lungă și plicticoasă convorbire între doi bărbați trecuți de prima tinerețe, Kostas și Dima, care sporovăiesc la nesfârșit despre relația lor amoroasă din anii '80, după care s-au despărțit. Kostas a ajuns scriitor respectat și locuiește la New York. Lansarea romanului scris de Kostas despre relația dintre ei i-a adus din nou împreună. Punerea lor față în față e mai mult decât jenantă, iar acuplarea din final de-a dreptul scabroasă. Pălăvrăgeala lor despre Europa de azi și războiul din Ucraina pare decupată din ziare iar comentariilor n-au sare și piper, unde mai pui

că spun aceleași lucruri de mai multe ori. Dezamăgirea merge și pe linia evocărilor, sensibilitățile lor rănite sunt deplorabile. Imaginea cu doi urși de mare îmbătrâniți, îmbrățișați la marea tandrețe, trimite spre penibil și patologic. Prea multă liberalizare a moravurilor dăunează grav sănătății mintale. Celălalt titlu, ***Limonov***, e cu mult deasupra anostului dialog semnalat mai sus. Are dinamism, are forță de persuasiune care-i rezervă locul între surprizele festivalului. Acțiunea din filmul lui Serebrennikov (titlul inițial *Limonov: The Ballad*) ne aduce în actualitatea bulversantă a Rusiei putiniste prin prisma răvășitoarei aventuri existențiale a eroului considerat de *The Guardian* „rebel politic și coșmarul cel mai cumplit al lui Putin" care n-a ajuns să fie „înlăturat" ca și Aleksei Navalnîi, dar a murit în 2020 la 77 de ani, după ce a fost arestat pentru trafic de arme și după ce Partidul Național Bolșevic înființat de el a fost interzis în 2007. O viață tumultuoasă, de erou baladesc, opozant, la început, al regimului comunist sovietic, în război cu toată lumea mai apoi, extremist cu spirit revoluționar înnăscut, Limonov a trăit în afara Rusiei între 1974 și 1991. Ben Whishaw creează profilul lui Eddi ca tânăr punk autentic, cu plete de beatnic și fizionomie de răzvrătit, poet sovietic radical, expulzat din URSS ca Iosef Brodski, vagabond în New York și politician dizident după întoarcerea în Rusia. Actorul intuiește cu precizie temperamentul coleric al eroului, afișează strident trăirile lui excentrice și construiește un arhetip al revoltatului funciar implicat în implementarea și dezvoltarea utopiilor revoluționare de orice fel, până la a răspândi ideologii de orientare comunist-fascistă. Un personaj funest care și-a dorit celebritatea ca un dement, luând în răspăr toate constrângerile de ordin politic sau social. A izbutit doar să atragă atenția asupra sa. N-a reușit să fie mai mult decât un rebel din lungul șir al rebelilor istoriei, un revoltat oarecare, neîmplinit în himerele lui agitatorice, alături de alți nedreptățiți politici și sociali.

Dar cel mai confortabil succes al ediției a fost filmul proiectat în deschiderea festivalului, la 14 iunie în Piața Unirii, când mai mulți câini de rasă au fost plimbați pe podiumul din fața marelui ecran gonflabil. Se ilustra alegoria cu câini din filmul ***DogMan*** al francezului Luc Besson, prolific regizor și scenarist, producător de filme de succes, captiv al maniei hollywoodiene. Ascensiunea lui Douglas, un copil terorizat și umilit de propriul lui tată, cunoaște rezoluții cu bătaie în fantastic. Închis în cușca câinilor, copilul duce o viață de câine, ajunge olog, dar se răzbună pe toată lumea din jurul său cu ajutorul câinilor-prieteni care-l ocrotesc ca niște forțe ale binelui și dreptății. Mai mult chiar, ei fură din casele bogaților bijuterii făcând, după spusele lui, o redistribuire a bogăției. Cu mare încredere în Dumnezeul creștin, el trece peste greutăți și în ciuda handicapului, ajunge vedetă într-un local de noapte, travestit în femeie și cântând hituri din repertoriul internațional. În final, avem o scenă minuțios construită, simbolică. Câinii (reprezentanți ai binelui) îl eliberează din detenție și, la umbra unui turn de biserică, se așază ca să moară înconjurat de câinii lui dragi. Filmul are structură de *thriller* psihologic încărcat cu o simbolistică derivată din basmele copilăriei. Este un mixt-cinema ce place și impresionează puternic. Motiv pentru care l-am așezat în linia mediană a preferințelor. Au fost și de acestea. Dar parcă tot filmele vechi au adus valorificări însemnate pe harta preferințelor, pentru că ele nu mai sunt nici speranțe, nici inovații, nici experimente, nici extravaganțe ce-ți sucesc mintea, ci simple certitudini. Ca ***Întâmplările vieții***, filmul lui Claude Sautet din 1970 cu Michel Piccoli, Romy Schneider și Lea Massari în rolurile principale. Un film clasic, solid construit pe tripleta conjugală, cu vedete adevărate de altădată, nu în devenire sau în probabilă și eternă nedevenire. Nu pot să închei aceste rânduri fără să amintesc pe cel mai simpatic personaj din acest lung șir de filme. El vine din Japonia (secțiunea *Focus Japonia*) și se numește Hirayama. Interpret: Koji Yakusho – Premiul pentru cel mai bun actor anul trecut la festivalul de la Cannes. Filmul realizat de regizorul german Wim Wenders în Tokio se numește ***Zile perfecte***. Și perfecte sunt zilele și rutinele cotidiene ale singuraticului Hirayama, spălător de toalete publice în marele oraș. El știe să se bucure de orice. De florile îngrijite în mica lui cameră, de muzica ascultată în dubița cu care merge regulat la locul de muncă, de copacii din parc pe care îi fotografiază, de o lectură din Faulkner sau din orice altă carte pe care le are în casă. Și are o mulțime. El trăiește „zile perfecte", mulțumit cu sine, calm și senin. O ediție perfectă, ca atare, cu bune și rele, cum e normal să se întâmple în cadrul unui festival precum TIFF!

Teodor MATEESCU

Pre – olimpice 2024 - Onoruri, decepţii, viziuni...

Competiţiile de rutină ale primăverii s-au bucurat, firesc, de forfota arenelor, însă totul a fost aşteptare febrilă a întrecerii estivale 2024: noua ediţie a Jocurilor Olimpice de la Paris şi Campionatul European din Germania nu puteau prefigura decât mari arene luate cu asalt, confruntări de elite sportive şi reprezentaţii ale unei promoţii de campioni ai lumii (panoplia medaliilor va fi în oglinda oricărui pasionat al fenomenului sportiv).

„Prezicătorii" şi-au făcut şi ei din plin datoria: una din cele mai renumite companii de sondaje („Nielsen Gracenote") a prezentat clasamentul virtual al ierarhiei 2024 a Jocurilor Olimpice. Delegaţia României ar fi astfel câştigătoare a 10 medalii pariziene (2 aur, 3 argint, 5 bronz), sportivii noştri (peste 80) participând la întrecerile de atletism, înot, box, canotaj, gimnastică, polo pe apă, tenis de masă, haltere, lupte etc. Ar fi cel mai bun bilanţ olimpic românesc de la ultimele 5 ediţii ale Jocurilor de vară, după ce la Beijing în 2008,,tricolorii" noştri obţinuseră 9 medalii (4-1-4). Aceeaşi companie de sondaje a anticipat şi un clasament pe naţiuni cu SUA pe primul loc (palmares 123 medalii:39-37-47), urmată de China (89 de medalii) şi Marea Britanie (69 de medalii). Cât de aproape vor fi asemenea previziuni faţă de clasamentele finale se va şti duminică, 11 august 2024, ultima zi a întrecerilor olimpice. Până atunci competiţiile naţionale la final de sezon şi-au urmat cursul pentru laureaţii locali (naţionali).

În sportul clujean, de pildă, baschetul masculin este de ani buni cel mai consecvent colecţionar de trofee. Parcursul,,U"-BT se derulează pe trei trasee: cupă, campionat şi cupe europene. Pe fiecare din acest itinerar echipa lui Mihai Silvăşan a avut evoluţii memorabile încununate fie cu trofeul suprem, fie cu poziţii de frunte, de unde se întrezăreşte totuşi promiţător strălucirea unui viitor succes. În actualul sezon,,U"-BT a confirmat în toate competiţiile: a câştigat pentru a 6-a oară Cupa României (în finala cu Rapid Bucureşti: 84-70), iar între Cupă şi Campionat a susţinut testul BKT Euro Cup, dispută continentală în care prezenţa unor jucători cu stagii în celebra NBA a SUA face deseori...diferenţa pe tabela de scor. A ajunge în asemenea competiţie în,,optimi",,,sferturi" sau,,semifinale" este deja o reuşită de răsunet european. Clujenii au abordat curajos disputa,urcând până la,,sferturi", pas următor fiind confruntarea cu un adversar redutabil: London Lions (cu un Sam Deker, 200 de jocuri în NBA). A fost episodul care a... amânat pentru viitoarea ediţie visul frumos pe o treaptă de podium. Sunt înfrângeri la capătul cărora nu se părăseşte arena cu fruntea plecată: au consemnat-o cei 10.000 de tribunişti de

Fosta şi noua campioană a României la baschet (m), „U"-BT Cluj-Napoca; moment după victoriile cu CSU Oradea în turneul fina

„U"-iștii de pe gazon au felul lor de a... savura înscrierea golului

la BT-Arena pentru o aventură peste așteptări totuși... Consolarea urma să vină din nou acasă în Liga Națională, victorii în serie neîntreruptă, depășindu-și net adversarele. Pentru încă un titlu național contracandidatele erau Dinamo București, FC Argeș, CSU Oradea în turneul final, decisivă partida cu orădenii. Provocarea pentru învingătoare era...patru victorii în șapte întâlniri. Clujenii n-au ratat nici această șansă, alăturînd cel de-al 5-lea trofeu celor câștigate în 2017, 2021, 2022, 2023!

Pe urmele seniorilor,,U"-BT un,,detaliu" de perspectivă: juniorii. Echipa celor mari e secondată și de o pepinieră în plină înflorire:Academia,,U"BT. Una din formațiile ei (categoria 14 ani) a devenit și ea campioană a României cu un succes de finală (76-75) în compania celor de la CSU Andu Sibiu. Cândva, de sub panouri, poate se va auzi de numele copiilor de azi Alexandru Hațiegan, Andrei Vomir Bizo, Sebastian Lăpuște. Este viziunea antrenorului Mihai Racoviţan.

Deloc surprinzător, automobilismul clujean se menține la rându-i în centrul atenției. Campionul național absolut la raliuri, Simone Tempestini (cu opt titluri în palmares) a debutat excelent în Campionatul european cu poziție de lider după etapa inaugurală, reușită fără precedent pentru motorsportul românesc. Simone este, după cum se știe, component al echipei Napoca Rally Academy pe o mașină-model Skoda Fabia RS Rally 2, copilot fiindu-i Sergiu Itu. Sezonul european moto de opt etape este în plină desfășurare.

O distincție specială a primit-o anul acesta și TENISUL clujean, argumentul de evaluare având sigla Turneului internațional Transilvania open-250 WTA, inclus de-acum în calendarul forului internațional, odată cu organizarea sub cele mai bune auspicii a ediției 2024 la BT Arena cu sală arhiplină în zilele competiției. Inițiativa și patronajul turneului aparţin foarte tânărului și energicului Patrik Ciorcilă, secondat de un grup de pasionați ai tenisului gata oricând de acțiune. Asemenea idee s-a consacrat și prin acordarea titlului de,,Emblemă a Clujului" din partea Asociației culturale,,Pro Transilvania" în cadrul Galei seniorilor-2024.

Onorurile cu care,,elitistele" fotbalului clujean își obișnuiseră suporterii s-au...amânat pentru alte vremuri. Pentru că de la premoniții cu lauri la început de sezon, primăvara lui 2024 a scos la iveală adevăruri trecute galant cu vederea chiar în situații stânjenitoare pentru orice blazon care se respectă. Gruparea CFR-ului, multiplă campioană a țării a clacat nu numai în

Totdeauna „ceferiștii" Clujului împătășesc cu fanii tribunelor entuziasmul de campioni ai țării (și al succeselor de pe parcurs)

fața celor 2-3 contracandidate (FCSB-ul în primul rând), ci și a unor formații mai mereu aflate în partea ultimă de clasament. Neașteptate înfrângeri pe teren propriu ori căderea catastrofală în„Cupă" (cu o divizionară B, Corvinul Hunedoara) sau acea„capitulare" (1-5 pe faleza Farului la Constanța) au generat suspiciuni asupra managementului clubului. Intrarea în declin a impus urgența despărțirilor și a noilor numiri de antrenori, care nici ele nu s-au dovedit inspirații salvatoare de moment. De departe însă, de la capătul răsăritean al Asiei a vibrat iarăși duhul lui Dan Petrescu, cel cu 4 titluri de campion al României la CFR. Nu conta că acolo, în cețurile Asiei D.P. trăise tristețea unui fiasco cu o echipă de subsol. Astfel mai curând decât se aștepta, D.P. a aterizat în Gruia Clujului pentru încă un asalt la trofee...

Cealaltă„elitistă" a Clujului, („U") este și ea în căutarea liniei de plutire stabile între protagonistele„off" și„out" ale Superligii. Toate speranțele de...revitalizare se puneau pe seama devotamentului fostului său mare jucător Ioan Ovidiu Sabău și a încrederii sale în izbândă. Ajunsă la un moment dat la un pas de calificare în play-off-ul superligii („ar fi fost ca și cum am fi câștigat în sfârșit titlul", mărturisire I.O.S.)„U" izbutea totuși calificarea de senzație în semifinalele Cupei. Mai departe n-a fost să fie (Galațiul a fost mai tare), însă eșecul a provocat îngrijorări („Jucătorii, unii, parcă ar fi intrat deja în vacanță... Ar trebui să se întrebe fiecare dacă dă, cât primește" v.I.O.S.). Cum se desluşiseră și șoaptele unui... antrenorat, e de înțeles supărarea titularului. Oricum, spre deosebire de celelalte partenere de Superligă, formația„alb-negrilor" (brand recunoscut al Clujului) are de depășit iarăși acel real handicap la început de sezon din cauza...exilului impus la primele etape cu meciuri programate pe teren propriu, susținute însă...în deplasare (!!!), stadionul devenind cu accept forțat al clubului sportiv, gazda celebrului concert Untold, cu zeci de mii de participanți trepidând pe firavul gazon al arenei ce va trebui refăcut obligatoriu de organizatorii marelui festival!„U" este astfel, evident, în incompatibilitate cu pomenitul Untold, ce aduce, e adevărat, beneficii financiare celorlalte„secțiuni ale urbanismului clujean" (nu atât de fantastice, precum încearcă să prezinte susținătorii cauzelor concertistice). Cât despre cultură...

Memento: La un club spaniol de categorie secundă, pe un fundal de perete este înscrisă cugetarea unui laureat Nobel (un oarecare Ernest Hemingway!):„Sportul te învață să câștigi cinstit. El te învață și să pierzi cu demnitate. Prin urmare sportul te învață de toate, te învață ce este viața!".

Dan DRĂGHICIU

Este pregătită România să faciliteze instalarea de panouri fotovoltaice cu acces pentru toți cetățenii ei?

CONSILIUL CIVIC LOCAL,

PRIMĂRIA CLUJ-NAPOCA ŞI LADO CLUJ:

Raport final la audierea publică pe tema – „Este pregătită România să faciliteze instalarea de panouri fotovoltaice cu acces pentru toți cetățenii ei?"

Audierea publică pe tema panourilor fotovoltaice, inițiată de Consiliul Civic Local Cluj, în parteneriat cu Primăria municipiului Cluj- Napoca și LADO Cluj, a mobilizat cca 86 de persoane direct implicate și peste 100 de participanți, având reacții pozitive de la 76% dintre cei invitați. Au răspuns invitației reprezentanți ai instituțiilor statului, de la nivel local și central, reprezentanți ANRE, ai Consiliului Concurenței, reprezentanți DEER, profesori, ingineri, economiști, presă etc.

Din cele 60 de depoziții scrise transmise organizatorilor, un numar de 21 de persoane au ținut să își susțină punctele de vedere și verbal sau on line, în cadrul dezbaterii propriu-zise și să raspundă întrebărilor.

Organizatorii dezbaterii publice remarcă interesul de participare venit dinspre județele Cluj, Bistrița-Năsăud, Alba, Sibiu, Mureș, Sălaj, Constanța, din București și chiar din Germania, motiv suplimentar să ceară instituțiilor statului român, sesizate, să încurajeze consultări similare și să răspundă în scris propunerilor și soluțiilor consemnate în prezentul RAPORT.

Comisia de experți,compusă din: Ing. Drăghiciu membru CCL-președinte, Prof. Dr. ing. Silviu Darie, Dr. ing. Ștefan Gadola, Dr. ing. Andrei Ceclan, Ing. Paul Giurgiu, a analizat cele 60 de depoziții scrise și a urmărit susținerile celor 21 de vorbitori, consemnând principalele concluzii și recomandări în RAPORTUL sinteză menționat în continuare:

*

Întrebarea nr. 1: Dispune astăzi cetățeanul român de o legislație clară și coerentă, care să permită oricărei gospodării accesul facil la energia solară ieftină și nepoluantă?Ce ar trebui oferit în plus?

Răspuns: În principiu Da, în măsura în care orice cetățean poate accesa pe internet siturile ANRE sau ale Companiilor de electricitate. Legea184/2018 definește noțiunea de Prosumator, completată de legea 220,OUG 143/2021,OUG163/2022 și cu ordine de aplicare 226,227,228 ale ANRE etc. De asemenea, ANRE a întocmit un Ghid al Prosumatorului, care conține detalii și proceduri privind modul de acțiune. Ca urmare a extinderii de la 100 la 400 kw a puterilor aprobate pentru prosumatorii agenți economici, a fost reactualizat acest GHID PROSUMATOR, care poate fi consultat pe situl ANRE –INTERNET. Asa cum precizeaza Dl. ing Dumitru Chisaliță –președintele Asociației Energia Inteligentă, există însă unele neclarități comerciale și fiscale pentru gospodăriile care doresc să își monteze panouri fotovoltaice. Legislația cuprinde o serie de limitări și de condiționări care ar trebui revizuite și simplificate. (De exemplu gospodăriile neîntabulate nu pot deveni Prosumator, nu există referiri la consumatorii casnici care locuiesc în blocuri, adică mai mult de 35% dintre abonații existenți).

ANRE trebuie să revizuiască reglementarile privind posibilitatea montării PFV pe blocurile de locuințe și în ce condiții (prosumator doar pentru consumul comun de pe casa scărilor sau pentru blocurile cu un număr mic de apartamente, în regim de comunitate energetică etc. De asemenea, administrațiile locale trebuie sa reglementeze în ce mod se pot emite autorizații de construire pentru montarea PFV pe blocurile de locuințe.

DEER-Electrica Distribuție, care acționează pe 18 județe ale țarii,a elaborat Ghidul de racordare la rețea,care are două subsecțiuni-Client casnic si Prosumator, cu toate informațiile necesare pentru etapele de racordare până la punerea în funcțiune a instalațiilor. Ghidul se află pe site-ul Electrica Distribuție, dar și la centrul de relații cu utilizatorii.

Ca orice problemă mai tehnică-mai greu de înțeles pentru cetățeanul de rând-legislația pare complicată și neclară, așa cum rezultă din foarte multe depoziții primite. Există însă consultanți tehnici, firme de specialitate atestate de ANRE, care pot să îndrume și să ajute pe oricine dorește să instaleze panouri fotovol-

Instalarea pe acoperiș a panourilor solare

taice în regim de prosumator, sau doar pentru acoperirea propriului consum de energie electrică, sau să acceseze fonduri nerambursabile în acest sens-din pacăte doar contra cost.

Actuala legislație nu favorizează deloc familiile vulnerabile cu venituri mici și care din păcate sunt și cele mai puțin informate-considerăm că este necesară o reglementare în acest sens.

Mass-media, Primăriile ar fi trebuit să informeze mai mult cetățenii despre acest subiect, chiar tipărind și oferind, gratis sau contra cost, ghidul prosumatorului (în special primăriile rurale), sau având un contract cu un consultant tehnic de specialitate, care în anumite zile să poată oferi relații complete cetaţenilor interesaţi. Considerăm că ar trebui să devină o obligație pentru PRIMĂRII!

Întrebarea nr. 2: Cât de suportabil este prețul actual al kwh de energie electrică și în ce măsură susține Statul Român o competiție loială între marii producători, marii importatori și micii producători?Ce soluții propuneți pentru viitor?

Răspuns: Prețul actual este un preț plafonat pe trepte de consum și chiar așa, mult mai mare ca înainte de liberalizarea pieței de energie pt. consumatorii casnici. S-au acordat vouchere de energie pentru consumatorii casnici vulnerabili (cu venituri mici/membru de familie etc). Din păcate acest ajutor va expira în 25 martie 2025, data de la care se intră din nou în liberalizarea totală a pieței de energie. Furnizorii de energie electrică dornici să ofere un preț bun trebuie să achiziționeze energia în bandă (pe parcursul întregii zile de 24 de ore) de la producătorii de energie regenerabilă solară, cu stocare!

Nu există o transparență a prețurilor de producere a energiei electrice și a tarifelor practicate în mediul concurential. De asemenea, sunt firme de furnizare care contractează mai multă energie decât ar avea nevoie pentru numărul de consumatori contractați și care revând energia la prețuri mari.

ANRE ar trebui să analizeze cu multă atenție firmele de furnizare care doresc să facă contracte cu abonații casnici, impunându-le să aibă programe informatice pentru înregistrarea consumurilor și emiterea facturilor de plată on –line sau prin bancă-ex. facturel,pentru a evita ce s-a întamplat cu HIDROE-

LECTRICA, firmă care neavând acest program informatic a emis facturi cu mare întârziere.

Nu credem că liberalizarea pieţei de energie pentru casnici, va putea reduce preţul facturii de energie, fără o diversificare serioasă a surselor de energie, având în vedere şi contextul internaţional şi lipsa oricărei predictibilităţi.

Consiliul Concurenţei şi ANRE ar trebui să verifice periodic respectarea unei competiţii reale şi loiale între producatorii şi furnizorii de energie electrică, precum abuzul de poziţie dominantă a unor producători, impunând un profit maximal faţă de preţul de producţie inclusiv la producătorii de energie regenerabilă. De asemenea ar trebui să verifice mai des, firmele de furnizare care sunt doar intermediare, respectiv cumpără şi vând energie fără a avea contracte cu consumatorii.

ANRE ar trebui să revizuiască şi să modifice procentul de energie regenerabilă pe care trebuie să îl achizitioneze fiecare Furnizor sau în caz contrar de a cumpăra certificate verzi pentru completare.

Întrebarea nr. 3: Unde şi cum pot acţiona instituţiile statale pentru accesul facil la: echipamente, tehnologie, finanţare, instalare de panouri fotovoltaice?

Răspuns: Există o mulţime de firme private care dispun de echipamentele şi tehnologia necesară pentru realizarea unei instalaţii de panouri solare complete, proiectează şi execută toate lucrările necesare inclusiv realizarea branşării la reţeaua de distribuţie pt. contractul de prosumator. Aceste firme sunt atestate de ANRE, la fel ca şi echipamentele şi tehnologia folosită. De altfel chiar şi marile companii Electrica,EON, ENEL oferă servicii la cheie prin firmele proprii. Statul ar putea eventual să ofere facilitate fiscală pentru firmele care doresc să investească în producerea de panouri solare şi echipamente anexe la noi în ţară. Din păcate există încă multe firme de montaj panouri fotovoltaice fără atestare ANRE, care execută lucrări de montaj de proastă calitate, existând riscul unor incendii, sau chiar electrocutări ale locuintelor. Aceste firme trebuie depistate şi sancţionate drastic. Pentru ridicarea standardului unor lucrări de calitate, ANRE trebuie să fie mai exigent în atestarea firmelor de montaj şi a echipamentelor folosite de acestea.

Echipamentele şi tehnologiile aferente montării panourilor fotovoltaice evoluează foarte rapid. Au apărut deja panouri solare mai uşoare şi mai eficiente energetic, invertoare de calitate superioară, precum şi baterii de stocare de mai mare amperaj cu durata de viaţă mai lungă şi preţuri mai mici. Au apărut deja panouri solare transparente care pot fi folosite la luminatoarele de pe scară a blocurilor sau în balcoanele blocurilor etc. ANRE trebuie să revizuiască şi să atesteze periodic firmele şi echipamentele aprobate pentru montaj la prosumatori. De asemenea trebuie redusă birocraţia excesivă, timpii de obţinere a avizelor necesare precum şi a avizelor de instalare.

Prin Legea 117/2019 se elimină necesitatea autorizaţiei de construire pentru montarea panourilor solare pe acoperişurile clădirilor, în schimb pentru montarea la sol, în curţi, este încă necesară!?

La administraţiile locale şi la DEER să existe liste cu firmele atestate pentru montaj panouri solare, ghidul prosumatorului, sau un ghişeu unic unde să poţi obţine informaţiile necesare în acest sens. DEER să inventarieze zonele de reţea unde se pot racorda prosumatori fără soluţii complicate şi scumpe pentru racordarea acestora la reţeaua de distribuţie. Având în vedere creşterea foarte mare a cererilor de prosumatori, DEER, dar şi celelalte Companii de Distribuţie (ENEL, EON, CEZ), ar trebui să îşi întărească cu personal competent serviciile energetice, care analizează şi emit avize de racordare, pentru a se încadra în duratele impuse în acest sens de ANRE.

Întrebarea nr. 4: Sunt suficient de clare şi de complete criteriile de eligibilitate pentru accesul cetăţenilor la finanţările nerambursabile?Aveţi alte soluţii?

Răspuns: Considerăm că nu sunt suficient de clare, pentru cetăţeanul obişnuit şi nu numai, actualele criterii de eligibilitate la finanţarea nerambursabilă. Necesită încă destule hârtii, avize, acte de proprietate, condiţionari şi restricţii. Sistemul şi criteriile sunt un joc de NOROC şi nu reprezintă o politică energetică menită să ţină cont de realitatea din teren, cerinte de consum, cerinte sociale şi de vulnerabilitate, eficienţă energetică şi utilizarea corectă a banilor publici.

Majoritatea cetăţenilor cu bani, apelează la oameni de specialitate, la consultanţi,

sau chiar direct la firme de panouri solare atestate, care se descurcă mai ușor. Se depun multe cereri și se aprobă doar 20-30% din solicitările depuse.

Ar trebui să aibă prioritate la finanțările nerambursabile, cererile până la 3-5 kw în case locuite cu consum permanent și nu în case de vacanță, scopul principal fiind de a acoperi cât mai mult din consumul propriu și nu debitarea energiei în rețeaua de distribuție.

Cât privește limitarea puterii aprobate la puterea din avizul de racordare existent am acorda un punctaj mai mare celor care își montează și baterii de stocare. Pentru acest an - 2024, au fost aprobate 2 miliarde de lei fonduri nerambursabile pentru viitorii prosumatori personae fizice Considerăm că după experiența de peste 3 ani de acordare a acestor fonduri nerambursabile, criteriile de acordare ar trebui revăzute.

Solicităm o revizuire urgentă a criteriilor de acordare a finanțărilor nerambursabile!

Întrebarea nr. 5: Pot fi administrațiile locale un suport real pentru cetățeanul dispus să investească în energia solară? Ce alternative nebirocratice și eficiente propuneți?

Răspuns: Administrațiile locale au obligația de a se implica și de a fi un suport real pentru cetățeanul dispus să investească în energia solară, oferind informații clare și detaliate despre proceduri și eliberând mai prompt documentele și avizele necesare pentru cetățenii interesați și pentru firmele care execută aceste lucrări. Ar putea stabili soluții standard pentru montarea acestor panouri solare pe cladiri, în curti, pe blocuri etc. Chiar Administrațiile locale ar trebui să investească în montarea acestor panouri pe clădirile administrative, școli, grădinițe, fostele centrale termice de cartier etc, fiind un exemplu pentru cetățeni.

Ar putea oferi reduceri fiscale de impozite și taxe pentru familiile care montează panouri solare. La nivelul primăriilor rurale să existe o persoană instruită care să poată oferi informații clare și detaliate despre instalarea panourilor solare. Se pot organiza comunitați energetice (5-7 gospodării), asociații între vecini etc. Administrațiile locale pot inventaria terenurile degradate, contaminate etc, care s-ar preta să fie puse la dispoziția unor investitori în energie fotovoltaică și eoliană.

Principale tipuri de stimulente financiare aplicate în unele țări din UE în sprijinirea utilizării panourilor solare: granturi (sprijin direct pentru investiții), reduceri fiscale (impozite directe și indirecte), credite cu dobânzi subvenționate.

Întrebarea nr. 6: Este pregătit Sistemul Energetic Național, să reglementeze producția ieftină de energie electrică, să preia spre redistribuire surplusul generat de energia verde și să mențină un nivel ieftin al kwh?Ce propuneți?

Răspuns: Neexistând o strategie NAȚIONALĂ pe termen mediu și lung implicând și energia regenerabilă, considerăm că SEN este pregătit doar parțial. Energia solară și cea eoliană sunt energii intermitente, care sunt condiționate de vreme, de anotimp, de zile însorite, de vânt etc.

În lipsa acestor condiții de funcționare trebuie să existe și o producție sigură și constantă de energie electrică menită să acopere rapid acest deficit - centralele hidro în primul rând (sunt 9 centrale hidro în construcție în diverse stadii de realizare, însumând cca 500 MW, blocate de ONG uri de mediu) centralele nucleare (REACTOARELE 3 și 4?), mini reactoarele nucleare de 60MW, în curs de realizare experimentală la Doicești, centrale pe gaz (finalizarea centralei de la IERNUT și a celei de la Deva-cca 1000Mw). Măsura de decarbonizare impusă de UE, înseamnă oprirea tuturor centralelor care folosesc combustibil fosili până în 2032, ori asta înseamnă la această oră cca. 20 % din producția de energie a SEN.

De asemenea ca să redistribui surplusul de energie regenerabilă trebuie să dispui de posibilitatea de stocare, noi tehnologii de stocare, centrale hidro cu pompaj (Tarnita-Lapuștești!?) sau stații complexe de baterii, sau stații de producere hidrogen. Până la 20% hidrogen în conductele de gaz metan asigură o eficiență energetică mult superioară. De asemenea o interconectare cu Sistemul Energetic UE prin cât mai multe linii de foarte înaltă tensiune pentru a putea importa sau exporta o putere cât mai mare în caz de nevoie.

Nu există viitor în energia regenerabilă fără STOCARE!

Companiile de electricitate trebuie să își întărească și să își modernizeze rețelele de joasă și medie tensiune pentru o racordare

mai facilă şi la costuri mai mici a prosumatorilor şi a mini centralelor solare şi eoliene până la 1-2 MW. Sunt necesare şi alte investiţii în staţii şi reţele de înaltă tensiune pentru viitoarele centrale solare şi eoliene de mare putere. Este necesară cunoaşterea în sistem on line a producţiei de energie electrică introdusă în reţeaua de distribuţie cât şi predicţia acestei producţii, ceea ce impune monitorizarea şi gestionarea on line printr-un sistem smart metering (contorizare inteligentă), a energiilor regenerabile nedispecerizabile, care se debitează în reţeaua de distribuţie, pentru a se putea lua măsuri rapide de reechilibrare a sistemului şi a reduce perturbaţiile nivelelor de tensiune. De asemenea implementarea cât mai repede a sistemelor Smart metering şi Smart grid per ansamblul SEN.

Principiile care stau la baza funcţionarii corecte a SEN la parametrii normali trebuiesc respectate:

• 1. Sistemul energetic naţional este chestiune de Securitate naţională (mai ales având drept context conflagraţia din ţara vecină);

• 2. Stabilitatea SEN şi continuitatea în alimentarea cu energie electrică a tuturor consumatorilor;

• Ca soluţie temporară, pe termen scurt, trebuie instituită posibilitatea deconectarii de la distanţă a producătorilor fotovoltaici. Montarea de transformatori cu reglaj sub sarcină a ploturilor în posturile de transformare-medie/joasă tensiune, pe reţelele cu mulţi prosumatori, pentru reglarea rapidă a nivelelor de tensiune.

• Ca soluţie durabilă, recomandăm implicarea mediului universitar, atât proactiv cât şi la solicitarea operatorilor de reţea şi Ministerului Energiei, pentru a demara studii de caz pe teren şi a elabora o modalitate de racordare a cât mai multor sisteme PV, ţintind acoperirea consumului propriu şi în consecinţă reducerea solicitarii reţelelor de distribuţie.

• Parcurile (Centralele fotovoltaice cu puteri >5 MW) trebuiesc tratate distinct faţă de sistemele montate în reţelele de distributie de joasă tensiune.

• Aşteptăm adoptarea urgentă a STRATEGIEI DE DEZVOLTARE ENERGETICĂ A SEN, întocmită de MEE pe termen mediu şi lung.

Întrebarea nr. 7: Apreciaţi ca normală poziţia anunţată public de catre ANRE de a impune limitări la montarea de panouri

Câmp cu panouri fotovoltaice

fotovoltaice cât şi alte condiţionari menite să descurajeze accesul la energia ieftină?

Răspuns: ANRE este singura autoritate care este îndreptătiţă să impună noi reguli în acest domeniu, bineinţeles cu justificări tehnico-sociale. Ideea cu prosumatorul,a fost o masură de eficienţă energetică pentru abonaţii casnici şi micii consumatori industriali pentru reducerea costului cu energia electrică şi nu de a se transforma într-o afacere (debitare surplus de energie mare în reţeaua de distribuţie), perturbând funcţionarea şi siguranţa în alimentarea celorlalţi consumatori pe joasa tensiune (nivele de tensiuni oscilante peste limitele admise, dezechilibrarea sarcinilor vehiculate în reţea etc).

Din acest motiv este în discuţie limitarea prosumatorilor la nivelul puterii aprobate prin avizul energetic existent, în gospodării cu consum permanent. Aceeaşi măsură şi pentru micii agenţi economici, cărora totuşi le-a mărit plaja de putere până la 400KW, precum şi stimularea stocării.

Aproape 35% din abonaţii casnici locuiesc în blocuri, mai vechi sau mai noi, fără a avea deocamdată posibilitatea de a deveni prosumator sau de a-şi monta panouri solare. Odată cu apariţia unor echipamente şi tehnologii tot mai performante este necesar de a se reglementa sprijinirea acestora pentru o factură mai ieftină. Există o statistică ce menţionează că există cca. 150.000 de blocuri construite în România şi acceptând o medie de 20 de apartamente/bloc, ar reprezenta cca 3 milioane de abonaţi casnici. Un procent cam mare de familii care nu au acces la oportunitatea de a deveni Prosumatori!?

Un număr de doar 26 de asociaţii de proprietari din ţară, au instalat totuşi PFV însumând doar 309,4kw, pentru compensarea energiei electrice de pe casa scărilor şi funcţionarea liftului. Este imperios necesar de a se reglementa şi a se completa legislaţia şi pentru această categorie de consumatori, corelat cu autorizaţiile de construcţie necesare a fi emise de administraţiile locale pentru diversele tipuri de blocuri de locuinţe (P+2,P+4,P+8 etc).

Având acum experienţa problemelor create de cei peste 110.000 de prosumatori racordaţi la reţeaua de distributie, cu o putere instalată de cca 1200 Mw, şi care la sfârşitul anului 2024 va ajunge la peste 2000 MW, credem că se impune o analiză foarte temeinică, la nivelul ANRE-cu specialiştii din Companiile de Distribuţie şi cu specialiştii din Universitaţile tehnice de profil -pentru a stabili pe termen scurt şi mediu măsurile tehnice ce se impun în continuare:

-obligativitatea contorizării inteligente în sistem Smart metering la toti prosumatorii,

-montarea de transformatoare medie/joasă tensiune, cu reglaj al ploturilor sub sarcină în posturile de transformare care alimentează reţele de joasă tensiune cu multi prosumatori,

-impunerea montării bateriilor de stocare pentru prosumatori,

-implementarea tehnologiilor de tip grid-to vehicle şi vehicle to grid,

-soluţii pentru limitarea nivelului de tensiune la invertoare,

-încheierea de contracte pe termen lung cu clienţii în afara pieţei centralizate,

-implementarea prevederilor pachetului legislativ"Energie curată pentru toţi Europenii"

Întrebarea nr. 8: Ce proiecte sau parteneriate vedeţi posibile în asimilarea şi implementarea unor tehnologii emergente pentru energie verde?

Răspuns: În România există Centrale solare însumând cca. 1150 MW (în afara prosumatorilor) iar până în anul 2025 se preconizează realizarea a încă cel putin 8 centrale solare cu o putere totală de 1250 MW.

La sfârşitul anului 2023 erau înregistraţi peste 110.000 de prosumatori însumând o putere totală de cca. 1200 MW. Randamentul unei centrale solare per 24 de ore este de 15-25% în funcţie de anotimp, zile însorite etc. E mult mai puţin decât pare. Soluţia ideală ar fi să existe posibilităţi de stocare a energiilor produse de centralele solare prin hidrocentrale cu pompaj şi centrale de baterii de stocaj, astfel încât să existe o continuitate în folosirea acestor energii suplimentare şi şansa opririi temporare a unor grupuri din centralele pe gaz şi cărbune,

-Stimularea investiţiilor în dezvoltarea industriei producătoare de echipamente pentru centralele solare şi eoliene, inclusiv pentru baterii de stocare, pentru a diminua importul echipamentelor din China,

-Adoptarea de tehnologii avansate în domeniul energetic,

-Parteneriate cu sectorul public privat,

-Asocierea cu mari firme producătoare de echipamente pentru energii regenerabile (Germania, Franța, Spania etc),

-Realizarea de stații de electroliză pentru producerea Hidrogenului verde,

-Dezvoltarea sistemelor de energii regenerabile pe baza de biomasă și biogaz,

-Investitii în realizarea platformelor eoliene off-shore.

Întrebarea nr. 9: Cum apreciați actualele programe de informare, educație sau conștientizare pentru a încuraja comunitățile să adopte practici mai sustenabile în ceea ce privește consumul de energie verde?

Răspuns: Sunt programe de educație, conștientizare și informare pentru personalul din Administrațiile locale, școli etc, pe tema energiei verzi, a eficienței energetice, care se derulează prin cursuri de scurtă durată, workshopuri, mass-media, emisiuni TV etc.

Clujul este un oras universitar unde sistemul de informare și de educație civică este corespunzător. Cred ca marea parte a locuitorilor sunt la curent cu noțiunile de energie verde, energie regenerabilă. De altfel chiar această dezbatere este o dovadă în acest sens.

Este imperios necesară o educație a consumatorului de energie electrică privind avantajele eficienței energetice și implementarea pe scară largă a energiei verde pentru sănătatea mediului. În acest sens ANRE, DEER, Administrațiile locale, ar trebui să întocmească - cu specialiști energetici - pliante, ghiduri explicative privind eficiența energetică, energia verde, energia regenerabilă, etc, care sa fie difuzate consumatorilor, cetățenilor.

Întrebarea nr. 10: Dobândirea calitătii de Prosumator este soluția cea mai potrivită pentru producătorii de energie verde fotovoltaică?Puteți susține și recomanda alternative pentru viitorul apropiat?

Răspuns: Nu este obligatoriu să devii Prosumator, adică surplusul de energie electrică să fie debitat în rețeaua de distribuție prin branșarea instalației fotovoltaice la rețeaua de joasă tensiune. O soluție la fel de eficientă ar fi să se monteze până la 8-10 panouri solare respectiv 2-5kw-corespunzător consumului zilnic - iar surplusul de energie electrică să fie stocat într-o baterie specială, astfel încât să beneficiezi de această energie și pe timp de seară și noapte. Recuperarea investiției fiind de 5-7 ani - un pic mai lungă datorită costului încă destul de mare al bateriilor de stocare. Extinderea acestei variante la cât mai mulți consumatori casnici sau mici consumatori industriali, ar reduce substanțial necesarul de energie produsă pe combustibili fosili -cărbune, păcură.

Creșterea rapidă a Prosumatorilor vine cu o serie de provocări pentru rețelele de distribuție care devin căi bidirecționale care trebuie pregătite să livreze și să preia energie electrică cu menținerea calitații energiei în parametrii reglementați (fluctuații mari ale nivelelor de tensiune,d istorsiuni armonice, dezechilibre de sarcină etc).

La nivelul Electrica Distribuție-DEER, care acoperă 18 județe la sfârșitul anului 2023 - au fost înregistrați ca racordați 43.133 de prosumatori cu o putere instalată de 557 Mw. In 3 ani a fost o creștere exponențială a cererilor de prosumator. Au fost demarate investiții atât pe fonduri proprii cât și pe fonduri europene pentru întărirea și modernizarea rețelelor de jt.mt. și 110 kv.

Investițiile necesare doar pentru dezvoltarea unui sector energetic decarbonizat sunt estimate, pentru țara noastră, la 356 mld de dolari până în anul 2050, reprezentând cca. 3% din PIB-ul României pe aceeași perioadă cumulată (RAPORT World Bank -Oct 2023).

Varianta de Prosumator a fost o oportunitate pentru reducerea costurilor/gospodarie cu energia electrică.Soluțiile viitorului sunt centralele solare de mare putere completate cu stocarea acestei energii. De asemenea trebuie investit în continuare în energia eoliană și mai ales în cea off-shore. Rămâne o sursă prea puțin valorificată energia pe baza de biomasă și biogaz, prin folosirea miilor de tone de deșeuri biodegradabile sau de compost.

O abordare integrată-care combină inovația tehnologică cu politicile bine gândite, un cadru de reglementare stimulativ, flexibil și inovativ, cu implicarea activă a comunitatii - va juca un rol important în tranziția spre surse de energii regenerabile.

Întrebarea nr.11: Aveți de adăugat alte recomandări și soluții la tema audierii de față?

Răspuns: Potenţialul energiei solare în România pentru un sistem de PANOURI FOTOVOLTAICE (PFV) cu capacitatea de 1kw este de cca 1300 kwh/an în sudul ţării şi cca. 1200 kwh/an în Transilvania, unde sunt mai puţine zilele cu cer complet senin fără nori, spre deosebire de sudul Spaniei sau Italiei unde este 2000-2200 kwh/an.

Performanţa panourilor solare depinde atât de tipul de tehnologie utilizată pentru construcţie cât şi de modul cum sunt amplasate pe acoperişul casei. De ex. în cazul României se recomandă ca panourile fotovoltaice să aibă o orientare sudică cu o înclinaţie de 30-35 de grade, iar în cazul panourilor flexibile o înclinaţie de 53 de grade iarna şi 25 de grade vara.

În general sunt PFV disponibile în kituri de diverse capacităţi, iar cel mai mic este de 3,2 kw şi include 12 panouri de cca 260 w cu o supafaţă desfăşurată de 20 mp. Un astfel de kit este cel mai accesibil ca preţ cu numai 10-15% mai scump decât finanţarea de 20.000 lei nerambursabilă, acordată de stat prin programul Casa Verde. Un astfel de kit generează cca. 4000 kwh /an suficient pt o locuinţă. Durata de viaţă a unui kit de PFV este de cca 25 de ani cu lucrări de mentenanţă minime. Prosumatorii racordaţi până la sfârşitul anului 2023 aveau o putere medie instalată de 13 kw (7 kw la clienţii casnici si 44 kw la clienţii agenţi economici, folosind doar 40% din energia produsă pentru propriul consum, iar 60% debitată în reţeaua de distribuţie. Aşadar marea provocare o reprezintă STOCAREA energiei. O importantă soluţie de folosire a energiei regenerabile injectată în retelele de distribuţie o constituie staţiile de electroliză pentru producerea Hidrogenului verde, care în combinaţie cu gazul metan (10-20%) cresc eficienţa energetică a acestuia.

Programul REPOWER/EU include ca cel târziu până în 2029 toate noile clădiri rezidenţiale să beneficieze de sisteme de PFV.

Din acest motiv se impune completarea Legii urbanismului cu prevederi privind folosirea energiei regenerabile la toate construcţiile viitoare!

UE va acorda finanţări de 26 mld. de euro până în 2027 în acest sens, iar în plus alte 19 mld. de euro prin PNRR, astfel ca UE să aibă cca. 320 GW energie solară până în 2025 şi 600 GW până în 2030. Din păcate sunt sute de proiecte de centrale solare cu ATR-uri (avize tehnice de racordare) emise, însumând peste 40.000 MW, care blochează capacităţi importante ale reţelelor de distribuţie şi transport şi care stau în expectativă. Din acestea probabil se vor executa max. 20-25% în următorii ani, iar 80 % din ATR-uri vor expira şi totul se va lua de la capăt.

Eficienţa energetică a energiei solare şi eoliene constă în STOCARE.

Capacitatile de stocare la nivel macro din Romania sunt zero. Singurele măsuri în cazul surplusului de energie constau în export sau în oprirea unor grupuri hidro, singurele care pot fi repornite rapid în caz de nevoie.

Compania privată Monnson a început construirea unui Parc Fotovoltaic de 1044 MW, lângă Arad pe o suprafaţă de 1064 ha dublat de o staţie de stocare energie, pe o suprafaţă de 20 ha.(Cel mai mare PFV din Europa are 590 MW şi a fost construit în Spania de Compania de electricitate IBERDROLA).

Mare ATENTIE la Administratiile Locale să nu sacrifice terenurile agricole pentru construcţia PFV. O reglementare clară se impune la nivelul ţării!

Trebuie găsite terenuri degradate, contaminate de fostele exploatări miniere de suprafaţă, fostele cariere de piatră, exploatările petroliere cu terenuri infestate etc!!!

Acţiunea PROSUMATORI a pornit ca o mare oportunitate, dar a devenit o problemă, cu multe provocari, între care:

-alocarea de bani pentru investiţii importante în retelele de distribuţie, digitalizare - reţele inteligente (Smart grid), contoare inteligente pentru informaţii în timp real (Smart Metering) şi nu în ultim rând instalaţii de STOCARE.

-elaborarea strategiei energetice pentru ROMÂNIA - bazată pe o viziune pe termen lung, al carei leadership să transforme oportunităţile pe care ţara le are în realităţi economico-energetice şi care să-i consolideze independenţa energetică.

Prof. Dr. ing. Silviu Darie
Dr. ing. Ştefan Gadola
Dr. ing. Andrei Ceclan
Ing. Paul Giurgiu
Ing. Dan Drăghiciu

Corneliu TARBA

Schimbările climatice

Cât de periculoase sunt și cum ar putea fi oprite sau limitate? (II)

Pentru a veni în ajutorul cititorilor (mai ales a celor care nu au citit Partea I-a a acestei serii de prezentare a problemei schimbărilor climatice) vom sintetiza pe scurt câteva idei esențiale dicutate anterior. Spuneam în prima parte că problema schjmbărilor climatice actuale sau a încălzirii globale din perioada industrială (cu precădere a ultimilor 50 de ani) este urmarea indubitabilă a unor efecte antropogene de poluare termică, fizică si chimică. Mai precizam că moleculele gazoase formate dintr-un număr de atomi mai mare decât 2, adică moleculele poliatomice, așa cum este și dioxidul de carbon (CO_2), generat astăzi masiv prin arderea în principal a carburanților fosili, au o proprietate foarte interesantă, cu rol fundamental în stabilirea temperaturii de suprafață a unei planete, deoarece aceste molecule constituie un fel de plapumă sau folie transparentă pentru radiația solară înalt energetică, dar opacă pentru radiația calorică/termică rezultată la contactul radiației solare cu solul. În felul acesta, căldura generată la nivelul solului este reținută în troposferă, aproape de suprafața planetei. Fenomenul este similar cu ceea ce se produce intr-o seră invelită cu o folie transparentă. De aceeea, **gazele poliatomice** au fost numite si **gaze cu effect de seră**. De fapt, oamenii de știință au stabilit că datorită în primul rând efectului de seră temperatura medie globală anuală la suprafața planetei noastre a crescut treptat in ultimii 150 de ani, însă nu cu o viteză constantă, adică liniar, ci cu rate din ce în ce mai mari pe măsură ce ne apropiem de prezent (creștere exponențială), astfel că mai mult de două treimi din această creștere a avut loc în ultimii 50 de ani. În plus, trebuie să ținem seama că există mari variații în valoarea acestei medii de la o zonă la alta a planetei. Dacă la nivel global creșterea față de perioada preindustrială la mijlocul anului 2023 era cu ceva peste 1,2 ^{0}C, la nivelul Europei această creștere atinsese 2-2,5 ^{0}C. În general, ceva asemănător este valabil în toată zona nord-atlantică și are cel puțin parțial legătură cu circulația apei în Atlantic (curenți marini) de tip meridional (preponderent de la sud spre nord). Evident, există și variații pe timp scurt sau mediu ale valorilor acestei temperaturi. De exemplu, s-a stabilit recent că perioada de 12 luni, începând cu iunie 2023 și terminând cu mai 2024 este cea mai călduroasă perrioadă de când există măsuratori meteorologice extinse și că fiecare lună din acest interval a avut o temperature medie globală mai ridicată decât luna corespunzatoare din anii precedenți, astfel că la sfârsitul lui mai 2024 temperatura medie globală crescuse cu peste 0,3^{0}C față de anul precedent, atingând deja o creștere globală totală de circa 1,7^{0}C în raport cu valoarea sa din perioada preindustrială. Este puțin probabil ca acest lucru să se întâmple și în 2024, deși, după cum a început acest an, nimic nu este inposibil. Chiar dacă majoritatea dintre noi, credem că vedem cu "ochiul liber" ce se petrece cu clima, trebuie spus că în spatele graficelor care prezintă cel mai elocvent si credibil rezultatele studiilor climatice se află de fapt o muncă titanică de colectare și prelucrare a datelor la care participă metereologi, climatologi, fizicieni, chimiști, ingineri, matematicieni și informaticieni. Sper să nu se supere eventualii specialiști sau simpli lucrători care nu au fost amintiți aici, dar promit că unii dintre ei se vor identifica totuși în prezentarea ce urmează.

În continuare vom arăta de ce o creștere aparent insignifiantă (1,5 ^{0}C, sau chiar 1,7^{0}C în 150 de ani) este atât de relevantă pentru ceea ce se întâmplă astăzi cu clima și de ce depășirea unui prag de 1,5^{0}C, fixat prin acordul climatic de la Paris în 2015 (urmărit atunci a fi atins în nu mai puțin de 15 ani) reprezintă un pericol uriaș, în timp ce atingerea unui prag de 2 ^{0}C ar putea echivala chiar cu o **catastrofă globală ireversibilă.** Înainte de a intra în fondul problemelor este bine să mai facem câteva precizări. În primul rând, materialele publicate cu privire la creșterea temperaturii fac mereu referintă la **perioada preindustrială** ca termen standard de referință, iar această perioadă este aleasă, oarecum subiectiv ca fiind intervalul 1850-1900. În realitate, conform unor grafice prezentate de en.wikipedia.org/wiki/Global_temperature_record…, epoca preindustrială ar fi mai curând cea de dinainte de anul 1800. Există

totuși două motive importante pentru care a fost aleasă perioada 1850-1900: (1) nu există suficiente măsurători sistematice directe de dinaintea acestei perioade, dar există totuși suficiente dovezi indirecte si câteva directe că între 1750 si 1850 a existat pe ansamblu doar o creștere ușoară a temperaturii; (2) intervalul 1850-1900 a reprezentat și el o perioadă de relativă stabilitate a temperaturii globale medii și cu suficiente date directe. Temperaturile au crescut apoi ceva mai mult in preajma primului război mondial, în perioada interbelică, și mai ales a celui de al doilea război, urmat din nou de o creștere ceva mai lentă între 1945 și 1975, după care creșterea s-a accelerat tot mai mult, ajungând la sfarșitul lui mai 2024, așa cum am precizat și in paragraful anterior, la incredibila rată de creștere de 0,3 0C/an. Dacă această rată se confirmă (sau crește!) în anul/anii următor/i înseamnă că ținta fixată la Paris pentru 2030 se va atinge în cel mult 10 ani în loc de 15 și că este foarte posibil ca până în 2030 sâ atingem sau chiar să depășim și următoarea țintă nedorită (2 0C). Cum se poate ca în ciuda celor mai sofisticate modele matematice computerizate, bazate pe date culese din realitatea înconjurătoare, previziunile noastre să fie în mod aproape sistematic depășite de noua realitate. În cartea scrisă în anul 2017 și tipărită în 2018 (C. Tarba, SINGURI în UNIVERS?, Ed. Casa Cărții de Știință, Cluj-Napoca), adică după numai 2-3 ani de la Acordul Climatic din Paris, am întrevăzut acest rezultat și am încercat să explic de ce se întâmplă așa ceva. Așa cum era de așteptat, am constatat ulterior că mulți alți oameni de știință au exact aceleași păreri. În cele ce urmează, voi încerca să prezint pe scurt câteva aspecte mai speciale care stau în spatele schimbărilor climatice, pentru că temperatura în sine nu este decât o reflectare statistică a cantității de energie din sistemul extrem de complex de la suprfața Pământului, care include nu numai partea proximală a învelișului gazos (Troposfera), ci și cea mai mare mare parte a invelișului apos (Hidrosfera) si a Biosferei si chiar elemente solide de la suprafata planetei (sol si parțial subsol, ghetari etc), ca și întreaga infra- și suprastructura artificială creată de om.

În general, în literatura și conferințele de popularizare a problemei încălzirii globale și a schimbărilor climatice asociate, situația este prezentată în mod relativ simplu, dacă nu chiar simplist, probabil din dorința de a capta interesul și a convinge cât mai mulți participanți despre urgența climatică în care se află planeta noastră și pe cale de consecință întreaga umanitate. Cititorii sau auditorii rămân cu impresia că marele vinovat este doar dioxidul de carbon (CO_2), deoarece toți știm că activități umane foarte necesare (cum ar fi activitățile industriale și agricole, încălzirea locuințelor, pregătirea hranei, construcțiile, diverse forme de transport etc) sau doar plăcute/distractive (turismul,

plimbarea cu mașina, dar și cursele de mașini ca atare etc) au nevoie de utilizarea carburanților fosili și toate acestea duc la creșterea concentrației de CO2 (gaz cu effect de seră!) și implicit la creșterea temperaturii ambiante. Ce să mai spunem despre războaie, si alte înfruntări care s-au înmulțit și agravat tocmai în această perioadă critică pentru soarta planetei? Dar, când li se prezintă cifre exacte privind creșșterea temperaturii în decursul ultimilor 150 de ani, de genul 1,5 sau chiar 1,7 0C, în mintea multora se strecoară îndoiala privind existența unei adevărate urgențe climatice, cei mai ignoranți sau/și mai nepăsători considerând această problemă un fel de "mult zgomot pentru nimic", mai ales că sunt și ajutați în acest sens de teoriile conspiraționiste care abundă pe unele rețele de socializare. În realitate, lucrurile sunt mult mai complexe și doar cunoscând și înțelegând, cel puțin parțial, această complexitate putem accepta existența unei urgențe climatice și mai ales a măsurilor restrictive care se impun în vederea stopării cât mai rapide a deteriorării climei, pentru că am ratat deja șansa de a ne putea mulțumi doar cu încetinirea schimbărilor într-un interval relativ lung de timp și cu restricții mai rezonabile (deși primele semnale serioase de alarmă au fost trase încă în urmă cu cel puțin 50 de ani, adică la începutul anilor'70 din secolul trecut, de către un grup de oameni de știință, cunoscut sub numele de grupul de la Roma). În această idee, vom încerca să prezentăm în continuare câteva elemente importante ale acestei complexități. În primul rând, în afară de CO2 există alte câteva gaze, care, chiar dacă au deocamdată o pondere mai mică în procesul de încălzire globală, devin tot mai importante prin creșterea concentrației lor, fie ca urmare directă a unor activități umane, fie în mod indirect, tocmai ca urmare a procesului de încalzire indus de activitățile umane. Apoi, în natură, fenomenele nu au loc independent unele de celelalte ci între ele există relații/interacțiuni complexe, care duc de multe ori la rezultate impredictibile sau chiar la comportamente de tip haotic Nu în ultimul rând, în această ecuație a complexității trebuie amintită existența unor momente/puncte/praguri critice (in engl., *tipping points* sau *breaking points*), numite in l. română în diverse moduri (puncte de răsturnare, puncte de ireversibilitate etc), care sunt în general caracteristice sistemelor complexe, iar sistemele naturale sunt prin excelență astfel de sisteme. În esență, clima este un fenomen atât de complex, influențat de atât de mulți factori, unii care pot interveni total imprevizibil, încât oricât ar fi de sofisticate modelele matematice pentru simularea lor, ele nu dau întotdeauna rezultatul corect.

În ceea ce privește concentrația de CO_2 în atmosfera terestră (ca și în apa extrasă direct din ghețari), nu există nici un dubiu că ea a crescut aproape continuu de la circa 280 ppm (părți pe million) în ultima jumătate a secolului XIX la circa 425 ppm în prezent, existând o bună corelație între creșterea concentrației de CO_2 și cresterea temperaturii. Mai mult, niciodată în ultimii 10 000 de ani (perioada istorică de după ultima glaciație) această concentrație nu a depășit 300 ppm. De fapt, nici măcar măsuratorile făcute pe/carote/extracte de gheață (din ghețari) cu vechime de zeci sau chiar sute de mii de ani, nu au înregistrat valori atât de ridicate ale concentrației de CO_2 ca cele din prezent. Există totuși o oarecare discrepanță între modul cum a crescut concentrația de CO_2 și cum a crescut valoarea temperaturii, în sensul că în special în ultimii 50 de ani rata de creștere a temperaturii a fost mai mare decât rata de creștere a concentrației de CO_2. Această discrepanță poate fi însă usor explicată dacă se iau în considerare și contribuțiile altor factori cu effect de seră. În primul rând trebuie considerat gazul natural (în esență metan, CH_4). Acesta este un gaz de seră cu o eficiență de zeci de ori mai mare decât CO_2, ceea ce compensează parțial pentru concentrația sa mai mică. Metanul ajunge în atmosferă prin scăpările/pierderile ce se produc la exploatarea sa și chiar a petrolului, cu care se însoteste frecvent. Dar mai există și alte surse importante de metan. În primul rând, zootehnia. Animalele rumegătoare (vite, oi, capre) au un proces digestiv care duce la generarea semnificativă de metan ce ajunge în final în atmosferă. Să nu uităm că în ultimii 50 de ani, populația Terrei s-a dublat (de la circa 4 miliarde la peste 8 muiliarde, adică mai mult decât a crescut în precedenții 10 mii de ani (aveasta este creșterea exponențială tipică!). Și dacă s-a dublat numărul oamenilo, este evident că a trebuit să se dubleze și efectivul de bovine etc și în consecință s-a dublat (cel putin!) și cantitatea de metan eliminată de ele în atmosferă. Ceva și mai amenințător pentru soarta planetei este ceea ce se întâmplă cu permafrostul (solul și subsulul înghețat permanent până la zeci

de metri sau chiar mai mult), în special cel din zonele arctice siberiene si din Tibet, care începe să se dezgheţe şi să elibereze în atmosferă atât metanul din subsol cât şi cel rezultat din procesele de putrefacţie ale resturilor organice. Fenomenul are la bază faptul că în zona polară încălzirea este de cel puţin 3 ori mai mare decât media globală. Acest fenomen observat doar în ultimii 10-15 ani contribuie evident la accelerarea creşterii temperaturilor din ultimii 5-10 ani. Legat de acest fenomen, apar şi alte probleme îngrijorătoare. Odată cu metanul şi dioxidul de carbon din ţesturile organice ce se dezgheaţă pot fi eliberate în atmosferă virusuri şi posibil spori ai altor micro-organisme (forme ce rezistă bine la îngheţ) pentru care organismal uman nu mai este câtuşi de puţin pregătit. Tot asociat cu dezgheţul permafrostului a apârut o altă problemă. Infrastructura construită de om în aceste regiuni (de ex., unele căi ferate construite în Siberia arctică şi Tibetul înalt al Chinei) încep să se scufunde. Au început să se scufunde de fapt până şi unele drumuri, fabrici, case etc.

Exemplele tratate mai sus ne permit să extindem abordarea celui mai important aspect al sistemelor complexe, în particular al sistemului climatic, respectiv problema punctelor critice ce apar în evoluţia lor. Sistemul climatic al unei planete este în general dominat de tranziţii impredictibile si uneori ireversibile, cel puţin pe termen scurt şi mediu, ceea ce la scară geologică înseamnă de la câteva sute de ani la sute de mii de ani. Exemplul pe care îl voi alege nu este cel mai elocvent pentru ilustrarea întregii dimensiuni a ceea ce însemnă un punct critic sau o tranziţie ireversibilă, dar este instructiv pentru că ilustrează nu numai o mică verigă a procesului de schimbare climatică ci şi mecanismul de bază al modului în care el evoluează (se schimbă) şi pe care îl putem modela/reprezenta ca o înlănţuire de zeci, sute sau poate chiar mii de verigi, a căror intrări (engl., *inputs*) se traduc într-o iesire finală (*output*) cu adevărat impredictibilă şi posibil ireversibilă. Vom alege şi de această dată tot cazul unui gaz cu efect de seră, dar un gaz cu totul special. Este cazul vaporilor de apă (H_2O). Aminteam în Partea I-a a acestei serii de articole despre faptul că vaporii de apă reprezintă un gaz cu efect de seră foarte puternic si că datorită prezenţei masive a apei pe suprafaţa planetei noastre, concentraţia vaporilor de apă a reprezentat principalul contribuabil la efectul de seră ce a permis planetei noastre să nu fie un glob pe deplin înghеţat ci să aibă o temperatură medie globală de suprafaăa pozitivă (peste 10 ^{0}C în cea mai mare parte a existenţei sale). Atât timp cât suprafaţa apei şi temperatura medie sunt constante, concentraţia de vapori în atmosferă este şi ea relativ constantă, deci în aceste condiţii apa nu contribuie la schimbarea temperaturii globale, ci la păstrarea ei. Când alţi factori, de exemplu creşterea concentraţiei altor gaze cu effect de seră, duc la creşterea temperaturii medii globale, aceasta va avea ca rezultat intensificarea evaporării apei şi creşterea concentraţiei de vapori în atmosferă, contribuind astfel la creşterea şi mai mare a temperaturii ş.a.m.d. Acest fenomen de autosusţinere/autoîntreţinere sau mai curând de autostimulare este cunoscut în literatura de limbâ englezâ ca *positive feed-back*. Dar noi, ca români, avem o expresie mult mai elegantă pentru acest process. Ii spunem retroacţiune pozitivă. Pentu a stopa procesul de autostimulare este nevoie de intervenţia unui process invers, pe care îl numim retroacţiune negativă. Dacă nu apare un astfel de process, de ex., o erupţie vulcanică de durată, care aruncă în aer cantităţi mari de praf si alţi aerosoli, ce blochează parţial lumina solară, contribuind astfel la scăderea măcar temporară a temperaturii, atunci procesul de creştere al temperaturii va continua, generându-se şi mai multi vapori ş.a.m.d. Pe termen mai lung, in lipsa unui process de retroactiune negativă, un astfel de process de retroactiune pozitiva ar putea duce în principiu la evaporarea tuturor oceanelor Terrei. Un process de acest tip este invocat de fapt de către unii astrofizicieni în explicarea dispariţiei apei pe planeta Venus, care a ajuns astăzi să aibă o temperatură de suprafaţă de circa 470 ^{0}C.

În episodul următor, vom continua discutând despre multiple alte ineracţiuni periculoase în procesul schimbărilor clinatice, despre consecinţe dintre care umele deja ireversibile ale acestui proces si altele care se speră că sunt încă reversibile, dar (dacă spaţiul editorial va permite) şi despre responsabilităţile avute şi măsurile pe care ar trebui să le implementeze cu celeritate statele acestei lumi, diverse foruri internaţionale şi naţionale, autorităţi naţionale şi locale, instituţii şi intreprinderi şi nu în ultimul rând despre ce ar trebui să facem fiecare dintre noi, dacă dorim ca urmaşii noştri să aibă un viitor.

Zeno MILLEA

Topo și antroponime în Ardeal

Suntem îndemnați să ne (re)cunoaștem identitatea, s-o redescoperim (dacă e cazul), să-i (re)găsim rădăcinile, urmele, reperele, confirmările, atestările, să-i probăm vechimea și continuitatea, într-un cuvânt, s-o legitimăm – istoric, arheologic, lingvistic, antropologic, axiologic etc. (Cine ne îndeamnă? Cei – din ce în ce mai puțini – care conștientizează iminența pierderii amintitei identități și încă le mai pasă; cei ce nu râvnesc la statutul de „europeni de nicăieri" sau „cetățeni ai planetei", cei ce mai cred că *Ubi bene ibi patria* este deviza nu doar a apatrizilor, ci și a dezertorilor neamului, cei ce se încăpățânează să creadă, cu disperare, că locul nostru este aici: în România!!!)

Îmi cer scuze pentru paranteza de mai sus: nu judec și nu condamn pe nimeni. Îmi justific doar crezul „anacronic și romantico-desuet". Atât – și nimic altceva!

Cât privește îndemnul enunțat (nu întâmplător la o reuniune a românilor din secuime!), răspunsul meu, firește, nu-și propune o abordare exhaustivă sau măcar complexă, în condițiile spațiului de care beneficiez orice încercare de acest fel fiind o utopie. Ba chiar și abordarea unui singur aspect, cel pe care titlul deja îl trădează, ar fi o întreprindere de o anvergură total disproporționată. Ce doresc de fapt? Doresc să mă ocup cu precădere de acele topo și antroponime (fiind vorba de Ardeal – evident) care, pe parcursul mileniului trecut, n-au fost nici schimbate și nici traduse, ci, cel mult, stâlcite. Desigur, doar de o parte dintre ele, absolut suficiente însă pentru a demonstra, în lipsa oricăror alte argumente, de orice natură ar fi acestea, autohtonitatea și continuitatea noastră, a românilor, pe aceste meleaguri.

De ce mi-am propus cele de mai sus? Pentru a face ordine în filele unui dosar care se tot îngroașe de peste 30 de ani și, pe de altă parte, pentru că ne aflăm pe un teren minat. De ce spun asta? O dată, că încercări similare, în lipsa unei bune cunoașteri a limbii maghiare, au invocat, pe ici – pe colo, antropo și mai ales toponime care din dorite argumente au devenit contraargumente, denumirile cu pricina fiind nu numai de origine maghiară, dar având și o etimologie așijderea ba chiar și un înțeles clar și adecvat obiectivului respectiv. În al doilea rând, că există o mulțime de nume și denumiri care, după o veche maghiarizare, au fost reromânizate – lăsând impresia unei românizări primare. În al treilea rând, că există românizări radicale și de dată relativ recentă – veritabile rebotezări, unde fie denumirea veche s-a pierdut, fie nu s-a găsit o formă de compromis care să sune bine sau măcar acceptabil. Și, în fine (dar nu în ultimul rând), pentru că cei ce rebotezau (în ungurește!) de multe ori trișau, compunând denumiri care să păstreze virtuțile paronimice dar să dea și un înțeles adecvat termenului maghiar, lăsând impresia că cel românesc (lipsit de semnificație concretă în cazul dat) este o alcătuire (să-i zicem) onomatopeică sau „după ureche". (Voi reveni, pe parcurs, cu exemplificările de rigoare).

Așa stând lucrurile, după promisele exemplificări, demersul meu, în concordanță cu cele schițate deja în finalul alineatului al 3-lea, va oferi suficiente exemple de toponime unde nu numai că denumirea maghiară nu are niciun înțeles, nicio semnificație (fiind vorba de stâlcirea celor românești) dar unde denumirea românească are un înțeles clar și perfect adecvat *toposului,* înțeles care a scăpat cotropitorului rebotezator. Care, neștiind despre ce este vorba, neînțelegând virtutea (și) funcțională a denumirii a recurs doar la schimbarea accentului, la schilodirea unor sunete, practic, la schimonosire, la stâlcire (pentru ca toponimul să capete o rezonanță ungurească; voi reveni și aici cu suficiente exemple edificatoare).

De ce toate cele de mai sus? Pentru că sistematic și oficial (tratate istorice, manuale școlare, cartografie etc.) ni se contestă autohtonitatea și continuitatea în Ardeal, ba chiar și în spațiul carpato-danubiano-pontic! Pentru că în *Erdély Rövid Története* („Scurta Istorie a Ardealului"), Ed. Academiei Ungare, 1993, Budapesta (o condensare a celor trei volume din 1986) se afirmă textual:

- Că ne-am fi format ca popor la sud de Dunăre!
- Că avem o origine și limbă iliro-albaneză!
- Că am început să ne infiltrăm în Ardeal pe la sfârșitul secolului XIII!
- Că după retragerea aureliană din 271-275, care a fost totală, pe teritoriul fostei Dacii nici istoria, nici arheologia și nici hidro și toponimele nu pun în evidență existența vreunei populații romanizate!

(De notat că în aceeași sursă se susține că dacii ar fi fost, în războaiele duse cu romanii, integral exterminați).

Ar trebui să lăsăm istoria și arheologia în pace și să ne ocupăm doar de topo și antroponime, începând cu cele despre care se mai poate discuta și terminând cu cele (arhisuficiente) despre care orice discuție ar însemna să punem la îndoială, vorba poetului, lumina soarelui sau a lunii. Așa ar trebui, așa ne-am propus, așa am promis.. Să fim iertați, dar nu ne putem, totuși, reprima câteva cuvinte în plus, câteva întrebări mai mult de logică și bun-simț:

•unde și când, în istoria omenirii, a mai existat vreun război care să extermine integral populația unei țări?

•cum ar fi fost posibil așa ceva în condițiile geografice ale Daciei?

•cum s-ar putea împăca așa ceva cu tradiția, cu doctrina militară a imperiului, cu *Pax Romana?*

Cât privește retragerea aureliană din 271-275, motivată de rațiuni strategice (imperiul putea fi apărat de năvălitori mult mai eficient pe granița naturală reprezentată de Dunăre), aceasta nu putea să vizeze decât armata, administrația și familiile de patricieni, în nici un caz populația romanizată (care a existat, pentru că cei mai sus pomeniți n-au făcut nici agricultură, nici zootehnie, nici minerit etc.) Unde s-a mai pomenit, în istorie, vreun popor care, de teama năvălitorilor, să părăsească integral și definitiv un teritoriu, mai ales în condițiile de relief și vegetație pe care le prezenta Dacia, capabile să ofere o protecție apreciabilă? Și unde să plece și, mai ales, cum – o populație sedentară și nu nomadă?

Ce mai spune, în continuare, *„Scurta Istorie a Ardealului”?* Cităm: *„Pe teritoriul Daciei părăsite* (cu referire la Ardeal – n.m.), *istoria, arheologia și geografia (toponime, hidronime) nu evidențiază persistența vreunei populații romanizate.”* Aici și în acest sens intervine și zdroaba surselor maghiare în a demonstra vechimea denumirilor ungurești și, în antiteză, „tinerețea” celor românești. Este adevărat, istoria nu prea vorbește despre noi până prin veacul al X-lea, dar nici nu oferă date obiective care să ne conteste existența. În schimb, istoria bisericească ne atestă prezența între secolele 4-10. Referitor la datele arheologice, doar atât că până și arheologii maghiari (Kovács, Tamás, Alföldi) evidențiază, în perioada în discuție, prezența urmelor ce confirmă continuitatea elementului daco-roman. Cât privește topo și hidronimele, avem – slavă Domnului – ce să le oferim surselor maghiare (fie ele și academice), până s-or sătura.

Stimați academicieni, ne acuzați că am rebotezat localitățile spre „a șterge urmele”. Dar d-voastră, ungurii, ce-ați făcut, ce altceva ați făcut timp de aproape un mileniu, cu precădere la începutul acestuia? Cu deosebirea că ați procedat mult mai temeinic decât noi: ați pârjolit tot ce ați întâlnit în cale, pe văile inferioare și mijlocii ale râurilor, și ați ucis tot ce n-a apucat să se refugieze în munți. După care vă prevalați de niște atestări documentare din secolul XIII?! Cum să mai rămână vreo urmă de veche denumire românească în zonele joase pe care le-ați cercetat, când strămoșii d-voastră au ras, au făcut una cu pământul tot ce era așezare românească pe-acolo? Și ce puteau face urmașii urmașilor celor alungați, după sute de ani poate, decât să românizeze, așa cum s-au priceput, denumirile maghiare? Să facă din Földvár Feldioara, din Ebesfalu Ibașfalău și așa mai departe. Și să apeleze, ulterior, la Războieni și Dumbrăveni. Cine e de vină că s-au pierdut denumirile românești inițiale? Noi, românii, sau cei ce au trecut prin foc și sabie, la vremea respectivă, localitățile cu pricina? De altfel, așa cum am mai arătat în repetate (alte) rânduri, la fel s-a întâmplat și cu numele de familie a zeci (sau sute) de mii de români. De unde atâția Naghiu, Baghiu, Mezei, Chirteș, Cheșcheș, Rădui, Sighiartău, Mihali etc. etc. etc.? Toate aceste nume maghiare „romanizate” au fost, de fapt, reromanizate. Mare, devenit Nagy prin traducere în maghiară, ajunge Naghiu, Badea, stâlcit în Bágya, devine Baghiu, Câmpianu, tradus în Mezelyi, devine Mezei. La fel și pentru celelalte: Goarnă (kürt în maghiară) – Kürtös

(gornist) – Chirteș, Căpraru – Kecskés (kecske = capră) – Cheșcheș, Curelaru (Szijgyárto în maghiară) – Sighiartău, Radu – Raduly – Rădui, Mihai – Mihály – Mihali etc. Nici unul, sau aproape niciunul dintre aceștia nu conștientizează filiațiunea descrisă, nu (mai) știe că poartă un nume unguresc (reromânizat) și cu atât mai puțin că la origine, cu sute de ani în urmă, s-a numit Mare, Badea, Câmpianu, Goarnă (nume frecvent în județul Alba), Curelaru, Radu, Mihai ori Căpraru (Căprariu, de fapt, acel „i" fiind un echivalent de „semn moale" slav și, ca atare, practic nu se aude, fapt pe care frații noștri extracarpatici nu vor să-l înțeleagă și respecte nici în ruptul capului!!!; la fel pentru Morar(i)u, Cofar(i)u, Trăistar(i)u, Văcar(i)u etc. etc. etc.!!!). Ar mai fi multe de spus – poate cu altă ocazie.

Să ne întoarcem, însă, la topo și hidronime. Cum își explicâ domnii academicieni că toate râurile mai importante din Ardeal (cu o singură excepție, asupra căreia vom reveni) poartă denumiri ungurești aproape identice cu cele românești, iar cele românești, indubitabil, provin din cele antice, geto-dacice? (Tisia – Tisa – Tisza; Marisia – Mureș - Maros; Samus – Someș - Szamos; Aluta – Olt – Olt; Crisia – Criș - Körös). Dacă Ardealul era quasi-pustiu, iar noi, românii, eram pe nicăieri, de la cine au preluat ungurii, la venirea lor, aceste denumiri? De la „pâlcurile sporadice de pecenegi, cumani și protoslovaci întâlnite în zonă"? Care de unde le cunoșteau, dacă noi am plecat cu toții în 275? Sau au așteptat ungurii, până în secolul 13, ca să (re)venim de dincolo de Dunăre și să-i învățăm noi denumirile respective?

Cât privește teza ungurească conform căreia noi am fi preluat (de la maghiari) hidronimele cu pricina, există (printre multe altele) o dovadă irefutabilă asupra sensului acestei preluări: într-un document al cancelariei regelui maghiar Géza, din anul 1075, Crișul este pomenit sub numele de Crys (prezent, în secolul 13, și în „Gesta Hungarorum" a lui Anonymus) și nu sub cel de Körös. De altfel, denumirea maghiară, apărută mult mai târziu (în 1590, documentele maghiare încă foloseau forma Crys), este nu numai o preluare-adaptare a celei românești, ci și o veritabilă maghiarizare, dusă până la a găsi un termen care – fără a-și pierde virtuțile paronimice – să aibă și un înțeles adecvat. Körös (kör = cerc) însemnând „cu cercuri" sau „ceva care descrie cercuri" (meandre – în cazul de față).

Aminteam, mai sus, de o excepție. Ne refeream la Târnava, singurul râu (dintre cele mai importante) care poartă un nume de origine slavă, dar nu la acest aspect (de excepție) ne-am gândit, ci la faptul că este singurul hidronim (dintre cele în discuție) pe care ungurii nu l/au preluat, recurgând la denumirea maghiară de Küküllö. Care să fie cauza, să fi uitat strămoșii domnilor academicieni să se intereseze – înainte de a-l căsăpi și pe ultimul localnic întârziat? Sau cuvântul Târnava (Târnovo) le producea dificultăți fonetice insurmontabile? N-ar fi exclus, din moment ce nici astăzi nu reușesc (mulți dintre urmași) să-l articuleze pe „â", ba, mai mult, nici să și-l reprezinte ca sunet. (Reamintim că revista „Tromf" din secuime recomanda, în acest sens, imitarea sunetului emis de către un subiect care luptă să-și învingă constipația!). Cât privește denumirea de Küküllö, ce să spunem? Cuvântul üllö înseamnă nicovală, küllö înseamnă spiță (de roată), küküllö nu înseamnă nimic. Dacă, totuși, küküllö vine de la küllö, atunci singura explicație ar fi că marele șef care a (re)botezat Târnava era bâlbâit!

Cum să boteze cineva o apă curgătoare după spița de la roata carului? Mai ales când n-o fi văzut așa ceva până atunci? (În paranteză fie spus, în unele sate ungurești din zona Aiudului, ungurii nici astăzi nu-i zic căruței szekér – ci karutza!). Trebuie să spunem că n-ar fi exclus. Ungurii au partea asta cu botezatul după unelte sau articole tehnice. De pildă, în „Scurta Istorie" scrie, negru pe alb, că numele pretinsului voievod Gelu este inventat (ca și personajul și voievodatul), fiind vorba de preluarea, distorsionată, a unei denumiri de localitate maghiară: Gyalu. Care gyalu, în limba maghiară, înseamnă un singur lucru: rindea! Sculă de tâmplărie cu care oamenii lui Arpád au venit, se pare, sub șa. Sau, mă rog, pe-acolo pe undeva.

Așa cu Küküllö (cu scuzele de rigoare pentru rabatul făcut sobrietății de până acum, dar atunci când te confrunți cu absurditatea tentația parodiei sau a pamfletului poate deveni irezistibilă). Dar mai este ceva. Ceva serios și important. Ceva ce le-a scăpat dlor academicieni maghiari. Despre ce este vorba?

Despre faptul că dacă (așa cum scrie în aceeași „Scurtă Istorie a Ardealului") nu noi, ci ungurii au convieţuit cu slavii și i-au asimilat, cum se face că noi am preluat de la aceștia hidronimul Târnava? Cum și când l-am fi putut prelua, dacă n-am convieţuit cu slavii și am apărut în Ardeal abia spre sfârșitul secolului al XIII-lea? Când slavii erau deja asimilaţi (de unguri!) iar râul cu pricina se numea Küküllö! Cum de n-am preluat-prelucrat (în Chichilău – de pildă) hidronimul maghiar? Se aude, domnilor academicieni?

Firește, spațiul nu ne permite să ne ocupăm de toate toponimele românești pe care năvălitorii unguri, la vremea respectivă, din diverse motive, nu le-au putut face să dispară și le-au preluat. Din mulţimea acestora le vom alege, în cele ce urmează, doar pe acelea (evident, o parte din ele) care în românește au un înțeles adecvat – raportat organic la locul denumit, iar în forma maghiară acest înțeles lipsind cu desăvârșire. Astfel, cum vă explicaţi dlor academicieni (și ne-academicieni), de pildă, că vârful Retezat (versantul nordic pare, realmente, retezat oblic – privit de la cabana Pietrele) în ungurește se numește Retyezát (cuvânt ce nu înseamnă, în limba maghiară, absolut nimic!)? Sau culmea Vlădeasa (a lui Vlad), care și ea, pe toate hărțile maghiare, apare ca Vlegyásza (cuvânt fără nici o semnificaţie în respectiva limbă)? Sau vârful Călineasa (de la poalele căruia izvorăște Arieșul Mare), care apare, pe aceleași hărţi, sub forma de Kalinyásza (tot fără nici o semnificaţie în maghiară)? Sau Vârful Mare din Apuseni, care apare ca Vurvumare?! La fel Petroșani – Petrozsény, Poiana – Polyána, Codru – Kodru, Suru – Szoru, Surianu – Surlyán, Detunata – Detunáta, Pietrosul – Pietroszul, Porumbacu – Porumbák, Bogata de Mureș - Marosbogát, Satu Mare – Szatmár etc. etc. etc. Denumiri preluate în negura vremurilor, când ungurii nu știau nici măcar atâta românește încât să realizeze că respectivele toponime au un înțeles, o semnificaţie organică în limba română. Altfel și-ar fi luat, negreșit, osteneala să le traducă. Retezat putea deveni Nyesett, Vlădeasa – Vlád hegye, Vârful Mare – Nagyhegy, Pietroszul – Köves, Porumbacu – Galambos, Satu Mare – Nagyfalva etc.

De altfel, referitor la ultimul exemplu, avem dovada că nici astăzi, nu numai maghiarul de rând, ci ziariști de elită ca dna Gáll Eva Emese de la RMSz nu cunosc atâta limbă română încât să priceapă filiaţiuni etimologice simple. Distinsa publicistă se lamenta, în paginile amintitului cotidian central de limbă maghiară, că ne lipsește fantezia atunci când românizăm denumiri maghiare, pentru că am recurs la același „Satu Mare" și în cazul lui Szatmár, și când a fost vorba de Maréfalva (falu-falva = sat!)!!! De râsul lumii!

Și dacă tot ne/am preumblat prin fascinanta dar neiertătoarea lume a denumirilor, o ultimă întrebare pentru domnii academicieni (și „trâmbițele" lor): dacă noi am fost nomazii care ne-am așezat în Transilvania (maghiară), cum de n-am preluat de la strămoșii d-voastră nici un termen legat de sedentarizare sau de muncile câmpului? Și cum de toţi aceşti termeni legaţi de viaţa sedentară și de agricultură din limba română sunt de origine latină?

În încheiere, o întrebare adresată tuturor contestatarilor autohtonității și continuității noastre în perimetrul carpato-danubiano-pontic, cu precădere celor ce, în publicaţiile lor cotidiene și periodice fac trimiteri la prestigiosul „Révai Nagy Lexikona" (ediția 1911-1915): cum vă explicaţi că în mult citatul d-voastră lexicon, în volumul 13, la pagina 228, există o hartă de epocă pe care figurează „Gyelo vlách országa" (Țara valahă a lui Gelu), precum și Ţara lui Glad și cea a lui Menumorut? În aceeași ordine de idei, cum vă explicaţi că în același lexicon (vol. 10, pag. 389) este redată, pe patru generaţii, genealogia românească și nobiliară a celui mai mare rege pe care l-a avut Ungaria: Mátyás Király (alias Matei Corvin)?

Cum se împacă cele de mai sus cu infiltrarea noastră în Ardeal (secolele 13-14) ca oieri nomazi veniţi să-și pască turmele?

*

P.S. Pentru a veni în întâmpinarea necunoscătorilor limbii maghiare scrise (și nu numai) – câteva precizări: în limba maghiară s se citește ș; sz = s; zs = j; atât j cât și ly este un i scurt și legat – ca într-un diftong; cs = ce, ci, ciu etc. (ca la ceară, cină, ciudă etc.); ny = gn (ca la i**gn**orer sau la compa**gn**on); ty și gy sunt construcţii asemănătoare cu ny, dar, având niște sunete cu totul aparte, nu pot să le reprezint grafic. (eventual niște exemple: tyuk /găină/, gyár /fabrică/).

Tudor PĂCURARU

Istorie recentă - Un război ultrasecret: Sindromul Havana

Arsenalul "psihotronic"

În aprilie 2012, ministrul rus al Apărării, Anatoli Serdyukov, a anunţat că Planul de dotare a Armatei 2011 – 2020 cuprinde şi arme "psihotronice", concepute pentru a ataca sistemul nervos central. De multe ori, militarii ruşi se laudă cu arme pe care nu le au. De această dată ameninţarea era însă reală. În cartea sa Spoken from the Heart (Scribner's, NY 2011) Laura Bush povesteşte experienţa pe care a avut-o la 7 iunie 2007 în Germania, la Heiligendamm, la summitul G8 la care participa soţul său, George Bush: „*După-amiaza abia mă puteam ţine pe picioare. Capul mi se învârtea, eram teribil de dezorientată, îmi era greaţă. Timp de mai multe ceasuri m-am simţit atât de rău, încât mi se părea că voi muri în acea cameră de hotel.... Vreo duzină de membri ai delegaţiei noastre au fost afectaţi... Pentru cei mai mulţi, principalele simptome au fost greaţa sau ameţeala, dar unul dintre militari a avut dificultăţi de mers iar unul dintre angajaţii Casei Albe şi-a pierdut auzul la o ureche*."

"Războiul Microundelor"

Iniţial, SUA au considerat că ruşii reiau "războiul microundelor", început în 1945. În acel an, un grup de pionieri sovietici îi făcuse cadou ambasadorului SUA, Harriman, un basorelief reprezentând Marele Sigiliu al SUA. Basorelieful conţinea un rezonator RFID, similar cu tagurile folosite azi la interfonul scărilor de bloc. Fusese inventat de Leo Theremin, care a născocit şi straniul instrument muzical ce-i poartă numele. Transmitea nu un cod, precum tagurile, ci sunetele din încăpere, dacă era "iluminat" cu un fascicul de unde radio. A fost descoperit în 1952, dar sovieticii au continuat până în anii 1980 să bombardeze clădirea ambasadei cu microunde. Unii consideră că, de aceea, trei dintre ambasadorii americani la Moscova au murit de cancer, înainte de 70 de ani: Chip Bohlen, Llewellyn Thompson şi Walter Stoessel.

Iar după anexarea Crimeii şi răcirea relaţiilor ruso-americane, cazurile s-au înmulţit. Mai întâi a fost un atac "de probă" asupra Consulatului american de la Frankfurt, apoi un atac masiv asupra Ambasadei Statelor Unite de la Havana. În 2016, presa internaţională evoca „*O nouă şi misterioasă maladie neurologică, care a afectat subit oficiali americani din lumea întreagă şi care părea a fi început în Cuba. Mai mult de trei duzini de diplomaţi şi oficiali CIA relatează că au dureri de cap severe, greaţă, după ce au auzit zgomote de origine necunoscută, la un nivel insuportabil: scârţâituri, sunet de bormaşină*..." Noua "maladie" a fost botezată *Sindromul Havana.* Incidente similare, implicând personal american, erau semnalate în China, Austria, Bulgaria, Franţa, Georgia, Polonia, Serbia, Elveţia şi Regatul Unit, în Australia, Columbia, Siria şi Uzbekistan. Din 2019, pe când se pregătea războiul din Ucraina, au avut loc atacuri pe teritoriul Satelor Unite, chiar în zona Casei Albe. În 2022, circa 1.500 de persoane fuseseră afectate. De fiecare dată, la locul faptei se aflase personalul U.M.29155 (GRU), reperat de americani prin interceptarea comunicaţiilor şi localizarea telefoanelor mobile.

Propaganda specială la inamic

Efectele fasciculelor de microunde asupra omului sunt cunoscute: ele afectează personalul staţiilor radar, mai ales a celor aeropurtate (AWACS). Dar nimeni, niciodată nu a semnalat că ar provoca „*zgomote de origine necunoscută, la un nivel insuportabil: scârţâituri, sunet de bormaşină*", „*un sunet ca o lovitură, de te îndoaie*". În schimb, aceste simptome coincid cu cele resimţite de bucureştenii aflaţi, la 21 decembrie 1989, în Piaţa Palatului. Datorită muncii procurorilor în Dosarul Revoluţiei, azi ştim ce s-a întâmplat. Aşa cum arăt în cartea mea, Planul Nistru – 1989,, s-au folosit infrasunete generate interferenţial, de dispozitive militare de producţie sovietică. La 30.10.2017, în faţa procurorilor militari, sub jurământ, martorul col. r. Dumitrescu Ionel relata: „*În decembrie 1989 eram ofiţer al MApN, cu gradul de inginer colonel... având ca principală atribuţie de serviciu asigurarea cu tehnică de propagandă specială – război psihologic. La 21.12.1989 de la unitatea unde activam (UM 02348) au fost trimise patru autospeciale*

care au avut rolul de a amplifica sunetul... Afirm în deplină cunoștință de cauză că una dintre autospeciale a fost sursa sunetului de joasă frecvență cu efect de panică, sunet care a provocat dezordine în mulțimea adunată în Piața Palatului. Semnalul de panică a fost opera propagandei speciale la inamic. Precizez că acel sunet cu efect de panică, înregistrat pe două benzi magnetice, a fost probabil importat... Cele două benzi cu efect de panică urmau a fi folosite în cursul discursului președintelui Ceaușescu, doar dacă s-ar fi ivit ocazia. Concret, această ocazie s-a ivit... În acel moment a fost declanșat sunetul cu efect de panică de pe benzile respective. Sunetul era emis pe o bandă de joasă frecvență…"

Tunul-Vârtej. Proiectorul Gavreau.

Urechea percepe sunetele între 16 și 16.000 Hz. Sunetele situate sub 16 Hz sunt numite infrasunete și, deși nu le putem auzi, au efecte grave. Generatorul de infrasunete de putere au fost inventat în 1943 de dr. SS Mario Zippermayr, de la Institutul de Acustică din Viena. El lucra la un generator de unde de șoc întreținute, "Wirbelwind Kanone" ("Tun-Vârtej") capabil "*să rupă aripile*" bombardierelor: un tub, de 7.79 m, corespunzând frecvenței de 44 Hz, acționat prin detonarea unui amestec de hidrogen și oxigen. La testele, pe poligonul Hillersleben, a dovedit că rupe scânduri de 25 mm la 200m distanță, dar personalul aflat la mai puțin de 60m de dispozitiv suferea repercusiuni fiziologice grave: greață, vomismente, pierderea echilibrului, teamă, chiar panică... Tubul rezona și la sfertul lungimii de undă calculate: 11 Hz, sub pragul urechii umane. Douăzeci de ani mai târziu, un cercetător francez, Vladimir Gavreau, a reluat proiectul și a construit un generator interferențial de infrasunete, descris în patentul FR1437460A/ 1966. Două asemenea "proiectoare" generau sunete de frecvență foarte înaltă, în antifază și ușor decalate, care în spațiul liber al țintei se anihilau reciproc, rezultând diferența: infrasunete. Efectul e descris în patent: „*Chiar și la intensitate scăzută, infrasunetele împiedică radical orice activitate mintală, cum ar fi calculul, și provoacă rapid oboseală, greață și vertij. (...) Infrasunetele acționează asupra canalelor semicirculare ale urechii, afectând simțul echilibrului într-un mod absolut analog cu cel produs de oscilațiile de frecvență joasă («răul de mare»). La o intensitate puțin mai mare, ele provoacă o panică irezistibilă: avem impresia că «capul va exploda».*"

În vara anului 2019, Olivia Troye, angajată a NSA, a fost supusă unui atac "tip Havana" în zona Casei Albe. Iată ce relatează dânsa: „ *Era ca și cum cineva mi-ar fi găurit partea dreaptă a capului și mi-a venit amețeala. Eram nesigură pe picioare, eram cuprinsă de greață, eram dezorientată și mă gândeam cum să fac să nu cad pe scări*." Exact conform patentului FR1437460A!

Poliția în acțiune

În anii 1970, forțele de poliție din Apus au început să folosească generatoare Gavreau. Francezii le-au folosit pentru a "sparge" manifestațiile de protest: declanșau panică, vertij și vomismente. În 1973, jurnaliștii au aflat că CIA „*a creat o armă numită Squawk Box, care generează simultan două fascicule ultrasonore, la 16 și 16.002 KHz; aceste fascicule, foarte direcționale, se suprapun la țintă și dau naștere la o bătaie de 2 Hz, sub pragul auzului normal, care face ca urechile, umerii, coastele și fesele celor vizați să intre în rezonanță. Transformă corpul omenesc într-un enorm diapazon. Simptomele includ dureri de cap, probleme de vedere, furnicături. Din 1973, Squawk Box a fost folosit de armata britanică în Irlanda de Nord. Era o armă direcțională care putea ținti persoane*." În 1997, Departamentul Apărării din SUA a elaborat propria versiune, producând infrasunete la 7 Hz – folosită ulterior în Irak. În 2012, autoritățile germane au prezentat "Goarna Herbertz", inventată la Universitatea din Duisburg. Este tot un sistem Gavreau. După cum relatează cotidianul Die Welt, „*O durere de cap sfâșietoare se instalează imediat, craniul îți vibrează, iar câmpul vizual se îngustează. Atacul sonor provoacă asemenea vibrații în trup, încât te simți rău, îți vine greață*." Iar în 2021, presa a relatat despre folosirea unui echipament similar de către Poliția grecească, pentru a interzice intrarea migranților la frontiera cu Turcia, de pe râul Evros.

În 2023, GRU a reluat atacurile "Havana", vizând un funcționar superior al Departamentului Apărării SUA, la summitul NATO din Vilnius. Cazul a apărut în presă abia după opt luni. Rușii, americanii, germanii, francezii și englezii par hotărâți să mențină discreția asupra naturii reale a armei. Poate pentru a păstra efectul de surprindere, util cu prilejul viitoarelor intervenții polițienești?

Horia GIURGIUMAN

Europa, unificare sau federalizare?

Astăzi, când privesc harta Uniunii Europene, mă duce gândul spre alte hărţi ale trecutelor imperii (să le numim sisteme politico-ecnomice): cel Bizantin, Roman de Apus, Otoman, Habsburgic etc. Te cuprinde o ușoară amețeală numai când, în fața hărţii, întorci capul de la o graniță la alta. Și îmi vin în minte, sub formă de prezicere, cuvintele lui Peter Lynch (One Up On Wall Street, 1989), dispariția prin implozie a sistemelor nefuncționale, din cauză de „diworsification",în loc de „diversification". Imperiul Roman, de exemplu, s-a extins atât de mult, până când nu s-a mai putut administra. Într-o dimineață, „barbarii" care treceau Limesul ca să jefuiască în Imperiu, l-au găsit fără apărare. Și au jefuit până când n-au mai avut ce. Pe urmă, „barbarii" au ajuns la Roma, unde, vorba lui Dürenmatt, s-au lăsat civilizaţi și au construit și ei, la rândul lor, tot felul de Limesuri sub alte etichete.

După mai bine de patru decenii de activitate inginerească, ştiinţifică și pedagogică, în diferite puncte ale mapamondului, după ce am analizat mii de tipuri umane, studenţi, specialişti, colegi, cunoştinţe etc., îndrăznesc să mă consider un observator extern (aussenstehender Beobachter, gem.) obiectiv. În context, afirm că actualul eșafodaj, numit UE, nu este viabil, dintr-un motiv extrem de simplu: nu urmează principiul universal al evoluției umane line, ascendente, armonioase, și anume:

DEZVOLTAREA PRIN INOVARE!

Inovarea, termen component al unui bazin terminologic complex, împreună cu inteligența, creativitatea, tehnologia, inventica etc., are, spre surpriza multora, o semnificație precisă. Inovarea este o colecție de proceduri mentale benefice, care concură la ameliorarea existenței umane în cadrul sistemului ecologic numit natură, cu respectarea legilor imuabile care guvernează acest sistem. Inovarea este o tranzacție energetică, și nu una materială, trebuie să fie o mentalitate cotidiană, nu un proiect anume. Ca să parafrazez un cunosut scriitor francez: „Viitorul va fi inovativ, sau nu va exista deloc"! Totala confuzie privind inovarea, poate fi ilustrată prin câteva „Perle" din gândirea UE:

- „Comisia a aprobat 48 de sisteme de cercetare și dezvoltare și/sau **inovare** notificate". Se confundă inovarea cu tehnologia!
- „Europa trebuie să investească în **inovare** dacă dorește să dezvolte noi produse și servicii". Se confundă inovarea cu producția de bunuri!
- „Dreptul Uniunii ar trebui să stabilească un cadru clar pentru **inovare,** realizabil într-un interval de timp realist". Inovarea trebuie să fie continuă și nu secvențială!

Ignorând acest concept de bază al inovării, UE s-a dezvoltat anarhic, subiectiv, prin crearea de mcanisme birocratice, prin alipire, metamorfozare, prin interese politice locale, prin tot felul de mecanisme și subsisteme, fără nici o legătură cu principiul universal enunţat mai sus. Monstrul birocratic care a ajuns UE, o combinație nefastă între **democrația simulată și dictatura timid temperată**, nu poate fi coordonat prin algoritmi benefici tuturor participanţilor. În prezent, se pornește de la o premiză falsă, se încearcă acreditarea ideii că toţi funcţionarii decidenţi sunt de bună credință și sunt servitori ai „binelui colectiv", dar oare este așa? Câţi din miile de funcționari de la Bruxelles, inimaginabil de generos plătiţi, știu ce atribuţii are fiecare Comitet și Comisie din UE? Înainte de a trece la argumentarea prin exemple concrete, consider util să anticipez concluzia finală e expunerii mele: **UE nu trebuie reformată, ci trebuie să lase locul unei Confederaţii Europene!**

Critica, chiar și cea constructivă este nu numai inutilă, dar și dăunătoare, dacă nu este susținută de argumente și de propuneri inovative privind posibile soluții. Le supun atenției cititorului.

În dezvoltarea de software de proces în domenii ingineresti, există câteva principii, care pot fi utile argumentației ce urmează:

1. Comunicarea Om-Mașină (PC) este mai importantă decât algoritmii funcționali.
2. Fără o Comunicare adecvată, algoritmii de bază devin inutili!

3. O Comunicare (interfață) uzată moral nu se „repară“, ci se înlocuiește! Ex. În calculul angrenajelor evolventice, unii algoritmi aparțin lui L. Euler, 1752. Interfețele PC, spre deosebire de algoritmii funcționali, „trăiesc“ numai 2-5 ani!
4. Soluțiile de compromis, de avarie, ridică exponențial costurile, falimentul este asigurat.
5. Dacă un proiect de soft nu este realizat în timpul prevăzut, trebuie abandonat. E mai economic!

Câteva exemple care caracterizează disfuncționalitatea UE:

1. Comisia Europeană are o reprezentanță la București, am aflat asta cu surprindere, fără să înțeleg rostul acestei reprezentanțe. Comisia Europeană nu poate comunica cu autoritățile române decât prin interpuși? Șeful Statului, care este Parlamentul ca reprezentant al poporului, nu este abilitat să comunice cu CE? Nici Guvernul? Nici alți demnitari? Am înțeles ulterior că această reprezentanță este un „releu“ de comunicare unidirecțională a informațiilor privind România, „releu“ care se bucură de mai multă încredere decât autoritățile statale. Mai mult, șefa acestei comisii are un rol de „caimacan“ care dojenește și amenință „neascultătoarele“ autorități românești. Citez:...“Bruxelles-ul are la dispoziție mai multe „instrumente“, precum procedura de infrigement pentru încălcarea principiilor statului de drept“. Întrebare: ce prerogative are acest personaj, care își permite să amenințe autoritățile statului român și să nesocotească suveranitatea acestuia?Mie îmi face impresia unui observator de artilerie cocoțat într-un copac între cele două fronturi, având rolul să corectze tirul tunurilor spre inamic. Numai că „inamicul“ este tocmai poporul care o plătește.

2. Din presă am aflat că a fost creată o Procuratură Europeană. O inovare desigur, care, ca orice inovare, izvorăște dintr-o necesitate. La conducerea acestui oficiu a fost numită (nu era democratic să fie aleasă, în urma unei propuneri autohtone?) o persoană din România, extrem de contestată în țara sa. Deci, o notă bună pentru România, unde exigențele profesionale sunt mai înalte decât în UE, adică ce nu e bun în România, e minunat pentru UE. Să fie cu noroc! Dar să profităm de privilegiul de a putea comunica în limba noastră maternă cu un înalt funcționar al UE. Iată cum ar arăta o incompletă „To do list“ cu propuneri pentru Parchetul European:

- Transparentizarea activităţilor lui José Manuel Durao Barroso, după terminarea mandatului ca şef al Comisiei Europene. Să fie clarificat şi comunicat opiniei publice dacă, unde şi în ce măsură a folosit acest fost demnitar informaţiile la care a avut acces ca „insider", dacă eventualele scurgeri de informaţii au provocat prejudicii, cât de importante sunt acestea, dacă ele există şi ce măsuri juridice se vor lua, în cazul existenţei unei culpe?
- Clarificarea evoluţiei şi a statutului Fundaţiei Gojdu. Testamentul lui Emanuil Gojdu a prevăzut, prin regulament, cum trebuie folosită averea sa în favoarea românilor ortodocşi din România şi Ungaria. Este necesar să fie lămurit dacă acest testament a fost respectat sau nu. Dacă nu a fost respectat, trebuie spus dacă există culpabilităţi ale unor funcţionari ai Statului Român, cine sunt ei, care sunt culpele şi cum se recuperează prejudiciile. În presă se spune că statul maghiar intenţionează să înstrăineze complexul de clădiri Gojdu unui concern din afara UE, care urmează să contruiască acolo un complex comercial. Propun ca la această investigare să participe şi delegaţi UDMR, a căror bună - credinţă să nu mai poată fi pusă la îndoială.
- Transparentizarea principiului juridic conform căruia numai unele state sunt obligate să se supună Mecanismului de Cooperare şi Verificare. Pornind de la premiza că acest MCV are ca scop să reducă corupţia, care este indicele cantitativ al corupţiei care impune acest MCV numai unora dintre state? Şi cine hotărăşte asta? Corupţie există peste tot, în mai mare sau mai mică măsură, corect ar fi ca toate statele membre ale UE să fie obiectul unui MCV. „De mai bine" e loc în toate statele UE, iar impunerea MCV numai anumitor state, în cazul de faţă, României, are un clar caracter discriminatoriu şi de antepronunţare.
- Constituirea unei delegaţii europene, care să cerceteze şi să confirme sau să infirme legalitatea numeroaselor retrocedări de bunuri confiscate în România, din 1918 şi până în prezent. Problema are dimensiuni europene, deoarece multe din documentele utilizate juridic în cazul diferitelor retrocedări provin din afara României şi trezesc îndreptăţite dubii de legalitate. Concret, ar fi recomandabil să se înceapă cu retrocedările din Cluj şi Sibiu.

3. Acum câţiva ani am iniţiat la Universitatea Tehnică din Cluj un proiect finanţat de UE, proiect care avea ca scop final generarea, în cadrul Şcolii Doctorale, a unui Task Force de inovatori înarmaţi cu aprofundate cunoştinţe în domeniul inovării, a gândirii structurate, a sistemelor de generare a ideilor. Aceşti „inovatori calificaţi" urmau să aplice principiile adevăratei inovări în cadrul cercetărilor lor doctorale şi să le ducă mai departe în lumea tehnică românească, să le valorifice, în special în IMM-uri, să le multiplice, să le adapteze, să le perfecţioneze. Acest proiect nu a putut fi finalizat, şi nu în ultimul rând, din cauza cerinţelor formale, birocratice, venite de la UE:

- activitatea principală în cadrul proiectului consta în raportări fără sens, pe formulare care erau modificate în permanenţă;
- nu a existat nici un sprijin organizatoric sau tehnic din partea UE;
- controalele, venite „de sus", se rezumau numai la nesfârşite critici privind forma raportărilor şi nu la fondul lor.

Multe aspecte de neconcordanţă funcţională pot fi aduse în discuţie, dar concluzia va fi una singură: fără respectarea strictă a principiului INOVĂRII şi fără o comunicare pertinentă între toţi participanţii şi cu toţi beneficiarii, nici un sistem socio-economic-cultural, mai ales unul gigantic ca UE, nu este funcţional. Ideea unei organizaţii suprastatale, autoritare, de tip „Înalta Poartă", cu nivelarea impusă a diversităţilor naţionale, este aprioric sortită eşecului. Păstrarea şi cultivarea diversităţilor poate duce, în schimb, la unitate.

Ideea de unificare sub egida unei organizaţii suprastatale a mai fost încercată şi „s-a bucurat" de un răsunător insucces. Unificare şi nivelare prin decrete şi ucazuri? Cine va îndrăzni să impună românului să nu mai mănânce mititei sau să nu mai taie porcul de Ajun?

Unificare prin forţa armelor? A mai fost un împărat, care a presărat cu regi din familia pro-

prie toată Europa, dar când a vrut să înfrunte un popor „rezilient", a constatat că armata sa nu mai are nici ce mânca și nici ce bea, că hambarele erau arse și fântânile secate. Și, vorba lui Badea Ion: „La ce i-o folosit?"

Răspunsul la întrebarea pusă prin titlul prezentării este unul singur: FEDERALIZAREA STATELOR EUROPEI!

De ce federalizare? O inovare istorică izvorâtă dintr-o necesitate este exemplul de succes al formării federației elvețiene. În cartea „La Suisse, ou l`histoire d`un peuple heureux", Denis de Rougement, face o descriere veridică a modului în care Elveția a ajuns statul federal prosper, pacific, tradițional neutru de astăzi. Dar, „a fost nevoie de mai bine de șase secole pentru a federaliza cantoanele elvețiene"! Legenda spune că nucleul federalizării elvețiene datează din 1291, prin Jurământul de ajutorare a trei „Văi" (de fapt, cantoane): Schwyz, Uri și Unterwald. Baza „ideologică" a acestei prefederalizări o constituie asigurarea indepedenței fiecărui partener, egal în drepturi și obligații. „...fiecare din numitele comunități, făgăduiește celeilalte de a-i sări în ajutor în caz de nevoie...". Asta înseamnă că, dacă unul din cei trei tovarăși de juramânt (Eidgenossen) este atacat ce celălalt, al treilea trebuie să ia partea celui mai slab. „Procedura arbitrajului, considerată sacră,..., îi favorizează pe cei mai mici și descurajează orice tentativă de hegemonie." „...puterea unuia singur nu respectă diversitățile, obiceiurile, privilegiile grupurilor." De atunci, istoria acestor locuri menționează nenumărate alipiri de noi comunități, pacturi separate între diferite cantoane, lupte fratricide, uneori cu substrat religios, ocupații străine, un șir întreg de evenimente tumultuoase, dar principiile federaliste de bază, autonomia și diversitatea, se păstrează. Confederația Elvețiană, care se naște cu adevărat la 1848, își elaborează o Constituție, are o armată unică. „Uniunea este reală, puternică, în măsura în care autonomiile își aduc contribuția la ea, iar ele își aduc contribuția numai dacă au garanția existenței lor distincte."

Reușita „soluției elvețiene" a dat de gândit multor cugetători:Bluntschli, Karl Meyer, Gagliardi, Nabholz, Feller, Gasser etc. Sunt mulți, dar de la toți rămâne ideea de bază: „...federalismul se prezintă ca o adevarată apărare împotriva spiritului totalitar". Asta ar trebui readus în atenția multor europeni actuali.

Cum ar trebui să arate o Europă federalizată, cu perpective de funcționare? Iată câteva propuneri:

1. Renunțarea la forma actuală de organizare a UE și înlocuirea acesteia cu o Confederație a Statelor Europene, CE

2. CE să fie total apolitică și să aibă caracter economic, cultural și de apărare

3. Consiliul CE să fie format din persoane nepolitice, unul pentru fiecare țară și să fie aleși de statul respectiv. Acești aleși să reprezinte, în primul rând, interesele țării și pe urmă un domeniu de activitate, în care sunt competenți

4 Parlamentul CE să fie format din Comitete Naționale și să elaboreze Reguli de Conduită în cadrul CE, numite Legi Federale. Aceste Legi vor fi adaptate și preluate de fiecare Parlament Național, în funcție de specificul național

5. Interzicerea amestecului CE sau al unui stat din CE în treburile interne ale altui stat!

6. Țările participante vor colabora între ele pe bază de contracte negociate separat, în funcție de interesele naționale.

7. Comitetul de Apărare al CE va lua toate măsurile necesare securității Europei, alianțele militare în afara Europei vor fi interzise

8. Fiecare stat va organiza și va subvenționa propriul aparat administrativ în CE

9. Administrația Generală CE va fi organizată de către Parlamentul CE și va fi suportată solidar de către statele participante

10. Nu vor mai exista subvenții CE, decât pentru Apărare

11. Unire prin Diversitate! Înființarea unui Comitet CE pentru păstrarea identității naționale a fiecărui stat

12. Existența unui Comitet de Conciliere și Aplanare a conflictelor între statele participante și cu statele din afara CE

Punerea în fapt a unui asemenea Codex poate duce la salvarea Europei „diworsificate". E un proiect uriaș, care nu poate fi încredințat decât unei organizații neutre, competente, experimentate și cointeresate în reușita lui. „Die Erfahrung ist die Summe de Misserfolge"- Experiența este suma insucceselor! Mai cunoașteți pe cineva care să aibă o experiență seculară în realizarea unei federalizari de succes în afară de Elveția? Și care să fie arzător interesat în existența unei Europe funcționale? Eu nu!

Octavian CĂPĂȚÎNĂ

Proverbe și zicători (I)

Cântă, zeiță,mânia ce aprinse pe Ahil Peleianul.
Patima crudă ce aheilor mii de amaruri aduse
Suflete, multe, viteze trimise pe lumea cealaltă,
Trupul făcându-le hrană la câni și la feluri de păsări
Și plinită fu voia lui Zeus...
De ce Homer tradus în românește e mai viu, mai savuros și mai ne transformat decât în alte limbi? Fiindcă româna păstrează o mireasmă telurică pe care altele au pierdut-o de nu se mai ține minte când. – Nicu Steinhardt

GENERALE

Mic ca acu, rău ca dracu.
Albina are și miere și fiere.
Azi (furi) un ou, mâine un bou.
Beţivului şi necuratu îi iese cu ocaua înainte.
Te trezești din beție, niciodată din prostie.
Boala vine cu caru și iese cu acu.
Boală lungă, moarte sigură.
Boii ară și caii mănâncă.
Buba cap nu face până nu se coace.
Numa bine, rău la nimeni.
Are un car cu boi și o sută de nevoi.
Să fii domn e o întâmplare, să fii om e lucru mare.
Să fii mare nu-i nimica, omenia te ridică.
Care frunză pică jos, nu mai urcă unde a fost.
La cal rebegit, frâu poleit!
Când e să-te ia dracu, te ia și din biserică.
Când norocu-și schimbă pasu, n-aduce anu ce aduce ceasu.
Când mănâncă câinele nu latră.
Câștigu și paguba sunt frați de cruce.
Câte bordeie, atâtea obiceie.
Când vine Domnu vine și dracu cu colaci.
Cele bune să s-adune, cele rele să se spele.
Cel nemulţumit trăiește nefericit.
Cine în altă lege sare, nici Dumnezeu nu are.
Cine n-a gustat amaru, nu știe ce îi zaharu.
Cine se teme de lup, nu se face păcurar.
Cine-i sănătos e destul de bogat.
Cu o floare nu se face primăvară.
Cum îi boieru așa și servitoru.
Se cunoaște omu bun pe cărare ori pe drum.
Cade zaua, pică lanțu.
Dar din dar se face raiu.
De ce ți-i frică nu scapi.
Doamne apără-mă de prieteni, că de dușmani mă feresc singur.
Drac mort n-a văzut nimeni.
Drac pe drac nu se trage de cap.
Dragostea veche îți șoptește la ureche.
Dreptatea mai mult umblă cu capu spart.
După coajă cunoști pomu, după haine omu.
Făţarnicu mănâncă sfinți și scuipă draci.
Ferește-te de săracu fălos, bogatu zgârcit și bătrânu desfrânat.
Feţişoara mărită fetişoara.
Fie pâinea cât de rea tot mai bună-i în ţara mea.
Focu niciodată nu-i sătul de lemne.
Găină te naști, găină mori.
În gura necuratului și adevăru e hulă.
Greu la deal cu boii mici și la vale cau'să-m-pingi.
Gura lumii nici pământu n-o astupă.
Hoţu fură și se jură.
Iad pe pământ îi omu care ţ-i urât.
În balta liniștită stă dracu.
În copacu fără poame nu se dă cu pietre.
În cuibu smeritului stă dracu.
În inima tăcutului stă dracu.
În faţă miere, în dos fiere.
În faţă te linge, în spate de frige.
În gură cu Dumnezău, în inimă cu dracu.
Încetu cu încetu se face oţetu.
Învăţăm cât trăim și tot neînvăţaţi murim.
La deal greu, la vale rău.
La un car de minte e bun și un dram de noroc.
Lucră boul, mâncă calu.
Se dă la lucru ca piatra la deal.
Lumea-i amăgitoare ca apa curgătoare.
Mai mulți se înează în băutură decât în râu.
Mila străinului ca umbra spinului.
Minte de stă soarele în loc.
Moșiile mărită urgiile, oile însoară nevoile.
Nici măgaru nu cade de două ori în aceiași mlaștină.
Necuratu și-o muiere te învață a face rele.
Nemulţumitului i se ia daru.
Nici nu ajută, nici nu strică ca apa sfințită.

Cristian CHEȘUȚ

Povara de a fi munte

Scris este că nu numai cu
pâine va trăi omul,
ci cu orice cuvânt al lui Dumnezeu.
Luca, 3,4

Cornel Udrea spăla zilnic cuvintele, pe care apoi le întindea la uscat în pagini memorabile de literatură aleasă. Le mângâia, le vorbea, le asculta, uneori le cearta și mai apoi le șlefuia cu harul său, pentru a deveni într-un final previzibil diamantele dintr-o diademă princiară pe care o purta zilnic, deși nu o vedea, dar urmele ei i se vedeau pe frunte, pentru cine are ochi de văzut.

De aceea, și nu numai de aceea, aș defini opera lui Cornel Udrea ca fiind emoția colectivă ce motivează într-un ciclu perpetuu existența unui Paradis câștigat, prin gramatica Luminii, de 77 de ori.

Între Homo Sapiens, Homo Faber, respectiv între Homo Ludens și Homo Religiosus, va exista întotdeauna Homo Co(s) micus, ca remediu natural împotriva deficitului de umor. Acesta este Cornel Udrea, pentru că opera sa este aidoma unui fabulos copac înflorit, în care vin zilnic păsările să cânte, în chip de nobiliar semn de carte. Cornel Udrea rămâne, astfel, suma cărților sale. Deși socoteala s-a încheiat din păcate...

*

Timpul este, prin definiție, un leneș. Are răbdare cu noi și nu se grăbește să ne tragă de mânecă, doar atunci când el însuși tresare din amorțeală la zbârnâitul ceasornicului ce-i ține loc de agendă. Ei bine, Cornel Udrea putea fi orice, dar niciodată un leneș!Ritualul său cotidian, împărțit nemțește între scris, citit, corespondență cu lumea, organizarea de festivaluri, muncă în editură, pe de-o parte și treburile casnice firești, întâlnirile de lucru cu prietenii și neprietenii, pe de altă parte, îl fac un privilegiat și un preferat al Timpului și niciodată un adversar al său. Cornel Udrea își făcea zilnic rânduială în viață și își completa CV-ul cu încă o izbândă a minții și a condeiului său neastâmpărat, fără a deveni un afront față de unii dintre confrații săi, pierduți uneori fără de izbăvire în fața angoasei neantului alb al colii goale de hârtie.

Cornel Udrea rămâne densitatea deliberată a jarului fără de flacără, pentru că numai așa, la temperaturile lăuntrice ale lavei sale vezuviene, opera sa poate genera Lumină, poate genera Căldură. Literatura sa nu este niciodată egoistă!Își căuta, își respecta, își adula și își onora întotdeauna cititorii cu darurile scrierilor sale, oferite cu generozitate de bun samaritean celor mulți.

*

Prin și în literatura sa, Cornel Udrea scria zilnic câte o scrisoare; nu soției sale, niciunui prieten, de fapt nimănui. Scria unor destinatari nevăzuți: iubirea, timpul, spectacolul cotidian al vieții, speranța, moartea, împlinirea. Și, culmea!, primea răspuns de fiecare dată. De la cititorii, de la spectatorii, de la prietenii săi, de fapt de la heruvimii dumnezeiești ce-l vizitau zilnic și care-i lăsau, la plecare, câte o pană fermecată din aripile lor, pentru condeiul său de mâine.

*

Genialitatea nu poate fi, în cele din urmă, decât o certitudine firească, sub semnul normalității egale cu o operă desăvârșită. În lucru bun și bine făcut!Certitudinea că scriitura lui Cornel Udrea a fost un imens șantier literar și spectacular, în care normele de protecție ale muncii sale deveneau reguli impuse de protecție împotriva diletantismului, a kitsch-ului, a superficialului în strai cu sclipici ieftin, a literaturii egală cu maculatura, cu praful de pe tobă și, mai trist, cu *uitarea*.

Cornel Udrea rămâne un munte ce-i poartă povara!Și el știa asta, deși, uneori, prins în vâltoarea faptelor sale culturale cotidiene, mai uita uneori. Pentru că, numai așa, pe o potecă nebătătorită dar presărată cu pietre prețioase, putea privi soarele mai de aproape, numai așa putea număra cele 77 de curcubeie ce-l unesc acum cu cerul!

Ionel VITOC

Încă o mare piedere – Titu Popescu

Prin plecarea celor din jurul nostru se spune că ne tot împuţinăm. Aşa e pentru fiecare care mai întârzie. E altfel pentru toţi. Toţi suntem tot mai mulţi. Niciodată omenirea n-a regresat. Întotdeauna a existat o supraproducţie de suflete.

Noi, cei de la "ORAŞUL" suntem pregătiţi cu plecările colegilor noştri. Au plecat mulţi colegi dincolo, fără să ne mai scrie, deşi o fac, dar nu ştim să citim acele scrisori. Trăim durerea momentului dar şi pe cea a timpului.

Titu Popescu, ştim că ţi-a fost foarte greu în ultimul tău timp, şi a trebuit să pleci. Ai plecat lăsând un gol în urma ta, pe care nimeni nu-l poate umple. E golul tău, ca al fiecăruia. Noi, fiecare dintre noi, suntem noi înşine. Aşa ai fost şi tu, Tu însuţi! Câtă vreme vom fi noi înşine, te vom purta în conştiinţele noastre. Aşa că pentru o vreme vei fi cu noi.

Până atunci îţi dorim să dormi în pace, mângâiat de sufletul tău, care te însoţeşte, în lumea sufletelor nepieritoare!

11 martie 2024

Ion NOJA:

Rămas bun, dragul nostru Titu!

Titu Constantin Popescu s-a născut la 1 mai 1942, în comuna Ciprian Porumbescu din frumoasa Bucovină. Acolo era detaşat ca notar tatăl său, Titu. După doi ani, părinţii se întorc la Alba Iulia, la casa părintească a mamei sale, Letiţia, din neamul Totoienilor.

Titu ajunge la Cluj în anii studenţiei, în oraşul visurilor şi speranţelor sale. Începe să publice articole în reviste literare încă din timpul studenţiei. Se dedică jurnalismului şi literaturii cu pasiune. Apoi schimbă oraşele, Cluj, Oradea, Sibiu, München, şi din nou la Cluj. Mereu rămâne credincios şi loial limbii române. S-a declarat, cu vorbele lui directe, admiratorul limbii române şi slujitorul ei. A publicat cam 50 de cărţi, majoritatea cu teme şi idei din estetică.

Anul trecut a publicat "Despre Contemplaţie", o carte care ne-a ridicat la mulţi moralul. Cu toată modestia, îndrăznesc s-o citez pe doamna profesoară M: "...parcă l-a atins aripa unui înger...", referindu-se la acea carte. Anul acesta, în ianuarie, publică ultima lui carte, îi dă BT-ul, bun de tipar, din căruciorul cu rotile. Cei care l-au cunoscut şi familia îl descriu ca pe un om tenace, harnic şi încăpăţânat. A vrut să învingă boala şi de data aceasta. Nu a mai reuşit. Dumnezeu l-a chemat la el, după două luni grele a primit linişte şi îndurare, şi milă de la Domnul.

Credinţa lui în Dumnezeu era adâncă şi tăcută.

Credea, după multele lui lecturi, că ajungem la credinţă prin "Contemplaţie". Revine titlul cărţii lui despre frumuseţea creaţiei intelectuale, frumuseţea artelor, care sunt tot darurile lui Dumnezeu.

Titu a avut patru copii: Adrian, gemenii Şerban şi Alin, fiica Diana, zece nepoţi: Adia şi Christian, Teodora şi Ştefan, Paula, Adina, Şerban şi Irina, Aaron şi Bastian, şi doi strănepoţi, Gabriela şi Oliver.

Noi îi vom păstra amintirea caldă şi luminoasă în inimile noastre. Iar prietenul lui, Ion, a spus aşa: "ne părăseşte omul Titu Constantin, dar ne rămâne scriitorul Titu Popescu".

Îi mai spunem o dată versul lui Eminescu, care îl încânta, "mişcătoarea mărilor singurătate..."

Rămas bun, dragul nostru Titu!

15 martie 2024

Adrian ȚION

La despărțirea de Mircea Ioan Casimcea

La câteva zile după trecerea în neființă a scriitorului Mircea Ioan Casimcea, survenită în ziua de 9 mai 2024, a apărut cartea sa *Seisme... seisme* la editura Casa Cărții de Știință, pe care, din nefericire, nu a mai ajuns s-o vadă tipărită. Volum apărut postum, cu sprijinul Consiliului Local și al Primăriei Casimcea. Și din această sponsorizare se poate vedea legătura indestructibilă a scriitorului turdean cu administrația din comuna Casimcea, județul Tulcea, localitate în care s-a născut la 4 noiembrie 1936.

Cartea cuprinde un florilegiu de articole, eseuri, evocări și piesa de teatru *Morcoveață*, dramatizare a romanului omonim al lui Jules Renard. Texte scrise în ultima perioadă de viață, când omul se întoarce la origini și reflectează la trecerea sa prin lume. Texte cu caracter memorialistic în care se simte vâna prozatorului, dar și a eseistului. Scriitorul octogenar a scris și publicat 29 de cărți, aceasta urmând să fie a treizecea, obsedat de perfecțiunea cifrelor rotunde. În rândul seismelor prin care a trecut în viață, alături de cele din 1940 și 1977, e trecut „seismul" nașterii, al izbândirii în lumină ca fiu al familiei de învățători ai satului, Gheorghe și Dumitra. Înzestrările de prozator ies în evidență cu deosebită claritate. Naratorul nașterii sale, printr-un ingenios artificiu prozastic, este chiar fătul care descrie încăperea, atmosfera și vorbește la timpul prezent despre mama sa, asistată în chinurile facerii de moașa Floare și „doftorul Dănilă". Picanteriile unui hâtru narator nu lipsesc. Emoționat, Gheorghe, tatăl, aprinde un trabuc în hol și „fredonează *Internaționala*, cu însemnat adaos: *Hai la lupta cea mare / Pe care Viață o numim."* Cutremurul din 1940 îl petrece în totală nepăsare, „îmbrățișat de mâinile ocrotitoare ale mamei". Cel din 1977, după ce dobândise funcția de președinte al Comitetului Municipal Turda de Cultură și Artă, îl prinde la București la un curs de reciclare profesională. Amintește personalitățile culturale dispărute la cutremur: Alexandru Ivasiuc, Doina Badea, Toma Caragiu, Alexandru Bocăneț.

Din 1959 a locuit în Turda și a activat în domeniul culturii ca director al Bibliotecii Municipale sau ca membru al Cenaclului Literar „Pavel Dan". Aproape un deceniu a fost directorul Teatrului de Stat din Turda, devenit ulterior Teatrul Național „Aureliu Manea". A debutat în revista *Tribuna* din Cluj în 1967. S-a remarcat ca prozator de literatură fantastică prin cărți precum *Întâmplări la Calostra (1999), Călătorii nemaiauzite (2000), La nunta moșilor (2001), Amintiri închipuite (2016), Generatorul de fantezie (2003).* Într-adevăr Mircea Ioan Casimcea a fost un inepuizabil generator de fantezie! În alte cărți sunt adunate articolele culturale, recenziile și eseurile scrise întru glorificarea cuvântului scris. Imnuri de înălțare și beatificare a cuvântului. Toate sunt încercări de a îmblânzi Timpul. Din tragedianul Sofocle a decupat aserțiunea *Timpul e zeu blând*. Așa că a mers alături de el și Timpul a avut răbdare cu scriitorul cel harnic la faptă și sprinten la gând. „Zeul cel blând" l-a ocrotit și i-a permis să-și desăvârșească opera. A publicat în multe reviste literare și de cultură din țară, printre care și revista *Orașul.* Colectivul de redacție s-a simțit întotdeauna onorat să publice texte de Mircea Ioan Casimcea.

Rememorările înșirate în volumul *Seisme... seisme* îl copleșesc, se simte emoția, nu și oboseala vârstei. Privind în urmă se vede ca „un june agitat" pregătit să înfrunte „seismele" vieții. El știe că „timpul nu așteaptă, fuge continuu (...) Tânărul nu simte graba anilor, pur și simplu ei gonesc necurmat. Timpul rodește viață, distruge viață." Ceea ce a rodit în operă rămâne. Evocările au gust de poveste. Scriitorul povestește mereu, cu emoție și precizie, cu umor și nostalgie, momente din armată, de pildă, când a fost „cătană agrară" sau din anii de studenție când dormeau trei într-un pat și studentul mucalit de la Științe Economice fluiera și striga noaptea: *Pe partea cealaltă! Executarea!* Totul la timpul prezent cum prezente sunt toate cele trăite în memoria omului. În memoria scriitorului „Casimcea din Casimcea". A mai semnat și cu alte nume împrumutate, dar iată ce spune despre pseudonimul ales să-l reprezinte: „Așa s-au orânduit faptele, că pseudonimul Casimcea devine un purtător de noroc, fiindcă am semnat cu acesta zeci, sute de pagini cu proză scurtă, cu romane, poezii, articole culturale, cronici literare, istorie literară..." Încrederea în cuvântul scris a rodit. Omul a adormit sub timp, opera scrisă depune mărturie peste timp.

FUNDAȚIA CULTURALĂ "CARPATICA"

Revista de cultură urbană

" ORAŞUL "

Revista se poate procura de la sediul redacției sau prin abonament. Costul unui abonament pentru 4 numere cu taxele poştale incluse este de 100 de lei. (20 euro)

Adresa redacţiei: 400129 B-dul Eroilor 16 - Cluj-Napoca, Tel / Fax: 0264 596716

e-mail: redactia orasul@yahoo.com, ionelvitoc@yahoo.com

C.U.I. 11821710, CONTURILE:

RO47BRDE130SV37297501300 sau RO32BTRL01301205B80623XX

RESEMNARE

Stau în casă ca o cloșcă
Grijulie,-n cuib, pe ouă.
Nici un chef n-am de plimbare –
De cinci zile-ntruna plouă.
Dau să scriu o poezie
Dar mi-s verbele pleoștite
Inspirația de-asemeni
Zace-n zale ruginite
Ce ți-e și cu toamna asta
A venit și nu mai pleacă –
Pomii s-au golit de frunze;
Vântul de-ar mai sta oleacă…
Mă aștept să vină iarna
Cu zăpadă, cu ghețușuri –
Oare-o fi ceva mai bine
Să pășim pe lunecușuri?
Aș, de unde? Nici o șansă!
Nu mai e ca astă-vară –
Despre asta mă previne
Vârsta mea seniorială.
Și mă leagăn pe iluzii
Și pe vise – cine știe? –
Că va fi o iarnă blândă…
Deci, m-am resemnat: e bine.

Constantin Cubleșan

Inima Transilvaniei
VISIT CLUJ-NAPOCA
The Heart of Transylvania